

MADRAS GOVERNMENT ORIENTAL MANUSCRIPTS

Series No. 65

واقعات اظفري

مستطه

مرزا علي وقت بهادر محمد ظهير الدين اظفري
گورگانی سرحد وچ شہزادہ دہلی

WĀQI'ĀT-E-AZFARI

Edited By:

T. CHANDRASEKHARAN, M.A., L.T.

Curator, Government Oriental Manuscripts Library, Madras.

AND

THE STAFF OF THE LIBRARY

(Under the Orders of the Government of Madras.)

954.0237

A3f | cha

GOVERNMENT OF INDIA
ARCHAEOLOGICAL SURVEY OF INDIA
CENTRAL
ARCHAEOLOGICAL
LIBRARY

ACCESSION NO. 66232

CALL No. 954.0237 | A38 | Cha

D.G.A. 79

Historical Events of
Later Moghuls.

MADRAS GOVERNMENT ORIENTAL MANUSCRIPTS

Series No. 65

واقعات افزاری

مخطوطہ

سرزا علی بخت بہادر محمد ظہیر الدین افزاری
گورگادی مرحوم شامزادہ دہلی

WĀQI'ĀT-E-AZFARI (in Persian)

by

66232

Mohd. Zahiruddin

Ali Bakht Azfari

Edited By

T. CHANDRASEKHARAN, M.A.
Curator Government Oriental Manuscripts Library, Madras.

AND

THE STAFF OF THE LIBRARY

(Under the Orders of the Government of Madras.)

954.0237

Azf/Cha

Price Rs. 10/-

66232

प्रवाप्ति संख्या ..... दिनांक 11.8.80
निर्देश संख्या 954-0237/A2f/Cha
नई दिल्ली
कोशाल्य पुरातत्त्व मस्तकालय

Printed at
THE NURI PRESS LTD.
54, Main Road, Royapuram,
Madras-13.

PREFACE

The Waqī'āt-e-Azfarī, now before the reader, is an off-shoot of the literary genius of Muhammad Zahiruddin Ali Bakht Azfarī Gurgani. The author happens to be a great grand-son of Nawab Iffat Āra Begum, grand-daughter of the Emperor Aurangzeb. His lineage is traced to the Emperor through six descendants. His father's name was Sultan Muhammad Wali alias Manjhale Sahib, and the grand-father's name was Sultan Muhammed Husain.

The parentage of Azfari's mother is traced back to the descendants of Hazrat Abul 'ula Khaja Muhammad Naqshbandi. Azfari was born in the fort of Delhi in 1173 A. H. He was brought up and educated there. In the same surroundings he was married and became the father of many children. Nearly a third part of his life, that is, thirty years, was passed in the royal prison. He occupies a very high rank as a man of letters. He was proficient in Arabic, Persian and Turkish and has left several works in those languages. His acquaintance with Urdu requires no mention because it was current in the household. He was a good author, poet and writer in Persian, Turkish and Urdu and had the distinction of being a Sahib-e-Diwan in those languages. Besides, he possessed a great knowledge of many arts and sciences, such as medicine, astrology, rhetoric and prosody. There is no trace of his Persian and Turkish diwans. There is a reference to two Diwans in Urdu. The oldest Diwan is not traceable. A selection from the

other Diwan has been appended at the end of this work by the author himself. It has not been printed yet.

Besides writing poetry Azfari has produced many other literary works. At the end of this work he has referred to thirteen books amongst which some are his own works and the rest are translations. The Emperor Baber had composed a treatise on Rhetoric and Prosody in the Turkish language. This was versified in Persian by Azfari and named as Aroodh-e-zadah. A copy of this work is available in the Government Oriental Manuscripts library, Madras.

Apart from being a great scholar, Azfari was a skilled archer. He was well-nurtured in the art of music. He was a valiant fighter. In the war against Gulam Qadir Rohila in 1201 A. H. he fought with great skill and bravery. As a reward of these exploits he desired to secure his release and form a bulwark in the defence of the realm. But the fear that after securing his liberty he might rise in arms against the government itself prevented his release. The Emperor Shah Alam had made him great promise of recompense for his extra-ordinary bravery and self-sacrificing zeal in the war against Gulam Quadir. But once the conflagration was over all promises were broken and disowned. The unjust behaviour of the king caused no little bitterness in the heart of Azfari. He resolved to obtain his release from the royal prison by some means or other. To this end he conspired with the officials of the fort and carried on secret negotiations with certain leading Nawabs, Jagirdars and Rajas of India and succeeded in obtaining their support.

One night getting on opportunity, he escaped from the prison attended by some companions and devoted followers, and traversing Jaipur, Jodhpur, Rampur and Bans Bareille arrived in Lucknow. Here he stayed, for seven years. He enjoyed the hospitality of Nawab Asif-al-Dawlah and received many favours. The fondness for the Deccan still swayed his heart and he entertained a great desire to meet Nawab Asif Jah of Hyderabad and Nawab Walajah I of Madras. He expected many things from them. At last he bade farewell to Lucknow and arrived in Madras in 1212 A. H., nine years after his flight from the Fort of Delhi. He was warmly welcomed beyond expectations and settled down there. He died in 1234 A.H.

In this book Azfari has given a detailed account of his travels, and thrown light on the internal conditions in the Fort of Delhi. He named the book *Waqi'at-e-Azfari*. The events briefly described here are extracted from the same book. The composition began after 1211 A. H. and ended with the events of 1221 A.H. Initially the author wished to deal at length with the remaining events if he had time and peace of mind, but he was denied such opportunity.

This book constitutes a very important study in history and geography. It brings to light certain momentous event of the reign of Emperor Shah Alam, which are not found in other historical works. A peep into his volume gives insight into the extent of demoralisation of the Moghul Empire at that time. The administration was completely disorganised; lawlessness

prevailed everywhere. The destruction caused by Gulam Qadir Rohila, the arrangements for the accommodation of the princes in the fort and the nature of offices, the significance of "royal prison" and so on and so forth are described in the book.

This was the period when the Moghul Emperor was only a nominal sovereign; he was divested of all powers; the boundaries of the vast empire were reduced to a small domain; most of the provinces had become independent and autonomous; a few provinces lying close to the capital were nominally loyal to the central government but even these were not amenable to control. The royal treasury was empty. Mental and intellectual deterioration had become general. The unsophisticated princes had fallen into the depths of superstition and squandered their wealth on magic and witch-craft. The sovereign was incompetent and lacked foresight; he was then prisoner by the rebels and blinded; he depended on the income from the provinces; the court nobles gave him useful advice, but he was indifferent and acted contrary to their wise counsel. These facts form a pathetic and instructive theme of this book from the beginning to the end.

The author has also described the strange things he had seen and the manners and customs and beliefs of the people he came across in the course of his travels after the flight from Delhi. The difficulties experienced in the course of his travels have been fully narrated. References are made to his meeting with notable persons. Lastly the letters written to him by eminent nobles, Nawabs and Rajas have been repro-

duced; these documents give a correct idea of the form and style of literary composition and letter-writing prevalent at the time. References have been made to the Rajas, who, out of affection and fidelity, had his portraits taken and gave him valuable presents. Next follows a review of the inhabitants of Madras, their habits and manners and the climate. The encomiums paid to the Nawab Walajah II are beyond comparison. The first meeting with the Nawab is described in the following words.

"I saw a respectable man of good looks and royal department. Since I had not seen such a person for a long time, I was captivated by his charming personality. Hearing his sweet dialogue, the gloom and dejection which possessed my heart vanished. In the course of nine years after leaving the Fort, I met many a noble and minister, but I found none of them so nicely formed in the mould of the Prophet Muhammad's character."

Thereafter the exchanges with the physicians met in the course of travels are narrated and the quackery practised by them is severely criticised.

There are two manuscripts of this work in the Oriental Manuscripts library, Madras. The first copy is now before the reader in print. This appears to be the oldest manuscript. It has 440 pages and they are worm-eaten. The new Urdu Diwan of the author has been reproduced in the end. The special feature of this copy is that it is most likely a copy belonging to the author's library. The first page begins with the title of the work and the name of the

author. The sentences in the end of the narrative reveal a difference of version regarding the date. Another feature of the manuscript is that meanings of Persian and Arabic words are given in between the lines. It is not possible to state definitely whether they were written by the author himself. The manuscript is full of mistakes of spelling, and transcription is not uniform throughout. The second manuscript also is worm-eaten. The writing is, however, quite clear and beautiful. There is not any notable difference of version in these two copies, except for a few additions here and there in the contents of the second copy. This fact, where-ever it occurs, has been noticed in the margins of the printed work. The second copy does not contain any sentence or date in the front page. In the end, however, there are a few lines giving the genealogy of the author. These lines have been written in a different hand and show that they were probably added later on.

The book has been translated into Urdu. It should, however, be remarked that a translation, whatever its merit, cannot re-produce the beauty underlying the original work. It is, therefore, appropriate to publish the original work and introduce the reader to the beauties of style and composition of the author and enable him to form their true estimate.

In the end some additional facts have been stated about the author and some of his relations; they have been collected from a manuscript.

The preparation of the press copy of the manuscript, editing, proof correction, and introduction were entirely in the hands of Sri Syed Hamza Hussain Omari, Munshi-e-Fazil. My thanks are due to him and to the Nuri Press for having this book printed in a very short time.

7th May 1957 }
Madras. }

. T. CHANDRASEKHARAN.

فهرست مضامین

واقعات اظہری

صفحہ	مضمون
۱	— ہند و صنعت .
۲	— ذکر تہائی سلطنت شاہ عالم پادشاہ .
۴	— حسب نامہ شاہ عالم پادشاہ تا حضرت اورنگ زیب عالمگیر پادشاہ غازی .
۳	— حسب نامہ راقم تا حضرت اورنگ زیب عالمگیر پادشاہ غازی .
۴	— ذکر شہداء از علانیات پادشاہ جہ جہ دربارہ غلام قادر شہک حرام روسیہ کہ قبل ازین مہکول کرامت مشمول شدہ بود و باعث انتقام کشی این و غیر العاقبت دور از عاقبت .
۸	— ذکر سیرت و صورت آن شہک حرام جہ طر جام .
۹	— ذکر جہ آوردن غلام قادر مسطور مصد بہدار بخت این احمد شاہ پادشاہ ولد محمد شاہ فردوس آرمگاہ ولد جہان شاہ این بہادر شاہ پادشاہ ولد حضرت عالمگیر اولی را و شہادت جہ بر تخت سلطنت .
۱۰	— ذکر شہداء از شہادید ہواخاک آن ہنگامہ .
۱۲	— ذکر اسیر شدن غلام قادر افغان و کشتہ گردیدن آن جہ علوبات پایان .
۱۳	— ذکر تشریف آوردن ولیعهد بہادر مرزا امیر شاہ معہ دیگر برادران و بنی اہلار خویش در خانہ راقم .
۱۶	— ذکر تشریف آوردن حضرت قدر قدرت مع تجمل سلطنت بر دیوڑہی راقم .

- ۱۷ — ذکر مہد حضرت قدر قدرت ۔
- ۱۸ — ذکر چند اشخاص صاحب کمال و کرامات و استدراج کہ در قلعة مبارک دیدم ۔
- ۱۹ — ذکر بر آمدن راقم بطریق اخطا از قلعة مبارک و قید ملاحظہی طرف چپہور و چودھپور و برآمدن از سر گذشت خورد ۔
- ۲۰ — ذکر تاریخ و روز انفرار راقم با تبدیل مہبت و تعویض صورت ۔
- ۲۱ — ذکر رسیدن در قلعة آنبیور و ہمون روز اخبار دہلی رسیدن برآمد چپہور در مادہ گریختن من و مشتبہ شدن از آمدن من ۔
- ۲۲ — ذکر ملازمت راجہ چپہور با راقم و حقیقت و برآمد از صفت آن ہلندہ بہترین بلاد ہندوستان ۔
- ۲۳ — ذکر تحت سلطنت تیار کردہ فرستادن راجہ و آن را بصورت خالکی گردانیدن راقم ۔
- ۲۴ — صفت و سیر ساہنہر ۔
- ۲۵ — صفت اجپیر ۔
- ۲۶ — ذکر رسیدن چودھپور و سیر و صفت آن دیار نصیحت دثار و مہبت شعار ۔
- ۲۷ — ذکر ملازمت مہاراجہ چودھپور و حقایق آن ۔
- ۲۸ — ذکر دانش حسد کہ اسمعیل بیگ اعتمارش الدولہ برادر زادہ محمد بیگ ہمدانی افتخار الدولہ در کشت و کارما کاشتہ و تمناہ دلی مارا در دل داشتہ ۔
- ۲۹ — ذکر عرضی اعتمارش الدولہ اسمعیل بیگ خان بہادر فیروز جنگ برادر زادہ محمد بیگ ہمدانی الباطن بہ افتخار الدولہ کہ درجلدہ جود ہپور ماہ رجب سنہ ۱۱۰۵ ہمارسیدہ این است ۔
- ۳۰ — ذکر عوضی راجہ راجندر سری مہاراجہ دھراج سواتی پرتاب سنگہ بہادر والی چپہور ۔

۶۵ — ذکر عرضی میثم لال مکتور بخشی والی جیپور ۔

۶۶ — ذکر اعوام نامدار خان افغان و منشی امروت شیطان و در خواستین من از ان مکان ۔

۶۷ — نقل عرضی کہ شیعہ رحمت اللہ نامی خان سامان محمد عارف خان عباسی شاہ حواہ خان والی بنده کہ در جود پیور نزد مہاراجہ می بود در علم و شعور و حیدر المعاصر بود و از قصائد معاصر خوبش گویہ سبقت ربودہ بود در قصاید راقم خروشتہ ۔

۷۲ — نقل عرضی و اشعار وزیر الہانک آصف جاہ نظام الہک بہادر سپہ سالار یمنی عماد الہک غاز الدین خان التخص بہ نظام در ماہ رجب سنہ ۱۲۰۲ در جود پیور مع مہر و دستخط خاص وزیر موصوف ۔

۷۴ — چند اشعار طبع زاد مشار الیہ در دعاغیہ راقم کہ مازوف خرائض رسیدہ ۔

۷۶ — غزل دیگر از تصنیفات مشار الیہ در قصیدہ در مصوم از شاعر طبع زاد راقم ۔

۷۷ — دیگر غزل فارسی از کلمات مومی الیہ ۔

۷۹ — ذکر کوچ بطرف اودیپور و حقیقت عجیب و غریب گھاٹہ کہ در ان راہ پیش آمدہ ۔

۸۲ — ذکر دخول اودیپور و سلوک والی آن و کنور ظالم سنگہ پسر کلان راجہ راجیش مکتور و رسیدن پیر شکست پانی و ذکر میرزا حسن بہت بہادر ۔

۸۳ — ذکر عرضی کنور ظالم سنگہ مسطور در ماہ شوال سنہ ۱۲۰۲ ہجری رسیدہ ۔

۸۴ — ہم در ماہ شوال سنہ الیہ عرضی منشی چمی لعل مکتور بحضور رسیدہ نکلتش اینست ۔

- ۸۰ — ذکر شکست پائی و شهادت از احوال پادشاهزاده میرزا احسن بخت بهادر .
- ۸۱ — ذکر دزدی در سرکار راقم در بهیلواژه که دار الضرب والی لودیپور است و رسیدن به شاه پور و سدوک راجه اش .
- ۸۲ — ذکر کشتن گداه و سلوک راجه اش و تصویر من کشایدی آن راجه .
- ۸۳ — ذکر رسیدن به دروازه لجمیر و بودن پادشاهزاده میرزا احسن بخت بهادر مسطور در قلعه اش و برخیز از کیفیت آن و آمدن من در جم پور بار دویم و سلوک والی اش نسبت بهما .
- ۸۴ — ذکر شته شدن محمد بهادر بخت یعنی میرزا بهادر شاه و میرزا هنیکا برادرش .
- ۸۵ — ذکر آمدن پادشاهزاده میرزا احسن بخت بهادر در جیپور و سلوک راجه جاوشای و شته از جواب و سوال و ارتباط و انفصال ما با و شای .
- ۸۶ — ذکر ملاقات شاه ضیاءالدین مرید مولوی فخرالدین مرحوم .
- ۸۷ — ذکر پرخاشی از جیپور و تصویر راقم کشایدی راجه مسطور بطریق یادگار از روح اشتیاق بسیار و سلوک راجستانه نمودن .
- ۸۸ — ذکر رفتن پادشاهزاده میرزا احسن بخت بهادر مسطور بطریق قابل .
- ۸۹ — ذکر بلده گرولی و دیبه مرثیولی و دیبه مرثیله که نزدیک هنخون و بیابان است و آنجا در محاصره مرهطه گرفتار شدن و باز رهایی یافتن راقم و ذکر بهرت پور محل راجه رنجیت سنگه جاٹ و ذکر رام پور و بادن پویلی .
- ۹۰ — مرثیاتی مهاراجه اندوب گر همت بهادر در خواب گرولی سنه ۱۰۲۲ هجری .

- ۹۵ — نکر رسیدن در لکهنو و چند کلمه از آن داستان گلان .
- ۹۷ — ذکر سفارش بشی اعمار خود که با جواب وزیر دوم .
- ۹۸ — ذکر ملاقات جواب مدار الدوله بهادر باراتکر .
- ۱۰۰ — چند الفاظ در گفتار حریفان و ظریفان جواب وزیر .
- ۱۰۱ — من کلمات میرزا بها ندر المتخصص بها ندر این شاه عالم پادشاه سلیمان .
- ۱۰۲ — در اخلاق آداب جواب وزیر نسبت باها .
- ۱۰۳ — مجله ذکر شادی که شدائی وزیر علی خان بهادر پسر متیشی جواب وزیر با دختر شرف علی خان پسر خاله زاده نایب وزیر نظیر این در آداب جواب وزیر مرصوف .
- ۱۰۸ — ذکر رفیق سرفراز الدوله در کنگره و رسم شادی مکتب بهرام الله دختر گلان راکر .
- ۱۰۹ — نقل عرضی سرفراز الدوله میرزا حسن رضا خان بهادر ظفر جنگ نایب جواب وزیر الممالک که در تهنیت رسم شادی مکتب خورشیدی مخکور آمده .
- ۱۱۰ — نقل عرضی اعظم الامرا نصر الدوله ظفر الممالک مبین پور بهین خلیج خان بهادر ظفر جنگ پسر جواب وزیر الممالک قازالدین خان بهادر مسطور بتاریخ بیستم کیومرذ سنه ۱۲۰۷ هجری در لکهنو نزد ما رسید .
- ۱۱۱ — نقل عرضی راجه ادوب گر گسائی همت بهادر مسطور نیز خرام کالپی در لکهنو بتاریخ بیستم کیومرذ سنه ۱۲۰۷ هجری رفت راه شیکاگو بهادر بخشی ما رسید .
- ۱۱۲ — نقل عرضی راکر .
- ۱۱۳ — نقل دستخط پادشاهزاده مخکور مسد مهر کوچک دستی .
- ۱۱۷ — ذکر خلاص برادران راکر از قلعه مبارک شاه جهان آباد .

۱۱۹۔ ٹکڑ کوچ راقم از لکھنؤ جب ارادہ سپر مہالک دکن و رسیدن
در بخارس -

۱۲۰۔ ٹکڑ ولحد سر ادو

• ٹکڑ رسیدن عظیم آباد -

۱۲۲۔ ٹکڑ ضیافت کریم قلی خان البخاطب جب ضیاء الدولہ فرزند
خان بہادر تہور جنگ این ذواب منیر الدولہ مرحوم و تماشائے
خریج پوجائے نمود و در کشتی سوار شدن از پس بلند -

۱۲۳۔ ٹکڑ بر آمدن جب مرشد آباد -

• ٹکڑ کاتب مہول انیسیم کہ خود را بنام شاہ زادہ قرار
داده در عظیم آباد مشہور ساخته و با روسائے اینجا نبرد دغا بایخته

۱۲۴۔ ٹکڑ جنگالہ و شطرنج صفت شہر رو سام آن بلند -

۱۲۵۔ ٹکڑ کوچ کردن از مرشد آباد طرف جردوان و صفت آن بلند

۱۲۶۔ ٹکڑ پنڈرا نام قصہ و بندہ موگلی و ٹکڑ اخلاقی حاجی
مومن سلجہ اللہ تعالیٰ -

۱۲۷۔ ٹکڑ چوڑا و چہر فوت آصف الدولہ بہادر -

• ٹکڑ بلندہ کنگتہ و حقیقت آن -

۱۲۸۔ ٹکڑ طرق و قصہ میدانی پور و دخول بلندہ کنگتہ -

۱۲۹۔ ٹکڑ بلندہ کنگتہ -

۱۳۰۔ ٹکڑ پوری جگتا شہد •

۱۳۱۔ ٹکڑ بلندہ گنجار -

۱۳۲۔ ٹکڑ ایجادگر -

۱۳۳۔ ٹکڑ پدا پور -

۱۳۴۔ ٹکڑ کھن پستکی چہوچارہ -

۴ ذکر دخول بندر مچھلی پٹن -

۱۲۵ - ذکر کوچ از بندر مسطور خصوص چیمنا پٹن مندرجہ .

۱۲۹ - ذکر دخول چیمنا پٹن و ملاقات ذواب والاچا امیرانہند ثانی
اعلیٰ خلیفہ الصدق اکبر و ارشد ذواب محمد علی خان والاچا مرحوم

۱۵۶ - مکتوبہ در تہنیت تولد میرزا والا بخت المعروف بہ میرزا
جانی مسطور از جانب ذواب موصوف -

۱۵۸ - نقل مرضی مبارک الدولہ قطب الجف حسن علی خان بہادر مبارک
جنگ کہ در رسیدن قباہیل ما از لکھنؤ بہ مچھلی بندر ہما آمدہ -
۴ ذکر رسیدن قباہیل در چیمنا پٹن مندرجہ -

۱۶۰ - نقل شقہ اول کہ پادشاہزادہ سلیمان شکوہ بہادر بنام راقم
ہمراہ معتبرہ راہ بہگوان داس دیوان مسطور آمدہ ہوں -

۴ نقل مرضی کہ از ذواب اشرف خان خیرہ ذواب خاندوران خان
مرحوم از بلندہ چر دوان ہمراہ قباہیل رسیدہ -

۱۶۱ - مرضی خواجہ محمد حسین خان بہادر پسر ذواب اشرف خان مکتور
کہ بہ بردوان در مقبرہ خواجہ انور شہید برادر ذواب
خاندوران خان مرحوم می باشند نیز ہمراہ قباہیل رسیدہ -

۱۶۲ - نقل شقہ پادشاہزادہ مسطور از خط متشی معہ مہر خاص
خود کہ جمع آن اینست -

۱۶۳ - نقل شقہ کہ بنام ذواب ہمدہ الامرا بہادر از لکھنؤ آمدہ ہوں
طرف پادشاہزادہ موصوف و ذواب مسطور کشادہ و بخواندہ ہر
ملاحظہ من فرستادند و من نقلی گرفتہ داشتم بست و ہر
جمادی الثانی سنہ ۱۲۱۶ ہجری -

۱۶۵ - دیگر نقل شقہ پادشاہزادہ موصوف درماہ و سال صدر مع
مہر کوچک دستی کہ بنام من رسیدہ -

۱۶۶ - نقل شقہ کہ از دستخط خاص میرزا سکندر شکرہ صرف
میرزا چیمنا ابی شاہ عالم پادشاہ برادر عینی میرزا سلیمان
شکوہ موصوف کہ بنام راقم درماہ و سال صدر رسیدہ -

۱۶۶ — ذیل شقه شاهزاده میرزا سکندر شکره موصوف که از لکهنو معرفت من بنام خواب مسطور بتاریخ شانزد هم شهسوار بنده الیه آمده -

۱۶۸ — ذیل مکتوب هردت اسلوب خواب مسطور که در جواب رسیده و شقه هردو پادشاهزاده عالم موصوف بهرگاه رمضان سنه الیه پنجاه آمده -

• ورود دیگر شقه جات مسطورات هردو پادشاهزاده عالم موصوف که خواب معزالیه در سنه صدر بمن نوشته و هر دران من قومه و عده طلبیدن محمد تقی میر دهلوی بدو داده که استاد راقم و شاعر به نظیر اندک سلیقه (الله تعالی) -

• دیگر ذیل رقبه خواب موصوف در جواب رقبه راقم و شقه جات پادشاهزاده عالم موصوفین در سنه الیه بقلم سرحد لرنگی بخط خافض خرد نوشته بودند -

۱۶۹ — شکر آمدن میرزا حاج الدین ابن عمر عاصی -

۱۷۰ — غیر رسیدن وفات عماد الملک وزیر معزول المتخلص به نظام مکتور معطور -

• ذیل شقه که بنام من معده شقه نامی خواب سلطان النساء بیگم دختر گلان خواب محمد علیخان والا جاد معطور که هر معرفت من از قبیل پادشاهزاده میرزا سلیمان شکره موصوف بعد وفات خواب معرفت مآب از لکهنو رسیده محروبه بهشت و چهار ماه صفر سنه ۱۲۱۶ هجری -

۱۷۱ — ذیل شقه که بنام خواب سلطان النساء بیگم موصوفه آمده -

۱۷۲ — عرضی میرجهادر علی خان خالو مرشد زاده معزالیه بنام راقم محروبه تاریخ و سنه الیه -

۱۷۳ — فکر و عده نمودن خواب که از سال سوخت و تحطه جات و نکورات بخدمت پادشاهزاده عالم موصوف در ماه نیمه سنه ۱۲۱۵ هجری و برخه عیلا کیفیت وفات خواب مذکور -

۱۷۶ — فکری خوانی عظیم الدوله بهادر امیرالهند والایه سلطه این دراب امیرالا مورا ولد اوسط نواب محمد علی خان بهادر امیرالهند والایه غفرالله لهما و آنچه درین حال و درضمن آنست تحریر یافت .

۱۷۸ — فکری تولد دختر راقم .

۱۷۹ — فکری وفات سرفراز الدوله ناظم الملک میرزا حسن رضا خان بهادر ظفر جنگ .

چند گفتار از اخلاق سرفراز الدوله مرحوم موصوف .

۱۸۳ — در تاریخ وفاتش از گفتار ملا محمد ولایت زا استاد جواب آصف الدوله مرحوم .

۱۸۴ — فکری وفات والدته حاجده راقم .

۱۸۵ — فکری وفات علی حسین البخاطب به تاج الامرا ولد نواب عجمه الامرا مرحوم .

ذقل عرایض که به حضرت پادشاه ولی عهد بهادر و رقبه به میرزا مغل و طفل در تاریخ ماه رمضان سنه الهی طرستاده بودم و نقل عرضی حضرت قدر قدرت .

۱۸۶ — ذقل عرضی ولی عهد بهادر .

۱۸۷ — ذقل رقبه میرزا مغل و میرزا طفل صاحب موصوف .

۱۸۹ — ذقل رقبه ترکی که به میرزا مغل صاحب نوشته بودم .

۱۹۰ — ذقل شقه و لیعهد بهادر که از دهلی بنام راقم رسید .

۱۹۱ — ذقل شقه دوبر که از طرف و لیعهد بهادر که بنام راقم شرف اصدار یافت .

۱۹۲ — ذقل رقبه مرزا مغل و طفل صاحب که مملوف شقه و لیعهد بهادر بنام راقم رسید معرکه تاریخ و سنه صدر .

- مضمون .
- ۱۹۲ — نقل رقصه ترکی که میرزا مغل صاحب از خط خاص خودش
برآورد، نوشته شد .
- ترجمه ترکی .
- ۱۹۳ — نقل رقصه فقیر بیگم صاحبه خواهر کلان حقیقی مرزا
مغل و مرزا مغل صاحب از خط خاص اوشان در زبان
اردو که پنجم رسیده .
- ۱۹۸ — فکر وفات حکیم امجد الله خاں دهلوی .
- ۲۰۴ — فکر تولد نور چشم خوره راقم میرزا علی بخت المعروف
به جانی میرزا .
- ۲۰۵ — فکر که خدائی دختر کلان راقم البهاء به مسیحۃ النساء دیگر
مذکور .
- ۲۰۶ — فکر تولد فرزندان سعادت مند نورچشمی مسطور، سلیمان الله تعالی .
- ۲۱۰ — چند فقرات و صفات صاحبان عالی شان انگریز بهادر .
- ۲۱۴ — فکر رجال و ذوران و آب و هوا و رویه و موسم این دیار
و آنچه مناسب و در ضمن آن بر دیگر فوائد است نوشته شد .
- ۲۲۵ — مرزا طبرکند، دولت جهان شاه المتخلص به قلم مرحوم .
- ۲۲۶ — فصل در خاتمه کتاب .
- ۲۲۷ — راه نیکارام - کشمیری المتخلص به ظفر .

68773

مقدمہ

واقعات انظری جو اس وقت قارئین کے پیش نظر ہے 'مورزا محمد ظہیر الدین' کی بحث انظری گورگانی کی تصنیف ہے۔ یہ حضرت اورنگ زیب عالمگیر خلد مکان کی پوتی شواب عفت آرا بیگم کے پروردارے ہوتے ہیں۔ ان کا سلسلہ نسب چہ واسطوں سے حضرت خلد مکان تک جا ملتا ہے۔ والد کا نام سلطان محمد ولی عرف منجھلہ صاحب تھا اور دادا کا سلطان محمد حسین۔

انظری کی والدہ کا سلسلہ نسب حضرت ابوالاعلام خواجه محمد نقشبندی کی اولاد تک پہنچتا ہے۔ انظری کی پیدائش سنہ ۱۱۷۲ ہجری میں دہلی کے قلعہ میں ہوئی۔ وہیں خوش سنبھلا اور تعلیم و تربیت پائی۔ وہیں شادی بیاہ ہوا اور صاحب اولاد ہوا۔ ہر کا تقریباً ایک لپٹائی حصہ یعنی تیس سال کی زندگی قید سلطنتی ہی میں گذاری۔ علم و فضل کے اعتبار سے وہ بہت ممتاز مانے جاتے ہیں۔ عربی، فارسی، ترکی زبانوں میں کامل مہارت تھی۔ اور ان زبانوں میں ان کی متعدد تالیفات بھی ہیں۔ اردو کا کرمنا ہی کیا کمر کی زبان تھی۔ فارسی، ترکی، اردو زبان کے اچھے ادیب 'شاعر' انشا پرداز اور ان تینوں زبانوں میں صاحب دیوان تھے۔ اس کے علاوہ کئی علوم و فنون میں مہارت تامہ حاصل تھی۔ مثلاً علم طب، عمل، عروض، قافیہ وغیرہ۔ انظری کے فارسی اور ترکی دیوان کا آج کہیں پتہ نہیں۔ اردو کے بھی دو دیوان تھے ان کے قدیم نایاب ہے۔ جدید دیوان کا انتخاب خود مصنف نے اصل کتاب کے آخر میں شامل کیا تھا جس پر اب تک غور مطبوعہ ہے۔

خط و کتابت کی، پہانک کہ ان کو اپنی مہد پر آمادہ کر لیا۔ اور ایک رات موقع پا کر اپنے چند رفقاء اور جان دشاروں کے ساتھ قلعہ سے بھاگ نکلا۔ جیپور، جودھپور، رامپور، اور داندس پہیلی ہو کر ہونہ لکھنؤ پہنچے۔ سات سال وہاں قیام کیا۔ نواب آصف الدولہ بہادر نے بڑی اویغیت کی اور بیحد عنایتیں فرمائیں۔ مگر حکم کی دھن لگی ہوئی تھی۔ حیدرآباد کے نواب آصفجہ اور مدراس کے نواب امیرالہند والاجہ اول سے ملنے کا شوق دامنگیر تھا۔ اور ہر دونوں سے بہت کچھ امیدیں وابستہ تھیں۔ آخر لکھنؤ کو قہر آباد لے کر قلعہ سے نکلتے کہ دو سال بعد سنہ ۱۲۱۲ ہجری میں مدراس پہنچے۔ یہاں قریب سے زیادہ آویغیت ہوئی اور یہیں قیام پختہ ہو گیا۔ سنہ ۱۲۲۲ ہجری میں انتقال فرمایا۔

اس کتاب میں افطری کے اپنی سیر و سیاحت کا تفصیلی ذکر کیا ہے۔ نیز کتبہ ہبار کے اندرونی حالات پر بھی روشنی ڈالی ہے۔ اسی مناسبت سے انہوں نے کتاب کا نام ”واقعات افطری“ رکھا ہے۔ یہاں حجتاً جن واقعات کا ذکر کر رہے ہیں اسی کتاب سے ماخوذ ہیں۔ اس کتاب کی تالیف کا آغاز سنہ ۱۲۱۱ ہجری کے بعد سے شروع ہو کر سنہ ۱۲۰۱ ہجری کے واقعات پر ختم ہوتا ہے۔ ابتدا میں مصنف کا ارادہ تھا کہ اسکو فرصت ملے اور چین و سکون نصیب ہو تو بقیہ واقعات کی اور پھیلا کر لکھیں۔ مگر زمانہ کے رد و بدل اور اپنی پریشانیوں کی وجہ سے موقع نہیں ملا۔

یہ کتاب تاریخی اور جغرافیائی حیثیت سے بڑی اہمیت رکھتی ہے جس میں شاہ عالم، بادشاہ کے دور حکومت کے بعض اہم

(ب)

فن شعر و شاعری کے علاوہ اظہری کئی اور کتابوں کے مصنف بھی۔ کتاب کے آخر میں انہوں نے تیسرے کتابچوں کا ذکر کیا ہے جس میں سے بعض ان کی اپنی تصنیفات ہیں اور بعض تراجم ہیں۔ شہنشاہِ بابر نے فن عروض پر ایک رسالہ لکھا تھا جو ترکی زبان میں تھا۔ اظہری نے اسکو فارسی میں نظم کر کے اس کا نام "عروض زادہ" رکھا ہے۔ یہ رسالہ مدراس کے سرکاری مکتب خانہ میں موجود ہے۔

مذکورہ بالا علوم و فنون کے علاوہ اظہری فن تیسرے اندازی کے اچھے ماهر تھے۔ ذہنی موسیقی میں بھی دسترس حاصل تھی۔ شہادت اور بہادری کے مرد میدان تھے۔ سنہ ۱۲۰۰ میں غلام قادر رھیلے کے ساتھ جو معرکہ آرائی ہوئی اس میں اپنی شہادت اور بہادری کے اعلیٰ جوہر دکھائے۔ اور یہ جاہل تھے کہ اس کے صلہ میں قید سے رہا کر دیئے جائیں اور حکومت کیلئے معاون بنیں۔ لیکن اس خیال سے کہ کہیں آزاد ہو کر حکومت کے مقابلہ میں ہمسو پیکار نہ ہو جائیں قید سے رہائی نہیں ملی۔ غلام قادر کے ہنگامے میں ان کی غیر معمولی بہادری اور جان نثاری خدمت کے صلہ میں شاہِ عالم بادشاہ نے ان سے بہت کچھ وعدہ کیا تھا۔ مگر ہنگامہ رفع ہونے کے بعد وعدہ خلافی کی اور صاف انکار کر دیا۔ بادشاہ وقت کی اس بیجا حرکت سے اظہری بے حد رنجیدہ خاطر ہوئے۔ انہوں نے یہ عزم مصمم کر لیا کہ کسی نہ کسی طرح اس قید ملامتی سے آزاد ہو کر رہیں گے۔ چنانچہ قلعے کے ملازمین سے ساز باز کی اور ہندوستان کے بعض سر پر آوردہ ذہابوں، وگیسوں اور راجاؤں سے خطبہ طور پر

کا بھی فکر کیا ہے۔ سفر کی حالت میں راستوں میں جو صعوبتیں اور دشواریاں پیش آئیں ان کو بھی من وعن بیان کیا ہے۔ دیر جس قابل قدر ہمتیوں سے ملاقاتیں ہو گئیں ان کا بھی ذکر ہے۔ آخر میں وہ ہر ضمایں اور خوشتر جات بھی نقل کرتے ہیں جو بڑے بڑے امیروں، شہزادوں، راجاؤں نے انہیں لکھے تھے۔ جن سے اس زمانہ کے ادب و دانش اور طرزِ خط و کتابت کا صحیح اندازہ ہوتا ہے۔ دیر ان راجاؤں کا بھی ذکر ہے جنہوں نے اپنی کمال عقیدت، تہذیب اور رانہا کے معیت کی بنا پر بطور یادگار ان کی تصویریں کھینچوائیں اور پیش بہتلفہ پیش کرتے۔ پھر مدراس کے لوگوں کے اخلاق و عادات اور طریق آب و ہوا پر تیسرا باب ہے۔ خصوصاً مدراس کے نواب امیرالہند و الامان ثانی کی جس انداز میں تعریف کی ہے کسی اور امیر یا نواب کی نہیں کی ہے۔ چنانچہ نواب صاحب سے جو پہلی ملاقات ہوئی تھی اس کا ذکر ان الفاظ میں کیا ہے۔

”بزرگہ دیرم دیوے صورت ملک سہرت۔ چون

از چندیہ گرسندہ چہیں سرور ہر دیرم۔ ہنقد

صورت ایشاں اسیر گردیدیم‘ و چون گرش

ہکلمات شہریں شاں میل نمود‘ رنگ مکرورات

و غبور سفر از دل معزوی ہزود۔ حق آمدت

کے دریں دہ سال از در آمدن قلعه مبارک ہما امیر

وزیر را مشاہدہ نمودیم ہرین اخلاق مہمدی

امدہ را موصوف نمودیم کہ گرش سامع

ہنقد کلامش ہرمین گل فرحت بہرہ میدارد و

دل انہار انہار نقدینہ استمالہ کرد می آرد“ ۶

”اللہم زد ولا تنقص“

والیات کا ذکر ہے جو دوسری تاریخی کتابوں میں نہیں ملتے۔ اس کتاب کے مطالعہ سے یہ بھی پتہ چلتا ہے کہ اس وقت سلطنت مغلیہ بمقدور زبون حالت میں تھی۔ سلطنت کا سارا نظام خورم و برہم ہو چکا تھا۔ ہر طرف بے امنی پھیلی ہوئی تھی۔ غلام قادر رھیلہ کے ہاتھوں کیا کیا کرباں کاریاں ہل میں آئیں۔ قلعہ کے اندر شہزادوں کی رہائش کا کیا انتظام تھا۔ اور وہاں کے عہدوں کی نوعیت کیا تھی۔ قید سلطنتی کس بلا کا نام تھا۔ وغیرہ۔

یہ وہ زمانہ تھا جبکہ پادشاہ ہمایوں دار پادشاہ تھا۔ اسکے سارے اختیارات سلب کر لئے گئے تھے۔ سلطنت مغلیہ کا وسیع رقبہ گھٹتے گھٹتے بالکل محدود اور مختصر ہو چکا تھا۔ اکثر صوبہ آزاد و خرد مختار ہو چکے تھے۔ مرکز سے قریب کے چند صوبہ ہمایوں دار باقی رہ گئے تھے۔ مگر ان پر بھی پادشاہ کو مسترس حاصل نہیں تھی۔ شامی خزانہ خالی ہو چکا تھا۔ دہلی اور دکنی پستی عام تھی۔ سپہ سالار اور چھوٹے بہالے شاہزادے تو ہم پرستی میں مبتلا ہو کر جادو ملتے اور عملیات میں اپنی ساری دولت قربان کر رہے تھے، پادشاہ کی نا اہلی اور ذہانت۔ اندیشی، پھر باغیوں کے ہاتھوں اسپر ہونا، اندھا گئے جانا، صوبہ داروں کی مرسلہ آمدنی پر گنہارا، امراء دربار کے مفید مشورے، نیک صلاحیت اور ان سے انصراف و بے پروائی، غرض شروع سے لیکر آخر تک ایک درہ انگیز اور ہیر کشاک دانتاں ہے جو ہر صاحب عقل کیلئے سبق آموز ہے۔

دنیا سے فرار ہوئے کہ بعد افکاری ذہن جن جن مقامات کی سہرو سہامت کی، وہاں کی عجیب و غریب چوڑوں، رسوم و رواج اور عقائد

اس عبارت کو قلم زد کر کے ایک سطر میں قلم کی عبارت لکھی ہے۔

”بتاریخ روز دھرم شہر شعبان در سنہ ۱۲۳۳“

هجری در ہندو میلادہور تحریر یافت

دوسری خصوصیت یہ ہے کہ تقریباً نصف کتاب تک بعض

فارسی اور عربی الفاظ کے معانی بہین السطور میں لکھے ہیں۔ یہ

دہیں کہا جاسکتا کہ آیا یہ بہین السطور خود مصنف کے لکھے ہوئے

ہیں یا کسی اور کے۔ اس نسخے میں املا اور کتابت کی جاہجا غلطیاں

نظر آتی ہیں۔ اس کے خط کا بھی ایک نہج نہیں۔ کہیں شکستہ تو

کبھی مادہ نہیں جلی قلم تو کبھی بالکل جاریگ ہے۔

(۲) دوسرا نسخہ بھی اسی کتب خانہ میں موجود ہے۔ یہ بھی

پہلے نسخے کی طرح پورے ہوئے ہے۔ لیکن کتابت کے لحاظ سے

بالکل صاف ہے۔ اس کا خط خوشنما ہے۔ میں نے ان دونوں نسخوں

کا لفظ بلفظ مقابلہ کیا۔ لیکن ان میں کوئی نمایاں فرق معلوم

نہیں ہوتا۔ البتہ پہلے نسخے کی یہ نسبت اس دوسرے نسخے کی

اصل عبارت میں کبھی کبھی اضافہ نظر آتا ہے۔ میں نے اختلاف

دست کو واضح کرتے ہوئے حسب ضرورت حواشی دے دی ہیں۔

اس نسخے کے ہر ورق پر کوئی تاریخ یا عبارت درج نہیں۔ البتہ

کتاب کے آخر میں ایک مختصر شہرہ چار سطروں میں لکھا ہوا ہے

جو درج کیل ہے۔

(۱) ظفر الدین عرف مرزا بلند بخت ولد سلطان محمد

یعقوب ولد سلطان محمد زکریا ولد سلطان

سید محمد موسیٰ شوہر عظمت آرا بیگم بخت

معز الدین بادشاہ اپنی بہادر شاہ

اپنی اورنگ زیب عالمگیر۔

اسکے بعد ان حکیموں اور طبیبوں کا ذکر ہے جن سے مصنف کو تبادلہ خیالات اور استفادہ کا موقع ملا۔ نیز ان اطباء پر سخت تنقید بھی کی ہے جو طبی اصول اور چودانی طریقہ علاج سے بالکل نا واقف تھے اور کسی قانون کی پابندی کئے بغیر علاج کیا کرتے تھے۔

اس کتاب کے دو قسمی نسخہ مدراس کے سرکاری کتب خانہ میں موجود ہیں۔ (۱) پہلا نسخہ وہی ہے جو مطبوعہ شکل میں آپ کے پیش نظر ہے۔ یہ نسخہ قدیم معلوم ہوتا ہے۔ اس کے اوراق کمر خوردہ ہیں اور کل صفحات ۴۴۰ ہیں۔ کتاب کے آخر میں مصنف کا جدید اردو دیوان بھی شامل ہے۔ اس کی سب سے بڑی خصوصیت یہ ہے کہ غالباً مصنف کے کتب خانہ کا نسخہ ہے۔ اس کے سر رقی پر یہ عبارت لکھی ہوئی ہے۔

”نام ایس کتاب واقعات انظری البتخلص

بناظری“ المعروف بہ مہرزا تلام۔

المخاطب بہ مہرزا علی بیگم بہادر

سید اللہ خاں۔ تصنیف حضور سلیمان اللہ

خاں۔“

کتاب کے آخر میں جو عبارت لکھی ہوئی ہے اس سے تاریخ کا اختلاف ظاہر ہوتا ہے۔ پہلی عبارت اس طرح ہے۔

”کاتب المعروف سید محمد ولد سید تہر۔

ساکن ہندہ تہر دگر عرف ترچنپلی بتاریخ

ہجری ۱۲۲۷ شہر ربیع الاول سنہ ۱۲۲۷ ہجری یک

ہزار و دو صد و بیست و ہفتم ہجری نبوی

ہر ہندہ ترمل کھپڑی تہر پر یافت“

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

واقعات اطفری

بعد بعد حضرت پروردگار و نعت و درود رسول مختار و
(۱) صلوة و سلام بر آل اطہار و اصحاب کبار و مدح دعای بر شہار
پادشاہ جہان حضرت شاہ عالم پادشاہ خاندانہ ملک و سلطنت و
افاض علی العالمین برہ و احسانہ - چنیس گوید سرگشتہ تیر
قدیم محمد ظہور الدین مرزا علی بہت المعروف جمیزاگہ کلان
المتخلص باظفری گورگانی دواستہ زادہ حضرت محمد محراب الدین
پادشاہ ولد بہادر شاہ ابن حضرت اورنگ زیب عالمگیر پادشاہ غازی
کہ بعد ۱۰ سال از بر آمدن خود از قلعہ مبارک شاہجہاں آباد
چون وارد سرحد مرشد آباد بخشی مقصود آباد پنگالہ گشتم در ۱۰
کی حجہ سنہ ۱۲۱۱ یک ہزار و دویست و پانزدہ ہجری در خطہ
فاطمہ چنانی خطور کرد کہ شہک از احوال تہاوی سلطنت خاندان
گور گانچہ کہ از دست غلام قادر افغان ولد ضابطہ خان ابن
دجیب خان بخشی یوسف زئی بچہل آمد و برخہ حقیقت بر
آمدن خود از قلعہ سلاطینی و بندہ از تفرج و سیر چند دیار
و اوصاف کہ چہ دوم بظہور رسیدہ و ذقول چند عراقی و غیرہ
بر دگارم۔ اما عرض ازین ذقول و عراقی اینکہ طور و رویہ
عبارت مثنی ہرجائی معلوم باشد و اگر اطفال خواندہ جائہ
ادشا دارد و اگر احمیان کہ از اولاد و احفاد عاصی در ہلاد مذکورہ
برسد این عراقی آشناقی و آداب و خدمت گذاری قدیم را
بیاد دہد، و این کلمات را بہ واقعات اطفری مسمی دہد۔

- (۲) مرزا علی بیگت ولد سلطان محمد ولی ابن
سلطان محمد عیسیٰ ولد سلطان سید محمد موسیٰ -
- (۳) مرزا شایخون بیگت ولد سلطان محمد
ابراہیم ولد سلطان محمد سید موسیٰ -
- (۴) مرزا حاج الدین ولد سلطان محمد یوسف
ابن سلطان محمد عیسیٰ ولد سلطان محمد
سید موسیٰ -

مذکورہ بالا شجرہ کا خط اصل کتاب کے خط سے بالکل مختلف
ہے ممکن ہے یہ کسی دوسرے کا لکھا ہو -

اس کتاب کا اردو ترجمہ ہو چکا ہے - قاصر ترجمہ خواہ کتابی
عبد اور بہتر کیوں نہ ہو اس میں وہ خوبی اور لطافت باقی
نہیں رہتی جو اصل کتاب کی عبارت میں پائی جاتی ہے - اسلئے
مناسب یہی معلوم ہوا کہ اصل کتاب طبع کر کے منظر عام پر
لائی جائے تاکہ قارئین کو مصنف کے محاسن کلام ، فصاحت و بلاغت
اور طرز اشعار کا صحیح اندازہ ہو سکے

آخر میں مصنف اور ان کے بعض اعزاء کے متعلق چند مزید
حالات درج ہیں ، جو ایک قلمی نسخہ سے لئے گئے ہیں -

۷۰ مئی سنہ ۱۹۰۷ء {
مجموعہ

سید ہوزہ حسین عجمی

المشتهر به حضرت عرش منزل ابن محمد معزالدين جهاندار شاه
پادشاه الملقب به حضرت عرش آرامگاه ولد محمد معظم
جهادر شاه الملقب به شاه عالم پادشاه اولی ابن حضرت اورنگ زیب
عالمگیر پادشاه غازی

نسب شاهه راقم تا حضرت اورنگ زیب

عالمگیر پادشاه غازی

محمد ظهیرالدین میرزا علی بخت المعروف به میرزاه
(۱)
گلان ابن محمدولی عرف منجهار صاحب ولد سلطان محمد هبسی
پسر گلان ذواب بخت آرام بیگار دختر گلان محمد معزالدين
پادشاه مذکور ولد جهاندار شاه پادشاه ابن اورنگ زیب عالمگیر
پادشاه غازی امیر ازان به شاه عالم پادشاه حال پسر زاده محمد
معزالدين پادشاه مذکور هستند وجد حقیقی مایهینی سلطان
محمد هبسی مسطور دختر زاده بیون پادشاه موصوف اند - تلمبه -

ذکر شده از عنایات پادشاه جم جاه دربار و غلام

قادر نهک حرام روسیاه که قبل ازین مبدول

کرامت مشمول شده بود و باعث انتقام کشی این

و تحیم الحاقیت دواز عافیت

تفصیل این اجمال آنگه پسر شاه عالم پادشاه در سنه دواز و هجدهم
از جنوس مبارک از اند آباد هجادی دارالخلافت شاه جهان آباد
هزم مراجعت فرمودند - هر در راه بودند که در حین خان
بخشی که صوبه دهلی پدر و مژوش و دوازده سال دنیا پتا برآی

ذکر تباهی سلطنت شاه عالم پادشاه

ما معتبروا یا اربی الا بصار ، و الحق هم چنین است آنچه تا گفتنی
و تا دوشتمی برین خاندان عالی شان وارد گردید . چشمان دهلی دید
آنچه دید بلاغم بود ، امل عبرت را متنبه شدنی و آفتی گذشت
صاحب بصیرت را متذکر گشتنی که غلام قادر یوسف زئی افغان
لوائی طغیان و خود رائی بر افراسنه و حقوق این خاندان سواران
را دسیه منسپا انگاشته چاره ناپیمائی و چه هیأتی افکنده و بنیاد
مستقل قدیم ساخته را دو ویران ساخته و در مقام به ادبی و چه
پرواها بر آمده در ایگاه آن پادشاه کی عروج او یعنی شاه عالم
پادشاه ولد حضرت عالم گیر ثانی پادشاه اهل لقب بدحضرت عرش
مغزل این حضرت جهاندار شاه عرش آرامگاه محمد مجذال دین
پادشاه این حضرت بهادر شاه یعنی شاه عالم اولی ولد حضرت
اورنگ زیب پادشاه عالم گیر اولی که چه آمده این بقعه درگاه
اند و اضرار علویان و متوسلان این دود مان فیض بغیان
در آمده دست کوتاه خود را بگردار و افعال ناهنجار چه مان
و حال صغار و کمر دراز کرده حتی که چشمان آن پادشاه را از
چشم خاندان بر کنده و از تخت سلطنتش بیفکند . تنبیه .
درهم جدی شاه عالم پادشاه با راقم

نسب نامه شاه عالم پادشاه ثانی حضرت

اورنگ زیب عالم گیر پادشاه غازی

میرزا عبداللہ علی گورخر اہل قاضی پادشاه عالم ثانی پادشاه نام
ظہولیت آنجناب را لال میان و میرزا بلدقی هم می گفتند ،
ولد حضرت محمد مجذال دین المعروف به عالم گیر ثانی پادشاه

مقبور منگور باز تهردی ورزید ، و حضرت قدر قدرت باز به تنبیه و تادیب
 و در غوث گدازه بر سرش رسیدند و رهیلک های و خیم الحاقیت
 باز هر یکت دیدند و فراری گردیدند ، و میال و اطفال آن متبره
 بدست اولیای دولت قاهره اسیر و دستگیر گردیده و خان و
 مان شان بهارت رسیدند - دران هنگامه غلام قادر نهک حرام
 هشت یاده ساله باشد ، بنابر مصلحت ایس نهک حرام را همراه
 رکنب اقدس برداشته آوردند و دیگر میال و اطفالش را با حرمت
 تمام از قلعه غوث گدازه بیرون کرده سردادند که هر جا که
 خواهند بروند . حضرت چون ایس نهک حرام را به چشم
 مبارک خویش ملاحظه نمودند نهایت شفقت فرمودند و به
 آرام و عاطفت تمام در شاه جهان آباد آورده و تقسیمه باغ گذاشته
 و چرکی و پهره گذاشتند و سه وقت خواندنام اطعمه انوار
 می فرستادند ، اکثر حضور طالب فرموده ترحم و عنایت بهان
 و معبود می داشتند و بر پشتش دست مبارک به شفقت می
 سرودند و در تربیت دوشک و خواندنی تاکید پاینده می نمودند
 حتی که فرزندش خواندند - و به روشن الدوله مخاطب ساخته
 و وقتی که در یاد والحبس خویش گریسته و عده خلاصیش می فرمودند
 چون بنابر مصالح وقت بعض از امراء حبس خواستند که خلاص
 شود و نزد پدر خود رسد ، حضرت قدر قدرت را از رهایی
 ایس نهک حرام مانع می آمدند ، و علاوه آن چون پدر ایس
 نهک حرام آمده فوج بر امیرنگر و دیهات دیگر کشود و آن
 ذراح را تخت و تاراج گردانید ، برام اند فام آن افغان آبروالقاسم
 بمان بهادر عهد الدوله عهدالعهد خان بهادر منگور با طوچ روان

مهابک قابض و متصرف بود در غوث گگه وطن خورش بهرگ
طبعی پندود جهان فانی نمود ، حضرت قدر قدرت پسرش ضابطه
خان را بجای پدرش بخدمت بخشیکری سرفراز فرمودند و از طرف
نامبرده شیخ قاسم نامی چایک هزار سوار و پیاده و قلعه دار قلعه
مبارک بود که نظر و نسق آنجا می نمود ، لیکن چون چندگان اشرف
اقدس اعلی اراده تهری خان مخدوم استعاج نمودند از مادهر جیو
چیل سینه دهنه مرهغه سازش دهنده معرفت افرازش پیش از دخول خود
قلعه دار مسطور را بعد جنگ توپ و تفنگ از قلعه مبارک اشراج
فرمودند ، چنانچه دران هنگامه به اسد جرج نامی که محل خاص
پادشاهی همونجا است شکسته رسیده بود که حضرت بعد تشریف
فرمانی مرمتش فرمودند ، و در چند سال بعد صرف مبلغ کثیر
اوستادان چاپک دست ریخت و شکست و به را درست نمودند ، اما
چون حضرت قدر قدرت مع الخیریت در قلعه مبارک تشریف فرما
گردیدند - اراده تهری و عصیان ضابطه خان مخدوم زبانی منهای
و اخبار نویسان برجوه شتی شنیدند ، لهذا برای گوشمالش بطرف
سکر تال که در دواخ غوث گگه و پتر گگه است جر سر مردگی
میرزا نجف خان قوالدار الدوله بهادر و عبدالعبد خان معبد الدوله
بهادر مع افواج جنوبی نهضت فرمودند و در اندک فرصت ضابطه خان
شکست یافتند و تنه شجه فرار گردیدند و همه اموال و اسباب او
چیزه در ذهب و غارت سیاه جزایر و جرجی در سرکار دولت مدار
والد رسیده بعد بواسطت و مشارش تدوینی هونگر جنوبی و غنچه از
سرگناه به سر گذشتند - و باز بخدمت موروئی و مهابک محبوی او سرفراز
فرمودند - پادشاه آرا سیاه باز قلعه مبارک مراجعت نمودند بعد چنده

خان مقتول فرزندانش را بکشد - حضوت امتسام فرمودند و ارشاد نمودند که اگر پدر او چنین ها کرد ایس طفل بیگناه را چگونه به کشتن دهم - اگر انتقام منظور است به ضابطه خان بیا و بزیب و او را بکشید - لهذا چو مریمت و شفقت هر کات اشرف اقدس ای پدر چه قصه است مصرفت راز داران حضور طفل مذکور را مع اخراج و اسباب شایسته در وقت شب بسوی پدرش وها فرموده به والدینش رسانیدند و بعد چندم بطوریکه بار دیگر عذر تخلصیرانش گردید و به مرتبه پیشگیری و به ملک موروثی خود رسید ذکر آن مناسب ایس محل نبودم اختصار پسندیدم - و چو پدرش به اجل طبیعی در گذشت و ایس دهک حرام بمقام پدر به دشت خرعون نهاد گردید و کلاه بر سر کج نهاد و مضامین و شراوت زبان کشاد و ده آواز بلند می گفت که عنقریب در شاهجهان آباد می رسم و انتقام خود را میکشم و دوعه که باشد در دهایی باز و قلعه مبارک را در آب جهنا غرق می سازم و ایس اخبار علی التواتر می رسید و زبان زد عام و خاص گردید که عنقریب غلام قادر می رسد و تبه و بالا می کند و آخر الامر در هرصه چند ماه آن دهک حرام با افواج خود بر دهلی لشکر کشید و تا شاه دره و اند هیاولی برسید و شاه دره دار مقام از قلعه مبارک مشرق رویه و اند هیاولی دیهی شمال رویه ، هر در موضع آن سور دریا جها واقع است و در قلعه مبارک گوله ها جارید ، باره دران ایام دار و مدار شده جنگ موقوف و عازم وطن خویش گردید و در پی وقت راقم دهم در ماه ابراهه شاهد ایس دهک حرام عرضی

گرفتید ، و بعد مهاریات بسیار خان مسطور از دست افغان شکست
یافته در پناه گدازه ^(۱) امهرنگر خزید و چند هفته بعد سبب
فقدان علوفه و شان سپاهیان و مرگوبای نیم جان شده مع خان
شجاعت نشان بیرون گدازه بر آمده با افغانانی جهنگ پیوستند
باوجود قنات سپاه داد مردانگی دادند و بساکیس مقتول و مجروح
گشتند آخر الامر افغانان به داک در قلب لشکر در آمده
در بهادر مکتور را پریده همراه خود برداشتند و لا شده اش را همان جا در
پالکی رم گذاشتند ، چون این خبر به دهلی رسید عهد الحویه
عهد العهد خان بهادر مکتور که وزیر دوم حضور پرورش
پوره بسیار خشمگینی و مضطرب گردید و در آن زمان حضرت
قدر قدرت معروض و را بسیار به اجابت مقرر می
فرمودند - زیرا که خطایش فرزند خاص فرموده بودند ،
چنانچه چند اجابت ریخته زبان در مهادی و خدرانه باغی
از تصنیفات حضور پرورش در خوازش دولت مسطور راقم
را نام بردند ترقیم نمود - (ریخته) -

فرزند خاص به به اور هین غلام سارم

آباد رکھیو یاروب فدوی کا گھر ہمارے

پہولا رھے ہمیشہ باقم مراد اس کا

ہرگز خراں نہ پھٹکے اس باقم کے گھارے

سایہ ہمیں پرورش ہو ظل الہ کے ہے

ہمے آفتاب جب تک اندر فلک کے قاربے

فی الفور بحضور التماس نمود کہ این پسر مقید ضابطہ

خان قاتل برادر غلام به غلام عنایت شود کہ عوض احوالقامہ

فتنه مذهبی حادث شود که یادگار عالیهای باشد و هر چنینی واقع
گذشت که برزجان او گذشت، رجعتنا الی البقعه.

ذکر برآوردن غلام قادر مسطور محمد بیدار
بخت ابن احمد شاه پادشاه ولد محمد شاه
فرخوس آرامگاه ولد جهان شاه ابن بهادر
شاه پادشاه ولد حضرت عالمگیر اولی را و
نشان دادنش در تخت سلطنت

بقاریه بیست و نهم فیقعه سنه ۱۲۰۱ یک هزار و دو صد
و یک هجری محمد بیدار بخت مرقد مرزا کریم ابن احمد شاه
پادشاه فرخوس آرامگاه را از قبه سلطنتی برآورد در تخت
سلطنت اداخت و مرقد به جهاندار شاه ذاتی ساختن ضرب سکه
اش این بود :- بیعت :-

به زر سکه زد وارث قاجار و تخت
محمد جهانی شاه بیدار بخت

انصراف این سلطنت چون تماشای بازیچه طفلان دهر که
در دو روز پیرم نمرد -

ذکر شهید از شداید هولناک آن هنگامه

از آفات و بلیات هنگامه مسطور: اگر شطرنج بیان کرده شود
گوشت شونده مرگردد و اگر قوت مامنه پاری دهد و سامع از
اهل مرد باشد زهره اش بتر قد اما بالکل تمایل از آن آئین
بغردی دور است و اغماض از و دور قصور مطابق "العقل
تکفیه الاشارة" چند مهالک را مجمل می نویسم که دال باشد

دو هفته غنیمت بدست همه صاحب به خود به حضرت قدر قدرت فرستاد
و بعد ملاحظه چنین ارشاد شد که می دانم که بدین پتھر
یعنی غلام قادر باعث عداوت خاص و عام از بهر پیوست و به
همه صاحب فرمودند که به بهگان منر خواهید گفت که شما
هموز چکانیت این امور را چه دانید و این غلام قادر طفل خانک زان
نمک پرورده حضور است چه مقدر دارد که قدر گستاخانه ویش
گنارد، این همه اقتدار خلق الله است که می بافند آن فرزندان
صراط خود را بهم دارند سبحان الله مالکان حقیقت آگاه راست
گفته اند - بهت

چون قضا آید طیب ابله شود
و آن دوا در راه خرد گمرا شود

یار دیگر چون بعد یک سال رسید شنیدی که از دست او
چه اتفاقا به گردید

ذکر سیوت و صورت آن نمک حرام بدختر جام

شب و روز به مسکرات اخوام مخصوصاً به پتگ و چوزه و گانجه
زیاده می پرداخت و گویند که ضمیمه آن علت آنچه نیز
داشت، درین هنگام عرش به بیست سال رسیده و سبزه خط دود میدهد
جوانم بود دوقهیز، خورش رو و بدختر ستیزه جو مایل به دست
قدی و اوسط در قریبی ولا خدی، فراخ چشم بلند بینی، اما شوک
بینی اش یاریک اند که زاید خروسو مایل بود که از روم علم
قیافه چنینی کس هشتن می باشد و در حالت طفولیت عهدالدوله
مذکور که امیر بود از اقسام علوم معمور پدر این را ازین
حال خبر داده بود که از دست این پسر شما در حالت جوانی

خورده خورد شده از گرد آنگش بر آمده دور افتاد ، تا چهار نفری
 هوا تازیک بود و گوسه ها و سنگ و خشت و گچ از هوا می بارید
 و آواز آه و فریاد اهل آن دکان می رسید و جز صوت شناسی
 صورت یکدیگر را نمی دیدیم و از اصوات هم مستمال می گردیدیم
 و این آواز هولناک تا چهار گدازه درازده کریم از دهلی دور است
 رسیده بود که هر یک بر خود می لرزید و می گذشتند که آیا
 این آسمان کجا بر زمین افتاد و دهبیب و غارت گران بوقت چه
 حواسی و گردخستن شای از آیه " و ادعاش عطلت " مفسر بوده
 زیرا که از بسیاری احوال و اثقال اموال ثقیل شده بودند و از دست
 عنبر سخت چنگال جام چستن را می جستند و از باعث بر شال عبور
 دریا اشکال داشت از آن ستوه و ملال بر حواس شای راه یافته بود ،
 و هر یک از احوال بدی زمین بعد از می کشد و چیزی را در دریا
 غرق کردند و چیزی را که مستعد حرق بوده ماندند دوا می دادند
 و کبلی خاد و خیمر و کتاب خاد و مثلها آن را بسوختند و چیزی که
 آذراتوان شکست مثل چینی خاد و آینه خاد و سنگ سماق و شب
 و مایه سبها را بشکستند و چیزی را به سبب عجز اندر در بریدان
 قلعه چون حیرت کشت حرارت جادها کشتند و بگذاشتند و در
 صدد قتل ما هم ملاحظه بودند که حافظ حقیقی از باعث پیرانیدن
 بامر باروت خاد که در آن آفت چند هزار رهیم سوختند و در جام ها
 هلاک گشته حواس اعدا باقی را مقتل ساختند و در دل شای رزم
 سخت انداختند که بتاريخ دهم محرم الدرام سنه الیه روز پیرانیدن
 بامر باروت از راه دیلی چپتری سیم گدازه الهلقب به دور گدازه

بر جمیع احوال آن روزیکه پادشاه را در حالت دغای می گرفتند
 از آیه کریمه "یوم یذره الامم من ارضه و صاحبته و بنیه" ^(۱)
 غیر میداد و حال ما اهل قلعه به تفسیر آیه "یوم یكون الناس
 كالنواش البشوت" ^(۲) زبان می داشت و پریدن باروت و گولها
 از آتش خود دل مضامی که بتاریخ دهر محرم الحرام
 سنه ۱۲۰۲ یک هزار و دو صد و دو هجری همدیه اهل راقم
 در گهزی روز بر آمده واقع شد صدای و از صور اسرائیل
 و آیه "الارض ما اقرعة" ذکره رانده و تاریک شدن آن روز
 از پریدن گول و باروت و در و دیوار آن دمار که گرد و غبار او
 هوا را گرفته بود معنی "الشمس کورت" خوانده و به تصادم
 هوا آن پرش و لرزیدن زمین و زمان آن مکان شرح
 "اذا زلزلت الارض" پیدا و از افتادن کنگر های قنده و ترکیدن
 در و دیوار و افتادن بام های استوار ترانش توپیل ^(۳) و تگون السجیل
 کاللعین المنطوش ^(۴) هر یجا به سبب بسیار قربت از آن دمار سکنه
 محل ما چند برادر و یک عده صاحبه مارا سلهم الله اند که
 سربها شکست و بجهان سلامت ماندند و مختصر جهانش آنکه
 هر خانه بی یعنی چهپیر که بود چند از پندش گسسته کاهش
 مانند پنجه بر زده حداقل چهار طرف افتاد و هر تیغه گله که
 بر نهاس شود از در ماه کرده داشته بودیم به ترقید ^(۵) هر
 در یک زنجیر در حلقه اش بود زنجیرش شکست و هر دروازه
 که زنجیرش از حلقه بیرون بوده هر دو مصراعش بهر دو طرف

(۱) ن - بام سرب (۲) ن - از تله پیران

(۳) ن - قبل

روانیدند. و احوال غارتش چیز به غنیمت افواج و جانی در
سرکار پخیل رقت حسب حالی بیت شاعریه بیاد گذشت. بیت

دیدم که چه کرد مردم که

بود مظلوم درد و دیگر زور

و آن ماهون از غیرت قهرمان حقیقی در بندگی متبرایه
سزای کردار خود به انواع عذاب و عقاب محسوب گشته مسافر
دار البهار و مالک بوندی دار شده چنانچه در فرجه هر دو گوش
و در دیگر چشمانش کشیده و بینی محاسب زیرینش بریده
بطریق ارغوان و تنهیت مرعیه مخمور بحضور آن پادشاه مجبور
فرستاده بود بدمر حضرت قدر قدرت چنان ماهی سلاطین
گذشته چنانچه راقم نیز دیده و شکرانه حضرت ادبیت دعا
آورده و حال آنکه تا آنگاه این بنده درگاه هر محاسب برادران
در قید سلاطین به همین قلعه شاهجهان آباد الهیقب به قلعه
مبارک محروس بودیم و از جاذبا مایوس این زمان از آن وقت
افغان دیوسان مارا بتو معر محفوظ داشت و به حصن حصین
حمایت خویش متحصن ساخت که از بیادش مردم نا واقف
مطابق انسان یقین علی خطه حمل بر کلب و فضولی نهانند
(۱)
و به سفریت زبان کشایند و بر حاضران قلعه دلی نیکی معلوم است
و به رسام دور دست روزگار از پای مردمی منجهان توسر
رفتار و وقایع دگاران اخبار گذار کتمان آی محدود مطابق آن
سازنده به خاطر گذشت که درین مقام ضبط گشت.

انظری همت مردان مجد الذکر است

بگریختند. بعد پندارها مروه یعنی غارتگران آن قوم در قلعه در آمده بر ماریختند. قبول چیزه که از دزدانان و مال برد باقی را آنها بردند و بخردی مورو داد. عجب تر آنکه ازین آفت چیز به محافظت و نصرت ناصر حقیقی مثل اول که نکوش بعد ازین می آید بهار جندوگد و جرات محل مامورین و مامور اینه الحمد لله علی خاند.

ذکر اسیر شدن غلام قادر افغان و کشته گردیدن

آن به عقوبات پایان

در هرصه شش ماه آن کم فرصت غازی از نصرت رشتند ازقاد اجناد شورش به حماقت گسیخته و جمعیت خود از هم ریخته بر دست افواج پیشیل سپید هیچ در پر گنه میروند اسیر پنجه تلخهیر گردیده و محمد بهادر بخت مرمور مذکور و برادرانش و مرزا اکبر شاه بهادر و چند احرارن شان مثل مرزا سلیمان شکوه و میرزا سکندر شکوه و میرزا احسن بخت و چند دیگر شهزادها مانند میرزا علی اختر ولد طابع اختر این محمد بنده اختر برادر حقیقی حضرت نردوس آرمگاه محمد شاه پادشاه مرمور و برادرزادگان پادشاه حان یعنی مرزا بهچو و مرزا مکر ولد محمد عزت افزا مراد مرزا عد و این همایون بخت این محمد عظیم الشان ولد بهادر شاه پادشاه را که آن ملعون قید کرده در پرگنه مسطوره کرده بود مروه ها هم ایشان را باز در قلعه مجاری

بهر دو دست خود چیرا به سره بالا برداشته بگاوه خویش منضم
 نمودند. چنانچه رخسارهای من و آنجناب باهم به سرزدند - آنگاه بر
 زبان فیض ترجهان فرمودند که خلاف معمول اراده این همه
 تذکرات امروز چه بود ' عرض نمودم که حالا جناب حضرت پادشاه
 گشتمند علایق رشتنه داری همه چرخ آثار اکنون ماهیه ها غلامان
 خانه زاد شدیم بنوازدند یا گشتمند اختیار بدست مختار ' ما را چه
 بارها که مثل ساجی در مسارات و هوسری زدیم و چه انباری قدم
 نهیم . آنگاه قیسم فرموده ارشاد فرمودند که والله من شمارا حالا هم
 هوس طرزند چرخ بدست خود میگردانم ' و انشالله تعالی همیشه هم
 چنین خواهم دانست ' چنانچه آنجناب را در بنگله مکتب خانه خویش
 در مسند شستگاه خود گسترده برد نشاندند ' دست عاصی را کشیده
 امر باجلاس فرمودند آداب دعا آورده چشتم ' چنانچه این عاصی
 چرخ خاسته گامد بیت مذکور ضرب سکّه نامی آنجناب را ذفرانیدم
 (۱)
 این بیت .

بزد بقرص سکّه مهر ضرب سلطانی
 خدیو شاه جهانگیر اکبر ثانی

مطالعّه فرمودند بسیار مسرور گردیدند ' باز آن کاغذ را
 واپس گرفته فرمودند این چه معنی که داده را باز می ستانید
 عرض نمودم چه مجال اما بالفعل جام ادب است حق تعالی جناب
 شاه عالم را سلامت دارد و این بیت ضرب سکّه حضور نزد خود
 این خانه زاد امانت است ' بروقت معهود آنرا بجناب ارسال
 خواهد نمود ' و حضرت نیز همین بیت را ضرب سکّه مبارک

و این سخن به اشتباه زیرا که مهمتین راقم است که این
عاصیان در هنگام غلام قادر افغان و پربادی خاندان گور گادپه فقط
از همت که علامت رحمت الهی بود از دولت افا غنمه مصطفی و
مامونی مانده‌اند اگر زیاده این مجمل را مفصل نویسم بیم است
که ایشان روزگار ملی طریق عاداتهم خصوصی دانند و از افسانه
بخوانند.

انظری چهست همت مردان

مجد فردگار به همتا است

کوه کاه است و خار پیشش گل

در مصیبات حافظ جانها است

ذکر تشریف آوردن ولیعهد بهادر مرزا اکبر

شاه دهم دیگر برادران و بنی

اعهام خویش در خانه راقم

باید دانست که چون نیک حرام مردود در مزاج خبطه داشت
در پرگشته میراث پیدار شاه مسطور را از تخت سلطنت معزول
نموده میزده روز مرزا اکبر شاه ولیعهد بهادر را نصب گردانید.
چون این خبر به دهلی رسید موجب خوشنودی دوستداران ایشان
گردید، راقم بیت ضرب سکه بنام نامی اشای تالیف کرده نزد
خود داشته چون جناب ولیعهد بهادر مع الخیریت با پادشاه را دعا
وسلاطین دیگر در قلعه مبارک تشریف آوردند بعد دو سه روز
بعض الحوان و بنی اعهام و اعهام خویش خانه راقم از قحور
میمنت لزوم خویش منور و محظر ساختند، و از الطاف شاهانه پیراهتند
و دست عاصی فرا کشیده بطور سابق بگلو چسبانیدن خواستند
خواستند که سرخروش آورده بقدمبوسی چر دازم، فی‌الشرور سو مرا

دقیقه گران مایه از مشیت مبارک خویش به نهایت تفصیلات در مشیت من گذاشتند و از دست مبارک خویش مشیت مرا بجهت فرموده از اخلاق شاهانه بسیار خوشنود ساختند ، و بعد از وقوع آن حادثه این بر آمدن حضرت از محل معالی اول بود که بر دیوهای ما تشریف آوردند ، پس بنا بر عادت خویش که حضرت اقدس ارفع اعلی بر اشعار راقم راغب تر بودند اکثر اشعار ارشاد حضور را نهایت توجه فرمایش جراحش می فرمودند - راقم چند اشعار ترکی و فارسی و ریخته مح قطع تاریخ مسطوره خود را از دست خویش بر دست اقدس گزیدم قطع تاریخ آن حادثه ایست -

چون من مصیب گریه‌کنم کا مژه
اس سال هوا مصیب چه شاه عالم
تھا فکر میں تاریخ کی بولا عاتف
ہے اظہری تاریخ یہ عالم کا غم

و این یک سال که درین تاریخ افزوده شد چنانچه در آن سال بالکل باختتام رسیده بود و بعد چند روز عام دو شروع گشته رجعتنا فی البقصد -

ذکر عهد حضرت قدر قهرت

باراقم چون در عین شدت آفت انجمنان ازین عاصی خدمت هام شایسته بمضور پرنور بعمل آمده ، راقم معرفت ولعده چهار و هر دو میزبان مسطور عرضی در وعده حصول مطلب خود از حضور دستخط گناهمده نزد خود داشته بودم درین ماده که اگر خدا فضل خویش عطا فرماید و باز امور سلطنت هم بر ذات اقدس رجوع نماید می باید که این حادثه را در صله این

خواهند فرمود ، ارشاد فرمودند که مسئول شما مقبول است برین شرط نیز میرزا مغل و میرزا طغل و غیره دیگر پادشاهزاده‌ها را گداور گرفتار و آداب جدا آوردم و سوا این دیگر اوقات بکرات و مرات ولی عهد بهادر مع برادران خود میرزا سلیمان شکوه و سکندر شکوه بهادر که حالا در اکتوبر اقامت دارند در خانه عاصی تشریف شریف ارزانی فرموده اند و عنایات بهکراں نموده .

ذکر تشریف آوردن حضرت قهر قدرت مع تجهل سلطنت بر دیوژی راقم

راقم مطابق آن حال تاریخی در وزن رباعی الخرب که بطور قطعه در زبان ریخته گفته بود و بعد کشته شدن غلام قادر ملجون و رفع آن هنگام چو باز تخت سلطنت بر شاه عالم قرار گرفت از شرط عیبت و شرزدن خوازی و توبه خسروانده که به راقم پیش از پیش داشتند با تجهل سلطنت مع تخت و چتر بروز عیدالاطر سده الهه از راه خوازش بر دیوژی ما رودی افزا شدند و به دلاسا و دلبری جایگاه هرود یکد دن عین شحت هنگام حضرت قدر قدرت محضت پادشاهزاده میرزا اکبر شاه ولیعهد بهادر بواسطت شاهزادگان میرزا مغل و میرزا طغل سلیمها الله ولد محمد علامالدوله المعروف به میرزا باجه مرحوم بنی عمر حقیقی پادشاه درست کرده داشته بودم امجدوار فرمودند و آن به و پیمان بار دیگر مجدد و موثقی و مرکد شد و چیزه

آورده ام ، مبادا که عقب من مرا بدعا بازی منسوب نمایند و شر
حق من زبان ملامت کشانند ، احمد علی خان با راقم عرض نمود
که گستاخی مخالف مگر جناب حضرت ازین تکیدها پرواز نبراهند
فرمود ، در جواب گفته ام و انکه بتسبیح خدا خواهد خواست ازین
جا خواهد برخاست پس سامعان این کلمات مرا پرسیدند خشم
ادگاشتند از ربه غیر خواهی راقم بمضرب والا عرض نداشتند آخر کار
چون مرکب دلی من بظهور پیوست چنانچه بر زبان من گذشت
بود پشیمانی آن بنام بردها لاحق گشت تنبیه .

ذکر چند اشخاص صاحب گهال و کرامات

و استدراج که در قلعه مبارک دیخمر

اما باید دانست که چون از عهد جد امود ما یعنی حضرت
میرالدین پادشاه المعروف به حضرت جهادشاه عرش آرامگاه
مستور که رسم تقیه ما همه شهزاده ها مجدداً لاحق گشت از
آنزمان تا حالت تحریر این نسخه که قریب یکصد سال است
همین رسم جاری و بر حیل تیهوریه طاریست اما ذات داری تعالی
را گواه گرفته حقیقت می نویسم که والد ماجد و ذو بزرگواری
اعمال دوی الاحترام ما اکثر اوقات بل به کرات و مراتب ما می
فرمودند که ما صدی سیزدهم را تخرابیم دید در همین صدی
دوازدهم که هستیم ازین اندوا به زاویه فنا که زیر زمین
است خواهیم خزید و شما خواطر خود را جمع دارید که بعد
انتقال ما ازین جهان چه وفا هر آئینه ازین قید خلاص می شوید
و بکار دلی من رسید ، و ما چون و چنان می پرسیدیم که این
صورت غیر ممکن چگونه و به چه تقریب وجود خواهد نصبت

خدمات از قید سلاطینی بر آورده در ملک امرا منفرط فرمایند، و راقم نیز در خدمات حضور سرگرم بوده چشم شراکت در سلطنت نه بیند و دامی از حد ادب بسوی عصیان و طغیان نه پیوندد الحال آن مهود را اگر زیاده ازین بگوید قدر آرام حصولش جز فصولی ندارم زیرا که

آی قدم بشکست و آن ساقی رواند

تنبیه - بعد محفل گردیدن از بهارت ظاهری نیز جناب حضرت قدر قدرت از اشارت دست مبارک خرویش عرایض چه دستخط خاص مزین می فرمایند چنانچه چند عرایض راقم نیز موجود دارد، اما چون حضرت بر تخت سلطنت از سرود قرار فرمودد و آن مهود را به راقم وفا نه نمودند بلکه درین باب ادکار صاف فرمودند، قسم شرعی یاد نمود که بدون ایفاء این عهد درین قید نخواهم بود، از محل خود بیرون بر آمده در مسجد یکه متصل دای دروازه قریب دو محله است که تا آن زمان حضرت قدر قدرت نیز در همون محل در میان دیگر سلاطین که غلام قادر ملعون داشته بود سکونت داشتند، در محل خاص خرویش که محل پادشاهی باشد تشریف فرما شدند، دشتی و خدا را گواهی گرفته معرفت احد علی خاں و کنور سنگرناتھ پسر راجه رام ناتھ حضور پر خور پیغام نیاز ارتسام میلج داشتند و درین امر بنام جرعه ها تاکید نمود که بهر دار این پیغام را گوش گذار حضور بیاید ساخت والا روزه دشت که از من بدول وقوت الهی این جسارت سرزده و از عین این پیغام شبا را ندانست رو دهد، و گفتم که من این وقت مرکوز دای خود بطور مردان صادق بر زبان

دایما در فکر حق مشغول بود
روز و شب و ریش کلام الله شد

گر بخوانی جمله اش اسم شریف
با همه آن ولی همراه شد

از جهان به وفا چون این ببرد
روز آئینه محرم مانده شد

یک هزار و دو صد از هجرت گذشت
کان ولی را سرور جنت راه شد

جسم پاکش چون فرو رفته بغاک
خلق را چون پیرسل اندر چاه شد

روح پاکش عالم بالا گرفت
در سپهر هفتمین چون راه شد

دوستان را از طراق آن ولی
سوز دل اشک روان هر آن شد

گروهی پرسی مرازین واقعه
چو دل من سفت قدم جانکاه شد

لیک جز صبر بر ندیدیم چاره
چونکه هر یک را گکر زین راه شد

بهر تاریخ وفات آن ولی
بنده را سرور خدا دلخواه شد

گفت هاتک سائل تاریخ وفات
داخل جنت ولی الله شد

ولایت

ام آئینه نو بر جمال حق شیدایی
تاریخ وصال از رخت پیدا شد

می فرمودند علم این جزویات جزو ذات عالم "السر و الخفیات" منحصراًست و حقا که مطابق فرموده آن بزرگان مشاهده دهم که در صدی سیزدهم چون دو سه سال جانی مانده اعمار خاصی بجوار رحلت ایزدی در پیوستند و چون سنه ۱۲۰۰ یک هزار و دو صد هجری شروع شد بتاریخ بیست و هشتم محرم الحرام سنه ۱۲۰۰ در شب آدینه سه پاس از شب گذشته در جون اذواء فید سلاطینی شاهجهان آباد والد بزرگوار راقم نیز ازین دار فانی پرونده تحیم جاودانی انتقال فرمودند ، نام نامی را اسم سامی آجناب سلطان محمد ولی المعروف به مجاهد صاحب بوده غفرالله له ووالدیه ابیات تاریخ وفات آجناب از راقم کتاب - ابیات -

گر تو تاریخ وفات آن ولی را طالبی
بر کنی از تاریخ هر دو طرف علت اظفری

در محرم هر شب آدینه دنیا را گذاشت
روز جمعه شد بهر آب آخور مرار اذری

نیز محمد شاه نام بزرگم درین واقعه چند ابیات گفته - هوقله

آن ولی حق زحق آگاه شد
پیش حق با عزت و با جاه شد

چنگه کامل بود در تقوی و دین
با خدا و مصلحه آگاه شد

در شریعت در طریقت مستقیم
در حقیقت عارف باطن شد

در عبادت هر ریاضت دیر نذیر
در سخاوت فی سبیل الله شد

همه می تواند شد ، گفتار الحبدل که این صحبت غیر متعجب ، عنایت
 باید فرمود ، گفتند صله این بها چه خواهید داد . گفتار بفراوانید تبسم
 دهر که گفتند ما تا آن زمان نمی مانیم دادستیم که شاید مدتی دراز باید
 گفتار پس در مقصد عاصی تعویق می نماید ، گفتند نه بلکه شهازده
 بر می آید ، گفتار شها ازین هم پیشتر کریم می فرمائید فرمودند
 چه . گفتار اگر چنین واقعه است بعد کامیابی خود بگذارم طور
 بجانب ایشان سلوک درده آید . گفتند اینک دختر فقیر و منصف
 عالی خان نامی شوهرش موجود اند عرض ما بر ایشان متوجه خواهند
 ماند آنچه توفیق باشد خواهد رسانید شنیدم و قبول نمودم ، پس اوشان
 عمل اسمی را که چراغ را قلم منظور داشته اند آموختند و فرمودند بطریقه
 شراکت این عمل گفتار اگر بعمل می آید بطلب می رسید والا فلا اما این
 اسم جمالی است که جلای عالی ای حال بشما ضرر نخواهد رسید ، بعد
 آموختن آن گفتار که این عمل را چنان همه فرمودید . گفتند بشما رخصت
 داده ام سه بار التماس همه نمودم هر سه مرتبه لفظ رخصت بر زبان
 راندم چون خاموش دادم . گفتند که اجازت نیست رخصت است آیا
 فرمودید که در رخصت و اجازت چه قدر فراق است گفتار نه گفتند
 فقط بذات شما رخصت است بدیگران نخواهند فیهانید اگر اجازت
 می دادم شما مختار می شدید پس را قلم این کلمات را محمول بر فضولی
 پنداشتم چنانکه عدت گدایان عامی و فزاره گشوی است . اما بعد
 دو ماه اوشان فوت فرمودند هوشیار شدم در دل پنداشتم که تحقیق
 شخصی موصوف ولی کامل بود که پیش ازده و ماه بزرگ خورشید مرا

و بعد سه سال و دو ماه بطوریکه بر آمدیم مشروها درین
 موجب ضبط گردید. نظیر این ' قبل از هفت سال از بر آمدن
 خود ما چند برادران جوان معرفت حکیم عنایت الله خان بهمان
 سلام چشتی که درویش بود با کمال در تماشای خلاصی خود عرض
 نمودیم که آیا در زندگی ما ازین قید سلاطینی خلاصی خواهد شد
 او شان معرفت حکیم مسطور جواب فرستاد که چنان معلوم
 می شود که بعد هفت سال بر دهل و پادشاه این ملک آفته
 عظیم و بلاه بسیار واقع گردد که از بد و این سلطنت مثل آن آفت
 کم ندیده باشد و در آن حادثه بر که و سه زلزله ها افتد بلاه
 شرقات و در قلعه بلرزد و شاید که ساقط شود ' و نظر و
 حق این سلطنت تخیر و تبدیل بخیر و تا و بالا گیرد ' بعد
 چین ها خلاصی یا بید و به مراد خود بر سید ' راقم تاریخ مرده
 مسطور بر پشت کتاب نوشته داشتیم و چری بعد آفت این بلخان
 رهائی ما چتریب گریختن این هیچ مدان روم خود ' مطابق تاریخ
 و حالات فرموده درویش مسطور درود جهان فانی خود رحمه الله
 علیه - تظیر این ' یا دارم که بعد رحلت والد ماجد شاه عظیم درویش
 مر قاض حقیر الحثه به تقریب بر دیوڑی ها رسیده و بسیار بر
 خاصی منتفک گردیدند در ایام ماه صیام روزه چون مرا تنها یافتند
 فرمودند که چیزه تمهید برای شما آورده ام گفتیم آنچه باشد و
 در آنچه تواند فرمودند هر چه خواهیم از و بگیریم - گفتیم امر مهمات
 خاصی از قید سلاطینی بر آمدن و حکام دلی رسیدن است ' گفتند این

کمال بوده، جناب آن بزرگوار بسیار صلوات همیده و اخلاق پسندیده، چنانکه در کتب آثار او اولیای سلف نوشته دیده ام داشت لیکن زبان خود را در حفظ مذمت ادنی و اعلی از احیا و موتی چنان مداومت داده بودند که در محنت ملاقات هر چند ملاحظه نمودم هرگز در مذمت و قبیحت احدی زبان را نیانداختند و چون در مکالمات و تذکار عمر و زهد ذکر عیب و قبیحت پیش زبان آمده فی الحال سکوت ورزیده می فرمودند که خلاصه چه خوب شخص بوده یا چه خوب آدمی است و دیگر اوصاف داشتند که بسبب اطناپ نه نوشته، بعده چنینی صاحب کمالی بعد از در آمدن خود الی یومنا هکذا در جای ندیدم و اگر احیاناً شنیدم بفرق ماسبق به ملاقاتش در دیدم جز بوسه ریا و طلب دنیا نیافتم، از حرکت لغو خود دادم گردیدم رحمه الله علیه - نظیر این، و قتی که در خط و کتابت و ترکیب عهد براجعه جمیع در خطبه برای فرار خود مشغول بودم هیچنهی نجومی کامل را دیدم که در احشام سرکار والا نوکر بود مهتاب را به نام داشت به تقریب بر دیوهای ما رسید سراسری پرسیدم که شنیده ام که شما نجوم را نوکر میدانید باز بگوئید که درین ایام اختران طالع ما بر چه نوع اند او ارتفاع طلوع آفتاب را از حسنه پیروید در پارچه کاغذ از اسم و سوال من را آنچه طالع مرا نوشته در آن بدید و بخندید و متامل گردید، چون پرسیدم که چه دریا افتد، در جواب توقظه و رزید آن بدم که شاید سستی طالع مرا ملاحظه نمود که زبان به جواب نکشود، گفتم ترا قسم دهم خود است هر چه از روع نجوم معلوم می گردیده باشد به کم و کاست بر زبان آری گفت چه

آگاه دهرید شاید اثر آن اسم اعظم نیز واقع باشد لیکن چون عمل مذکور به آورده عمل بسیار آسان است اما در تعیین اوقات تنگی و اشکال دارد . لهذا معروف جرد - چون هنگامی رهیل را بر سر رسید و بحیر منتشر گردید که شاهزاده‌ها به متحول و کثیر العزت را غلام قادر خان مخور همراه پسران شاه عالم پادشاه همراه برد ، محمد اکرام الدین عرف میرزا مغل و محمد عبدالقادر عرف میرزا طاهر مسطورین که درین امر چندین عاصی اعتقاد موقوف داشتند چون خلیفه نوشتند که این یار غمگسار عملی که دارید درین وقت مصیبت برای ما چکار برید که رهیل را همراه دیگران بیرون قلعه نبرد ، پس راقم همین اسم اعظم را که اثرش دیدن و چه امتحان رسیدن نیز منظور داشت شروع نمود و بفضل الهی مرثی افغانه که رهیل دیگر شاهزادگان را برد و ایشان را حرکت داد و حال آنکه این هر دو صاحبان در کثیر العزتی معروف بودند چون چنین دیدم برای امضا به مقصد خویش سرگرم گردیدم پس از آن چون رهیل مخور غارت کردن سلاطین و ممل پادشاهی و دیگر سلاطین قلعه را شروع نمود راقم برای مصئون و هارون ماندن حرمت عیال و جان اطفال و اسباب و مال خویش مرثی آخری شروع نمودم ، از فضل ایزد متعال هم در آن آنحضرت از حرمت و جان عیال و اطفال جدا من و منال سلامت ماندیم و تفصیل این مایل باعث اظناب این موجز باشد عرض چون مکرر اثر این عمل را در عالم بعد رفع این هنگامه چون برای بر آمدن خود شروع نمودم در میان دو سه چاه جبرکت وسیله ناخن اثر آن عمل این عقده مشکل را نیز کشودم و به تحقیق دانستم که آن جزو گوار انسان صورت ملک سیرت از اولیای

درمیان زن و مرد نقص کل افتاده شب و روز مجادله روم می داد. لهذا مادر و خاله زن نیز بدبایست دختر خویش پر نگذاشتند و بعد چند ماه داماد خود را خفیه زهر داده در یک شب دفع ساختند و عجب تر آنکه نمی دانیم که در همین شب از کدام سحر یا شریب یا زور عامر دکسیر والدین و برادر و اعمام متوفی را مسخر و رام کرده نامحزون شدن و به که مکی عرصه نیم روز گذشته باشد مطیع دختر خویش نمودند که طبعیت همه کس در استرخای عروس بوده و همه در خوشی و می ساختند و بالکل به کار متوفی که پرداختند - چو چند هفته چینی ها دیدم که چون از والدۀ متوفی مرحوم پرسیدم که چگونه شما دفعتاً زهر پسر خود را ذراموش نمودند و با عروس که شب و روز در مجادله و مفاصحه بودید چه کرد فوت پسر جوان خود مطیع و گردیدید و بخوشلودی میگذرانید و از ککر پسر در رفه نمی رانید چراپ داد آریادت شوم کسیکه پسرش مرده باشد بگریه یا غم کند مرا بپروردگار خود سرگند که پسر من هر شب با تهل تمام در خانه خود می آید و در چهپرکنت مرصع با عروس می خوابد و اطعمه اقسام و میوجات انواع مهیا می شود مای غریب و خوش می باشیم؛ غرض را قدر بچشم خود دیدید که سحر و تسخیر و بهرجه رسید که خواب الحجب النساء بیگر عرف پتلی بیگر صاحبۀ پادشاه زاده رفیع الشان پسر خود بهادر شاه به تعظیم و به جر خاسته با انب سلام کردند و حتی که خوش خوش این منقولات سحر آیات بسیم حضرت قدر قدرت نیز رسد و خواب پادشاه متاثر گردید مطابق التماس آی و به را از

گویند اگر سه ستاره در طالع کسم در شرف باشد پادشاه می شود
 پس درین ایام دو شهر ستاره طالع جناب ایشان در شرف است
 از درجه وزارت ترقی خواهد شد. اند اگر درین عرصه اراده سلطنت هم
 میدارند بهم می رسد زیاده ازین چه گویند. ندانم که درین
 قوم این صورت چگونه صورت یابد و جود گیرد چون حرف سلطنت
 در این تقیدگاه بسیار مقدمه خطیر است و خروج و پیاده های پادشاهی
 که بر ما مکرر کردند نیز حاضر و در چشم ما ناظر، بر خود چه
 ترسیدم و سخن بر گردانیدم و گفتم از ما چه مزاج می کنی چرا
 قیدیان طبیعت از قیصل این امور چه ضرور مگر دیرانده شده که
 چنین مزخرفات میگوئی حق تعالی شاه عالم پادشاه را بر سر ما
 سلامت دارد که این سلطنت نیز از آن ما باشد پس بیژن
 جان داده زود تر او را رخصت نمودم و مترو صده افعال دیگر بودم
 آخر الامر همچنان واقع گردید که در عرصه دو ماه در آمدن راقم
 بوجود رسیده و راجه های جیپور و جو دهپور تخت و چتر برام
 من بجاگذاشته و بخدمت های شایسته پیوسته. دظیر این، در
 زمانیکه والد منجد و اعمام کوی الاحترام مکور این گم نام در
 قید حیات مستعار مقید بودند زخم را دیدم علامه روزگار که
 از علوم فارسی و قدوس عربی بهره ربود اما در علم تفسیر و
 دظیر بوده خط شکسته خوب نگاشته خود را از عادات ادگاشته
 اتفاقاً از تزویر دلا، دکاح دخترش بایک از پشی اعمام ما
 اتفاق افتاده چون بوجود شته خصوصاً از سوء مزاج والد نام
 که خوشدامن عروس باشد و این عادت دشواری اکثر خطا می کند
 که زن پسر خود همیشه در مفاصبت معادحت و عداوت میباشند

معتقد گردیدند شب دیگر صورت متوفی باز در خواب در آمده و شهسور و دیگر اسامه گران قیمتی خود را از پسران خود بطبیعت و گفت هر چه معرفت شاه یقین شما بنام من میدهند همین لحظه بمن رسیده وایت صبح آن مطابق روایا همه اسامه مذکور نیز بدان مژور رسانیدند انقصا به هر زور و فریب که داشت همه اسباب متوفی را از نقد و حصه از وارثان متوفی بر گرفتند - بعد از مرزا طفل هر چه داشتند در فریب این مژور در بناختند و خود را از دست او فقیس ساختند و او علی الدوله در هجر تمام مشایخ دهلی می پرده پاکه نسبت جناب مرتضوی علیه السلام کمال مفاقت و حقارت می نمود و در عقیده و ارادت خویش می افزود حتی که طبعیت مهرزا طفل و طفل و فقیسه بیگم و جیسونا بیگم یعنی پسران و دختران متوفی را از اعتقاد بزرگواران دیگر که عبارت از خواجه میر درد و مولوی فخرالدین و غیرها باشد چنان خالی نمود که گرئی رقیه هیچ کس در خاطر شای نبود علی هذا القیاس هر دو مهرزایان معطور که با راقم نسبت صبیعت دارند همیشه در اسرار و امور داری و اصلاح اشعار طبع زاد خویش و فهم علم ترکی و غیره رجوع بهاصبی می نمودند در این ایام ظاهر جام این سلوک نیز نامرعی گشته چون درین امر به هر دو صاحبان به پند و نصایح پرداختند و هوشیار و متنبه ساختند خواستار بآن مردود غیر رسید دشمن جانی من گشت و از ملاحظات عاصمی متوقف گردید و هر دو مهرزایان متواتر

قلعه مبارک بیرون گذاشتند و برادرش رسانیدند. و این افساده
طوالتی دارد که این موجز گنجایش آن ندارد. ظهير آيين ^۱ چه .
طبرت شاهزاده ميرزا بابا هلا والى دولت و والد ملحد ميرزا مهمل .
و طفل صاحب دستور در عرصه يك هفته كمر و زياده شاه ياقين
دامى شخص غريب الوطن عزيمت خزان مردان كه چاه سن كهلت
رسیده بود به تقریبات در قلعه مبارک داخل گردید و بجگر و
فریب و حيله و شعبده هاى چند بر دیوژهای راقم و هر دو ميرزا
يان صدر جرسید و گرامات خود كه فى الحقیقت استدراج بود نهدن
آغاز نمود از آن جمله شعبده و كمدی از اكياد او كه جهاد آمد
می شود كه شمس هر دو ميرزایان مذکور پدر مرحوم خود را
در خواب پرهله دیدند ازین مزور مذکور تعبیر آن رویا در
خواستند گفت بزرگوار را چیزی از لباس متوفى بدهند
ایشان بعمل آورند. باز در شب پدر خود را همچنان مردانى دیدند صبح
از آن مزور تعبیرش پرسیدند جواب داد بكسى كه لباس متوفى دادند
مستحق آن دهمه باشد اگر بدیگرم كه از و بزرگتر و متورم
باشد بدهند البته پدر خود را امشب در رویا لباس بپوشد
ميرزایان معزالیهما چرخى از لباس ^۲ ظاهره متوفى پیش همون
مشعبده مزور مسطور گذاشتند و گفتند كه در نظر ما از صاحب
بهتر بزرگوار به نظر نبی آید این را قبول فرمائید چه
اكار بسیار بر داشت و بگانه خویش گذاشت ميرزایان مذکور
همون شب متوفى را به همون لباس بپوشد دیدند صبح از
شنیدن چنین همه وارثان مردوم خوشنود پدیدى مزور بسیار

ازین شهر دفع سازید - و اگر این راز بر ملا می افتد بجان ما
آفت می رسد -

فایده : باید دانست که دران ایام میرزا جوان بخت و نیل
بهادر که شوهر جیوذا بیگم مسطوره بودند از قصد میاوی
به استر شاه پادشاه گریخته در اکبر تشریف آورده و عیال و
اطفال شان هم در قلعه مبارک نزد پادشاه محبوس بودند و جیوذا بیگم
برای ملاقات شوهر خود بیقرار بلکه دیوانه وار بوده و می
خواستند که بهر طور ممکن خطیر هم اگر خرج شود صرف
دهود بشهر خود بر ساند لهذا مطابق مذهب زنان اکبر در
طلب تعویذ و طومار به پیروزان متوجه می ماند پس این
مزور حقیقت را درین وقت و با بیگم مسطوره جواب سوان و
اقرار کرده که شما را در اکبر رسانیدن بوقت شب از دست
موکلان غیبی نجات است بدین بهانه قریب یک سال شعله های
اضواء به ایشان دیز دهود و برای رسانیدن در بند مخکور
به نیت و نعل برد بدین قریب میلخ کشیر از سرکار بیگم
بر کشید و متحول گردید - آخرین استدراج و آسیت که روز
ایشان را تعویذ داد و گفست که بعد عمل چنین و چنان وقت
دهم شب شما بالا پشت بام پانگ خوابیدن خود معه زیور
مرصع و اسباب ضروری گران بها که برای بگنجد بنشینید و اصلا
نه تنه و تماشا قدرت الی که موکلان غیبی می آیند و معه
پانگ شما را به منزل مقصود می رانند - چون شب گردید بیگم
مخکور بهرجب فرموده مزور آمده گردید که پانگ ذاکه از زمین
مقدار یک ذرع بالا رفت و باز محض گشت و بر زمین رسیده

مکتوبات دراز نوشتند و در آن کرامات و معجزات وی خبردار میکردند که امروز چنین کرامت و امشب چنان معجزه به ما مشاهده گذشت ما چگونه معتقد جماب شاه صاحب نشویم چنانچه روزی میرزا مغل از استدراج و جهنم نوشتند که ای یار ما از کرامات شاه صاحب بگویم دانست که هر تماشام که می خواهم که به بهمن شاه صاحب تنویر می دهند و ما بموجب فهایند در شب حجره خوت نشسته بجهل می آریم صدها مردم بزرگ سفید و سیاه اما پست قد بنظر می آیند و تاجا می نمایند همین شب که می خواهیم مطابق آن بجهل می آریم استخراک آنها - پس آن اعتقاد بدرجه رسید که چری استدراج از آن خبیث کرات و مرات دیدند به اختیار میرزا مغل مرید آن مرتد گردیدند - درین ساله گذشته بود که آن ارادت و عقیدت فیه بجانب نفاق پیوست و این دوختی بهشت منجر به دشمنی گشت و ناگاه مکتوب دراز در زبان قرنی خطیب در کمال احتیاط بدست ناظر عنایت رسول خان مسطور بهاصی رسید که در آن جهان جهان کله و عالم عالم شکست و دعا و شعله بازی آن مشعبد به ایمان بوده و نوشته بودند که ای یار غم گسار اکنون اثر و سحر آن مؤثر از ما زایل شد و معلوم نمودیم که آن مردود مال ما بخاقد نصف نمرود حالا اراده جان خیز دارد - و المال خواهد کلان دارا که جواب قتلق سلطان بیگم عرف جیونا بیگم محل خاص مرزا جوان بخت ولیعهد بهادر اند صاحب دولت دیده فریخته هر روز مال از شان را بغارت می برد می باید که بطوریکه بخواهید این مرئی را

نگریم راندر عجیب و غریب منقولات است - ازان جمله این است که از طغایه جناب والده صاحب شهنشیر که خواهر زاده حقیقی خواب تاج محل مذكوره بودند چون می گفتند که خواب تاج محل مرمومه خانه ماگاه تا طفل شیر خواره پسران و خواهران یا برادران در آغوش خود کشیده اند می فرمودند که مرا از ذات ذکور شرم می آید هر چند صغیر باشد و گاه از جد و بلاغت تا همین وفات بنین و قزور خود به طبیعی که میبردند ، چون مرض الموت طاری شد عهد امجد شاه بادشاه مذكور بوده بحضور جناب هالیه مرض نمودند که درین وقت به اطباء نفس نمودن ضروری می نماید که علاج واقعی گردد آید ، فرمودند که ای نور چشم من تمام عمر چنین گردیده که سواره قدرت یعنی فردوس آرامگاه دست احمد از ذکور پر دست من درسیده مالانکه وقت واپسین است خدا کند که چنین شود همین قدر فرمودند و جان به خازدان بهشت سپرد نمودند . هر چنین مصیبت و عفت جناب والده صاحب خود را چهشم خود ملاحظه نمود که یا دندارم که پسران برادران حقیقی خود را گاه از محبت در کنار خود کشیده باشند و چون زیاده از چهار ساله شدند ازان اطفال صورت خود را نیز پوشیدند و باز بانباشافیه حدیدند - اما هر چند در اصل و فعل هاضی آب و آما لاصوره واقع شده لیکن در لقوی و طهارت فتورم عظیم رفته مطابق نص کلام مجید " اقربکم الیّاکم " از فقدان آن اوقات از طرق کرامات و خرق هادات دور افتادیم و در ضلالت بروی خویش کشادیم لکن اکنون هر گاه ایی حالات روی می دهد .

دیری در پی امید انتظاری کشید هیچ ندید . علی الصبح این ماجرا
 درشته بهزور فرستادند که از شما بطوریکه پنهانیده بودم برای
 قصور و رفته گفت چه مضایقه حالا بار دیگر بر خود محنت یک
 چله گرفته شبارا بهنزل موعود می رسانم . بعد از رغبت سفره
 روز گرفته به سمت غایب گردید هر چند بیگمردمان را در
 تلاش در دوانید غایب و غاس برگردیدند و از و اثر ندیدند
 اما اهل قفس میگویند که چون این موزر بدولت رسید در سر
 این علم که در کتب این طین تری حیوانات و غیره نوشته اند
 قاصر گردید . چون دید که دیگر از من هیچ نمی آید و پرده از
 روم کار می کشاید بگریخت و بگوشه محول هافیت خزید . اگر
 حقیقت این موزر را چتهامی نوشته بهرام خود کتابه محده مرتب
 گردید و بطول انجامیده - غرض ازین مشقولات آنست که بعد از
 بر آمدن خود از قلعه مبارک هیچ کس را بدین کمالات چه در علم
 علوی و چه در سنی بوشم خود باز ندیدم مگر بطریق افسانه ها
 بسیار شنیدم . نظیر این اگر چه جناب حضرت والده ماجده این
 عاصی نیز از اولاد و امثال و حضرت خواجه ابوالعلا و خواجه محمد
 ماه و خواجه خوراندن نقشبندی اکبر آبادی رحمه الله علیه که از
 اولیای کامل بوده اند هستند و کما خرق عادت این حضرت در
 کتب متأخرین از مشهورات است در پی مروجت احتیاج بپیران آن
 نیست - و هم چنین اکثر اوقات کلمات کرامات از آن حضرت و از
 دیگر مستورات عصمت قباب خصوصا از دیوان قاج محل صاحب
 محل عالییه محمد شاه طردوس آرامگاه که جد مادری والده را قلم
 چوده اند علی التواتر سرزده و اگر از باب عصمت آن حضرت

گفته‌ها بمن دید و گفتم من نزدیک شما آمده ام حالا بیایم
گفتم بیا اگر بیایم بمن چه سلوک خواهند کرد گفتیم هر
قدر که مقدور خواهد شد. گفت چهار ضرب می آید درین
گفتگو چشم من باز شد و بعد چند ماه بیرون پر آمدم و
راجه‌ها مرا به سلطنت دعوت کردند و باز آن امر مبهم و
مبهل ماند ندانستم که چه شد و از من چه بد سلوکی بکار
رفت که زودتر حال چنان منقلب شد.

نظیر این، بتاريخ نهم شب دهم محرم الحرام که صبح
آن باروت خانه قلعه مبارک سوخته گشت و ذکر آن بالا گذشت
چون آن شب از آفات و ادوام بلیات آن هنگامه بیدار
بودیم و کبر بسته به مراسم خاموش میروان زیر
که آن شب علام قادر معصوم در تهیه گریختن
بسر برده و بعد نهم شب از اشدترین دروازه‌ها قلعه مبارک
از میخ‌ها آهنی بند درنده از راه ذیلی چهرتری معصوم فرج و اسباب
خود بیرون جست و قلعه از غلیم‌های گشت، باز می بینم که
بعد چهار گپ‌ری راه و مبدل گردید و برای قتل ماهبه سلطان
معصوم فرج با زور قلعه مبارک ورود نمود و از راه ورود افغانان
دیوسان قلعه می‌لرزید و هر یک از محبوسان پرجان و حرمت
خود می‌گرسید، راقم را در آن حالت یاس هجوم سپاه دشمن که
مقدم نوم باشد بر سر می‌تازد، و حواس ظاهری را در می‌بازد
و محطال می‌سازد، هر چنان که بسته به دستر خواب می‌افتد
و همین که غافل می‌شود می‌بینم که کسم به چستی تمام گریه
شمشیرم یا چاقم بر پشت من محکم زده و مرا الهه محسوس گردیده،

چنانچه اگر چند دلق از شاه عالم پادشاه و دیگر بزرگانی و
حالات خویش که محل پر کرامات دارد درین جاذبیسر موجب
طوالت گردد. لهذا چند رویداد خود درین موجب ثبت افتاد و الله
الهادی الی سبیل الرشاد.

رویا راقص، اندرون قلعه مبارک بردم که قبل از بر
آمدن خود پنج شش سال شهبه در واقع دیدم که گویا از
طرف مغرب دیوار قلعه شق شد و من بر آمدم و جانب جنوب
راهی شدم و بوقت شام بهام رسیدم که در آنجا درگاه
بزرگه و آن امکان بسیار عالی شان و با تجمیل کارخانه جات و گرد
آن مرقد گنجه ها که نقره است بلند بطرز یکه من همراه گل
گذاشتن بر آن مرقد که می خواهم دست من نمی رسد چاره
به هزار حیل آن را به اقدام رسانیدم. و چون از قلعه
مبارک بر آمدم و به درگاه حضرت خواجه محیی الدین چشتی
قدس الله سره در اجپیر رسیدم مطابق روایه مسطوریه به کمر
و زیاده حالات مذکوره را به چشم سر خود بامشاهده دیدم.

نظیر این - قبل از سه چهار ماه از بر آمدن خود شهبه
در روایا دیدم که گویا وقت قریب شام است. و دروازه ها
مراقتی معمول بند شده و زده مرا بنام من می خوانند که
شما را لجهی که در هندی نام دولت است در دروازه ایستاده
می طلبد که دیگر گفت که آیا فقط میزراه کلان را لجهی
می خوانند یا دیگران را نیز شنیدم که لجهی خود آواز داد
که خرد میزراه کلان آمده ام و پس آنگاه من از خانه خود
بر آمده خرد لجهی رسیدم و از بردن دروازه از راه شکاف

کشریف آورده ، آن لوح را از نظر ایشان گنجانیدم لهذا در همین شدت هنگام آن تک هزار که افغان مذکور چند سلاطین عظام را بعد متنگ حرمت مال و اسباب خانه ایشان را تمام غارت نموده همه پراهران به راقم مصر شتخت که چارم قرعه رمل باید زد که آخر الامر هر ما چه واقع شدنی است بعد اندکاز من از آن کار که عالم الطیب و الاسرار ذات پروردگار است چوی اصرار آنها بکار رفت و تکرار از حد گذشت ناچار بغضوم و خشم بسیار به جناب حضرت آفریدگار محبت حالت خود نموده قرعه رمل را زدم دیدم که همه اشکال رمل از پیرویت و سلامت حال خبر می دهد در حیرت افتادم و متامل شدم و خواستم که حال ظاهری را انجام و پیروی نموده موافق رنگ زمانه زبان کشادیم و بر سر خلاف آیم ، بینندگان متامل و سکوت مرا حاجب بدفالی حمل پرده و بسوگند مغالطه این امانت را بمن سپردند موافق صور اشکال حال مارا بیان نمایند ، فی الحال متنبه شدم و بدل گفتم آنچه از غیب می فرمایند که بگو سوام آن گفتن راه همانست سپردن است ، به پشاست تمام جانگ زدم که مژده باد مرده شماره که خاص را از غیب چنین نموده که اثر ضرر هیچ دوم اصلاً بها نه خواهد رسید و هر که در پناه ما خواهد عزیز نیز پیرویت خود خواهد دید و مطابق آن دیدیم و بشکر ادب منعم حقیقی شاکر گردیدم ، و این حالت را در دهلی عام و خاص می دانند و در محل جرأت به طریق ضرب المثل این منقولات را می خوانند .

فی الحال از خواب برجستیم و دیشتم که تحقیق دیشتم
 بر من سرخه انداخت و هوا مجروح ساخت ، زود بر پشت خورد
 دست عالمیدم هیچ اثری از جراحت ندیدم ، گفتم لاجرم ولاقره الاچانکه
 و باز بر پهلویم دیگر تکیه زدم همین که غافل گردیدم آواز شنیدم
 هرلناک و می بینم که هوا تاریک گردید و سنگ و شفت از هوای
 بارید و آواز آه و وایلاه و کدیگر سوام دیدن ضرورت بگوش هم
 می رسد ، باز دیگر مومش گردیده بیدار گشتم و باز به خواب رفتم ،
 دیدم که وقت نماز جا آمده است بهر کیف دو رکعت فرض گذاردم
 زود تر برآم حراست در دیوهای رطتم و منتظر نطیقه غیبی بودم
 که حجه هرس آواز هرلناک و تاریکی هوا و باریدن سنگ و گلوله و
 وایلاه ما مردم بطور مخکور بظهور پیوست و اکثر چنین رویاه
 صادق در قلعه بهارک عاصی را روز میداد و حال آمدت است که چنین ها
 اقلای خفتاد .

ظفر آبی ، چون این عاصی از علم رمل هم بهره داشت و
 اکثر از احکام عاصی مطابق افتاده که از آن صیرت دست داده ، چنانچه
 دار ماه دفع شدن شاه و قیاس مخکور قبل از چهار ماه نوشته
 بهر زیان مسطور فرستاده بودم و قبل از دو ماه گرفتاری غلام قادر
 ملعون نیز بر دست ما دهرجی پشیل سند هیه مرهشه و باز
 خود سلطنت بر شاه عالم پادشاه معده قید ماه و تاریخی از ترعه رمل
 بر آورده بر لوه بهشت بهبه برادران خود نموده بنامه خود
 گذاشته بودم ، و این مژده در خطیه نوشته بشاه عالم پادشاه مرسل
 داشته مطابق آن بعمل آمده ، و چون اکبر شاه ولیعهد بهادر معبد
 برادران و مرزا معجل و مرزا طغل و بعضی از اعیان خویش در خانه عالم

شدند و جنس در حمایت ما امانت گذاشتند عرض هر عمل و خانه
 ابدی و اعلی که در جوار و حضور دیوژی ما پخته از افضال حضرت
 به جمال از باعث جرأت این عاصیان مصفوظ و مامون مانده
 خصوصا محل مهرزا علی اختر ولد طالع اختر ابن محمد بلند
 اختر صرف اوده میانی برادر حقیقی حضرت محمد شاه فردوس
 آرامگاه مذکور که دیوار بدیوار مکان این گنجگار بود به هزار
 جد و کد جرأت و همت از غارت و هیهله مضمون داشتیم و هر
 چندی خانه حمایت رسول خان ناصر مخدوم را نیز گذاشتیم که
 بهارت رود و برپا گردید بعد هنگامه مسطره همه شد و جنس
 از نخیم و خطیم بهالکان آنها رسانیدیم و از امانت سپیدوش
 گردیدیم چنانچه بریس ما را حضرت قدر تحریر بسیار تا سب
 خوردند و حسرت و خدامت بردند که چرا چیزی از شد و چرا
 گردانید سرکار والا نزد ایشان امانت گذاشتیم که امروز بکار
 آمده و صرف خواهد شد - رجوعنا الی المقصد -

ذکر پیرامون واقع بطریق اخطا از قلعه مبارک

و قیود سلاطینی طرف جیهور و جودهپور

و برخی از سر گذشت خود

لیکن بعد از مشاهده این حال چنان هیبت و ملال ازای
 چیس داشتیم گردید که چپ اصطبار تا دامن اضطراب بدیده
 بهر ضرر که تراختم بعد اذضا به یک سال و در ماه ازای و القه
 جاذبه با رفاه جاذب سازش نمودم که بالفعل نام آنها خوشتر
 صلاح وقت نیست ، زیرا که در دهلی املاک و رویت دارند نهاد

تظہیرایی، قبول از دو سال ازیں حال سلام مسموم خواجہ
 سرامہ دیوڑھی ما کہ شخص متقی و فقیہ دوست پروردہ، روزہ
 ہر وقت صبح آمدہ پیش من عرض نمود کہ امشب والحدہ
 صبحید و غریب چہ نظر آمدہ گفتہ بغیر باد گفت در واقعہ
 دیدم کہ ہنگامہ و فتور و شور دشورہ در دہلی بر پا و سلطنت
 برپا ہر یک بحال خود گرفتار و دریں حالت می بینم کہ دو
 علم بر پا شدہ است و مذاہب دہا می کنند کہ علم اولین ازان
 میرزا علی بہت میرزائی کلان است و دریں بنام میرزا جان
 کہ یکم از برادران علانی میرزا ہجایون بہت باشد و گویا
 دہا می دهند و خلائی را خبردار می کنند کہ ہر کسہ بزیر این
 دو علم خواہد خرید آفتہ نخواہد دید، چہرہ این شنیدن
 ذویدم و نزدیک رسیدم دیدم کہ زیر لوامہ اولین جناب
 ایشان یعنی واقف معہ حشم و خدمت ایستادہ اند و بہت ثانی
 مرزاخان مستور پانچہل پا فرسودہ و خلائق می رستہ و در پناہ
 این ہر دو علم میفرزد و ازان آفات می دهند چون این واقعہ
 ازان خواجہ سرا کہ از ثقات بود شنیدم در حق خریدش بشارت
 در یافتہ منبسط گردیدم و تعبیر آن خواب چنین گفتہ کہ
 اللہ تعالیٰ بر ہمت چیز قادر است مطابق واقعہ شما فدویان
 ہجوان خواہد نمود کہ دران خیریت ہبہ خلق اللہ خواہد بود
 پس ازان چون آن ہنگامہ کیامت نشان بر پا گردید این خواجہ
 سرا اسباب چند ہزار روپیہ خود معہ زر نقد ہر اعتماد واقعہ
 دہدہ خریدش دزد عاصی امانت گذاشتہ و خود را نیز در پناہ ما
 حاضر داشتہ و سواہ این اقشرہ از متہولان قلعہ مبارک اسباب

مطلب کرده برین پایه آورده بودند که تا هشت پاس هر
 طور که توانند گریختن مرا پوشیده دارند تا از محل
 اعدا بیرون بسته باشم باز بفضل الهی همه چیز می تواند
 شد و الحق که اگر چند برادر در انظار من معاونت و راز داری
 نمی بودند جدا مشکل بود که این شاهد مقصود چهیره حصول می
 نمود - تسمیه حقیقت اتفاق همه برادران با عاصی وجوه شتی است
 که شایسته الاقصی از اخلاق راقم راسی و مشکور می بودند و دوست
 و خواند همه برادران و اعمام در قبضه اختیار من بود و جواب
 و سوال آدم و اهلی آنچه از حضور و الا صادر می شد تعلق بهمین
 داشت و میرزا همایون بهجت و غیره را تعلیم علم هر همین
 عاصی می بود اگرچه از جلالت ذهن فایده نبود و علاوه آن چون
 عاصی و میرزا جلال الدین میرزا همایون بهجت در یک روز بدحضرت
 سید اسرار الله قادری اقام الله تعالی ذاته و فاضله علی السامعین
 پرکات صفاته و اوقاته واعظ جامع مسجد دست بیجم شدیم جناب
 مرشدی راقم را بر مسند خلافت خود نشاندند بزدان فیض ترجمان
 خود عاصی را خلیفه خود خواندند و به برادران عاصی در تعظیم
 و توقیر راقم بیش از بیش سفارش فرمودند و ارشاد نمودند که
 این کس یعنی راقم را خلیفه من دانسته بجهان من دیده خلاف این
 دور زنده باشند و همه ها انگشت قبول بر دیده جان گذاشتند ، بعد
 در همین مجلس مهر و نعل نامه خود همه سلسله پیری و مریدی بمن
 هدایت نموده اجازت مرید گردن ارشاد فرمودند ، اگرچه تا حال این
 عاصی بدین امر اقدام نکردم مطابق مصراع -

او خویشتن گم است کرا رهبری کند

که معاندان بر دام او شان اطلاق یا فتنه خاندن آنها را غارت
 کنند، زیرا که بر دام چند کس که هم بودند مثل میرزا
 فاضل بیگ مرحوم خاندسازان ما و حکیم عنایت الله خان و غیره
 خاندن آنها را غارت کرده در قید و زندان انداخته بودند و
 و چند خارسان دیوژن یعنی فرجاندان دروازه ما را بضرب درق
 گریزه یعنی چابک مجروح ساخته اندشاء الله تعالی اگر طمأنینت
 نام دست می دهد کتابچه مفصل در اسامی رفقا و حقیقت ماجرا
 خواهم نوشت، اما یک سقا سرکار و دو پسر میروند چو بدان
 را که بر دیوژن ما قفل می زدند نیز رشوت داده بریسی راز
 آگاه گردانید. هر و پنجاه گوجر معتمد خطبه نوکر داشته بطریق
 ذاک چند دفتر در مکتبی آن و چند اشخاص و در میانه و شا نزده
 آنها راز و پشتر و همی قنر چهار و غیره در مکتبی هر سرو و
 چند اشخاص در پشتری و درازده برقی انداز پورجیه و یک مادیان
 و چند راس اسب و یک بهنگی پوشاک و پراق خاص معه چند
 خواص جان پاژ و غیره هر در دیوژن نشانده بودند، و قبل
 ازین با راجه جیپور و جودهپور در خط و کتابت سازی واقعی
 حقیر داشته بودم زیرا که در طلب کرد و اقدام خدمت
 کرده سرگرم تمام دریاقت نمودم و بریسی راز برادر خود
 حقیقی خود را که میرزا محمد جلال الحین بهادر اند عرف
 میرزا خود دارند معه دو سه برادر دیگر از دینی اعمار
 مخصوصا میرزا ابوالقاسم هاپون بخت نیز بعد سوگندهای مضاعف

تبعین نمودند و لقمه‌ی درجاری گردانیدند، و مستندانی را حکم دخول
مملات فرمودند و بقطاب مملى سرخراز نهاده بخرجه اعلی
وسانیدند.

رجعنا الى المقصد.

و عجب تر آنکه جا بیدار زخمی که از طرف مبلدان بیگر
خیابان اندرون مملات سلاطین متعین است، ما را در روز و
شب چهار بار در حالیکه می‌پرویم آمده پیش خود می‌دید و
خبر اندرونی محل ما از هیچ و جد چند بار بحضور و الا می
دوشت ویرا در بیماری از چند خطبه لایق برده از درد کمر
پر خاستن می‌توانست، به زن مسطور نیز چشمان خود را
نورم چشمن حالت دارم دو سه روز در حجره تاریک می‌نشستم
کنیز خود را منع نهائی که از بیرون حجره هر مرا آواز
نهدند و مجهول حیویتی ما سلاطین آن که به وقت سه پاس
روز گذشته دروازه بند می‌گشت و سه قلل از بیرون و اندرون
بر دروازه می‌زدند و کلیدهای حزد ناظر کل که متظور
علی خان نام داشت می‌رفت.

کنیزه، یاد دارم که اول این راز را با حکیم هدایت الله
خان مذکور پیش نهادم و خواستم که این امر دایک معرفت
این حکیم سر انجام یابد که مرده دانا است چون چند ماه
مارا در لبت و لعل داشت از سیاق کلام در پی داشتند که این
حکیم است چنین کار خطرناک که بهر حرمت و هلاک دارد
ازین صورت انصرام نکند پذیرد. روزی صفت گرفتار و
بجده شده پرسیدم چه شما سوگند نهی ما هست، اگر می

رجعنا الی المقصد . و باید دانست که قبل ازین یکم اصلاح خط و مرتراشی سر جعل ذیا ورده بودم تا روز انفرار بر تبدیل صورت و تغییر هتیت جگاز آید پس چون ایس همه درستی بطور خفیه بهم رسید و روز وعده نزدیک کردید ، اتفاقاً چشمان مرا رمه شدید لاحق شد مطابق "اذا را داشه شها هقی اسبابه"؛ بخاتیب ناظر دیوذهی خود که هدایت رسول خان متکرر خواجه سرا یعنی خواجه جود هن روز نام برده برام هجرا و دیدن ما بر دروازه حاضر می شد ، چشمان خود را نبودم و بسیار بیقراری اظهار فرمودم و مضاعف خود را در تمارض انداختم و اظهار ساخته که شدت رمه بسیار است ، آلتاب ضوم آفتاب ندارم در سه روز در هجرا تاریک خواهم شست برام دیدن ما مکلف نخواهد شد .

خاتمه ، اگر چه قبل ازین در عهد همه سلاطین دهلی خوجه ها در عمل خاص پادشاهی و غیره شب و روز از حکم حضور آمد و رفت داشتند لیکن چون کار قیامه ایشان بسیار بظهور رسید و زنها خواستند و خانه ها تم خود را به منکرمات آرامتند در عهد همی پادشاه جم جاه اعلی شاه عالم ثانی از دخول اندرون محلات مبترم گردیدند اما در سلاطین دهلی آلتان خدمت نظارت تعلق به خواجه دارد و پس ، لیکن در خوجه ها نیز ثقات سلاطین در قسم دریافتند ، آن را که قهرم آلت رجولیت از بریدن باقی دیدند بادامی نامیدند . و قسم را که بالکل از بیخ صاف یافتند عرفش صندلی گذاشتند ، و بادامیان را بطریق دربان ها بر دروازه ها

ذکر تاریخ و روز انفرار راقم با تبدیل هیئت

و تغییر صورت

تاریخ سیوم ربیع الاول سنه یک هزار و دو صد و هشتاد و هجری روز یکشنبه سه گهزی شب گذشته از راه بدر رو آب یعنی موری دروازه سقای راز دار مسطور لنگی کبر خود را برای تبدیل لباس من خلیفه بدست میرزا بهایون بخت عرف میرن صاحب بجن فرستاده که بسیار رازدار و یار قهقار و پنی عمر من اند که همراه حقیقی من بایشان منسوب اند و همراه ایشان که دختر هر حقیقی ایشان باشد جمیزا محبت جلال الدین مذکور برادر حقیقی راقم ملک از دراج دارد و علاوه آن راقم ایشان را تعلیم علم دین کرده و یاد دارد که در آن ایام سبق خدمت فرایند البیتدی که تالیف من است بایشان می دادم برادر مذکور خلیفه آن لنگی را حواله من کرده و گریای شده دست من بمسوم خویش کشیده و گفته که بهانگیر باید شد زیرا که ملاقات آخری است من دست خود را باز کشیدم و گفتم از الله تعالی عهد کرده ام که درین هجرت در محبت شما عزیزان اشک درینم و بهانگیر که شوم مانا که انشاء الله تعالی امید قری است که با مراد ملاقات کنم و این وقت رفاقت است ضبط ضم این محور هر ضرور تا راز داری از دست شوم و بر ملاقه افتد بعد خود را در حجره کشیدم و پاک عرضی در مسکوت انفرار خویش و سفارش به گناهی دیگر برادران نوشته و مهر خود ثبت نموده زیر تکیه خود گذاشتم و به برادران راز دار هماندم که چون از گریستن من یک شبی روز بگذرد این عرضی

توانید این کار بعمل آرید والا هر انتظار مدارید . حکیم زمانی
متمامل شده گفت که اگر تفصیل معاف شود عرض واقعی
دهایم ، گذر بخدا معاف فرمودم خدمت شما این وقت همین
قدر بس است راه راستی را پیمائید و از طریق گریزی بیرون
آئید ، آنگاه حکیم مسطور ایستاده و دست ادب بسته عرض کرد
که چنین کارها از دست حکما نه آید آنگاه دست خود را بر پروت
مالیدم و گفتار " من توکل علی الله خیر صبیبه " انشاء الله
تعالی این کار را هم از دست نادان خواهم گرفت و هر چنین
واقع گرددید ، بر آنچه بجهت بسته بودم بواسطه ساده
انرا از قوت دفعل وسعده آرم گفتار اند لا ادری

بچه هر کاره که همت بسته گردد

اگر هارم بود گلدسته گردد

بنازم بر قدرت حکوم که از چنین گریزی مافی الضمیرش
از زبان وه بیرون اندازد و از قریه دلتجربه کاران باشد کار
عظمی را همی سازد ، و مطابق این ساعده خطایر گشت که درین
عمل موقوف گشت انظری کارفرما اگر آدمی باشد از دست جواب
کار خود را بهر ادعایش می گیرد که هرگز نقصانم نه بپذیرد
و اگر عکس آن واقع است همگی کارها را آماده و ضایع قطع

انظری هست کارفرما گر

آدمی کارش از جواب شود

ور بکس است راه بر هالش

هر چه بمرامیدش مخراب شود

اگر کسی بپشناسد دیوار رشوت در ترکیش کبر موجود باشد شاید بدین عربی دشمن را کشیم و بدین لقب چریپ و گنجه سگ عربی کهنه را گلو فخرده باشیپر، بدین همت پر دیوار محل خود از علاقه بام که بطرف برج شتر گلو است، جانب جنوب و در آنجا مدیج نهر و درگاه ششده مری به حاجی الامریون مشهور است شکستگی هر آن دیوار پنج شش گرام طول داشته باشد بر آمدن و آن روز پیرویه هام چریکی آن طرف در بلور تشغوا خود بزیر جهیز که حضور و لا رفته بودند، و چریکی خانه برج شتر گلو آن روز از چوکی داران خالی مانده رفیقان جانیاز که بر وعده گاه در کمین بودند زیر دیوار چسبیدند از آنجا خانه زاده جانیاز معاذی پام من سرو پشت خود را فرش کرد، عرض نمود که نصیب دشمنان چندان نشود که در فرود آمدن بر سرت غریبه رسد چریکی غلام خود را باید انداخت، گفتم من جسم و تنوا فر همی که خود را بر تو انداختم قالب ترا از جان توی ساختم، پس امشب که شب شگون شیک است میباید که اول دشمن را بکشم ده که در قدم نخستین چون تو رفیقم را خانه زاد مخیر چون درین امر موافقت کرد، خود را از بالای دیوار بزیر افکند بطوریکه چتر از بار من پشتش و باقی بر زمین آمد چتر کس سقا و غیره نزدیک تیشخانه صفر جنگ زیر درخت اجایی در چار دیواری ویران در کمین حاضر بودند، چون آنجا رسیدم سقا هم مذکور یک مشک خالی بر دوش من افکند و یک برشانه خویش گرفت، عرض نمود که صاحب عالم حالا وقت جرات است قدم به پاخانه هم پام غلامان باید برداشت

را بحضور والا خواهند فرستاد که از زیر بالین خلاصه نوشته یافته
و مضمون عرضی مذکور آن بوده که "چون این عاصی در هنگامه
غلام قادر نمک حرام خدمتگاری ما شایسته که لایق فرزندان
معاذند باشد بحضور پر شور بجا آورده و مسرعت میرزا مغل و طفل
عرضی مطلب خود بطریق اقرار نامه از حضور دستخط گناییده داشته
چون حق تعالی باز نام سلطنت بر خانات اقدس قائم گنایید در ایام
آن عهد مکث تمام روز نبود لهذا دل عاصی شکسته و دامن عزم
مغرور کمر همت بسته اگر بمنزل مقصود میرسد عاصی را قسم خالق
اگر است که پیشتر شرکت در امور سلطنت خواهد دید ' اکنون صله
آن مبینی قدر می خواهیم که مایقی برادران عاصی را خواهند
رنجایید ' و این ها را به تقصیر پنداشته جاگیر و در ماهی که جاریست
ممدود خواهند گنایید " بعد درشتن چینی ها بر تمام روز
خود انجمن مانیدم تا سیرافش سپیدی روز مرا پیوست ' موسم سرما
شدت بود که گزید ماهی (شمار را خشک کرده و آبهارا یخ بسته
و پوشاکه که در پرداشتم فرو کشیدم ' دستاره مانند لوددان
با زاری که پیچ های هر طرف که بر رو پریشان باشد بر سر
بستم و که پوشه و قیام دو تهی در بر پوشیدم و رضائی پشت
ماهی زرد رنگ بر سر افکندم و رنگی بطور سقایان بر کمر زدم و
پایوش سخت و درشت سقا که شاید گاه به چشم هر دجیده بودم
بپای خود کشیدم و بر میان خرد همیان زر و در یک گوشه
دستار چند اشرفی و در گوشه دیگر چند روچه و در کمر و خاقانیز
اشرفی و روپیه ها آماده داشته از بخوف آنکه نصیب اعدا مرا

که حالا گوجران ڈاک و میانه ها همین جا حاضر می شدند و دیگر تپکه ها درین عرصه که شطی شدن مردمان ڈاک و میاتن آنها و در حالت یاس باز متردد شدن و باز یافتن که واقعه شد، این قصه طوله دارد الخرض در جستجوی مردم ڈاک و بهم رسیدن اسباب از جای بجای موعود یک پاس شب گذشت، بعدد اسم الله گفته در میانه ها نشستیم چون اند که دلجویی شد و حواس درست گردید از شدت سرما به طاقت شدیم، گیاه گهره پنجه دار که همراه بود خواستیم که پوشش یک آستین پر دست چپ کشیدم آستین دویو که نخکی کرد آن را گرفته از بالای درش آورده در بند گریه سر آن را گره زدم، فرصت پوشیدن آستین دویو و کشادن تا قلعه آنیهر میسر نشده، بعدد با گوجران چالاک از راه کهوف و جبال و جرو ویرانه ها درای شب تاریک مسلم و مکمل با یثادق توره سیر جلالیت تمام راه ریواری پیش گرفتیم هم در سراری مهاده روان با اشارات نماز عشا گذاردم و وظیفه ادا نمودم، آنچه درای شب از باد محرا درین شدت سرما مصیبت دیدیم شاید در طبقه زمهریر هم چنین باشد، بهر حال نماز صبح هر در گدایی هر سر و ظهر در شهودی و عصر قضا و مغرب و عشا در ریواری ادا نمودیم و از محل مرعشه ها مامون و مصعون پر آمده در محل راجه سواه پرتاپ سنگه راحت فرمودیم و شکرانه حضرت احدیت بجا آوردیم چنانچه از دهلی تا چرگنه ریواری که مسافت سی و پنج کروزه پخته است اول شام غریبی

بعد از پیش و پس همراه رفقا به مکتور روانه شدیم و بهر هر نامه رفته باشیم که بسبب خرامش عجلت پیری میرده دیوژن ما تانا به یکم از رفقا پرسید که این ها کیستند که بهنیز سرعت می رودند رفیق مکتور چالکی نبود و دستش گرفته بسوی خود کشید و گفت که سفایای عیش محل در محلات آب پر کرده به خانه ما می رود میروند که گرسنه اند ، این سخن گفتند چو بدان زاده مکتور را در حالت ملاعبت کشان کشان بر راه کوچه دیگر انداخت و از ما دور تر ساخت اتفاقاً در آن روز چهل یعنی گردانک لاهوری دروازه که شکست یافته بود درست می شد گذاره هیچ کس از آن در نبود پشا بریس ناچار راه دلی دروازه پیش گرفتیم و به گززد از قلعه مبارک بیرون شدیم ، چون زیر جاهی مسجد رسیدیم برای تلاش مردمان ناک نیم ساعت بلکه کم بر رفته پائینه اش نشستیم ، تهری اُذد که خاک پای آن جام را بر داشته زیب جیب خود ساختیم و بدعا رسیدن منزل مقصود بدرگاه قاضی الحاجات دست ابراهیم ، بعد دوا دو کرد از شرف اجمیری دروازه هم خود را بیرون افکندیم تا منگی آهن بلکه چند تیر پر تاب از آن هم بیشتر پیاده رفتیم که تخمیناً از قلعه مبارک تا آنجا یک و نیم کوه باشد ، چون در آنجا خبر جام خود گرفتیم هر دو پاپوش از خون پشت و عقب پای من پر بود ، و پوست پای از گرختگی پاپوش غیر مانوس بر کنده یافتیم ، پاپوس ها را از پا دور انداختیم و گفتیم حالا پایم رفتنر نباشد ، مرا بردوش بردند ، خانه زاد مسطور دستار خود را پاره پاره کرده بر هر دو پای من پیچید و عرض کرد

می شود و تا دو پاس شب در حجاز می ماند، بعد در خلوت
 مرا مل وقت در رقص و سرود و عیش و طرب مشغول می باشد
 و نزدیک صبح خواب می کند و مرا مل نام مطیع است که
 خاصی برای خلوت و رقص و طرب و لهر و لعب آراسته، الغرض
 بخشی مسطور باکین شایسته بطور خاندان ما آداب مجرا بجا آورده
 و از طرف راجه نیز آداب به تقدیم رسانیده ذکر و مهربانی
 بایسته پیشکش نموده بعد از زبان من مجرای بر آمدن مع
 سبب و حسب استفسار کرده حقیقت را بعینه مع قید تاریخ و
 روز و ساعت اظهار کردم و مطابق نوشته اخبار دهلی شنید
 وقت رخصتش مع برادرش درشاله مرحمت فرمودم رفته چهار راجه
 هراج سرام پرتاپ سنگه که قوم کچهاوا است ظاهر کرده راجه
 مسطور مادمی بلباس نام معلم را که نصف ساخته راجه مادمی و
 سنگه پرورش و نیمه باقی آراسته آدست برای من آرایش داده
 درانجا سرود آورده.

ذکر ملازمت راجه جیپور با راجه و حقیقت و برخی

از صفت آن بلده بهترین بلاد هندوستان

تاریخ سیزدهم شب چهاردهم ماه مسطور بوقت نصف
 شب به آهین مین آمده ملازمت نمود بطور آداب خاندان ما سلام
 گاه رفته مبرا نمود و نزدیک آمده یکصد و یک اشرفی نذر گذارید،
 باز با آداب گاه رفته آداب بجا آورده به اشارت نزدیک طایبم،
 چون دیدم که دیوانه مانده و قصه های دراز رانده، اشارت
 به دشتی نمودم ده دشت دران امر مبالغه فرمودم بر شد

ذکر رسیدن در قلعه انبیر و همون روز اخبار دهلی

رسیدن بر راجه چیهپور در ماده گریختن

من و متنبه شدنش از آمدن من

از ریدراوی روانه شده بغاظر جمع بتاریخ شهر صدر سنه الیه
در قلعه انبیر داخل گردیدیم ، «حب قلعه مستحکم بنظر آمده
که با توپ و جزایر و سرب و باروت و گول به شمار همیشه
آماده جنگ است ، اتفاقاً روزی که در قلعه انبیر داخل گردیدیم
همون روز نوشته اخبار دهلی بر راجه چیهپور رسید که یک شهزاده
بنام و عرف فلان از اسباط حضرت عرش آرامگاه محمد معزالحدین
پادشاه از قید سلاطین قلعه مبارک شاهجهان آجیه بتاریخ و روز
فلان شهر صدر گریخته است این جا دروازه ها قلعه تمام دو گانه ها
شهر بسته شده و دو شهر منادی و در محله ها جستجو است که از
هر جا بیاید بیاورد ، اما تا حال تقرر نیافته که یکدم سخت
رفته و شاه نظام الدین عرف شاه کوژی ناظم دهلی بخود سوار شده
براه تجسس شان هر چهار طرف کاوش کرد و تا کوی هر سرور دریده
و دیوار باز گردیده و سراق بدست خریده ، پس دخول من
به آنجوس و وصول ایی غیر به راجه باهر اتفاق افتاد ، راجه
مستور از نام نشان و حسب و نسب من واقف گشته بحالت
دو پاس شب میثلال بخشی خویش را معاً گنگا بخشی برادرش
خزده من فرستاده و ایی بخشی خدمت منشی گری هم دارد و
محمول راجه آنجا است که تمام روز می خوراند اخیر شب بیدار

آورده چند اشرفی ذکر نموده بعد از رخصت شده در محل خود رفت ، زین سپس بموجب التماس مهاراجه که بخشی میشلال همراه خود سیر آن محل نمود ، تعجب تیار و شوکار و عالم عالم تصاویر و نقاشی و آئینه بندی در آن مرکبوز و منقش و طرح زمین بطور چو پر از سنگ سماق و مرمر و یشب و عقیق الکنده بودند ، و حوضه دیگر در وسط آن به تزاری تمام که در آن شب ماهتاب از حوض جنت کبر میداد ، شهره دیگر مصفا که در عین بارش هر گل ولای را در آن جا مدخل نیست ، و بازار چوپراز هرکار پیروده ، و عمارات عالیشان گچ کاری و سنگین جالی دار مساوی الاسور و متعدد الحدود روح افزا مقطع تیار از هر چهار طرف آراسته از تماشائی کوکبه و کمرچه اش و روح را رانته بهم رسید ، باز چنان شهره مقطع و مصفا به نظر نیامده . تنجیه از اصفهائی که چه پور را دیده بود در سواد لکنس پرسیدم که آیا در ترکیب عمارات و صفاتی اندازات شهر شما بهتر است یا چه پور ، گفت و الله بهر آنچ چه پور از اصفهان ما بهتر است و مصفا را رجعتا الی المقصد

بعد از علی الصباح دو راس اسب و یک زنجیر نایل و چهار شتر و رتبه و خیمه و اسلحه و چند هزار روپیه نقد به تزاری کوچ جوده پور سر انجام نموده به حضور فرستاد ، و غریبه که در آن خط به والی جوده پور که قور را شهر است در ماده اعلام خدمت گذاری و رسوخ اراقت خود بست ، بها از دستخط خویش در خط هندوی نوشته بود دپز نزد من فرستاد که این

دشمنی که من دشته بودم هم بطریق استادگان آداب جا آورده یک کفل خرد را پر ریشه آن شد^(۱) شیس جا داده و عرض کرد که مطابق "البا مور معکور" این قدر هم به ادبی کردم و بهار سباحت و انگار جا آورده راجه دیکر بهر دست و پنج سال خروشتن و خوشگو ملبس لباس میرزایا ده و در تکلم بکلام خوش مقال بود که رنگ غم از دل سامع می زدود تا یک پاس کامل خلوت شده کلمات واز داری مانده ، دران لحوت شش کس از امرا و غیره همراه مهاراج آمده بودند که آن همه ها دران وقت عهده هاله مهاراج هر دست داشتند تفصیل این آنکه در دست کشور بهیروز سنگه و کنور گیان جی مل مامون زادهام مهاراج اگل دان و دست بهچه پوشاک و در دست کرویچی خواص شمع دان مرصع و در دست حکیم شریقی که^(۲) فردگی بود سپهر و شیشیر مهاراج بود و بخشی مشیمال و برادرش گنگابشن بطور پربداران معمرهام مهاراج به آواز معبولی خاندان ما بهیل آوردن و مهاراجه مرا بر رفتن جودهپور نزد مهاراجه راج راجیشری بهیج سنگه بهار صلاح داده و عرض کرد که مهاراجه معطور بزرگ این غلام است و درین خدمت بهار سرگرم اند ما هر دو راجه که غلام معصور شده اینر متعلق گشته بار اعظم خدمات حضور را پردوش هام رسوخ اراحت خود بی میداریم قبول نمودم ، پس چند گشتی پوشاک و اسلحه بهحضور گذاشت ، ما طریقه دستار خریش از سر و دوشانه از بی سرود آورده به راجه عنایت نمودم باز آداب جا

(۱) بی - زینده

(۲) بی - شویس

با جلاس او دردمر بخشی عرض کرد که غلام را دلباه بهاد رسیده
اگر حکم شود عرضی کنم گفتم بسیار خوب گفت -

تذکره : آورده اند که وقتی پادشاه را در حالت اضطرار جمیع
امرا انبساط و نشاط پیدا کردند آمد به وزیر گفت بگو که حق
تعالی در تو چه صفت دید که امر وزارت تفویض نمود - وزیر
گفت عالم پناها حق تعالی موصوفه هر یک را در علم قدیم خود
دانسته موافق آن کارش می فرماید - چون در غلام بهجت نازک
فکری و دقت رسی مهلت دید بخرجه وزارت رسانید - فرمود
دیو و گیتی چه از بخشی استفسار کرد و عرض نمود که چون
کارکنان عالم علوی در ذل غلام علامت تهور و شجاعت را بهجت
الاقصه دیدند بدین کار پسندیدند - پس با کتوال مخاطب گردید
او معروض حضور گردانید که چون بنده را در ورزش یکتا و بهداری
و پاسداری و هوشیاری در یافتند بدین خدمت مامور ساختند ، علی
مخالفتی از جمیع امرا احوال آنها پرسید و از هر یک پاسخی معقول
شنید ، چون وزیر پادشاه را در آن وقت با خود ها سرخوش دید باهر
مشورت نبوده بعرض رسانید که اگر جای بخشی شود و تقصیر معاف
گردد ما غلامان خیبر مرکب گستاخی میشویم - پادشاه قسم یاد فرموده
گفت معاف کردم هر چه در دین دارید بر زبان آرید ، وزیر
گفت قربانت شوم عرض همه بهندگان اینست که پادشاه ازل
و سلطان لمر یزل در ذات حضرت کدام مصلحت سزاوار این امر
خطرهید که مالک تخت سلطنت گردانید ، پادشاه را این سوال
به اختیار متبسم گردانید جواب داد که چو مالک حقیقی

خریطه هم در رکاب همراه باشد ، و قشونک مهاراجه راجیشو بهادر
 سعادت ملازمت حاصل خواهند نمود خریطه این غلام با و شان
 مرحمت خواهند فرمود و در خطوط خانگی هم مایه اطلاع
 می نویسم .

ذکر تخت سلطنت تیار کرده فرستادن راجه و آن را بصورت ذالکی گردانیدن و اقامه

بعد آن در دو هفته تختی یعنی سریره تیار کرده مع
 اعلام فردگی که مخصوص بدان پادشاهان مستط سرت می فرمایند
 نیز بن گرانید ، چون صورت تخت دیدم فهمیدم که کماحقه
 این راجه لیاقت اقبال این بار عظیم دارد اقبال این معنی
 نتیجه هر خط و ثمره دخیل از دامت خواهد بخشید ، مصرام
 چرا کاره کند عاقل که باز آرد پشیمانی

همان وقت انکار کردم و گفتم نصیب اعدا شما مرا بیدار شاه و خود
 را غلام قادر افعان سازد ، باوجود محاصره افواج مرهطه هام این نعمت
 بازی مانده ندارد ، اول جمعه وقت الهی انفصال جنوابعان می کنم
 بعد هر چه صلاح وقت و اوله در حق ما و شما خواهد بود
 مشورت کرده بعمل می آوریم ، پس در همان تخت دنگه میومی
 ضم کنا شده بصورت ذالکی گردانیدم و غیر تحریریت و رسیدن
 خود در چهارم هم مبلغ صد خرچ منظوری کرده مصوب هرکاره
 سرکار طرف برادران خود در دهل روانه فرمودم . تفصیله . بمجرد
 غیر شنیدن ذالکی گردانیدن تخت مهاراجه بخشی مذکور را نزد
 من فرستادند و نسبت خواستند ، چون خلوت فرمودم امر

قتل یا زخم به عزتی شهر بدر خواهند نمود و جاگیر و در ماه
 همه موقوف گردیده است - بهیچوجه استعمال این شهر وحشت اثر
 مرا اضطرابی عظیم روم داد - و خوردن آب و طعام از یاد افتاد
 می انصاف دیگر مدد خرج هندوی نمود و خطوط دلاسا نوشته روانه
 نمودم - مهاراجه برام استماله ما بخشی خود را فرستاده و بخشی
 مدکور به تشفی خاطر من به تامل بسیار زبان کشاده عرض نمود
 که حضرت کار کلی پیش نهاد همت والا نهیت دارند و تلافی
 چنین امورات هر وقت قاپر گذارند - بعد کلمات دلاسا و دلداری
 بخشی رفقه و گنگابشن برادرش آمده تمام شب به دلداری بسر
 برد و صبح به جهت رفق اندر در رمنه مهاراجه برده تماشا
 آهوان ' مرا مشغول داشت و تا شام در خاطر داری من دلیقه
 طرر نگذاشت - هر دو ذام برده قورم کا پتبه اند ، بهایت لطیفه
 گو و نهایت خوش تقریر بهمه بیشتر روانه شدیم ، در هر منزل
 مهمانی و ذکرانده بحضور می رسید - عامل ساینهر طریقه مهمانی
 و ذکرانده بطور شایسته بعمل آورده -

صفت و سیر ساینهر

عجب رسمه دیدم که دران موضع نمک فروخته نمی شود و
 اگر بقال یکدام نمک فروشد پنجاه روپیه جرمانه ها دهه - مگر
 موافق حاجت خود هر کس که خواهد از انبارها نمک به بیرون
 شهر مثال جمال و قلال افتاده است هر داشته جیره - هیچ کس
 مانع نیست ' و سیر دریام ساینهر که ازای نمک می خیزد نمودیم
 آبش شور و مهبوب و غریب طهور خورد و قلال انبوه انبوه به

مرا هیچ گزیده یافت برین تخت اشدانت ، چمن بفتی مذکور
تا این جا سخن رسانیده بر خراست و دست بسته عرض
نمود که تقصیر محالف هر چنینی ذات حضرت است که چو
تخت سلطنت چیز دیگری نمی زیبد ، مهاراجه عرض نمود ماند
که اگر این کار را حضرت منظور ندارند دیگر بفرمایند که
غلامان بگذار خدمت پیش آیند و پر چه امید جان و مال
خود صرف نمایند ، گفتار گوارا شد امر که برام حظ نفس نمود
ایشان برادران و عزیزان را صریحا در پنجشنبه دشمنان بهحوض
تلف بگذارم ، مگر بعد ازفصل جنوبیان مقداریکه مصلحت
باشد بعمل آورم بعد از هفت ماه جمعی درست نموده و رفیقانم
مفکور را بانضمام نقد و غلام و رکوب خوش نموده بتاریخ
بست و هشتم شهر صدر بظرف چودھپور روانه شدیم ، منزل
اول در پانز لاون کرن داسی که از ده پور بهضافات یک و چهار
گروہ دور باشد فرمودیم و به جهت تیاری بعضی ضروریات چند
مقام در آنجا بفرستادیم که درین اثنا هر کاره ها خاک مهاراجه و
هر کاره های سرکار ما معطوف رسید ، مبلغ هندی از دہلی
رسیدند و لکھو رسانیدند که بجز استقام انفراد حضور بعد
جستجو و تفحص بم شمار شاه کوڑی ناظم دہلی بر دیوڑی برادران
حضرت آمده نهایت تشدد بعمل آورده و وعده های شدید نموده
و بر دروازه صاحب زانہ ها قفل انداخته و آب دانه بند ساخته
است ، خدا داند که تا حال در کدام بلا گرفتار شده باشند ،
و چنین خبر است که چون حضرت در چه پور بر تخت سلطنت
جالوس شرافت فرمود ، در قلعه مبارک همه برادران حضور

که عمل راجه بجای سنگه را از دره و راه زن پاک ذخیره دهنی
 که در صمصرا مسافروین و مترددین را در شب تاریک دیدیم
 که در سر راه خفته اند و بعضی ها مال خود را دور انداخته
 و در خواب غفلت رفته - و سالکان آنجا همیشه در شب راه
 می روند و اکثر رواج سواری شتر و چکڑه بعضی عرابه است
 که شتر و چکڑه و غیره را بر لیکنه بعضی شاه راه انداخته
 خفتان می رودند پس صاحب سواری را در روشن شب جز
 ازین خطر نیست که شاید مسافر در راه خفته باشد
 و سروراه و زیر پای دراب و گردون عرابه نجسپیده
 و مالیده شود - سوار بعقاب راجه گرفتار آید درین اندیشه
 خواب و آرام بر سوار حرام ، و خوابنده زمین چار و تمام
 و اگر از رعیتش کسی پیشه را بکشد و جاسوس باشد یا زده روپیه
 جرماده گیرد ، مطلقا شکار و جانور کشی در عمل آن راجه ممنوع
 است و کسانیکه گوشت خوراند در عقیقه رجم حاجت خود می
 نمایند زیرا که چند امراء خود بخوبی گناه سر دربار کشته و
 خود راجه از مدت بیست سال عمر و زیاده گوشت بر خود و
 توابع خویش حرام گردانیده ، در عبادت اصنام صیوم و شام مشغول
 است ، و از مدت سه سال بیرون قنعه در عقیقه ها میخونند دارد ،
 زیرا که فرزنده که زاده معشوقه اش بوده چون پدرود جهان فانی
 دود مادرش بترک لباس راه بجایان گرفت ، راجه اراده دنیائی
 داشت ، امرا به عاقبت این حال غریب آنچه تشویر شدند ، هر چند
 خواستند که راجه را ازین حرکت باز دارند میسر نشد تا چار
 بگلت و گوی سفت و درشت زدن را برین شرط راضی کردند

الوان مختلفه چرلب آن شسته می مانند که به اختصار بهر
از تماشای آن سیر دمی شد - باز چنیس طپور آبی هم
بدین خوبی دیدیم ، اما قد غنی راجه ها است که هرگز
نم به شکار نه چر دارد و در شهر بالتسویه محل راجه پرتاپ
سنگه و راجه دبی سنگه واقع است خراجش را با یکدیگر برابر
نمایم کرده می گیرند -

صفت اجپیر

چون به اجپیر رسیدیم محل مهاراجه دبی سنگه دیدیم ،
عاملش دیز مهبانی و دخترانه گزانشده - سه روز در آنجا مقام
کردیم - زیارت مرقد مشور حضرت خواجه معین الدین چشتی
رحس الله سره اعزیز بوجه احسن بها آوردیم و ذکر و نیاز
در آن درگاه گذاشتیم - درگاه باعز و جاه هم کارخانجات انعام
دیدیم بسجده از راه پوکهر که تیر تپه هنوز است در میرتپه
رسیدیم عاملش دیز و سر مهبانی و دخترانه بها آورده

ذکر رسیدن جوده پور و سیر و صفت آن دیار

صفت دثار و مهبنت شجار

هم چنیس منازل طی کرده بتاریخ سیزدهم ماه رجب الشانی
منه الله داخل جوده پور گردیدیم ، شهر دیدیم همه سنگ
لاش بصداری لقی و حق و ریگستان به پایا وحشت انگیز ملات
آمیژ نه سایه شجره و نه دار ثمره ، بجای آب همه سرب
و بجزله چهار جمله تالاب ، بهکان پللی و باغ پر اشجار مغیلا
رغن و زام عجب تر آن که برین همایا عایدش شایب است ، زیرا

یک لغت کوهی را تراشیده عبارت بر آورده ، و درمیان آن
تصاویر را تراشیده ساخته . غرض صنعت عجیب و غریب بکار
برده اند گویا از نقش ماندی و بهزاد خبر می دهند و آن هم
معبد مهاراجه است ، و در آن جاغ یک درخت انبیه و کهرنی را
دیدیم بسیار کهنه سال و عظیم الجثه ، و گوشت این هر دو
درختان را بازیگران در وقت تماشای شعبده بازی بطریق تماشا
و تخریم نشانده بودند تا حال باقی مانده و الله اعلم بالصواب .

رجعنا الی المقصد - القصه بر تالاب سکاوت دایره دولت بر

باشد ، از طرف راجه موصوف منشی چنپت راه بمحضر رسیده
مهدانی پر تکلف و لحظه جات آندیار و دگراند نقد گذرانیده
سباجت و اذکار اظهار نموده ، و غبار کلان که لایق سرکار باشد
فرستاده بمنشی مسطور گوشواره دوشانه عنایت کردیم ، بعد چند
روز مهاراجه بخشی بهیم راج را به خوب چند سنگی و لال جیو مهته
و منشی چنپت راه و بر که بهان وکیل راج راجندر سوامی پرتاپ سنگه
و حقدار خان وکیل ، اسمعیل بیگ مهدانی را نزد ما فرستاده و
عرض کرده که درجاره دری را که خاله تشریف فرما باید گردید ،
پس بهوجب عرض مهاراجه از بالای تالاب برخاسته در چاره دری
مکور مقابل مخایر مهاراجه فرود آمدیم و مقام نمودیم و سرداران
مسطور را لایق مرکب هر یک خلعت مرحمت فرمودیم .

۱ ذکر ملازمت مهاراجه جودهپور و حقایق آن

بعد چند هفته بآئین شایسته بطور مهاراجه سوامی پرتاپ سنگه
بهادر سعادت ملازمت حاصل نموده مثل گذرانیده مهاراجه جیهپور

که بیرون شهر در قیام راجه سکونت داشته باشد ، برین علت
 بهاراج بود و پاش خود را بخیبه قرار داده در شب و روز دو بار
 برای عبادت اضرار در معابد ظاهر می رفت ، در عبادت گریه
 بزم یا طفلی را دگر گرفته ، و کسیکه بیخ خود را بچاه خراموش کرده
 یا از کبرش افتاده هیچکس نه برداشته ، بعد روزها همین جا
 مال خود را افتاده یافته ، چنانکه بر مردم سرکار چنین تجربه
 گذشت ، فرض جز عمل راجه بکر ماجیت چنین دهرم راجه را
 کسی شنیده باشد . و بعد بوی سنگه نخواهد دید . در لکنو
 بودیم که غیر فوکش شنودیم بسیار کاسف نمودیم ، الحال
 پنج شش سال است که جمره و خیمه اش مالک راج شده است
 و کور آن جلعه را اکثر مانند دیو سیاه ، و اندک چمن جوان
 جنت حصون و جوان دیدیم مگر عبوزه به نظر نرسیده ، و در آن
 شهر در موسم تابستان و پرشغال هر گرمی نمی شود . برقت
 نیم روز اند که هوا گرم میگردد بعد یک دو ساعت باز هوا
 سردی میگیرد چنانکه همیشه در گرما هر درانجا سرما یک
 رضائی می باشد و در آن جلعه همگی یک باغ متغرو است ، انداز
 همیشه در کلاهی و مزه به انداز ولایتی می ماند ، و بسیار ارزان
 و درخت انچه هر دران باغ معصوم بهند است و جس ، اما ثمر
 انچه و گل سرخ فروخته نمی شود . آنچه حاصل میگردد به
 ذکر بت احاد می رود . و در آن باغ که میر نمودیم تصاویر اسب
 و سوارها و بهوانی و غیره ها دیدیم ، بقدر قامت و کلاهی و نقش
 و نگار مانند اصل جلعه بهتر از فردوس و را کبیری زنده که

امروز و فردا رسیده گاه غیر آمدن من با و رسید ، او را حسد در کار شد زیرا که روزی که داخل جیپور شده بودم افراج و ده که از مدافعتش بیخحل بودند هر ماه حقوق جوق رساله دار از آنها بر خواسته دزد من می رسیدند ، و عرایض روسا هم کلاش جلاخانه می آمد ، چه مرد استماع تهیه گوچ من از جوده پور طرف دو نامه به هر دو راجه عرایض نوشت که اگر شاهزاده مذکور را طوب داده در دو نامه می فرستند من پر خاسته بطرف مادهوری سیددهیم پخیل که پدر خزانده من است مدتی می شوم و پاشا جنگ می آویزم ، و اگر مرا بر خاقت خود داشتن است چند پادشاهی تمام شاهزاده مذکور را در جوده پور نگاهدارند و هر چنین یک عرضی به تملق و حاجات بمن درشت . -

نقل عرضی احتشام الدوله اسمعیل بیگ خان

بهادر فیروز جنگ بر خزانده محمد بیگ شهیدانی

المخاطب به افتخار الدوله که در بلده جوده پور

ماه رجب سنه الیه بها رسید این است

بموقف عرضی فیض الدوزان از جناب مهرشین حضرت پسر و مرشد دام اقباله و اجلاله سجدات عبودیت بجا آورده میسرانده ، تفضل نامه کرامت فرمات بیشتر به تفضلات فراوان ورود سرافرازیها فرمود و سر بلند داریین گردانید ، و بر ارشادات فیض سبانت مشروفاً استفاضت آگهی یافت ، فدوی را به و طور عبودیت و ارادات اراده تقدیم خدمت و جنگیات جناب کربعه سعادت متصور است ، و روشی مهمات حضور از جمله آرزو

خود هم گذرانده ، اما شتران و اسبان زیادتر از آن ارسال داشته ،
 بعد از کلمات رازداری در میان آمده ، راجه حیدر بسیار عظیم الشان
 بهر شخصیت و دو ساله پلباس رانهوراده بوده ، لیکن من زبان اوشان
 و اوشان گفتار مارا مطبق نمی انگاشتمند ، در میان ما منشی و تپیت
 را ترجمان شد ، زیرا که راجه مسطور رانهور به خط خود هرگز بوی
 زبان دیگری نداشت ، پس اقرار شد که در همین ماه بیست هزار
 سوار و پسر بخشی غلام را همراه رکاب گرفته در دودنه که نام
 موضعه است مقابل فرج مرهش داخل شوند و بیست هزار سوار
 هانجا که از آن راجه جیپور است نیز همراه رکاب حاضر باشند ،
 بالفعل بدین چهل هزار سوار رانهور و کوهوامه مقابل مرهش فرمایند ،
 بعد فتح هرچه مرضی مبارک شود غلامان را قبول است .

ذکر دانه حسده که اسمعیل بیگ احتشام الدوله

برادر زاده محمد بیگ همدانی افتخار الدوله در

کشت و کار ما کاشته و تهنای حلی

مارا در دل داشته

پس حقداد خان مذکور وکیل اسمعیل بیگ مذکور از قبل موکل

(۱)

خود دزد مبارکه می ماند به الحاح و سباحت تمام یک شقه نامی موکل
 خود از من حاصل کرد مع خبر آمدن من طرف دو خط باورساده ، اسمعیل
 بیگ مسطور الباطل به احتشام الدوله پیروز جنگ که حالا در اکبر آباد
 بقعه مرهش گرفتار است ، در آن ایام در موضع پالان بمقابل
 مرهش از طرف هر دو راجه ها افتاده بود و مقدمه جنگ بر

تدارک آن حواله به تقدیر است ؛ چون تشبیهت امورات معظمه پیش نهاد
 همت والا جهت است ؛ با مقتضای آن نظر بر این وجوہات شده چنانکه توجه
 به تدبیر امور منظومه مبدول فرمایند ؛ انشاء الله تعالی تلافی آن هر
 بروقت از قوت به فعل خواهد رسید ؛ امید که به مہمت و فرہنگی و
 ورود مقدم فیض توأم جهود و دور شده باشد اکنون آنچه نقشه بموجب عرض
 مہاراجہ بجای سنگہ منظور مزاج مبارک شود ؛ فدوی را بشرف
 اطلاع آن معزز فرمایند کہ با مقتضای صداقت ارادت صولت و مطوت
 آنجناب منتہای آرزو است زیادہ جد ادب -

نقل عرضی میثا لال مذکور بخشی والی جیپور

شعبہ خاص تحصیل اختصاص کہ با مقتضای دوازش و بندہ
 پروری به سرپرازی خاکسار مرحمت شدہ بشرف ورود کرامت
 آمود آن سعادت درجہائی حاصل نمود و جبہ نیاز بسجادات شکر
 و سپاس تفضلات در قیاس دور آگین ساخت ؛ آنچه از واردات
 دارالخلافہ و تشویش مزاج مقدس ازین وجوہات کہ ارشاد فیض
 بنیاد صادر شدہ بود - از آنجا کہ ذات مقدس مورد انداز الہی
 است چون بالفعل تدارک این مکروہات بوجہ متصور نیست
 ناچار کار از دست رفته را ببقدرات گذاشتن صلاح دولت
 انشاء الله تعالی بجمیان من اقبال والا بروقت تلافی این تشویشات
 خاطر خواہ از قوت به فعل خواهد آمد ؛ امید کہ با مقتضای
 حوصلہ عدالت آرام غبار ملال این وجوہات از لوحہ ضمیر جہان
 قاب رفع فرمودہ بدل توجهات ہمیشہ امورات معظم کہ پیش
 ہمت والا است فرمایند ؛ یقینکہ به مہمت و فرہنگی ساخت
 جهود و دور مقدم فیض توأم اقدس دور آگین کردہ

پرتو، انشاء الله تعالیٰ پس وقت تمنا دولت خواهان و مرضیات حضور جاوید بعد ظهور خرامد گرفت. تا درستی دقش مدعا پناہر خبرگیری اضرات سوزگار و اسباب لازمه بخدمت مهاراجه صاحب راج راجپش مهاراجه دهر راج مهاراجه بجی سنگه جی قلمی نموده، ارشان دوعه در بجا آوری خدمات حضور قصور نخواهند فرمود، بوجوه مزاج مبارک چندگان دولت قرین جمیعت باشد و به هیچ گونه تردد بمزاج رفته نداده، همونجا سایه ها پایت مستظیل دارند و فدوی را خاکپایه به دیا تصور فرمایند، زیاده حد ادب، نیر عظمت و اقبال سطح و لامع باد، درین اثنا مجدداً هرکارها معطوط خانگی رسیدند خصوصاً خط میرزا محمد جلال الدین و میرزا هایون پشت که حالا در مندرج اند رسید، درین ماده که شاه عامر بادشاه و اهلکاران اینجا از باعث انظار آن برادر جان مصلحت خویش دران دیدند که مارا از قلمه مبارک مع قبایل بیرون کرده حویلی اسلحهل مان فرود آورده اند - باید دید پیشتر چه می شود پس از خواندن این خطوط البضاعت مضطر شدیم و مدد بفریم دیگر به برادران روانه نمودیم و ذکر این بجای به مهاراجه چیپور نیز دو شتم - بعد چند روز عرضی مهاراجه راج راجندر و بخشی میثا لال نیز در اطلاع این بجای و استماله من مجدداً رسید.

ذیل عرضی ز راج راجندر سری مهاراجه دهر راج

سوی پرتاپ سنگه بهادر والی چیپور

شقه خاص شرف صدوریافت، پایت اعزاز متمیز از بقعه بلا اشتباه چرا فراغت، آنچه تشویش مزاج و هاج از واردات دارالخلافه که ارشاد شده بود شرف آنگهی نمود، امریکه علاج آبی از تردد بشری در گذرد

مطعمه به نظری غیر انجمن و ملک

بود جز یکسپ اشک امور

زانچه نادانی خود گو معشوری

ور دنیا موزیت ز دانش دور

باز خود اذکار رفقا به دیگر آریس کار مرا برین آورده که ما
 قوم چیت را که اصل قوم افغان است قریب سی هزار در
 خراج انجمن می باشند و مان راجه ها زده در کجوف آن مسکن
 دارند می بردند و هیچ کس بر آنها تسلط نمی یابد، بر کار
 حضور مطلق کرده ایم، بجز خود رسیدن تا انجمن آن احوال در کتاب
 حاضر می شود و خود با ستادانت آنها فلک گیری می کنند
 حاجت بر راجه ها نیست، هر چند مهاراج افرام سرکار بوجه احسن
 می رسانیده اند و وعده هام کلان با تمام مغلظه و دلداری و نصایح
 مصرفت امرام خود از حد زیاده می نمودند، چون تقدیر چنین
 رفته بود چند امدد سرده ده نبرد.

(۱)

چون قضا آید حکیم ابله شود

ذقل عرضی که شیخ رحمت الله نامی خان سامان

محمد عارف خان عباسی پسر شاه نواز خان وائی

سندھ که در جوده پور نزد مهاراجه می بود در

عالم و شعور و حید العصر بود - و از فصاحت

معاصر خویش گوی سبقت ربوده بود در

نصایح راقم نوشته

باشند، اکنون آنچه نقشه به‌مروجه مهاراجه راج راجیشتر مقدس شده باشد، خاکسار را بشرف اعلام آن سرفراز فرمایند. شکه خاص که به سرفرازی مهاراجه راج راجندر که نهایت شده بود^(۱) عرضی آن ابله‌ی یافته به نظر اضوار خواهد گذشت، مهاراجه راج راجندر با قضاوت رسوم ارادت سطوت آجیناب که انتظام خلافت است، همه وجوه آرزو دارند، قسمیکه از مهاراج راجیشتر شکل تشطیر امورات مقرر فرموده ارشاد فرمایند، بر طبق آن ارباب طرف در تقدیم خدمات لوازم اجتهاد بظهور خواهد رسید. آلتاب دولت اقبال تانها و درخشان باد.

ذکر اغواء نامدار خان افغان و منشی

امروت شیطان و بوخو استن من از ان مکان

پس نامدار خان افغان و منشی امروت شیطان که بادی تپاهی من شده آن مرد درستان دادان که بتر از دشمنان بودند دران ایام دافرجار که در مشورت من سرگرم بودند و من تازه از قید سلاطینی برآمده بودم و بدزمانه نادیده و سره و گرم جانی ناچشیده بودم چنانچه در رساله مسی بساعات خود مطابق این آورده ام.

سازنده، نظری سی سال از عبرت در قید سلاطینی گذشت، بسا امور است که ترا گوش زد هر گذشت چه جائه دیدن و با متحان رسیدن از علایک و انبیا نبودی که بغیر کسب امر غدا باشی، اگر خدائی معذور و اگر دنیاامری از ذاتش دور،

نطاق صداقت محدودیت هر میان جان بسته حوصله این دلچسب
هیچ مدان هر از اول جریس جوده است که قضیه زمین هر
سر زمین گفته اند بهر تدبیر این چارای نباید گذاشت و از
سر معامله اینجا نباید گذاشت ماند ، اوضاع اینجا که هر گاه
ازین مکان همت و مراقت نهاده تضییع اوقات نباید کرد لیکن
وقت همین است که هر چه در خاوتکده بطور است چه
متصله شهرت خواهد رسید ، مدت ایام بانتظار هر آمد کار اگر
صلاح امانه دولت خدا داد باشد همین جا نباید گزافید کامل
دور دست دهر .

بخرد نمی رسد آن شوخ تا چاه رسد

اوضاع روسایه دکن از حضرت ولی دعوت مقلی نیست
و تا هنگام درین مقام مضروب چهار نصرت و اقبال است ، خرج
مقرر بهایه سرکار گردون وقار از متصدیان راج راجهش معرفت
خان موصوف خواهد رسید و بعد از کتلیه هر امر و اعتدال
هوا هر گاه که مرضی جناب والا چه انتهای ستم باشد هر
چیز درفته است همین عزم و همین زعم و همین استعداد
که هست هست امر که در روش فرمان این مرزبوم از قسم
دیگر بر هر زن شمال مشیران حضور باشد اصلا نیست ، در
تفحص آن فدوی خوب رفته که غیر از انتظار چه باید کرد
و چه شاید هیچ نیست باقی " امر که عظام و "بادکمر" مطیع " "
دیروز عرض مرضی انگمار و نیاز انتظار حکیم بتفایت الله خان
برده که چون اوشان بسر فرازی شقه خاص امتیاز دادند . هر
معرفت اوشان به خاکپایه اشرف رساند والا چه مجال که این همه

بحرین اشرف همایون شدیدی گیهان قبله عالم و عالمیان
 مد الله ظلاله و خلد الله اقباله میسر داد - شقه خاص الخاص
 پسر فرازی شکستار چه مقدار شرف و روه سعادت حلول فرمود -
 فرق مباحات فدوی بلا اشتباه بارج سعادت^(۱) بر افراشت - آداب
 بنده دوازی و عجزه پروری به آئین فدویان صادق و علامان راست
 بها آورده بدعام ارتقاء مدارج سلطنت و ارتقام ضوابط خلافت
 که بحیثون الله تعالی در اسرم الاوان بر طبق تهنیه هوا خواهان
 دولت ابد مدت سریم الاجابت است مشغول امورات هر گونه
 ایجاز میاید عالی قهر دستور کرامت نشور محتجب نیست
 فدوی را چه چاره و کدام لیاقت که فرق احساس و ادراک آنها
 تواند محروص داشت - ظاهرا بحکم "الافرق الادیب" فدوی
 هم در سلک فدویان دیگر شرف انسلک یافتند محروص می دارد
 که مرضی راجع راجیشو مهاراجه دهرج مصروف بر اندوادم امر مقام
 و استرضای مرضیات والا است^(۲) و لیکن چه روبکار وقت ملاحظه
 هر هوا و به انتظار تصفیه هو قهالی متامل هر بهبود او^(۲)
 فی الواقع انتظار امور سلطنت و اعدام معاندین خلافت جز
 بتامل طولانی متعسر و اصلاح اطراف و جوابد غیر ایام متبادی
 متعسر و بهله سرکار از دیر و درنگ متصدیان مهاراجه دهرج
 مجوز هجرت نهضت و ازین مقام دامن افشان و خان نی شان
 جدا غای که بخلوص ارادت و وشرق فدویت متعسر و متلاش
 صلاح اقامت اینجا شده که چند کاه همین جرده پسر مطهر
 سر اوقات همزواجه گردد - پراخ بندگی و هوا خواهی رفقه و

که مانحن در جودهپور بهر صورت اولی است و بر خواستین ازینجا سخت بیجا و راه حضور در خلاف این جمهور شاید عقل ماهیه مع راجه ها یک لخت سلب گشته او عکس این چه مجال که نطق بدان مقال بجاید و از سر ادب گذشته به پایه گستاخی آید . گفتیم این قدر به و قول هستیم بهیستم که گفته این کلمات را در خیابان و از دادائی بسوزم خلاف شتابم اما شاید که کلام من از تقدیر باشد و تدابیر شما خلاف تقدیر و تدبیرم که خلاف تقدیر بود چگونه صورت پخیرد ، نهی دادم که در تقدیر من چه مکررات است که در خلاف مشورت شما فدویان راه من اقتضای کنند ، و آنچه شما نهی خواهمد طرح من می خواهد ، و پس از آن چون تمام شدیم بهکیمر مسطور گفتیم که دید که راه من موافق تقدیر می شود و تدابیر شماها مخالف آن بود

هنگامه ، سند همان خود را منسوب بهحضرت عباس عمر رسالت پناه صلی الله علیه وعلی آله می نمایند و آذکارائی دیگر لام تشدید نام فوقانیه هندی ویا به معروف نیز گویند اکثر سپاه قارم و قوی هیکل و زور آور باشند و مسلمان اند اما درمنتهی خود بر ایوان خود استراحت راندن حرار می دانند حتی که موه لب و بغل و سر و غیره مطابق بگهرزد و دارالسلطنت شاه جواز خان لشی بهر درخت نامی قلعه بود حالا از چندم درتصرف مهاراجه راجهشراسست و او خود در ظل حمایت وائی هرات اوقات خود را بسر می برد ، و پسرش محمدهاراف خان عباسی در جودهپور نیز مهاراجه موصوف می باشد . برآقمر بسیار ارادت فدویت دارد اما پناهی محملتم بهلازمت چهارمده .

فیس و تصاؤل رود، ظل ظلیل اقبال مجموعان فرق پیرام فدویان
 دور و نزدیک بلد انتہی، عرضیہ انغرض دران وقت مصلحت
 چمنی افتادہ کہ بطرف ولایت تیمور شاہ ابن احمد شاہ درانی کوچ کنیم
 کہ دران ضلعها یک ہبہ روساگم آن جواراب مراعات و مکتوبات
 بخوبی شدہ بود مثل تیمور شاہ والی ہرات و شاہ دواز خان
 عباسی والی سندھ معرفت پسرش محمد عارف خان و بہاولخان
 ناظم بہاول پور و محمد حسین خان مالک بہشیر خصوصاً با ہماہ
 الملک غازیالدین خان وزیر محزول کہ در بہارین خلافت متصل
 داود پوترا ہا مقام دارد و نیز اسباب برداشتن آب پرشتر ہا
 مہاراجہ راجوش ہبہ تیار کردہ فرستادہ پردند کہ دران راہ
 یکجا تاسی گروہ و بعد چند منازل در جام لا بہمت گروہ آب
 مطلقاً نبود، چنانچہ بدان صوب یک کوچ نہر دیر بعدہ ہجون
 ہر در انسان صورت شیطان سہرت چنوی مشورت دارند کہ کوچ
 طرف اجمیر اولی است۔ اگر چہ از ور غلاخیدن این ہر دو نام
 بردہ مہاراجہ ہا مطلع شدند و خواستند کہ اینہا را از سرکار
 ہا برانند یا محبوس سازند۔ اما چوی متنبہ شدہ بہ پیغام سخت
 و ترشت اوشای را درین امر منہوم داشتہ و نگذاشتہ کہ این
 ارادہ از قوت بفعل رسد و شراہیں ہر در شیطانی از لشکر ہا
 متحد گردد آرمہ "اذا جاء القضاء اعمى البصر"

تنبیہ، یاد دارم کہ درین حیض و بیض روزہ حکیم حسین
 رضا خان در خلوت بمن عرض کردد کہ ہم ادبی معاف حضرت
 شور فرمایند کہ ماہر تلامی محہ دیگر محلا کہ دولت خواہ
 و فدویان سرکار اند متفق اللطہ چہ ہمیں مشورت اسرار دارند

لغت دل های دشمنان نژاد
 بر سر ذوق و سنان یک لغت
 سبز شد در دعا زبان نظام
 فیض بخشید چو میوه دار درخت

دشان واجب الاذعان ورقم مبارک شهر بصاعت مسعود عزرو
 فیض فرمود بر مدارج اعزاز و افتخار این نرگه به مقدار انزود به بیت
 بوسیدم و بوی مردمک دیدم نهادم
 پیچیدم و تحریک دل غمزه کردم

آن سرمایه سرسرازی را طره آسا زیب طرق نیاز دهم در
 موقف ادب ایستاده به تقدیر آداب تسلیات پر داغ و رادامل
 رسوخ شوامل به نیل آن مشرف ساخته بزیارت قط طغرا به
 دیدگاه آواز را منور و بطالع عبارات متین و مضامین و نگین
 دل فدویت منزل را مسرور گردانید . چتر به دور فی تحقیقات
 باین قابلیت احدی از صاحبان قلعه مبارک مسرم تشنه معطر
 استعداد جلی است که به تعلیم و تعلم این ضلعه شور سلیم فصیح
 و فارسی درست از نامه بلاغت شبانه مترشح می گردد و اشعار
 آبدار به نظر می رسد و غیرت و عزم بهرجه که بهجه کیفیت
 از آن تقیدگاه بیرون تشریف فرما شدند . مصرم

این کار از تو آید و مردان چنین کنند

او سبحانه تعالی شانه قادر است که در بخل این محنت راحت
 خاطر فراموشی کرامت فرما بهمه و کمال کرمه این بهترین بندگان
 الهی و الله شمر جانکه که بهعاقبت قابلیت و جرأت شیطه بندگی
 گردید ، لیکن السوس که در ایام شباب و مقتدر این ضعیف
 این دیر اعظم از افق عزو جلال طلوع ده فرمود - تا جا دفشانی ها

القصه دریں اثنا عریض سرداران مخکور سوائے والی هرات
 بمارسید لیکن بسبب آنکه دزدی بساعریض قتل شد مگر چند
 عریض ذواب همادا لہاک مضبور باقی مانده کہ از انہا آئینہ مناسب
 ایں محل جوہ ذل آن ہنگارش آمدہ -

ذقل عرضی و اشعار وزیر الہیہاک اصف جاہ
 نظام الہیہاک بہادر سپہ سالار یحییٰ ہمادا لہاک
 غازیالدین خاں الہتخلص بہ نظام در ماہ وجب
 سنہ ۱۲۰۳ در جودھپور محہشر و دستخط

خاص وزیر عوصوف

صاحب ہامر و عالمیان مالک جہان و جہادیای طراز سریر
 سلطانی رودق دیہیم خاقانی خسرو عالی تبار خدیو والا مقدار
 اید اللہ تعالیٰ بعد از تقدیم مراتب ہیودیت و تہریر ہراسر
 عقیدت بہ سنن ارادت مذہبان و اطوار مستمندان دست لایب
 بستہ و قامت ہندگی غم ساختہ بخروہ عرض فیض معوض
 ہار یافتگان پایہ سریر خلافت مسیر و حقربان ہما سلطنت
 مناط الحسن اشرف ارفہم می رساندہ - ایہات

ام خداوند تاج و صاحب تخت
 تو ہی ہمت و ہاد یار تو ہمت

حضرت کردگار ہمہ
 ہر تو آسای کناد مشکل سخت

ہتر تشریف شاہی ارزانی
 در ہدم جردہ دشمنان تو رخت

اے شاہ اجابت سے قربی مہری دعا ہو
 شامل ترے تادور زمان فضل خدا ہو
 جس طرح ہے خورشید شعاعوں سے جھانگیر
 اے شرق سے تا غرب ترا دست رسا ہو
 قوس قزح و مہر جہانتاب کے مانند
 عالم میں سلاخیہ ترا تیغ و لوا ہو
 چوں سرو سی افراختہ گلشن میں جہاں کے
 اے نخل ثمر پاش تجھے نشو و نما ہو
 ہر شاخ ذبک سرچرخ و ہر خسرو چمر قدور
 محتاج ترے درخت سدا مثل گدا ہو
 احکام ترے ہی وہی رسا نامہ و ماہی
 تاجم ترے فرمان کے یہاں ارض و سما ہو
 شربت سے ترے فیض کے سی کار ہو شیریں
 ہی چندہ محتاج کا تو کار روا ہو
 صیقل دہ دل سرمد کش دیدہ عشرت
 اے رشک مد و مہر ترا صیغ و مسا ہو
 تجھ کو ہو بقا تاجہ ابد ملک جہاں میں
 اور تیرے جد اندیش کے قسمت میں فنا ہو
 ساغر ترے اقبال کالیپ دور میں آوے
 وہ کار ہی دور اوسے گدا سب دور ترا ہو
 جابل بھی اگر باغ میں ہو تیری ثنا خراں
 تجھ سے زر گل پاکہ در باہرگ و خوا ہو
 تجھ دن جو کوئی کھلت پتہ بیٹھے آوے
 آوے آوے اس پتہ تو یہ جاب جہاں ہو
 تیری تو جہالت میں سراسر ہے بھلائی
 تو خسرو عالم ہی تو عالم کا مہلا ہو

پنهور می رسانید . رای ملهار راژ و بالاجی راو و احمد خان و
 حافظ رحمت خان و راجه مادھو سنگھ که جازو آن پنجه بودند
 دباشند ، و یکسر سرداران مرهش که از آنها امید رفاقت بود ،
 ائمال خود مالک و اموال راجگان عالی شان ظاهرا آنچه بخاطر فاتح
 می رسد از پارچه کاغذ علامه جالی برای جہان آراہ میگردند .
 برای ترکی که حکم شده بود حالا ترکی تمام گشته به اتمام امر
 جلیل القدر رباعی فی البید بیت معروض داشته . ابیات

(۱)
 شکر سنم دنیا را سلطان قیلسون
 جاد و عظمت میر سلیمان قیلسون
 دولت بیرون سنکا و احسان قیلسون
 عالم و اقر یاس کیشم خایان قیلسون

تا اید ایجاد دیر دولت و اقبال از مطمح عظمت و اجلال تاجان
 و درخشان باد برپ انعباد و چون در اشعار راقم تخلص غم خور
 بود لهذا وزیر مسطور در پارچه کاغذ علامه به تبدیل آن تخلص
 ایما نوشته . بدین الفاظ حضرت سلامت عمر خوردن نصیب اعدا جاد ،
 تخلص که دلالت بر شان شهر یاری کند برای جناب مبارک
 اولی و احسن است انتہی علامه - پس بموجب معروضه وزیر
 موصوف تخلص خود را به نظری مبدل کردم .

چند اشعار طبع زاد مشاوالیه در دعائیه راقم

که ملفوف گواض رسیده

حضرت سلامت چون زبان هندی پسند خاطر مبارک است
 در همین زبان غزله دعائیه و غزله در نظمین شعر طبع زاد آن
 سپهر بنیاد معروض داشت :- غزل دعائیه

(ع)

طوفان اشک بهی کهمی رگتا بهی دل که بیچ
 مکن نهی که کوز میی دریا سبک
 میرا می به تو هم دل پر شور و رشه بار
 کوچی میی تیرد کون به دهوم میی مجامع
 خط می تره هوا به سیه روز عاشقانی
 تگچیر که لکمه کو کوئی کیا مٹاسک
 اسی دهر میی بهر دل حیوانه ضعیف
 طاقت کسی جو بار عمیت انعام
 عمار بهر اسی هوا به و فتنه گر
 کس کی مجال به که دل اسی به بهاسک
 در چنگ آسمان سنی اسی دافکار کو
 فرصت نهی به اتنی که سر کی کهجامه
 به مار زهر دار تری زلف تابدار
 جی جان پر به کهیام اسی کب کهلاک
 چهیتی به شان شاه علی بخت کب نظام
 غنیوں میی کون مشک که جو کر چهاسک

انتهی کلامه اسی مصرعه آخرین غزل و مصرعه طوفان
 اشک از تصنیفات راقم است -

دیگر غزل فارسی از کلمات مودی الیه

غزل فارسی دیر از مؤثرات خود بنظر اصلاح مرقوم قلند
 مہرودیت شہر گردیدہ بمطالعہ خاص در آید -

غزل :-

وفاں کا ندر بہاراں می شود از گل وچمن رنگیں
 شد از رنگینی آن دو گل من انجمن رنگیں

و به دولت و افسر که نهی این سه زیاده
 گنجینه لایب سه سو تبهکن عطا
 هو چتر ترم سه یک کف لطف الهی
 ساهد ترم دامن کا چه از ظل هماغه
 هو ایک نظر تهری کلهه درجسته
 در ناخن آبرو هی ترا علقه کشا هو
 محبوب هو دشمن کا ترم کر کب طالع
 اور نهی اقبال ترا جلوه نما هو
 قادر هم سهی چیل یک خلاق دو عالم
 گر مرغ نظام اتنی و دهن لهره تر کجا هو

غزل دیگر از تصنیفات مشارالیه در تضمین

فی مصرع از شعور طبع زاد واقع

بهت به لب آفتاب تهره تحمل کو پاسک
 یک رو اسم کوان که تهری آدم آسک
 اس کو تیر میهن نه رشته جان سه کیا هم چند
 کیهنک ترا خیال مره جی سه جاسک
 تهری گره جویس هی کی هم اسکو مهر لب
 قاصد مرا پیام تجو به لب سنا سک
 سیند سه دل گیا هم نکل اس پری که سانه
 لا به صبا غور کو یک اس که جو لاسک
 منت تهره میره دل کی که آدم اگر خلیل
 آسان نهی که پهره و به کعبه چناسک
 گریه و لا هوا هم دلا و لا و لا سرشت
 تی ایند سه نهها هیو جنب یک نهها سک
 تم تو بهت هو درو نههیر دوستان
 دل لک گیا تر کون اسم پهر چوڑا سک

شده از رنگینی رنگین سلامش طبع من رنگین
 از آن سر می زندام اظفاری از من سخن رنگین
 شوم قربان رنگینی تمام گسکار من
 که شد از زلف و رویت سنبل و گل یاسمن رنگین
 نگارین دست و پاوم چرخن قاتل که بهموردی
 دهان از پان غده از غازه بهم گلاگون چور من رنگین
 ایضا من قولی به ابیات -

چه باشد کشتگانست را رخسار من کفن رنگین
 مگر در حسرت لعل لبست از گلبدن رنگین
 چه چار من دگار من موی سرو بهار من
 زنده چشمک بصیرا می شود زانم و زغن رنگین
 شود از کشته ها پشته ز پروانه بگرد شمع
 و از خون عاشق شمع از ساز نغم رنگین
 نسازید از سر و سرمد دو بالا بهی قتل ما
 چه عمر این درگس فتادست از اهل فتن رنگین
 و اشعار نظام از اظفاری کن کعب رنگینی
 چه آن جانان که رنگین است می باید شدن رنگین
 رجعا الی المقصد -

ذکر کوچ بطرف اودیپور و حقیقت عجیب و غریب گهاژده که در آن راه پیش آمده

آمرایان بامید رفاهت قمر چیته که در راه اودیپور هم
 می افتد بغیره رمضان سنه الهیه هجری ۱۰۷۳ بودیم چون
 مهاراجه ها برین راه مطلع شدند از طرف خود ها بدان قوم
 چیته وغیره نسبت به ما چنان احوال کردند که هیچکس رفاهت
 نداشت و یک فیل در آن کوه ها از سبب گرما و سختی راه هلاک

شد پنداری لباس خویش کرده آن گلبدن رنگین
 کند از عکس آن اومی نباید پیرهن رنگین
 شهید تیغ را اگر جامه خون آلود می باشد
 شهید عشق را ز بید زخون دل کدن رنگین
 سر به لعل لبست ام ماه گز چشم سهیل افتد
 شد بیند چشم کس هر گز سهیل اندر بین رنگین
 عجب رنگم نمایان کرده حسن و عشق در محفل
 نگار شرف من رنگین و دن رنگین و من رنگین
 لب گردیده هر برگ شقایق لاش میگوید
 که باشد کمره تا مدشر ز خون کوهکن رنگین
 که از طراعی حسن تر فالر جان بود عاشق
 نگه فلکش دلال آفت ادا نازک سفی رنگین
 کف پام نگارینش چه منت از هنا گیرد
 گل ادا هر که دارد از فروغ حسن تن رنگین
 جوش سیند خون دل ز چشم من فرو ریزد
 به آینه که از میثا بر آید هر دن رنگین
 نظاما در دو عالم نیست چیزی به زیگ رنگی
 چو آن جاداد رنگین است می باید شدن رنگین

انتهی کلامه

در جواب این غزل معبد نظمین پی مصرع آخرین
 میثا را به دو غزل واقع هذا قولی ابیات شد .

شد از بین گذرم دو بهارم انجمن رنگین
 زمین رنگین زمین رنگین هوا رنگین چون رنگین
 عجب دارد بت من لوحش اندک آمدن رنگین
 اگر آفت ادا قاتل سفن جان ده نهی رنگین

تهدیدت تمام معسکر ساخته بود و بدست خویش زخم تازه داشت
دو صد کس را از آن قوم طلب داشته و رتبه و سرانجام ها از هر
پند بند کشاده بر سر آن قوم بار گذاشته و همه خیام و اسباب
سرکار دهن بر مفارق آنها گذاشته و جمله شتران بار بردار را
دیو از پارهائی کرده و مردمان سرکار را بر پشت آنها جام داده و
باقی یک قریب چهل کس کم و زیاده از ضعیف و عجزا و شیوخ که
خانه زاده قدیمی سرکار بودند و در آن گهاظه شدید که بسبب سنگستان
در هر قدم پستی و بلندی بغایت داشت ، طاقت پا به رفتن تاب جنبش
شتر دبی داشتند ، آنها را دیو بر چارپاکی گذاشته مانند دوش ها ساخته
بر دوش همان قوم افکنده ، فیل دویم که گذرانیده مهراجا را پیش
بود ناچار از پی هر هلاکشی بعمل مسطور سپردند و پیوسته که هر سرکار
مهراجا برساند ، و یاد دارم که در آن روز من هم بر خالکی
سوار بودم و چهاران سرکار را یارا نمود که در آن راه زیر خالکی
قدم بر روی گذاشت ، همین قوم را زیر خالکی خود کشیدیم و پیوسته
که عجب هوار قدم بودند و بسوخت راه می پیچیدند ، و عامل
مکتور دهن تا عبور گهاظه همراه رکاب بود اما گهاظه بسیار خضرت
آمیز و شرجت انگیز به نظر آمده که به هر طرف انهار آب
زال از جمال جاری بود ، لیکن هائل جهلها را چه بدان توان
نمود که هر یک زیاده از صغره جنم می نمود ، و بدین صورت
به اشکال تمام از آن کتل که تا پنج فرسخ بود عبور کردیم ،
بس قوم مسطور که بمنزلات شتران بار بردار و مرکبان را هوار
و چهاران خوش رفتار بودند به محافظت تمام بلا خیانت همه اسباب
و مردمان سرکار را در سرکار رسانیدند ، عامل مسطور را که خدمت

شده آنگاه معلوم نمودم که حامد از خان نادان و اهرت شیطان
مارا تهاه کردند، بدیهه این قطعه فارسی و مطلع ریخته بحسب
حال سرود گفتار، قطعه و.

انظروں درستان نا داحت
بتر از دشمنت زیان کردند

که دهانی تجاری ما فانت
سرور ایدون نه دشمنان کردند

مطلع ریخته لراقمه .

عشق کقصیر نہیں تیرے میں ہاشا دیکھا
ہم سے گھر اپنا جلا آپ تہاشا دیکھا

چهار راه اودیپور پیش گرفتیم که از آنها در دهن دزد شراب
خاطر الدوله آصف جاء بهادر ویا بخانه امیرالهند و آغا محمد علی
خان بهادر باید رفت که آن هم از خانه خود است، بعد دو سه
کوچ در قصبه پالی که آباد ساخته بهاراجه راجپوت است رسیدیم،
عجب معموره کلان پر رونق بود، مخصوصاً پر بارلی
پن گھٹ غریب به نظر آمده که نظیرش باز ندیدیم، بعد
در چند کوچ اول کتله یعنی گهائی کوه سخت در راه افتاد شاید
سواہ طرق کشمیر و دیپال مثال وے نہ بیفتد، و شانہ گذارہ
رک و عرابہ و لہل اصلا یافتہ شد، پس عامل راج راجپوت که
در آن جا موجود بود و در آن نزدیکی گور پھل راکہ در آن جبال^(۱)
و کھوف مساکن داشتند و قوافل را میزدند و به شب گرد و تراش
دزدی میکردند بضررب تیغ بیدریغ قتل و قح نموده باقی رابہ

بر زبان موس رفت ، از روم منتخب گل موافقه نیاید ، زیرا
که در مینواژ لفظ باپ جی عموماً بمعنی صاحب باشد چون
پرهشای بود خزان پریس اصرار کردند راجه گفت اول خواجه
سر ایان سرکار ماراچندم برام ترتیب نودرانی بر گمارند تا
تربیت نمایند که من بعد چنین لفظ مکرره بر زبان درانند
نقطه . منشی چمن لعل فرستاده مهاراج بهیمر سنگه بهادر
قوم هائون که راجه چمتویتی آن پلده است بحضور آمده اظهار
عذر کرده که مهاراجا بهادر بعد ادا آداب کور نشات و تسلیات
عرض نموده اند که رسم از بزرگان ایسی غلام نیست که بحضور
آمده باز یاب مجرا شور ، علاوه آن درین ایام از بغاوت و عصیان
سران سرکار خویش سخت معذور و چهار اسپ با ساز دگر و
چهار شتر و چند کشتی پوشاک و پنجاه اشرفی بطریق ذکرانده
فرستاده چه منشی مخکور دوشاله مرحمت فرمودیم و کنور
ظالم سنگه پسر کلان راجه راجه پور که هر در اودیپور پخانه تا نا یمنی
جد مادری خود می باشد ، چهارم حصه اش ذکرانده مع مرضی مهرم
خود فرستاده .

نقل عرضی کنور ظالم سنگه مسطور که در ماه

شوال سنه ۱۲۰۳ هجری رسید

خیر اقبال و خورشید شوکت و اجلال دالها بفضل قادر کوالاجلال
تابان و درخشان باد ! جوړود شکه موجب سرغرازیها گردید
و بحر یالمت حقیقت از ای شرف آگهی بحصول انجامید ؛ باقی حقایق
منشیان سرکار معالی اقتدار محصل بعرض اشرف گزارش خواهند
ساخت ؛ دولت و اقبال همواره روز افزون باد زیاده حدادپ انقبی !

شایسته بجا آورده بود در جلد دوم آن خلعت هم فراخور اموالش مرحمت فرمودیم و رخصت نمودیم ، بعد پند ملول در خانه دوازه که هر که هنود است رسیدیم و هشت روز مقام گذریدیم .

ذکر دخول اودیپور و سلوک والی آن و کنور
ظالم سنگه پسر کلان راج راجپش و مذکور و
رسیدن خبر شکست پائین و ذکر میرزا حسن
بخت بهادر

بعد از آنجا در هر کسچ بتاریخ بست و دویم ماه مسطور در
گمانه اودیپور رسیدیم که سه کروه پخته از آن این طرف است
درین جا گیاه برپاشد و فرود آمدیم ، تمامی شهر و دیهانش از
دست مرهشته ها خراب و امرام والی اش از بعضی جوددد و زنان
اینجا شوهران خود را باپ جی میگویند .

تکلی - گویند چون مهاراجه جم سنگه سوانی جد راج راجندر
سوانی پرتاپ سنگه بهادر برام که حدائی خود که یاد دختر را نام
اودیپور تقرر یافته بود در اودیپور رفت و بطوریکه رسم هندو
است عقد شان برانوم پیوست و عروس را بخانه خود آورد ،
چون شوهر پا بر پلنگ گذاشت عروس موافق رسم ملک خود
بشوهر آواز داد که کما باب جی یعنی بسر الله زیراجه کما دران
دیار یعنی بسر الله است ، چون راجه سرایم جم سنگه بسبب
صمیمت دربار پادشاهان دهلی میرزا راجه شده بود لاجول گفته
و بهم بر آمده بیرون رفت و گشت که عروس را بخانه پدرش
رسانند که چنین لفظ نامعقول بر زبان آورده حالا بکار من نمی آید
چون در همان مهاراج را فهمیدند که اکثر چنین لفظ خطا

شمار نژادها برآمده در اجپیر رسیدند ، و من چون تحقیق نمودم از دست مرده پشیل گذاره ما از آن طرف تا حیدرآباد متعصر می نمود ، و ناگهی خود را بطریق امانت در مکان پاولی کهنه اودیپور دزد مہارانا بہادر والی آن بلده گذاشتیم ، و تاجمل ظاہری دشان و بان وغیرہ را موقوف نمود ، و ہوی روز نامہ دار خان مذکور و اہمردت منشی شہطان مسطور را از سرکار خود بر طرف شرمودہ بتاریخ بست و دویم شمال منہ الہیہ بطرف اجپیر باز کوچ کردیم و دو کرہی ہتور گنڈہ را بر بازی گذاشتیم ، بکمال استعمال سہر آن بلده را موقوف داشتیم .

ذکر دزدی در سرکار واقع در بہیلواڑہ کہ دار الضرب والی اودیپور است و رسیدن بہ شاہ پورہ و سلوک راجہ اش

چون در بہیلواڑہ رسیدیم در آن شب در حالت غفلت بہیل ہمہ پوشاک وغیرہ و اسلحہ و از نقد جنس و سہیہ ہنای بدزدی بردند کہ اصلا آمدہ را خبر نہ شد ، چنانکہ یک شہسوار خاص ماچا مہلم یک لک روپیہ قیمت داشت کہ از تقدیر اللہ بدست دزدان بدداہت دزدان آنجا در کاریگری زن خود ہمہ ظہیر اند و رسم آنجا اینست کہ اگر برامہ محافظت اسباب چوکی و پیرہ شہاکر آنجا بہاید دزدی نمی شود و لا دزد بہر صورت کار خود را پیش می برد .

تنبیہ : مہندالال بخشی مہاراج راجندر روزہ سرگزشت غرہ پیش ماندل نمود کہ چون از تقریب شادی از دواج لشکر مہاراج در سواد آن و رود نمود ، مہاراج در تمام لشکر خصوصاً جمعا نظامی حضور خود تاکید بلیغ بکار برد کہ امشب بایقظ و بیداری ہمسر بر نہد ،

چون روز سه‌شنبه سراسری بهارآباد ملاقات این نامدار خان افغان اصبی شده بود از راه جهاقت در تعظیم بهارآباد مسطور افغان به شعور قصور به‌رود چون چنین استقام کرد - شقه در دلداری بهارآباد منشی اوشان که چون لعل نام دارد نوشتن منشی مسطور عرضی بحضور مرسل داشته دلالش نیز نوشته شد -

هم در ماه شوال سنه‌الیه عرضی منشی چون لعل مذکور بحضور رسید دلالش اینست

بشرف حضور عز و رود شقه خاص‌الخاص طرق انکسار باویم اهلای رسید شکر و سپاس این عنایت عظمی و تفضلات کبری مقدور ناطقه که او تقدس و تعالی سایه بهایه بر مطارق جهانهاست مستظل دارد ، درجای خان هالیشان نامدار خان حکم بیضا توام شرف نظامیادت ، جناب خداوند دولت و نعمت گذارش کرد در جواب فرمودند که از عالم سپاه هیچ گزینی منظور نباشد ، ابتدا و انجام همگی مراتب از بارگاه والا است واجب بود به عرض رسانیده ، عرضی را به چون لعل پنجه سری بهارآباد انتهای عرضیه -

ذکر شکست پاشن و شهادت از احوال پادشاه زاده

میرزا احسن بخت بهادر

القصة درین اثنا میر شکست پاشن بها رسید که اسمعیل بیگ مسطور از دیه پاشن مقام قاض خود شکست یافتگیه شده و فوج جنوب از هر طرف زور آورد ، پادشاه زاده میرزا احسن بخت بهادر بهر حضرت شاه عالم پادشاه سلطه الله که بعد از بر خواستن من از چوددهپور اوشان هم از قاض مبارک گریخته نزد اسمعیل بیگ رسیده بودند و بطور قبیح نظر بر شد می میبختند ، اوشان نیز تپا شده به قصد پناه

ذکر رسیدن بر دروازه اجمیر و بودن پادشاه
زاده میروا احسن بخت بهادر دستور در قلعه
اش و بر خه از کیفیت آن و احسن من در
جه پور باز دویم و سلوک والی اش نسبت بها

چون بر دروازه اجمیر رسیدیم شنیدیم که میروا احسن بخت
بهادر در قلعه اجمیر تشریف دارند ، خواستیم که ملاقات کنیم زیرا
که در رشته قرابت هم من امد و از وقت قلعه بهارک در میان ما
و شان ارتباط کمال بود ، در من بسیار تعلق می فرمودند ؛ درین
اثناء را بهر که عامل اجمیر بود عرضی اطلاع نوشته بدست ذاب
خود بحضور مافرستاد که پادشاه زاده میروا احسن بخت بهادر
پا آن جناب کهنه دارند ملاقات بایشان صلاح دولت نیست ، پس
من سه روز بر دروازه اجمیر مقام نموده دیگر احوال و احوال را
تخلیف داده بهار کلان را هم ایستاده گذاشته و در این اسب
و دو قلعه شتر را از باعث زخمی شدن پشت همدجا رها کرده
بطرف جه پور روانه شدیم ، در هر گال تمام که بین ما و سادون
و بهادون بود علی التواتر در آن جا راں کوچ می نمودیم که مبادا
این راه نیز از هنگام مرگ مسدود نشود ، در آن دو همه شتران
بار بر داری پشت زخمی شدند و در هر منزله دارو و شتر و امداد
بهر من می رسانید که یک دو شتر تصدق شد ، بار آن شتر را در
راه می انگذیم تا رسیدن جه پور شش شتر کم و زیاده پشت زخمی
مانده بودند ، بدین حالت بتاریخ دویم نیمه سنه الهیه در باغ
لون کرن داکر که دوکرو هم دراز جه پور است فرود آمدیم ،
اسبعل بهگ دستور و میروا خجف علی پسر محمد بهگ ممدانی

با وجود این چون از دیپاس شب قدرم بیشتر رفت بوقت که گاهه مثل آن شمعیت بودیم به بیخی هارما رسید هر چند خود را هشیار داشتیم دتراندستیم ، حتی که اندکمه غافل شدیم و در آن در آمده و مال نظمیه را بردند . رجعالی البقصد

غرض رضینا بالقضا گفته بیشتر کوچ فرمودیم ، چون بشاپور رسیدیم راجه آنجا بهیمرنگه نام داشت قوده یعنی سدهی راجه چه چور است خرد حاضر شده خدمت شایسته از دغدونسبه بجا آورد حال آنکه همه ملکش تا پسالینک یک لک روپیه هردمی رسد ، غرض کرد که در غلام زیاد مقدور نیست در ماهیه یک هزار روپیه در چاورچی باشد می رساند و دواب حضور همراه دواب غلام ملک و دانه می خورد باشند ، چون در غریب خانه دشریف فرما باشند گفتم خدایت بخوردهاد ، حالا نزد شما راجه ها می باشم سه روز در آن جا مقام داشتیم ، هر سه روز آن راجه بحضور حاضر شده سباحت و الحاح می کرد ، وقت رخصتش یک کنار کبر خود که بسیار تحفه بود مرحمت نمودیم و رخصت فرمودیم .

نگار کشن گده و سلوک راجه اش و تصویر

من کشانیدین آن راجه

پس از آنجا کوچ کرده به کشن گده رسیدیم که آجور از آنجا یک منزل است ، راجه آنجا جهاجی نام دارد نکر و مهمانی فرستاده از بسکه از قهقه مهاراجه راجیش حضور ما خلاص شده هیدران ایام در شهر خود رسید بود ، بنا برین به حضور دیامده مصور خود را فرستاده تصویر ما را کشانیده نزد خود داشت ، یاد داریم که آن روز بر من پورشاک سفید بوده شنیده شد که این راجه بسیار میزبان من و صاحب الحاق است ،

در مرز آمدن مشکل است ، حالا مارا بنزد دیوان نظام الملک آصل
جاء بهادر و یا بجانب دیوان محمد علی خان بهادر و الاجاه رفتن است ،
از طرف شما قصور نشده من راضی و خدام من راضی باد ،
پس من در صدد برخواستن بودم و راجه در امتناع آن الحاح میکرده

ذکر آمدن پادشاه زاده میرزا احسن بخت بهادر در

جم پور و سلوک راجه با و شان و شبه از جواب

و سوال و ارتباط و انفصال ما با و شان

درین اثنا آخر محرم سنه ۱۲۰۲ یک هزار و دویست و چهار هجری
در عالم تنهایی پادشاه زاده مسطور هر متعاقب من در جم پور
وسیدند و بهرین لحاظ فرود گاه من در تالاب که در آن کشفها
بسیار و متصل فیهوئی بخت مخکور است فرود آمدند ، من برام
پرسیدن خبر شهریت و رسانیدن چندی همی وقت منشی
خود شیخ مهورا فرستادم ، چون منشی مرا دید به تپانک
شهریت من استفسار کردند و دعا گفته فرستادم ، به راجه
خبر رسید ، رسم مہبانی بجا آورد اما خرچ نقد و مہبت
و غیره هیچ پیشکش نکرد بلکه زبانی بخشی خود عرض کرده
فرستاد که بار آدخواب از من بر دبی میرود و حضرت شاه عالم
پادشاه برین غلامان سخت نا مهربان اند ، از آدخواب طمانت ندارم
بجام دیگر تشریف باید برد ، پادشاه زاده مخکور طعن من
گفته فرستادند که میرزا علی بخت را که یکم از خواست زادهام
پادشاه معزالحین عرض آرامگاه این قهر عزیز داشتند و در
خانه خود نشاندند و من که پسر خود شاه عالم پادشاه که

مذکور نیز تهاهی نموده زیر دیوار باغ فرود گاه من افتاده بودند
چون مراقبت و پیغام تلقین می فرستادند هیچ جوابی نداشت
پرداختن دانستم که تیر از همان جهت باز آمدن مشکل است

ذکر گشته شدن مبدء بیدار بخت یعنی میوزا

بیدار شاه و میوزا هتیکا برادرش

مهدیان باغ از روز اخبار دهلی و خطوط خانگی معلوم شد
که مهدیسی ماه سنه ایست مبدء بیدار بخت مسطور و برادر ایشان
محبوب شاه صرف میوزا هتیکا این احمد شاه ولد حضرت محمد شاه
خردوس آرامگاه در قریه سلاطینی مقتول گشتند ، دیگر چند برادران
ایشان مهدیان قلعه تاحال زندانند ، پس چون راجه سوایی
در تاپ سنگه را از آمدن من خبر شد رائه گنگا بشن برادر
بخشی میثلال را نزد من فرستاده و رسم مهدائی و نذرانده جدا
آورد ، بعد چند هفته اندرون جم پرر طلبیده بهار سرکار خود
راهر چنان ایستاده دران باغ گذاشتیم و هیچ نداشتیم ، پس ما را
در تپش خانه رتن لال دیوان خود که متصل دیواری گویند چی
خام بتم است گلاب و دیوار جیوار محل مهاراجه است فرود آوردند و
دیگره غلام و فروش و پلنگ خاص و مهمانی و تقیه مصروب میثلال
بخشی معطور فرستاده ، بخشی از طرف مهاراجه اموال دزدی و تهاهی سفر
استفسار کرده و عرض نموده که مهاراجه التماس نموده اند که این
غلام و مهاراجه راجیشتر جهادر در کدام خدمت تصور نموده بودند
که حضرت محبت فرموده این فقر تصدیقه کشیدند ، حالا هر هرچه
مرضی مبارک باشد حاضریم ، در جواب گفتنم مقدر چنان بود این
کلمات را آماده نموده مرا محبت ندهند ، قلعه که از مزه راجت باز

حضرت شاه عالم پادشاه سلیم الله تعالی بر پالکی سوار شدند جرمانه ای می بایست داد زیرا که مجال ما پسران پادشاه نیست که بغیر عنایت و اجازت حضور بر پالکی سوار شویم ، برضای تمام جواب فرستادم که قبول دارم و قتیکه ایشان پادشاه خواهند شد و من وزیر آنگاه جرمانه ای این خواهم گزرانید ، پس چو ایس همه تصفیه سعادت تمکین علی خان مسطور شده بود ، می خواستم که نزد او شان رفتم ملاقات کنم که آنگاه هر کاره من خبر رسانید که من از یک خواص او شان شنیدم که ره برگری خود شنیده که پادشاه زاده بهادر در حالت خلوت باتمکین علی خان می فرمودند که در سر مهرزا علی بخت تکبر سلطنت جا کرده است ، در شمشیر در یک غلاف نهی باشد از او شان اندیشد دارم ، پس قول حکما را کار بستم که گفته اند :- بیت

ازلی کن تو کس سده پتیرس ام حکیم

با و شان ملاقات فرمود

ذکر ملاقات شاه ضیاء الدین مرید مولوی

فخرالدین مرحوم

درین معاودت دوبار ملاقات شاه ضیاء الدین مرید مولوی مقرر مرحوم قلم سره اتفاق افتاده ، برعاصی بسیار توجه فرمود و خلوت نمود ، نصایم سرود مندا نه بشارتاً فرمودند :- حق تعالی بقوت بالفعل آید ، در و یشم دیدم مرتاض تمام شب بیدار میباشند ، مسجد عالمشان مقابل بت خانه گنوده تعبیر داده اند ، همه اهل شهر در خدمت شان حاضر می شوند و اعتقاد بکمال دارد راجع به چندی ، جاگین و پر گشت امام گشت قبول شده فرمودند

تا حال پدرم بر تخت سلطنت جا دارد و بمن این سالک سخت می‌کنید، در جواب اوشان راجه گفتند فرستاد که سلام همین قدر می‌داند که آنجناب و میرزا علی بخت بهادر اولاد و احفاد همون پادشاه معزالحمین اند، از یک اصل ایی خورم بر آمده است، اما جناب میرزا علی بخت بهادر اول در خانه ما تشریف آوردند اگر باشند بر سر ما و اگر نباشند مختار، و لیکن از مادین آنجناب غلامان را و ماوس بسیار است، پس پورن این گفتگی بهمان آمد پادشاه زنده معزکور معرفت راجه سرا تکمین علی خان ناگب ناظر و فضل علی خان خوره که تا حال این شخص در ولایت زمان شاه همراه او شان است بامن سازش و مرابطه پیدا کردند و پیغام فرستادند که می‌خواهر که ما و شما متفق شده در کار عمده مشورت کنیم و بریک پلنگ بخشیم و در یک رنگابی طعام خوریم، و ایشان مانند نظم و نسق سرکار خود در سرکار من نیز مختار باشند و درمیای کلام الله می‌گذاریم که با یکدیگر درد دفا بیاوریم، از ساده دلی قبول کردند باز پیغام فرستادند که شما بر تخت سلطنت نشست بید می‌ترسم که دماغ سلطنت بهم رسانیده باشید، گفتیم این بهتان ایت بهانه من آن تخت را بصورت خالکی گردانیده بران سرار شده ام، امیر شریف الدین و میر حبیب الله دو خواص ایشان که دران ایام در سرکار من نوکر بودند و حالا نزد ایشان موجود، آنهارا قسم داده این معنی تحقیق فرمایند آنگاه خوش شده پیغام فرستادند که ایی هم ایشان زیادتی کردند که به حکم

بعد از سه روز از رخصت راقم مهاراجه چیزه راه خرچ
دادند پادشاه زاده مذکور را رخصت کرد و خود ملازمت حاصل نمود
و درین امر حیلها آورد ، ناچار اوشان راه کابل گرفتند و بهزار
دشواری و به اسبابی که شرح آن نامناسب است نزد تیمور شاه
ابن احمد شاه ابدالی والی کابل و هرات رسیدند ، و به ملوک شایسته
نمودند ، بعد و فائز کمال خرد پسرش زمان شاه هستند و مع خرچ
شاه اراده آمدن هند دارند .

ذکر بلده کرولی و دیپه مرثول و دیپه سروته که
نزدیک هندون و بیانه است ، و آنجا در محاصره
مرهه گرفتار شدن و باز رهاقی یافتن راقم
و ذکر بهرت پور محل راجه رنجیت سنگه
جاث و ذکر راه پور و باندس بریلی

مختصر آنکه هشت روز در بلده کرولی مقارن کردم ، راجه مانگ
پال قوم جادوان والی آن بلده و کنور هونک پال پسرش که ^(۱) غس
و غس پوره راج راجندر انده مهمانی و نکورات چا آورند ،
چیزه گرفتار و چیزه باز دانسته واپس کردم و کوچ نمودم ،
گاهت کرولی چیز در صعوبات گذر گویا نصف گاهت موصوفه
دیدم در عبورش نیز به سستی کشیدم ، بعده هشت روز بسبب
پورش دکنی مرهه در اذهولی دیپه خورد مقارن کردم ، هر هشت
روز مالکش مهمانی فرستاده در آنجا عرضی گساکین هجت بهادر

اوقات چو گویا می گذرانند تعمیرات عالی دارند ، در شهرین
و بانی و انکسار گویم جلافت ریزده اند

ذکر برخاستن از جیپور و تصویر راقم کشانیدن راجه مسطور بطریق یادگار از روزه اشتیاق بسیار و سلوک رخصتاده نمودن

امداد چو خاستن خود من اصرار و استبداد بکار برده از راجه
رخصت خواستم که حالا اراده سیر دکن در سر دارم ، پس مهاراج
راجندر مصور خود را فرستاده از شرط اشتیاق برای یادگاری تصویر
من کشانیده نزد خود داشت ، یاد دارم که آن وقت قیام بشد
رومی کباب سرخ جاند در برداشتم و فوطه بلبل ششم امیرد کمر
پس پرداختم آن چند هزار روپیّه نقد و دیگر خیمه و شتران و
چند راس اسب و چند کشتی پرشاک و اسلحه و جوری مورچهل بطریق
رخصتاده بمن فرستاد ، نقد و پرشاک و اسلحه و اسب و مورچهل
راگرفتم و باقی واپس کردم که دران ایام از هوا شکرمرعی
مستوه صفت بدلم راه یافته بود ، و بسبب اراده سفر بعید تخفیف
اهمال و القال اولی می خورد ، آنچه دران فرودگاه از قصر خیمه
و فروش و غیره موجود بود همدران جا فکندم و بتاریخ چهارم ربیع الاول
سنه ۱۲۰۴ یک هزار و دویست و چهار جری از جیپور به طور
خفیه کوچ کردم ، و تبدیل هلیت نمودم نام خود میرزا عبد الله
گذاشتم و طریقه که اتمهت دینر بهمون جانب خزیمه و درین
حوال که واردات شد قصه اش چهار دواز است ،

ذکر رفتن پادشاه زاده میرزا احسن پخت
بهادر مسطور بطرف کابل

فی‌المان همیشه هم گداز و فروش و اسباب ما محتاج و ذخراحت
 اخراج نقد و مبالغه فرستاده و هر هشت روز هر دو وقت مع
 عطف و داده جواب و مبالغه بخت می‌رسانید، روز نهم بر وقت
 کوچ چند کشتی پوشاک و زر نقد دیگر فرستاده آنرا گرفتار و
 باقی همه اسباب و نذر کودتا و راز و فروش و مبالغه پلنگ و غیره
 بود همه جدا گذاشته در جاذب بریلی رسیدم، میرزا مهدی علی
 خان عاملش با آئین شایسته همین وقت خود حاضر شده چند
 اشرفی نذر گزاشیده و در حویلی نوکا را با تیاری شروع آورد
 و مبالغه پر تکلف بخت بوقت شب فرستاد، بعد کوچ در
 هازم لکنو گردیدم، همه شتران سرکار در عرصه شش ماه میداد
 و چند شتر زنده بخشیدم و همه اسب‌ها را به رفاه خود عنایت
 نمودم و مرخص فرمودم، مگر چهار اسب خاصه و دروخته
 همراه رکاب داشتم بودم

فکر رسیدن در لکنو و چند کلمه ازان داستان گلان

چون دران هنگام همه طرق از آفت جنوبیان مسجود بود،
 از رام‌پور مسطور شقه جنواب وزیر و ناگیش و مهاراجه جها و لال غوستا
 عرائض که در جواب آمده دران نهایت دل‌داری و مواعید خدمت
 گذاری بود، اما در وقت تالیف این موزع برام ذل عرائض
 مسطوره هر چند زیاده جستم که یا قسم، لهذا به طمانیت تمام
 در هر ماه چهار روز که در کمین‌ها شسته و قابو جسته بتاریخ بست
 و دهم سالخ ریج انشانی سده الهه لاچار در لکنو خریدم آنچه دیدم
 از نا تجربه کاری خود دیدم مطابق قول شاعر

ادوب گر در سازش خواب ملی بهادر مرده‌ی مسلمان در خواب شته
ما خطر گذاشته از باعث اندیشه سهندیه پیش رفتن نقاش اینست

ذقل عرضی مهاراجه ادوب گر هفت بهادر در خواب

کرولی سنه ۱۰۲۲ هجری

صاحب عالم و عالمیان سلامت بموقف عرضی بار یافتگان
حضور فیض گنجور ساطانی می رساند ' شته خاص ورود مسعود
فرموده معزز ساخت ' مضامین فیض آگینش حرف بصرف خواب
علی بهادر بگوشی دل اصفا ساخته در تقدیم خدمات بجان حاضر
است و بالفعل صلاح وقت چنان مقرر شد که متعاقب صریحه
دارم شامل می شود ' قسم که راه جهان آرام اقتضا خواهد کرده ' هر دو
فداکاری با اتفاق بمعرض قبول گوشه گزینان بساط فیض
مناط خواهند رسانید ' الهی آفتاب اقبال از مطلع جاد و جلال
درخشند باد ' بعد از سروریه دیبه رفتن ' درانجا در محاصره
جنوبیان گرفتار شدیم ' باره مالک آن دیبه مارا در شب کاریک
از راه جوی غار و کسار گرانیده داخل بهانه گردیدیم ' بقول شاعر
رسیده بود بلام ولم بغیر گذشت

ازانجا بعد چند منزل در بهرت فور رسیده هشت روز
دود مهاراجه رنجیت سنگه بهادر فور جانت هسر راجه سرور مل
پوشیده ماندم ' بفریب خدمت کرد و مراغیه از دریا بهما
از گاهات متبر را در گرانید ' چون بعد چند کوچ باز دریا گنگ
شدیم با خاطر جمع آمده هشت مقام در راه فور دهمیم ' خواب
فیض الله شان افغان را از نام و حسب خود مطلع گردانیدم '

ذکر سفارش بنی اهتمام خود که با خواب

وزیر نهم

هرگاه در لکنی ندیدم که از بعضی بنی اهتمام را خواب وزیر
اعمالی در خدمت ، چون در موسم هولی راقم را طلبیده شریک تماشا
رقص و سرود ساخته ، در اول مخالفت گفتم که از اخلاق و انصاف
ایشان بعید است که چون اولاد تیموری نزد ایشان رسیدند از
معاش معطر گشتند ، پس آنش چه جرم داشت که همت ایشان
آنها را بر هوا گذاشت ، اگر چه هم چنین است اعمال از من
باید نمود که مغرب خانه ایی ها من چوده ام و بدیده این
دوبهت خوانم ، بهت .

در مامنت رسیده چه اولاد تیموری
لطف تو کرد شان را با بزرگ و بانوا
آنش چه جرم داشت که مانده خلیل و خوار
از منصفی است دور که یک جام در هوا

بجزرد شنیدن این کلمات تبسم نمود ، گفتند که خلاف ماضی
از حال در خدمت صاحب زادها مشغول خود هم بود ، و از همین
ماه لایق موصلة هر یک معاشه مقرر کرده آنگاه ما هوار می
رسانیدند و بعد خواب وزیر علی خان پسر متینی شان مقلد این
امر بود ، به انجام امر احیای رسم پدر خود می نمود ، و چون حجت
به خواب سعادت علی خان بهادر که خطاب شان بیاددارم پسر خواب
شجاع الدوله بهادر مرحوم برادر بیانات خواب آصف الدوله بهادر
موصوف رسیده ، شنیدم که به چه چنده و جود معاش ایشان مسعود گویید ،

بهب - آتش بد و دست خویش در غریب خویش
چون خود زده ام چه ناله از دشمن خویش

کس دشمن من نیست منم دشمن خویش
ام و امه من و دست من و دامن خویش

همان وقت مبارزه چهار لال آمده بآداب تمام آداب تسلیات
دواب وزیر بها رسانید طرف کنگهاث مارا فرود آورده مهابانیها
فرستاد ' کوی و گریچه و بازار و زمین و عمارات لکنورا در گل
و لای و ضیق مساک و پستی و بلندی زمین و تعبیرات عکس چه دور
با فتم ' هر چند دواب وزیر تعبیرات چه نظیر طرح دیوده اند ' اما
افتاد آن جلده در اصل ناموزونی افتاد ' لیکن آجادی اش بکمال رسیده
و صاحب گمان هر طن در آن موجود گشته ' از گزیده عین الکمالش
خدا محفوظ دارد ' و بعد یکسال قبایل را دهر از شاههای آگاه
طالبیم ' پس در دلداری دواب وزیر انمالک آصف الدوله بهادر و
سرفراز الدوله ناظم الملک میرزا حسن رضا خان بهادر ظفر جنگ
نایبش که خدمتکاری شایسته و منوک بایسته بعمل آورده در لکنو
هفت سال و دو ماه اطلاق سکونت گردیده ' اختلاط و صحبت
در میان ما و ایشان بدرجه اتم رسیده ' تا دو سال بزرگ کرده تیر
اندازی تمریم که تفصیل آن براه خود کتاب است کلا ' چنانچه
در فن تیر اندازی من و میرزا جلال الدین مسطور برادر شاکر
دواب وزیر گردیدیم ' و حق آنست که درین معاشرت دواب
مرصوف و نایبش را بسیار پسندیدم اگر چه قیغه شان اندک
نمستد دیدم -

فرمودند و در سلام سبقت کردند ، جواب سلام باز دادند و بختگی
 شحیم صورت امر دیدم منبسط گردید ، به اهلکاران خویش
 فرمودند که ذات ایشان پشمر و چراغ خاندان ماست و حسن میرت
 ایشان بافرام می شنیدیم برام همی مشتاق تر بودم ، الحمد لله
 که صورت نیز مطابق میرت دیدم ، بعد دست مرا گرفته بر
 مسند نشانده خواستند که خود دور تر نشیند ، بر خاستم و گفتم
 که والله از من چنی خواهد شد ، آنجواب نیز بر همی مسند
 متکی باشند ، فرمودند ام صاحب هر چند جد می شوم اما
 ایشان خواست زادهام پادشاه معزالدین حضرت عرش آرگاه اند
 و من از تسل قیوم یه نیستم ، ایشان می الحقیقت صاحب زاده
 هستند ، بعد مهمانی با تکلف نمودند و روز بروز معیت در ترقی
 بود ، حتی در میان مدار الدوله چهار گوئی درجه شفق بهر
 رسید ، اگرچه گاه ملاقات میگردید و اکثر مرا به مصایح پیش
 می آمدند و به تعظیم و جواب سلام امراتاکید می کردند و من
 مطلق عادت نداشتم ، اما بعد چند سال این عادت را کسب کردم
 و چون او شان را آرزو آمرختن ترقی بود که اصل زبان هایت
 چند روز کتاب ترقی را از من خواندند و چون برام میرزا محمد علی خانی
 پسر اکبر و ارشد دراب مدار الدوله باخرا بر محمد مظفر الدین
 عرف میرزا حسین بخش الباطب به محمد یلند یلخت هم راکم
 را به آرز و خواستند ، مناصب دیدم و هر حضور خود آنی دلخوا
 با محمد علی خان مسطور نا مزه کرده از لکنو بر خاستم و در هم
 سال شنیدم که شادی کتخدائی شان بطور شایسته جعل آمد ، الحمد لله علی
 ذالک و با پنداشت که میرزا حسن بخش مذکور را از طفولیت از

دکتر ملاقات جواب مدار الدوله بهادر با راقم

باید دانست که چون در اکثری آمدن تا ششماه با جواب مدار الدوله بهادر ملاقات نه نمودم ، خطاب شان وکیل السلطنت مختار ملک مدار الدوله بهادر صمصام جنگ است ، و در رشته جد جانی شود زیرا که برادر شورو هلالی جد حقیقی راقم و میرزا جلیون بخت و غیره هستند ، ماشاء الله در تبار امرا و امیرزادگان دهلی و اکثر خوصیرت و صورت و وقوف علم و جیه و لیاقت و درجت با و شان احمد نهی رسد ، چنانچه این مراتب درج مکتوبات و سیر و کوا ریغ متاخرین گره یحد ، اگر کسی را آرزو دیدن باشد سیره المتاخرین که از ذلیف شخص عظیم آچاره است مطالعه نماید ، جواب آصف الدوله بهادر دیدن او شان از مسند خود جرمی میزند تعظیم و تواضع نموده می نشانند و به لفظ جواب صامب مخاطب می شود ، و اگر چیزی جواب مدارا لدوله جنواب موصوف می دهند یامی فرستند بر خاسته آداب بهامی آرند و آداب بندی گفته می فرستند ، و هر چنین درجه مراتب به ادب پیش می آیند اگر باهر صفاتی نیست و کینه های دیرینه انوام در دل دارند و جواب مدارا لدوله را شکسته می دارند اما حال جاگیر و پرگنه و قیل ها و والکی ها و شتران و اسبان و اسباب امرای همه موجود دارند و کثیرالا و لاد و منکوحات اند ، و هر کلاں شان میرزا محمد علی خان نام دارد اکثر و ارشد و برگزیده اولاد و با شعور و علم و وقوف و غیره موصوف است ، الغرض چون اشتیاق جواب مدارا لدوله را در باره دیدن خرد با غراط یا قتم و یکران و مرات راقم را بملاقات در خواستند ، رفتم چون راقم را دیدند بر خاسته تعظیم

روزم در همین حالت ملالت پادشاه زاده مسطور چیزه دانه الاچی و غیره خدمت در آب وزیر دادند ، ثواب آذای تسلیحات بجا آوردن گرفتند و شرط پادشاه فراموشی نمودند ، پادشاه زاده مسطور فرمودند که ثواب بدهم فراموشی فی الحال ثواب ، وزیر جواب دادند که انشاء الله تعالی الحال تا عمر فراموشی ، پس پادشاه زاده ایی جواب حرافت و ملالت آمیز وزیر شنیده از تصفیه ماجین مایوس گردیده بعد چند ماه در بنارس تشریف بردند و همی جا در ماه معینه معرفت صاحبان عالی شان انگریز بهادر می رسید ، بعد چند در همی باده داعی اجل را لبیک گفته و دیعت دیات به خازن قضا سپردند رحمت الله علیه ایس پادشاه زاده بسیار حریف و ظریف و شرف طبع و رکب مزاج بود و ریخته شوخ گفتن و در فن موسیقی نیز ذائقه داشت در ریخته و غزل فارسی جهادار تخلص می نمودند ، چند آبیانی که در عمل تصویر این نسخه یاد بود بطریق یادگار نگارش یافته :

من گنجات پیروزا جهاددار المتخلص جهاددار ابن شاه عالم پادشاه سلطه الله ریخته

ترم جیسو طافت که عالم پژم

همی اینم جیسو که لاله پژم

و مان تیری غیروں سے آنکھیں نہیں

پہاں میری چھاتی پہ عالم پژم

پھرے گھونگٹے پا چڑھنے آجھ

پہاں تک کہ پاؤں میں چھالے پژم

جهاددار حسن لاله روس عالم

ترم سینہ پر دامن عالم پژم

بجامه فرزدان خود پرورده و تعلیم علم فارسی و ترکی و چیزه
 هرجی نموده ام، بسیار جوان خلیق و روحیه و سعادت مند است
 و شادی که خدائی تا مبرده هم در لکنی حضور خود با دختر قهار
 احسین خان خوش خویش جعل آورده که مرده بسیار بزرگ و عزت دار
 است، خداوند تعالی همه ایشان را از مکر و هات دور داشته باشد
 و حرمت دارد و پخته و گرمه -

چند الفاظ در گفتار حریفانه و ظریفانه جواب وزیر

باوجه اشتغال ملامی و لعب وامی جواب اصف الحوله چهار
 کثر جواب بدیهه و قل و دل می آرند که مدعی مکت ماند و دیگر
 مر زدن نتواند -

نقل شهباز که چون پادشاه زاده میرزا جوان بخت چهاردار
 شاه و لیسید مرحوم از قلعه مبارک فرار نمود، در لکنی نزد جواب
 وزیر رسیدند شهبازین بسیار موافقت شد و سلوک لکوی جعل آمده
 و پنجاه هزار روپیه شرح باورچی خانه پادشاه زاده مذکور ماموری
 از سعی و سفارشی لارگ هشتین چهار از سرکار جواب وزیر معین
 گشت، شاهی روز پادشاه زاده و جواب وزیر با یکدیگر لیه و لعب
 اشوام می بازیادند، خصوصاً اکثر بشرط یاد و فراموش می پرداختند
 و چون پادشاه زاده مذکور بعد چند سال برای آوردن قبایل خود به
 آذربایجان جواب وزیر چه دهلی آمده و لواحق خود را برداشته باز
 به لکنی مراجعت نمودند، مزایم جواب مسطور از پادشاه زاده مذکور
 بسیار منصرف بود و از ضمیمت سابق خود را چر کنار می کشیدند، و
 اگر گاه هم به تکلف ملامی می گردیدند صورت انقباض نمی دیدند

در باب وزیر بد بیهوده جواب دادند که پلیم پلیم همیمن قدر فرق
 باید دانست، نزاکت و لطافت جواب این که حسن رضا خان بهادر
 مذکور بسیار جسیم اند و آن خواجه سرا نهایت لاف و پنداز
 اگر بمقدار یک ران بهادر مذکور خواجه سرافه مسطور
 نخواهد بود و معنی جواب آنکه هر قدر که نایب من در
 صورت از تو عظمت دارد بهمان مقدار در درجه نیز مزیت
 آرد، و خواجه سرافه مذکور نیز صاحب جاگیر و فیل و پانکی و بدرجه
 امارت رسیده بود.

نقل دیگر نظیر این، روزی در حالت قیام اندازی که راقم
 نیز در آن شغل شامل بود، میر محمود ثامر حکیم فیرت دای
 هندوستان را که بنواب شجاع الدوله مراد در نسبت مصافحت
 و بالمفعول در سلک حکما و اطفا انداخته نیز در قیام اندازی
 شرکت می نمود، چو مراد پیر بود تیرش نسبت افتاده،
 در باب وزیر تبسم نمودند، میر مسطور دازگ، مزاج بود از روی
 خشم بنواب وزیر گفت که در باب صاحب چه غشبه می فرمایند
 چرا در باب قیام اندازی می کنی والا سن من مقتضی آن نیست
 و می دانید که پادشاهان سلف خاص حکما را وزیر خود می
 ساختند و پس در مقابل چنین سفین درشت بر شدن چنین
 به ابرو در باب وزیر جواب دادند که پلیم پلیم می دانم آنها لیاقت این
 درجهت میباشند، بعد از آن میر مسطور رو گردانیده بنا به ساط
 کنار باز به قیام اندازی مشغول شدند، فهم من فهم اما سرفراز
 الدوله از آن روز میر مسطور را از مجلس شغل قیام اندازی
 معذور نمودند و معاذ حق فرمودند.

شزل فارسی :-

فتاد مشکل دیگر و عشق جان مرا

کسم نمی شتوه شرح داستان مرا

فلزوده ایمر ضرورت ز مرض جیتابی

بایی گناه برآورده کسم زبانی مرا

دلبر ز سینمه بر آرید پیش از بگریه

ز نام ما برجانید این پیام مرا

غمش گندامت جهاندار این قدر که هما

قبول طعمه نکرد آه استخوان مرا

نقل دیگر ظاهر این - آفرین علی خان خواجہ سرایہ با جواب
وزیر و نایبش کلمات ظرافت در اختلاط سمیت بسیار صرف
کرده و در این حالت به تدابیر هر چه بر زبان آمده گفته - روزه
در ایام تیسر اندازی که راقم در این شغل شامل بود خواجہ
سرایہ مکتور منمنی و ضعیف القوی است و در تیسر اندازی شرکت
نموده و چو تیسرش از دائروائی بسیار قصور کرده و تیسر
سرفراز آید و مہرزا حسن رضاخان بہادر ظفر جنگ نایب وزیر
که فاشا اشد بغایت جوان قوی هوکل هستند چو کار آفرین
و تمسین نمودہ ، لهذا جواب وزیر و غیرہ برستی تیس خواجہ
سرایہ مکتور کنندہ می نمودند و بر چستی تیس بہادر مسطور بہ
اقتدار شاپاشی می فرمودند - آفرین علی خان قاطعہ شدہ ظرافت
پشواب وزیر خطاب کرد کہ آہ جواب آخر انصاف کن من ہر غلام
نو و ایی حسن رضا نیز غلام تو است ، چه معنی کہ مرا
تقدیر می دہائی و این گاز را می ستانی ، ظاہرا فرق ہمہی
ندید باشند کہ می بسیار لاغر و حسن رضا بسیار خرم است

کتاب ده مجلس می خواند که از ده ماه جواب وزیر برسمیل حق مشتمل بر سفارش نام برده عرض کرد که جناب عالی این وقت می شنوند که شاه حسین چه امان خوش دلکش میگوید و درین فن معاوَره دارد که شاید در ولایت نظهرش کم باشد، و حق تعالی چنین شخص ممتاز را از ولایت هم در عهد جناب عالی درین جا رسانیده سامع مانبد که اوست از طفیل آن جناب متلذذ بدین امان گردانیده بجهت شنیدن جواب وزیر جواب دادند که این علم شایسته است و بنده درین لا یعلم بعض ظاهر از مزاج وزیر بنوع ازان کتاب خوان مکدر بود که چنین جواب ناالتطاتی فرمود و لطافت جواب آن که نسبت آن سفارش از طرف ما درش بمعنی منتهی می شد، لهذا تعریضا این جواب بدو گفتند، چون این کلمه درشت جواب وزیر خوش خوش بگوش کتاب خوان مسطور رسید ناموش گردید و برآفر گفت که حالا اگر به زنجیر مرا به بندد و در هندوستان بوی باشم و هم چنین کرد، فی الواقع درین فن بر طور ولایت خویش شخص کامل بود در اول آمد سرود هندوستان را تا که شنیده بود بخاطر چهارورده و امان ولایت را بر سر سرود هندیان ترجمه داد و چون چند سرود هندیان را بشنید بسیار بهوار پسندید و ذلیل گردید که غنا اینست که اهل هند می سرایند و بس.

در اخلاق آداب جواب وزیر نسبت یاما

روزم جواب وزیر در همین بالمتن هوی راقم را در دولت خانه که نام مکان خاص از تعبیرات ایشان بود طلحه ده

نقل دیگر نظیر این، روزیکه دراب وزیر از اسپ در افتادند، من به عیادت او شان رفتم، پار کومتم در مکان موجودار خان نشسته بودند، فی الحال مرا دیده به تعظیم من برخاستند هر چند منع نبودم از تعظیم مبنوم نگشتند و پیش قدمی دیوکه دست مرا گرفتند نشاندهند، و پهلوس من خود هم نشسته در داختن توپها کمرم از پادشاهزاده میرزا سلیمان شکوه بهادر بهمان آمده بود که درین ولا دو سه ضربه توپ او شان هم در سرکار خود ساخته نگاهداشته اند، درین اثنا ندیدم استبزا گفت که حالا میرزا سلیمان شکوه بهادر هم تو پخانه سرکار خود را تیار می فرمایند، فی الحال دراب وزیر بسوی من از خشمنا کی چشمم زدن و چشم تنبیه نموده گفتند که خبردار بار دیگر چنین ها مگر نهی دادی که این هم قصور ماست.

نقل دیگر نظیر این - جرأت شخص شاعر جوانه دابینام ریخته گو در لکنم ریخته و هجر بسوار گرم و شوق تو میگوید، شخصه بحضور خواب وزیر روزه بطریقی تحریف و سفارش عرض کرد که جناب عالی شنیده باشند که درین ولا جرأت دابینا را چها مضامین تازه و رنگین به نظر می آیند که دیگر شعرا را نظایر آن بگوشه خاطر نمی گذرد، بحیث جواب دادند که اورا سوا مضامین شعر دیگر چه چیز به نظر می آید.

نقل دیگر نظیر این، در مصرعه که من خیز دران مجلس حاضر بودم شاه حسین ولایت را نامی کتاب خوانی از ولایت ایران قازه وارد بود و مقامات موسیقی را بطور ولایت دیگر گفته که نظهرود شاید از ولایت به هندوستانی دیامده باشد.

نظیر این - مجله ذکر شادی که خدائی وزیر علی
خان بهادر پسر متبنی خواب وزیر با دختر
شرف علی خان پسر خاله زاد ذایب وزیر، نظیر
این در ادب خواب وزیر موصوف

هفت سال در لکنو ماندم و هزار بار سواری وزیر موصوف
دیدم، اما هیچ گاه بر سرور مور چهل جنبانی یا چنور رانی
نیافتم، شنیده ام که از روزیکه پادشاهزاده ها در لکنو رسیده
خواب وزیر گفتند که حالا مرا شرم می آید، از آن که روبور
این بزرگان بر سرور مور چهل جنبانند، اکنون مور چهل موقوف
دارند، اما در سواری بی هماری و حوضه های قریب بیست لیل
کم و زیاده مور چهل ها همراه می رفتند و بر طبل که سوار
می شدند مور چهاره نداشت، حکم فرمود که خواصان از رومال
مکس رانی می نموده باشند، بکرات در دولت خانه اش رفت
و باوه پادشاه حسن رضا خان بهادر مجالست ها نمود، اما هیچ
گاه روبور ما بر منبدم نه نشست، و چنور بردارم بهکس
رانی بر سرور خلعت آلا یاد کشم، مگر روزیکه از اسب در افتادم
و من جمیعت رفتن آنگاه در مکانی خواتار خاتم که طرندار
خان باز کومتی تیار می نموده در آن جا خواب وزیر بر منبدم
نشسته بودند، چری من رسیدم تالیپ فرش استیصال نمود
بر منبدم خود مرا نشاندد، و هر برانی منبدم پهلور من نشند
اتفاقا همین وقت پادشاه زاده میرزا سلیمان شکوه بهادر موصوف
دختر رسیدد، او شان را حتی الباب استیصال نمودد، من همراه
خواب وزیر برخواست و رفعت شده پادشاه خود آفرم، شنیدم

چون رسیدم آداب سلام بجا آورده و استقبال من نمودند دست مرا گرفته پهلوی خود نشاندند ، چون دندان خواب وزیر آغاز جوانی از باعث اطراف من خواری تمام افتاده بودند و دهن قهقهه گشاده میباید لهذا دیدم که در دهن گوی خود نمودم و یا از چیز دیگر باشد در دهن داشته اند تا عبیر و گلاب اندرون دهن درود ، درین اثنا شرف علی خان چهار که برادر خاله زاد سرفراز اندر دست بودند قهقهه پر از رنگ بر پشت من زدند ، خواب وزیر از چشم منم نمودند ، من با وزیر مخاطب شمر که بهائی جان من یار شایسته ده بار خاطر براه باختن مولی آمده ام ، درین امر استماع ده فرمایند ، آداب و لحاظ را در لپو لپو مخصوصاً در موسم مولی برکنار گذاودند ، در جواب گفتند که هرگز چنین نخواهد شد ، درین جا در همه حال ادب ضرور است ، پس من یک قهقهه از جوان برداشته بر سینم خواب وزیر زدم و گفتم حالا من میلت کردم تا ایشان هم با من بیاوند ، تبسم نمودند خاموش ماندند ، چون تکرار کردم گفتند که مرا شور می آید ، این امر از من هرگز شدنی نیست ، بعد بایک دیگر مولی می باختند و من بتماشا مشغول بودم ، و چون من چیزه از کلمات قلعه مبارک دلی می راندم همه ملاهی گذاشته و بسیار راضی شده استماع می گفتند که در کلام صاحب آن قلعه مبارک نکته خاص می یابم که دیگره این تا آنکه فصاحت ندارد .

رضا خان بهادر برادر بیہات دولت مسطور و بہادر علی خان مذکور
 دہماد خواب وزیر و مظفر حسین خان برادر کلان میرزا علی مذکور
 را درین رسم دعوت نمود ' شریک مجلس شدند ' رسم ضیافت
 پان و ہار وغیرہ بجا آوردہ ' چون این خبر بہ سرشار الدولہ
 رسید ہم عرضی چند ہزار روپیہ خرچ فرستادند ۔

نقل عرضی سرشار الدولہ میرزا حسن رضا خان
 بہادر ظفر جنگ نایب خواب وزیر المہالک
 کہ در تہنیت رسم شادی مکتب نور چشمی
 مذکور آمدہ

حضرت صاحب عالم و عالمیان مرشدزادہ جان و جہانیاں سلامت
 بعد قدمپوس بحضرت ملازمان ضروری رسانند ' شکہ خاص کرامت
 اختصاص کہ ازراہ مرحمت تفضل شدہ بود و رود سعادت فرمود '
 در رسم شادی بسم اللہ صامبزادی بلند اقبال خواب سعادت النفا بہکم
 صاحبہ مدظلتا حاضر شدن برادر بجای برادر موسی رضاخان
 بہادر و ہر خورداران میرزا علی خان و مظفر علی خان وغیرہ موجب
 سعادت خود تصور نمود ' اگر خدا دخواستہ بر خلاف بعمل می
 آوردند دیگر اینہا را نزد این فدوی چاروہ نمی نمادند ' بحدی کہ آنچه
 تمامہ دل عقیدت منزل بود بظہور رسید ' این معنی موجب
 سرفرازی و سرخروی این عقیدت نہاد گردید ' آداب تہنیت امیدوار
 تفضلات است کہ درجہ تہل یابد ' درین ولا کہ خدمت و نیازت
 مالیات پلواہ مہالک جنوبی تقرری یا بد ' درین مقدمہ عجلیت
 فرمودی اصلح و انسب اولیام دولت قاصرہ نیست ' برامہ مصارفہ
 ملازمان حضور والا ہنگوی ارسال داشتہ و ما سواہ آن فدوی

که اوشان را برمیستند خود مشاهده متصل مسند خود نشستند،
 غفر الله له، اجمال این احوال آن که درین شادی زیاده کار از پنجاه
 یک روپیه بفرج آمده، چنانکه برای العین مشاهده کردم که
 در شب شوشی و شور چراغان و مشعل و آتش بازی بدرجه بود
 که قادر گروه گوئی دریائیم آتشیس موج می زد، دیگر قیاری
 هارا برین قیاس یابید کرد، فی طور طعمر هست و یک خوان
 بخانده ما خواب وزیر فرستاده، چند هزار روپیه نقد تواضع
 کرده بودند و از دست شریفش هارها گولته و کناری و گل در
 گونه ما انداختند، و هر چینی چند سال دفتر متینی خواب
 وزیر باحیدر علی خان خواهر زاده حقیقی نایب وزیر که پسر
 لطف علی خان مرحوم برادر کلان حقیقی شرف علی خان مسطور باشد
 مد خدا شد، نصف آن اخراجات بحمل آمده باشد، درین شادی نیز
 راقم معه برادر حقیقی خرد و میرزا الهی بخش پسرش و میرزا
 محمد باقرالدین عرف میرزا حسین بخش که پنی هم من است
 و بیجا فرزد کنارش پرورده تربیت نبوده از شریف مجلس بودیم؛
 باز تواضع ما بآداب صحرچا آوردند.

ذکر رفتن سرفراز الدوله در کاکته و رسم شادی

مکتب بسم الله دختر کلان واقف

یعنی سیده انسا بیگم عرف جزای بیگم بنت راقم، چون
 سرفراز الدوله میرزا حسن رضا خان بهادر ظفر جنگ معه راجه ذکیت
 راه دیوان خواب وزیر مطابق حکم آقام خرد برای ملاقات لار
 و این بهادر بطرف کاکته رفتند، عقب اوشان رسم شادی بسم الله
 نور چشمی کلان الجواهره سیده انسا بیگم بهیله آمده، موسی

بجزیه از عرضی مجتهدی لایق سری کشی داس به حضور اشراف و
معلی روشن خواهد گردید ، زیاده حد ادب -

سایه ات کمر مباد از سرما

نقل عرضی راجه انوب گرساقین هبت بهادر
مسطور نیز نواح گالیپی در لکهنو بتاریخ پیستر
ذیدجه سنه الیه معرفت راه ثیکارام بهادر
بخشی هار سپید

صاحب عالم و عالمیان سلامت ، زمین عقیدت بلبل ادب
جوسیده بوقوف عرض بار یافتگان حضور فیض گنجور می رساده ،
شقه والا و رود تفضلات فرمود ، فرق عبودیت باوج عزت رسانید ،
درین ایام بمسب ضروری بعضی امور ملکی فدوی از محسوس جواب
صاحب بعرضه چند فرسخ وارد است ، هرگاه مستفید ملازمت
میگردد ، مخدور مندرجه را بآئین بهین ظاهر ساختن تسبیح
قرار خواهد یافت چهره حاشیه دشمنان بساط فیض عطاء سلطانی
خواهد رسانید ، و منشی کشند یال را نیز بعد برسات خواهد
نوشت ، الهی آفتاب سلطنت درخشند و تابنده باد .

تنبیه . باید دانست که هفت سال و کسر در لکهنو ماندم ،
اما ملاقات پادشاهزاده میرزا سلیمان شکوه بهادر بموانع هر چند
در مکان اوشان اتفاق نیفتاد ، مگر دو بار که دفعه اول در
امام باؤه در باب وزیر الهبالک در عشره مصرع الحرام آنهم بهزار خواهش
و ایما و اشارات جواب وزیر که فقط بر سلام اکتفا کردم ، دیگر
هیچ تکلم در میان نیامده ، و دفعه دوم در راه که کناره ندی
کومتی است که روز عید اوشان بر سرای فیل از دزد جواب

شرف علی خان و لطف علی خان بهادر پرادران خود را وکیل حضور مقرر ساخته است ، این معنی واضح راه جهانی آرام گردیده باشد و نواب مستطاب معالی القاب نواب وزیر الممالک بهادر دام اقباله نیز در بجا آوری احکام و فرمایشات حضور کبیره اندوز سعادت ابدی شده باشند و غلام که از سوال و جواب علانیه طراش یافتند امید از جناب او تعالی قویست که عنقریب سعادت ملازمت حاصل نمایند ، و قسمی که در خدمت گذاری یار یافتگان محفل قدسی حاضر می شود که خدمت و بندگی مهاراجه هلم جی پور و جرد پور از خاطر دریا مقاطر استاد هلم جی حضور لامع انور بالکل محو خواهد گردید ، ازین معنی همه صورت مزاج مقدس مطهر باشد زیاده حد ادب ، الهی آفتاب سطوت و جهانداری تابان باد .

نقل عرضی اعظم الاموال نصر الدوله ناظم الملک
مهرن پور چین خلیج خان بهادر ظفر جنگ پسر
نواب وزیر الممالک اعتماد الملک غازالدین خان
بهادر مسطور بتاویخ بیستم ذیحجه سنه ۱۲۰۷ هـ
هو لکهنو نزد ما رسید

حضرت قبله عالم و عالمیان خود یو جهان و جهانیان مدظله ،
بعد آداب نور نشات خودیاد که موجب قریب سعادت است
همز اعراف بارگاه جنگان اقدس و معالی می رساند ، شقه خاص
مشعر تفضلات اصدار سرفرازی یافت تارک عبودیت را بعرض
هالی رسانید - حق جل و علم بایس بنده شوازی همواره ظل
انداز دارد ، و سابق دی ماه بار عرایض مرسل جناب داشته
پیش که ازین روشن رای بشندگان حضور لامع انور شده باشد ،

که قادر خوالجلال و ملک المآل از بی خاندان علیا قدر دلی ، این
عاصی را باورثه جد و پدر نصیب فرماید که بی فرزند خیر
به پایة امرائی قیام نموده در خدمت گذاری ها تا جان قصور
نماید ، زیرا که این عاصی از اسباط همی خاندان عالی شان است
و معلوم حضور است که قبل ازین ایی عاصی تخلص خود همکار
می نمود ، الحال از پنج سال به نظری مهمل نمودم ، بنا بر اطلاع
معروضداشت امید که برین عرضی دستخط تفضل فرموده مظهر
و مهابی فرمایند زیاده بهر آداب فرزندانه چند عرض نماید ،
و فرزند راسم الاعتقاد میرزا جلال الدین عرف میرزا خرد برادر
خود عینی عاصی نهز کور ذشات فرزندانه بیا می آرند ، عرضی
عاصی فرزند راسم الاعتقاد میرزا کلان المسمی به میرزا علی بخت
متمنص به نظری گور کانی اذنی عاصی .

نقل دستخط پادشاه زاده مذکور معده مهر کوچک دستی

مابحولت آن فرزند راسم الاعتقاد را از فرزندانی خود
میدانیم و از قلعه مبارک در خدمت و حسن ارادت ایشان قصور
امر و قسم کلام الله و جناب رسالت پناهی صلی الله علیه و آله و سلم
است که اگر آن فرزند جو غیبت و حضور در دولت بخواهی حضور
خواهند کرید ، مابحولت نهز انشاء الله تعالی از نزدیک و دور
بقلم و زبان و به بهیودی مراعات خواهر خود سوگند مذکور
در میان است که حالا از آن فرزند هیچ کدورت ندارم و آنچه عباد
خطا بود معاف فرمودم ، به و جود خاطر خود جمع دارند -

تشریف بدولت خانۀ خود می بردند و راقم مع برادر حقیقی خود مرزا جلال الدین نیز بر قیل سوار هم نزد جناب موصوف می رفتند و درینجا چند کلبه بعد از ادا آداب تسلیم و سلام از قبیل استفسار غیریت طرفین و یاد دهی انست و یک جفتی قلعه مبارک بهوقوع آمده و بس، لیکن روز یکشنبه از قسطنطنیه اتفاق انظار راقم به استحضار حضرت قدر قدرت بطرف جمہ پور و جودہ پور و تباری سیاب سلطنت از راجہ ها صحبت بر اقام اتفاق افتاد، باوجود انکار من از انکار این جناب ها از راقم سخت معسر بودند، لهذا قریب بر خواستین خود از لکنو چون پادشاهزادہ معکورو در حق خود مہربان یافتند تصفیہ مابین اصالح پیدا شد و یک عرضی نوشته معسرت خواستند کہ عہداً و خطاً آنچه از من باعث کجورت آن جناب شده باشد معاف فرمایند.

نقل عرضی راقم

این فرزند راسخ اعتماد از بد و ظنرت و بلاغت ارادہ بدویت جبہ آن جناب زیاده تر از فرزندان دیگر دارد، الحمدلہ کہ نیکو مر تسم خاطر شخص مآثر است کہ از وقت قلعه مبارک الی الان بجز خدمت گذاری و ارادہ جادشانی دیگر امور از عاصی ملاحظہ نہ فرمودہ باشند، بلکه در حالت رفتن جمہ پور و جودہ پور باوجود سلوک شایستہ راجہ ہمہ آن صوب کہ تا سرچر سلطنت ساخته برام عاصی فرستادہ بودند حرف بغی و عصیان از عاصی دسم مبارک نرسیدہ باشد، چنانچہ شبہ ۱۳ این بہ تبحین علی خان ذایب ناظر کہ حالا حاضر است بمصنوع عرضی کردہ باشد، خمس الاوقات نیاز گذاردہ در ہمین مقام باشد.

بخدمت ستایند که بخواهند آیند ، نمی دانند که دوستان را سفارش
گویند که نفس ایشان ترقی پذیرد نه که تنزل گیرد ، هر
قطعه گلستان را بخواهند آید ،

قطعه ۴
از صحبت دوستان هر خبر
کا خلاق خبر حسن نمایند
همچو دهر کمال ببیند
خار گل یاسمین نمایند
گو دشمن شوخ چشم بیباید
تا عیب مرا بمن نمایند

و پس از آن همی ستایش ماده انقطاع صحبت گردید ، هر چند
مکرها خواستار چهار برسید ،

دویم همچو سید طالب علم به تبدیل هیئت در صورت
مطلوب که آمدی برای اخذ نام ترقی نزد من می رسید و زبان مطلوبه
را می فهمید ، چون بعد چندین مطابق آنکه " مشک آنست که خود
بجوید نه که طار گوید " پرد از روم کار در خواسته و سعادت
فضالش در نظرها جلوه آراسته بتکریم و تجلیس مزیت گردید ، از و
بهر راه صحبت در دامن همت کشید ،

قطعه ۵
اظهاری مدح نفس شود چو شود
عاقل از دوست هم چو عمر داد
ز آنکه بهر است چون شود خبر
از تر قیاس باز می داد

تنبیه ۱۰- همچو شخص که در تقصیر خویشتن اقرار شود
مرا بسیار خوشتر نبود زیرا که درین ولا ایام روزگار اکثره که
در تقصیرات واقف اندکار و در دروغ خود اصرار دارند ، و شخص

(۱)

فایده - درین بلد که معموره کلان و سواد اعظم و جهانیه وسیع است درکس را دیکم که در شکست نفس خویشتن چغایبت جودند که گوئی مدح خویش هیچ محمت و محمت راستایش می پشداشتند ؛ چنانچه مختصره از فکر شان در سادحات خود آورده ام و درین جا نیز برام فایده نوشته شد و

انظری اکثره از عرفا در نهفتن هنر و نمودن عیب خویش میبایست ما بکار برده اند و الفشام آخر از هرایب عظیم پشدارند و ستاینده را دشمن دارند ؛ و نه وجه را دشنام شمارند ؛ چه می خواهند که جزاویلا قبول بخزند و ستوده احدی دشورند بلکه مدام ملوم عالمیان باشند و حکمت درین آنست که نفس ایشان در تحصیل محسنات شدت حاجت دارد و هرگاه که بر قیامته ملامت کند متزجر گردد و گناره کشد و بهر است که چون که بر هنر اطلاع یابد و اصف آن شود و شاید که نفس خیرگی نماید و خود را اکمل داند ؛ و از تحصیل دیگر باز ماند و در ترقی به بندد و روم در تنزل دهد و راقم دو کس را در بلده آهنگو برین صفات دیکم ؛ از صمیمت شان بقواید رسیدم ؛ یکم میرزا کاظم سوداگره ترکی را که جامع طبع هابودند ؛ مخصوصاً در ترکی چغتائی و حفظ دیوان دوائی و مدازی اشعار و لجه عبارت آرائی گویم بلاغت رسیده ؛ اکثر اوقات نزد راقم می رسید و جنب فواید می گردید ؛ روزی بر کلمات سمرآیات^(۲) شان به اختیار لفظ تمسین و آفرین بر زبان می پرقت که حق بر زبان شاید گشت ؛ بهر بر آمده گفتند که تلخیص معال بهیر ازین در صاحب صفت بد نمی بینم که دوستان را

ذکر مخلصه برادران واقعه از قلعه مبارک

شاه جهان آباد

قبل ازین مذکور شد که راج راجندر سری مهاراجه دهراب
 سواتی پرتاب سنگ بهادر والی جیپور و راج راجیش سری مهاراج دهراب
 بجای سنگ بهادر فرستاده و جوده پور جائین شایسته دست بسته
 به خدمت من حاضر آمده و تکلیف مالا یتاق را عکس گشتند ، اما
 عاصی از این امر عظیم سر باز زد و اقبال این معنی نه نمود ،
 با وجود انکار من از این کار والیان ای ناظران دهلی از وسوس جیهوده
 مصلحت خویش در این دیدند با دیگر اسباط حضرت مرشد آرمگاه را در
 مداوت راجه با خواهم رنجاندیدند و چشم انصاف پوشیدند ، خصوصاً از
 میرزا جلال الدین بهادر عرف میرزای خورده که برادر حقیقی عاصی اند
 سلمه الله ناظران دهلی که مختار کار بودند خود با ضرر و ایضاً پیش
 آمده که داغوست تا به شدتی و جرات نامحدود گشتند ،
 انتقامیست که تا که منتقم حقیقی انتقام کشد و مرشد عنایت
 برین جگر ریش دهد و بعد از فائز بسیار و کریمت به شایان چه
 سه ماه بعد از هر آمدن من همه ها را از قلعه مبارک برین
 کردند و در حویلی اسماعیل خان داشتند ، و رسم حبس از این مظلومان
 بر گرفتند ملایم این حال حکایت آورده اند که روزی که
 چردشت سمندرانی گرفتار آمد و را خورد چرد کردند ، کرگسان
 در چه انتقام افتادند ، اتفاقاً روزی سمندر که کرگش دشت به
 جنگال کرگسان گرفتار شد مشورت گردید که به به ترین هدای
 و عقاب سمندر را بکشیم و به بلائی اگر رسانیم ، راه بر این

موصوف مکه‌نظامی قانون گوزاده سکندریه که از قصبات دهلی است در جوده‌پور آمده ملازم راقم شده ؛ چون در آمد که موصوف منشی گری ملاحظه نمود ، بخدمت منشی گری سرشار از شرم و خجسته ، چون پادشاهزاده میرزا امین بوقت بهادر در جوده‌پور وارد شد در آن ایام من نیز هم در آن جا وارد کردم ، او از من دفاع کرد و با او شان در ساخته از سند دستخط من بخدمت منشی گری از پادشاهزاده دستخط گناهیده همراه او شان در ولایت کیهور شاه والی هرات رفتند و چون به هرات رسیدند تمام جوده ؛ اسباب چند هزار روپیه و چند راس اسبان تازی در آنجا بهر رسانیده بعد دو سال و قتیقه من در لکنه وارد کردم فقیروار گر من و برهنه در آن جا وارد شده و بهفارش سپید پیش من حاضر گشته ؛ پرسیدم که اسباب چه شد ؛ آنگاه بر پایه من افتاد و گفت تقصیر معاف شود ؛ واقعی بعرض رساندم گفت معاف کردم ؛ راست گو گفت این همه ختیجه دهان نیک عرامی است که از حضور خود دفاع بازی باختم و با پادشاه زاده میرزا امین بهیچ در ساختهی گفتم راست تر گفتی ؛ تقاضا که از تو در خاطر داشتیم بر آوردم و گناهت بخشیدم عداوت نیز به بخشید ؛ بعد هر چند گفتم که چند دیگر با من باش ؛ گفت از حضور چنان شرمندگی دامن گیر است که روز سیاه خود را نمی تواند نمود ؛ اگر رخصت شود با او بعد جم بهت الله میروم ؛ گفتم عداوت برساند هر چند گفتم خرج راضی نگرفت و سفر کرد ؛ شنیدم که زهارت جم حاصل کرده بغیر و عاطفت برطن اصلی خود شتافت ؛ عرض ازین گفتار آنست که اگر ملازم آقام خود را بخادعه عالم الفیجپ حقیقی که قهرمان حقیقی است در اندک فرصت به سزا بهلش می رساند و پس پادشاه کرده اند ؛

پسر خراب وزیر شجاع الدوله مرحوم قرار داده و دامن عداوت به سبب پیدا کرده است ، چنان اظهار میکنند که من پسر شجاع الدوله مرحوم هستم و میرزا همایون بخت از خاندان هالیشان حضرت امیر تیمور گورگان هستند و برین سخن اصرار دارد ، چنانچه از گفتار آن کاتب رؤسای این جواتب را از طرف من مکتوب بهر رسید ، من باید که آن برادر جان محض بهر روم و قضات و قسیر آدجا در اثبات دراسته زادگی ما در سلسله عالییه حضرت امیر تیمور صاحبقران و پطالان وزیر زادگی این کاتب به ایمان درست کناخیده زود بمن بطریق تذات از یافت و مشاهده آن مکتوب مسطور از دل رؤسای این بلاد دفع و گفتار آن کاتب باطل گردد ، چنانچه راقم مطابق استدعای ایشان دو قطع محض بهر امیر پسران نواب شجاع الدوله و قضات و مفتی ها و دیگر رؤسای قیام کناخیده یک قطع مصوب هر کارها سرکار برادر مسطور بطرف استخراج روانه نمودم و دویم همراه خود داشتم ، چون درین جا وارد گریه نمودم معلوم شد که محض بهر که مصوب آن در کاره فرستاده بودم در راه تلف شد ، لهذا چون باز دیگر آن کاتب درین جارسید ، محض دویم که همراه خود داشتم نزد عهده لامرا فرستادم ، اوشان نقل این را گرفته در سرکار خود ضبط خبر دهند و اصل محض باز پس فرستادند ، میرزا همایون بخت آن محض را از من طلبیده نزد خود نگاه داشتند و بمن مسترد نگذاشتند ، المال آن محض نزد اوشان موجود است ،

ذکر کوچ راقم از لکهنو به ارواحه سیر مهالک

دکهن و رسیدن حر بنارس

قرار گرفت که از آتش سخت تر عذاب برده خواهد بود و برودد و بر آتش انداختند و حال آنکه عین مراد و آسودن مهندران افتادن است در آتش سوزان و خاکه گفته اند.

مهندران دادند کتاب الحریق

"اللهم احفظنا وجميع المؤمنين و المومنات و المسلمين و المسلمين من سجن الدنيا و الدين برحمتك يا ارحم الراحمين" - اگر خدا خواهد هر از دشمن رامت رساند و گردد از دوست بکشد دهاند درین و لا همه برادران خاص ای بنی اعمار مع برادر حقیقی در لکهنو نزد نواب آصف الدوله بهادر هستند، نواب وزیر طراشورا حوال و حوضه مرگ خدمت می نمایند و در گوشه عاطفت می گذرانند اما برادر حقیقی من نایب وزیر نیز سلوک و توافقات شایسته بعمل می آرشد معزز و محفوظ اند، دوپسر و دو دختر دارند، نام پسر کلان میرزا الهی بخش و نام پسرخورد میرزا ایزد بخش است خدا بپشای را علم و خرد و عزت دهاد و با اقبال و بهر طبعی رساند، مگر میرزا هایون بخت بنی هر من مع پسر و ممل خود در چنانچه مندرج نزد نواب امیر الهند و الاچاه محمد علی خان بهادر تشریف بردند، نامبرده سلوک لکوک جعل آورده بعد از و فاکش نواب محمد الامرا امیر الهند و الاچاه ثانی پسر اکبرش نیز سلوک شایسته نموده اند سلیم الله تعالی در، صد برخواستن از لکهنو بودم که در ماه جمادی الاول سنه ۱۲۰۱ هجری معتمدان چند و هرکاره سرکار مع خطوط مندرج فرستاده میرزا هایون بخت مسطور چهار من رسیدند، بخین مضبون که درین و لا شخص مجهول النصب درین جا آمده خود را بنام میرزا جنگلی

فیض باغ راجه شتاب رام مانندیم ، عرضی رکن دولت مدبر
 الهک مهاراجه انحریث کشور دولت سنگه بهادر دیور جنگ پسر مهاراجه
 کلپان سنگه بهادر تهور جنگ این شتاب رام صوبه عظیم آباد در
 شهر رمضان سنه الهیه در همین باغ بنظر گذشت

گلشن - ارام آیات شوکت و ذا مداری ، سواطم ریات حشمت
 و پختیاری آن تازه خال دوحه سلطنت و کا مکاری ، کلپن نو شکفته
 حدیقه عظمت و شهریاری ، بهار گلشن شهامت و اجال ، دوجاده باغ
 سلطنت و اقبال ، سلاطه دودمان عالی شعبه بحر مفاخر و معالی ،
 صدر آرام اورنگ ابهت زیب بطرام سریر عظمت محیط عالم رفعت
 مرکز دایره عزت ، دخل یرو و مندبوستان سروری ثمره شجره ناموری
 در بسط بساط کا مکاری و دشمنان نامداری از افق قائم دوار طالع و
 لامع باد ، نشان والا شان در اسعد اوان و احسن زمان پرتو ورود افکنده
 معزز ساخت ، حتی الامکان ارادت عندی بجای آوردن خدمت حضور
 سعادت خود می داند ، قبله و کعبه گاه اختصار الهک ممتاز الدوله
 مهاراجه کلپان سنگه بهادر تهور جنگ به کاکته تشریف دارند ، در
 اندکاه توسل سرکار فیض آثار محارالمهام سپه سالار کمپنی انگریز
 بهادر دام ظله و اقباله الظهور درین صورت چه استعزاز صاحبان سو
 ایمان اقتدار هیچ امر نمی تواند کرد لهذا از دولت حضور مقصود از
 چند ماه که تکمل طبع دارد در باب حصول اجازت این معنی هر
 متعذر است ، و بهت ریات عالیات از سواد لکهنر باین حدود
 قرین صلاح بود ، و پیشتر صاحبان در اندران حضور که بهشمر معاینه
 کرده تشریف برده اند بهم مبارک رسانیده باشد ، این خال دولت
 و اقبال و خیرجاه و جلال علی الدوام مشرب به نیر عالم پروری و شهابش

راقم را از مدت اراده سپر دکن و ملاقات بعض اعزاء و دیدن نوایب نظام الدوله آصف شاه بهادر و شواب امیر الهند و الاجاء بهمد (امرا) چهار مرکز طی بود ، اعمال بتاریخ چهارم رجب المرجب يوم سه شنبه چهار گهزی روز بر آمده سنه ۱۲۱۱ هجری یک هزار دوهصد و نوزده هجری در تخطیف اعمال و انقال مهالغه بکار برده در بنارس رسیدم شهرم دیدم خورد پر رونق به آبادی به شبار ! در کراغه دریا به گنگ واقع است و خیاله دلچسپ و مرغوب ، و از سنگه آگاهم یک بهال خود معظوظ ، بهست و دو روز چراه تحقیق احوال راه آدها ماندیم ، اراده آن بود که از راه ریوان میکت چور خود را بر راه دکن اندازم ، از خواسته کردگار چنان گردید که لز باعث گشته شدن ذایق بهیله سالار شواب علی بهادر مرهتته دران حدود غدر تمام روم دور و شوارم مسدود گشته ، لهذا بطرف مشرق راهی شدیم

(۱)

ذکر بلخه سرانو

در منزل چهارم از بنارس سمت مشرق معبره دیدم مسی به سرانسی ، بسیار آباد و در آن روضه هلال خان مشهور است بهب آدها اگر از زبان آنجا روضه منکور راپرسند که کجا است ، بجهرد شنیدن نام آن روضه گریخته را دشنام ماحر و خواهر بلا ماحا می دهند ، حتی که اگر از جایش پر سیده شود مزاح و مطایبه می دانند و از شرمندگی خندیده روم خود را میگر دانند و نشان روضه نمی دهند

ذکر رسیدن عظیم آباد

چهار از تقدیر الله مطابق " القید الیاء شد من قید المحید " از بنارس بر آمده دو ماه هفت روز کم در عظیم آباد پشته در

بقول در بردارد چه تماشاییان قور خود می باشد ، و هر یک در بر و دست خود می گیرند و بچین می داند ، و اگر گردیده از خوف گردش هوا بترسد گاه میبرد و البته چهره تماشاییان را افشان می زند ، بعد چند لحظه آن را فرا می آرند و دیگری را بپایش نصب می کنند ، در آن میله زن و مرد می رودند و نام آن را چرخ پوجا نامند ، در اثناء سواری بعد تماشای آن در گشتی سوار شدیم ، و در آب راحله و مرکب و غیره را از راه خفکی بایس صوب روانه کردیم ، اما در عظیم آباد هر که چند در آب راحله تلف شده ، دیگر تخفیف یار بعمل آمده و چهاران سواری و غیره از بیم شنیدن سوار گشتن جهاز هر گریختند ، فقط سراری اسبی موجود ماندند .

ذکر در آمدن به مرشد آباد

بعد چست و سه روز از راه دریاه شیرین از دریاه گنگ بر آمده در جنگاله جاریست طوطان ها و راناک دیده بتاریخ چهارم ذی قعدة سفید الیه در سواد و مقصود آباد جنگاله رسیدیم که نام دریمی مرشد آباد دارد .

ذکر کاتب مجهول النسب که خود را بنام شاه زاده قرار داده در عظیم آباد مشهور ساخته و با بوسه اینجا نود دعا ساخته

روز ورود ایی سواد که وقت شام بود تماشای عجیب بود خمره که شخص مجهول النسب امی ممضی که بجای شبنم معصیه همه میله خوانده بدنام کننده ذکر نام چند بنام من خود را بر مرصه روزگار آورده بود ، همین وقت و را کشانی بحضور خود طلبید و دیدم و بسزا رسانیدم ، دوازده روز در غوره گاه خود

جهان و جہانیان باد الی یوم التناہد انتہی - مریضہ راجہ مجلس
 رائے خایب راجہ کلیان سنگہ مخکور خدمت پادشہ شایستہ بجا آورد
 و خایبش دران ایام در کلکتہ برد و دیگر فدویان اس خاندان عالیشان
 بہر خدمات نمایان بظہور رسانیدند .

ذکر ضیافت کریم قلی خان الہخاطیب بہ
 ضیاء الدولہ فرزند خان بہادر تہوور جنگ ابن
 خواجہ منیر الدولہ مرحوم و تماشائے خرچ پوجای
 ہنود و حر گشتی سوارشدن ازین بلدہ

ضیاء الدولہ کریم قلی خان بہادر پسر اوسط خواجہ منیر الدولہ
 مرحوم سلوک شایستہ نمودہ بکرات و مرات دزد ما آمدہ و مارا
 تہیل در خانہ مرید برقعہ رسم ضیافت بہمہ مراتب بعمل آورد و
 ہجہ شدہ در ماہ رمضان المبارک رفتن دادہ ، بلدہ دیدیم بسیار کلاں
 ہر وقت کہ دریں حالت خرابی از روتق دہلی بڑبان حال خاٹق بود ،
 و از دیدنش دل مایل می آسود ، با فضل ایزد بہمال صیام ماہ
 مبارک رمضانہ ہمدان بلدہ ادا نمودہ بتاریخ دوازدهم شوال سنہ
 اکیہ عید ہنود بود و رسم در مضبوط نمود قرار دادہ اند کہ
 آن روز مقدار دو ہوزہ بلند مانند ستون نہ مارا بستہ ایستادہ
 می کنند ، و رسن ہام غلیظ و دراز در سر آن می بندند ، و در سر
 دیگر رسن خار آہنی کلاں مربوط می نمایند ، و آن خار را شغصہ
 از برہمنان آن قوم در پوست پشت خود می خالند ، چنانکہ خار
 از طرف دویم پوست پیروی بر آوردہ مضبوط میکنند ، بعدہ
 وہ را بہکیت چلبت کہ پیچک ہر گویند دیگران می گردانند ،
 چنانکہ گردنہ بر مارا چرخ می زند و چہرہ از قسم ہرہ تہ و

ادب معروفه و خاصه با این خاندان قدسی نشان ابا وجداً نسبت چندی
 و توسل دارد ، و اکنون از چهره در رفاه آن عزیز دلتا منسلک است
 ابلانم نموده و اشتیاق راقم را همچنان در آورده ، و لکن از ادعا
 که در این حالت به سبب بعضی جهات که ایراد آن درین مقام
 ضرورتی ندارد هازم جهادگیر دیگر بود ، در حصول ملاقات از
 روم آرزوم همدیگر روم به دهر مگر آنچه باید شاید به
 مهارت و بیانت مرتبت ناصر الملک بهادر در ترغیب ارادت و
 تعلیم اخلاص نسبت بر اقامت به آئین شایسته تفهیم دهر
 و رفت ، چنانچه بعد روانگیش آن هکی مراتب یگان یگان
 بعمل آورده حافظ حقیقی آن یار فیکسار صداقت شعار را هر جا
 که هست با رفعت و شوکت دارد تا حالت تحریر این حقیقت
 که تاریخ بخت و پنجم محرم الحرام روز جمعه سنه ۱۲۱۲ یکپزار
 و دو صد و هوازده هجری است در رنگ محل غلام حسین خان
 عرض به یک محل کله‌زیا لب دریا به ارامه سیر مبالغ جنوب
 پا جریاب شسته ام ، باید که پیشتر از مکن بطون به منصف
 ظهور به آمد و آب و هوای دنگاله بخایت مسقط اشتها و مرفی
 آورد ، مرطوب است و گرمی تابستان هر به شدت نمی شود
 به موسم نیز اکثر جرای می آید ، به راقم این آب و هوا
 بسیار ضرر دارد ، خصوصاً در شکر از تولید ریاح فسادها و فساد
 که همیشه در صدد علاج بودم ، به تخصیص سودف و دیاه مرچ
 را مداومت نمودم ، اما ارزانی غله و میوه جات بسیار ، و انگور
 شایب و خر جزء به مژه ، لیکن انچه اقسام چکانی تبار و ارزانی
 ملا کلام پیدا می شود ، خصوصاً قسمه از انچه کوه‌آپات نام است

محموس داشتیم، چون با ستقامت جرایم الماح نبود عفو تقصیرش
بر موند و مملکت گرفته گذاشتیم و شهر بحرین نمودم که
گفته اند.

مصر - در عفو داشتیم که در انتقام نیست

ذکر جنگاله و شطرنج صفت شهر و وسایل آن باده

ایالت و امارت مرتبت مشیت و شوکت منزلت خواب عده الدوله
ناصرالملک سید بهر علی خان بهادر دایم جنگ که ریاضات و حکومت
ایس باده و ایستاده بذات مہم الصفات اوست، مدارج خدمت
گذاری چه ارسال پیشکش و چه از اظهار ارادت و اخلاص بآئین
شاهسته و هیچ جایسته بها آورده و مع هذا شمس سپهر ایالت و اقبال
بحر آسمان امارت و اجلال، شمس الدوله امیرالملک سید احمد
علی خان بهادر کوالفقار جنگ دوله خواب جسارت جنگ که از چند
سپه دامادی با خواب مبارک الدوله مغفور مبرور دارد، خواب نصرت
جنگ برادر گرامیش امروز بهر مادرانی جهانگیر دگر گهاکا مختار
و امروزه ایست در سال پیش ازین راقم باستقامت فتوت و
سطوت آن جوهر نفیس مصدوب سید صفوی رضا علی خان مرحوم
مشمول بر اشتیاق غایب ده نشان آرزو جهان فرستادم، در هنگام
ورود راقم شخص موصوف پیام ارادت التهام در کمال اظهار تمنا
شیطنتی بزبان قابل التماس و الاحسان متخلص به طیش مشهور چه
میرزا جان که جوادم است چه نهایت آرمیده و سنجیده، مثل
زاد بخاری الاصل از قلامده حضرت خواجه میر درد قدس الله سره
و از مشاهیر سخنوران دہلی و عبره در حضوری سلاطین و امرا تکلیف

و بهرام دلی جرساداد ، از خوانش ذواب رستم علی خان ذواب بهادر و ذواب محمد حسن خان ذواب میرزا بهادر و خواجه الهی بخش خان بهادر و محمد حسین خان بهادر پسر ارشدش خواجه محمد بخش خان بهادر و خواجه علی اکبر خان بهادر پسران ذواب میرزا مسطور هریکه به تهذیب اخلاقی مهذب و صفات جرات و شجاعت و نهبت متصل اند ، و هوالم بردوان نسبت بهجه جنگاله بسیار محتفل و پراقم موافق افتاد ، شهره دیدم سرسبز کثیر الزراعت به ارزانی غله جانت و میوه جات و اشجار خارجی و فوغل چهارپایه به فراوانی و ثمرش به ارزانی و تمهید این در مقبره و وضع تادیش که به گنج و سنگش استعمار تمام داده اند در همه بردوان به نظمی افتاده و در پی بلخ کمتر از اهل شاهجان آباد یافت می شود ، و مرد و زدنش اکثر گریه صورت و بحدبو اما خوش دندان و در آمو هستند ، و گویند که اولاد یزدت این مساویه ولد ابوسلیمان درین شهر موجود است و بدین فقر می کنند ، و جز بهر قوم دختر خود را در جامه دیگر نمی دهند زیاده دماغ یارا داده ، و هو الهادی الی سبیل الرشاد ، اکثری باراده کوچ بیشتر یا دوکاب خسته ایم ، بایه دید قسمت کجا می برد بقول شاعر :-

بیست - جرات رزق به هرجا که کرده اند رقم
ضرورت است نهادهن درای دیار قدم

ذکر پند و نامر قصیده و بندر هوگلی و ذکر

اخلاق حاجی محسن سلیمان الله رحاله

بتاریخ بیست و پنجم شهر صفر از بر دو ان گریه کرده روز سهیم

در پندخوا نامر قصیده پسیدیم که کاغذ آذخا بخوبی مشهور است ، و با

نقد از مونسله خواب خاصرالملک خورده‌یمر ، واقعی لخت و خوشبوئی
وجه ریشگی کمال دارد ، و کیله یعنی موزه‌یمر که قسمه را مرت
جانی نگریخته در مژه به نظیر است ، و گریخته که گوله و
سنگتوره دربی جا به بدل می شود ، و زنان این بلده بسیار به
جاک و شوخ طبع و چالاک به شهروان خود غالب و به شهروست
پرستی طالب اند .

ذکر کوچ کردن از مرشد آباد طرف بردوان وصفت آن بلده

بعده بتاریخ بست و پنجم ماه صفر روز شنبه سنه الهیه
به ساعت سیمه مختار منجمین پنج گزاری روز برآمد بطرف
بردوان کوچ نمودیم ، بعد از منزل موضع کثوا تا مرده گروه
آهت آب دیدیم که تاکن بر زمینی ها ایستاده بود ، از سرعت
کمال بعد کلب اسباب بسیار بروز هفتم تاریخ دویس و بیج الاول
سنه الهیه در بردوان داخل شده در مقبره خوابه انور شهید
برادر بخشی الممالک همصار الدوله محمد اشرف خان خواب
خان دوران بهادر منصور جنگ شهید مرحوم فرود آمدیم ، خواب
ناصرالدوله محمد اشرف خان بهادر این خواب محمد اشرف خان
خاندوران بهادر مرحوم ولد خواب همصار الدوله مسطور
مسطور بخدمت و ضیافت های شایسته هر روزه پیش آمده ، خواب
موصوف را باخلاق درویشانه و آداب امرایانه یافتیم ، باوجود
این با مساعدت زمانه طرز امرائی را از دست نداده اند ، عجیب
مرد متوکل درویش صفت امرائی منشی سخاوت پیشه نیک اندیشه
دیدیم ، از صفاتی بسیار راضی گردیدیم خدایش عاقبت او بهیر

جهت - الجسر جدار حکیم مطرو حوا
والقلب سبط حجر کر مکبر حوا
العین بشدت الکا مجرو حوا
یا قوم علی الغریب دوحوا دوحوا

ببگرد خواندن این رباعی آب در چشم گردانیدند ' پرسیدم
حاجی صاحب آیا جناب ایشان هم در شباب با کسی عشقه بهم رسانیده
باشد ' خندیده در جواب فرمودند که تمام جوانی بنده چنان در
اشغال تحصیل علوم و فنون دیگر بگذشت که فرصت خور دن طعام
و آب نداشتم ، و مشق طاعل خویش را فراغت و بهکاری می خواهم
که بدان هر دزد چنانکه آمده " العشق لا یعرض الالطراف " درین
جایی سانه بخاطر گذشت

ساده - نظری آنکه آداب دانی اند داشتند که چو میمان در
خانه میزبانم فرا آید لب فرمایش نکشاید ' هرچه صاحب خانه
پیش گزارد بر همان چشم دارد نظر برین تارکان دنیا هرگاه رو
باشند آرد خود را همان و آن را میزبان پذیرد ' هر چه
طلب رسانند هر را همه خویش دانند و جهد و تلاش که ملامت
سوال است آن را حرام گیرند و بدان راند پویند '

قطعه ' نظری های بیبیزبان هرگز
نکشایی لب ارادت خویش
قسمت خویشتن هر پندار
بیطلب هر چه آوردهت پیش

پنجش روز درین چندر طبیعت عاصی از باعث زگار که جامی
شدید بود بسیار ناساز گشته فقط از تدبیر دامبرده شاهی حقیقی

کاغذ کشمیری پهلوی زدند ، در خانه سید طاهر بن متولی روضه
 شاه صفی شهبادی فرود آمدیم ، رسم مهمانی بجا آورده از آنجا بعد
 دو روز بیست و نهم شهر صدر در بندر هو گلی رسیدیم ، در خانه
 حاجی حسین فرود آمدیم ، مردم دیدیم در لباس درویشان ، همگان
 چهل هزار داستان و صنایع و یکی و دوی نظارت و حکمت و صامع
 اخلاق و فتوت و با جرم مروت در مملکت هند گشتی از سوره زمانه
 است ، در سه حرکت قمر کرائش قلم را می سازد - و شاگرد رشید
 شاه مسکین است ، قرآن خوشه خط او هزار روپیچه را هدیه میشود
 و بیس ساخته اش بقیعت یک اشراف می ارزد و بشوقی پنج دار چنان
 راست می کند که بغیر باروت و آتش تیرش تخته در را می شکند
 در روز ۳۰ دفعه اطعمه ضیافت می فرستاد که انواع طعام در
 لخت و الوان از ایجاد اوست ، خصوصاً چند اطعمه و ادوم را موجد
 شده است که واقعی لخت چه نظیر دارد ، و اسم جامی یافته که
 محسن عالم ، و در لباس درویشی پادشاه وقت است از صمبش
 فواید دارین بهم می رسد : سلامه الله تعالی ، تعبیرات عالی دارد
 امام جاره اش طرح ذویافتی ، بسیار دل چسبند شخص موصوف از نام
 تنسوقات که سنت نبوی است چند صد روپیچه نقد و ظروف نقره
 و تها دهم پوشاک و دستمال های کاغذی پخت و پز و اقالام و اسلحه
 و غیره بطور فرستاده در همه بندر هو گلی با خلاق انسانی شصت
 دیدیم و پس ، اگرچه بظاهر درین جامردم مسلمین اکثر هستند
 خاندان - چون اشعار مرا خندیدند و سینه خندیدند و در خانه ایس رباعی را
 که از تالیفات قیامی هستند است خواندند -

و از صفت برسات یعنی موسم بارش تا آخر سرما هوا بیش
 بر اعتدال می‌نماید ، و در گرما نسبت به ابتدای غربا بسیار
 گرم‌تر می‌رساند ، درین جا هم از خانه زادان ما که هندوستان
 را چونده رسم ذکورات ادا نمودند ، بتاریخ هفتم ماه جهادی‌الاول
 سنه ۱۳۱۵ روز یکشنبه بطرف کشک کوچ فرمودیم و ذکر بر مسجید
 حقیقی نمودیم ، آن‌الله علی کالی شی قدیر و بالا جابته جدیر -

ذکر طوق و قصبه میدنی پور و دخول بلده کنگ

در راه از مهال و تهاذه داران هر چرگنه ردیه رسم ضیانت
 و ذکورات و همسرای ذاک رهبر در هر منزل بعمل آمده در
 اثناء راه میدنی پور شهره خورد و دیو دیدیم ، شیر آدما
 در مزه به نظم است و ازین جا عمل صوبه لوژیسه شروع و
 جنگاله ختم گردیده ، برای کرطیب دماغ و تطریع قلب میسر
 سرود و رقص دیوان طایفه جنگاله دیدیم و شنیدیم دیو میسر
 آیتد ، روز دخول در عمل جنوبیای بر کمونته چرگنه‌دارانش
 بهمهال تجار بعالت موصول خطا سحرده شدند ، چون سر زدن واقعی
 نمودم و آنها متنبه گشتند عذر خواستند و بگذاشتند ، قضیه
 فاحش شده دوبست به اسلحه رسیده بود اما بغیر شکست ، درین
 واردات ساندک بقیه قلم آورده -

ساندک ، نظری در طبیعت گمانه که چرات جملی را گذاشته

اند محتاج کسب و امتحان نداشته اند ، نمی‌بینی که چکان ماهی
 را شنا که آموخته و پروانه به پاکی که جزو کدام کس موخته ، اگر
 مدعی گوید که هرگاه فنون سپاه گری ندانند چگونه مقابلت کردن
 توانند سلما اما ازین حال خالی نخواهد بود که خود بر دست

شفا عنایت فرمود ، درین موضع که مقام اتفاق افتاد ، بتاریخ هشتم روز شنبه شهر ربیع الثانی سنه الیه در طرف کلکته کوچ دیویدم

ذکر چچڑا و خیروفوت اصفت الحوله بهادر

از چندر هو گلی چچڑا نام موضع دیویدم کرده است ، بسیار عمارات پخته و رنگین و خوشنما دارد ، بسبب کسل طبیعت خانه صده التجار حاوی کربلا فرود آمده سه ۳ مقام دیویدم ، مهمانی پخته با تکلف فرستاده و فرد بحضور حاضر شده رسم شکرانه ادا نموده هر درین جایزانی نام کرده معهود شد که بتاریخ بدست و هشتم ربیع الاول سنه ۱۲۱۲ یک هزار و دویست و دوازده هجری وزیر الهامک توابع اصفت الدوله بهادر والی لکهنو به اجل طبیعی از مرض استعقار گذشت از سماعت این خبر خاطرها ملال و دیویدم ، عجب رئیس لاجالی مزاجم بوده که بفرصت یک نفس از ملاهی خود نمی پرداخت ، و بغویش و بیگانه کار مہمت اصلاحی ساخت ، اگرچه دردم و خدمت عطا و پیرا صورت نام طفی خوانده اند اما ریخ که آنهم خوانده -

ذکر بلده کلکته و حقیقت آن

بتاریخ چهاردهم ربیع الثانی سنه الیه در کلکته داخل گردید بسیار کلاں به آبادی و عمارات به شمار ، ایس هر شهر فداال است و آبادیش نیز بکمال رسیده امکنه صامیان عالیشان انگریز چهار چسورت مرتع می نمایند و از دیدنش دل را مسرت می نماید ، " سبحان الله توکی الملک من تشاء و تمز الملک ممن تشاء رب اغفر لنا کذبنا و اعطانا رجاءنا انک التواب و انک الوهاب انیک المرجع و الیک المآب " ، به سبب طغیانی آبهام طارق و شوارم بیست و دو مقام اتفاق افتاده ، درین بلده سرما بسیار کم می شود

ضیافت خام باتکلف مع میانه نقد و خط را هدایای بدستور معمول
 بهر راجه ذاکمه پور نیاز کرده بحضور پیشکش نمود و کیول رام
 منشی راجه مسطور که خطوط انعام می نویسد و جزرگانش از خانه
 زاد گای موجودند بهر حاضر شده قطعات و وصلیات خطوط خویش
 به نظر نگرانیده بسیار پسند نمودیم ، بخطاب سمرقلم و رام بهتار
 فرمودیم و دیگر فد و یان نیز حاضر شده ملازمت نمودند ، خصوصاً
 شیخ کمال محمد که از طرف والی ذاکمه پور مالک کهاک ندی چاکا و
 قصبه مانگ پشن و مالود است مع پسر خود فتح محمد حاضر شده شرک
 ملازمت حاصل نموده نخرانه میانه نقد و ضیافت نذر کرده ، بسیار مزه
 صالح و معتد به نظر آمده بخطاب خان و بهادری سرپرست فرمود ،
 و هرام این شهر و آبش خوب یافتیم ، و اشتها باعثدال و سوادش بخرابی
 مایل است و هیچ چیز نیکو و غذای لطیف و پوشاک خوب و میوه
 داخل غهرائز اندک اصلاً دیگر چاپیدا نمی شود ، همه جنس خراب و
 خاک و سنگریزه آمیخته فروخته می شود ، این همه ضلالت این پناه
 از باعث سوء عملی و خرابی مرهغه است ، ندی دانه که چگونگی در
 مملکت این جنوبیان نام آبادی می ماند ، در عمر خود پیشی دیدیم
 که هون مهل جنوبیان برماگ ماگردید چه خرابی است که بدان روز
 سیاه ترسیدیم ، غرض آنکه این خرابی هندوستان از نتیجه مقدم
 جنوبیان است اللهم احفظنا من دهره مقدمه ؛ اما از زانی غله
 و چرخ و ماش و کلتی قسم داده خوردن اسپنج و قیسر بسیار و اندام
 هونگ و گندم است ، و زورپشت اینجا خراب و آرام بر مردم حرام
 کرده ، گویند در موسم تابستانی و باران از ظلم ندی پشه این بلای

دشمن کشته می شود ، پس عین تهور همین باشد که خرد را بعداً بکشتن دهد ، خدا بهتر می داند از روزیکه خرد بخش ازل ما را فایده عقل چنانچه بگوش هوش ماهمیس صدا رسانیده که قتل و قتل عامت رجال است و حیادت بمردان نقصان کمال ، نظر هم برین چون چند هنگامه جانمایی در قید ملاطفتی بر ما گرم شده بجزات جان را از آفت ده دزدیدیم و اصلاً نترسیدیم ، و بعد از بر آمدن از قلعه مبارک چند مهائی دیدیم هم بیهودان جرات در پیچید هرگز بگوشه عافیت نرسیدیم ، دانستیم که کشتن و کشته شدن از شان ماست و ترسیدن از مرگ سخت بیجا ،

قطعه
اظفیری عامت رجال اینست
کشتن و خردی کشته گردیدن
آنکه از کج عافیت بخزید
همچو نسوان توانش فهمیدن

این گهائیه بسیار قلب و گنگرگاه تنگ مگذار گذاره یک آدم هر در طرف صمداری پرخارجه شمار دارد چنانچه روم و دست رفته را می خراشد ، برین طرق نیز آفات گل ولای و آب بسیار دیدیم لیکن بجهت حافظ حقیقی بییک ماه کامل بتاییم هفتم جمادی الثانی سنه الهیه روز دو شنبه در بلده کنگ رسیدیم و چدرگاه قدم شریفه (۱) بخروید آمدیم و زیارتش حاصل کردیم ، اما در چپهور که قصبه قریب کنگ است نیز اسیر کجیت خوب تلف شد -

ذکر بلده کنگ

اینجا برین ولا عزل و نصب عمل است و هر یک بدال خود در اختلال ، لیکن دمو در راه پسر دیوان صوبه معزول و سر خکرونیاز و

احمدشکر مقامی یک اسپ سبزه کلان خاص را که به سبب ضرب
 رسیدن پهلویش خاکاره شده بود همراہ جا گذاشتیم ، بتاریخ دست
 و پنجم سلطنت شهر مذکور در اٹھارہ سالہ چوکی گھاٹ جنگاٹہ
 کہ تھا گردوارہ و زیارت گاہ کلان ہنود است رسیدیم ، تہاشاہ
 عجیب دیدیم کہ ہزارہا ہنود را مسافت بعید طے نمودہ
 و از خان و مان خود تہاد گشتہ بصورت گدا گردیدہ برہنہ
 و گرسنہ ہر ام زیارت جنگاٹہ می آیند ، چون بریں چوکی
 می رستہ دارسان ایس جا بلا مہابا بضررب چرب ہست و غیرہ
 اینہا را ہا مال می کنند ، و ہر چہ زائد و لباس آنہا می یابند
 می رجاہند ، حتی کہ چر سردستار و در ہا پافراز و حر کھر
 خوب یک روزہ ہر نمی گذارند ، و زیادہ بریں طلب می کنند
 و چون نمی دهند آنہا را در زندان کہ ہر ہران چوکی گاہ
 است قید می کنند و ہر ام خوردن و نوشیدن هیچ نمی دهند
 ہر روز برقت سہ پہری چو ہا می زند کہ دیگر مال نشان
 دهند ، در پنج شش روز اگر کسہ چہرزمہ دیگر داد یا وعدہ
 کرد می گذارند و اگر مرد ہر دریا می اندازند ، و اگر زندہ
 ماند بعد قید چند روزہ پرواگی زیارتش می دهند ، باوجود
 ایس شاید اعتقاد شان بدرجہ ایست کہ باز در سر سودا
 ہمیں ہوس می زند ، و بدیں معبد سرخویش می خزند ، اما
 آن وقت قویب دست کس ہنود بالباس وزاد از ملازمان ما
 بودند بفضل الہی ہم قوم ہنود مسطور ازین گھاٹ ہر گشتہ
 اندرون پوری جنگاٹہ داخل شدیم ، اگر چہ ہارسادش

مردم را اصلا در شب خواب نمی برد ، مگر در روز اندک فرصت می شود ، و سرما درین شهر هم بسیار کم است ، و زبان این قوم خیز کم فهمیده می شود ،

مصرم - خستند آمد خلاف اند

و چون خواب بار برداری پشت زخمی شده بودند بنا برین هرده ملایم اتفاق افتاده ، ازین بلده چند صد گروه بیاباها پر از درخت کماری یعنی کپوڑه یا فراط به نظر آمده ، مخصوصا از مالمود تا گنجمار از جرک آن خانه ها مانند کاه می سازند و از ساق و شمش ستون و هیبه می کنند ، و تیرش که در قسط عالی می خورد اکثره را می کشد ، و آن بوقت پختگی بسیار سرخ و خوشبها بهتر از انسان می نماید ، و گلش را هیچکس نمی پرسد نه عرقش می کشد و نه بشمیدن می برند ، تا اینها ذکر بسیار دیدیم بعده که بنظر آمده ، اما آواز کرطش که همدش چه کسی دانند تا عظیم آباد مطلق - مسموم گذشته بود ، از مرشد آباد تا پداپور صدایش چهل قدم از دور شنیده می شود ، در موبلی چند هم مسموم شود ، اما از عظیم آباد تا بلده خشک در هر منزل چند ملازم هر هجده باوجود امداد در ماه ها پیشگی اذکار را برقرار اختیار می کردند بلکه چنده دزدیده می گرفتند تا آن بلده از ملازمان قدیم همراه نمادند ، مگر معدود چند که از چند پشت خانه زادان ما بودند جزاها را نگذاشتند .

ذکر پوری چگنا ته

بعده تیاری بار برداری کرده بتاریخ پست و پنجم شهر صدر بطرف پوری چگنا ته معبد نمود کوچ فرمودیم ، دردیک چگنا ته در

خیل شور، چنانچه در بعضی اطراف آن جوامع درجه پنجم چهارم گروه است و آهوان به شمار درین قلمبسیط میگردد و دیر و جنات اکثر برگزیده اش مسکن دارند و گاهی به شب در راه بر مردم می دوند و می کشند، اما از آتش و شمشیر می ترسند، قرض چند منازل هم برین طور گذشت که فاصله میان دریاه شور و چاکا مقدار یک دو تیر پرتاپ بیش نبود، گاه این آبادیها را تلاطم دریاه شور می برد و گاهی امواج چاکا بسیلاب خراب می سازد و باز آباد می گردد "تبارک الله احسن الخالقین" بدیهه این جهت ریخته بغاطر گذشت - امواته

بیعت - دهاری هم سمتی ایک طرف ایک طرف چاکا هم جواس دو پات میس ثابته چاه مضبوط دلکا هم

بتاریخ پنجم شهر ص در بر چاه شیرین که نام منزهت در میان همون دو دریاه مسطور حمل شیخ مذکور فرود آمدیم، در آنجا هم ضیافت پیشکش آمده، اما گاه مطلق بهر نرسیده مع اسب ۱۵ همه جواب سرکار اوراق خشک اشجار و غیره آن روز بجایه گاه خورده بتاریخ ششم شهر ص در در مالود که خانه شیخ مسطور است و سیدیم پسرش واعظ محمد حاضر شده در مکانی دیو فرود آورده رسم خرافه نقد و غیره پیشکش نموده ثانوی روز ضیافت فرستاده و مکروه خاطر شده، چونکه صالح ملاحظه نمودم و به را نیز بغضاب خانگی سرفراز فرمودم -

دور بلده گنجام

بعده در دو کوچ بتاریخ هفتم شهر ص در بگتنام داخل شدیم و در هفتم شامه هفتم فرود آمدیم تا اینجا خیل گم و زیاده آفت

هفت و هشت کردند اما هیچ پیش حرکت، برای خاطر ملازمان حضور در مقام نبرد، هنوز آن سرکار بلا شرح دار و درم درشن جگانه‌ها خاطر خود نبوده مراد خود حاصل کردند، عجب تر آنکه درین جا اگر مسلمان و هندو در یک رگابی باهم طعمه خوردند هندوان پاک ندارند، چنانچه من هندوی را از فضل تواله خویش خود خوراندیم و او به گراهِیت خورده و در یک رگابی با خدمتگار خود هندو را خوراندیم و چشم خود ملاحظه نمود؟ چوری جگانه‌ها پرکران دریا شور واقع است، سپر امواجش نبرد، تلاطم این دریا محیط بدرجه دیدیم که چون اسب سواری من نزدیک کرده رسید و آبش نه‌ودار شد از طپانچه زنی و صدای مهیب آن دریا اسب من برمیید گوش شنونده گرمی گرید، بدیهه بهت و خاطر مر رسیده - بیت

قلزم که قاب زلف ترا یاد می‌کند

بهت و بخویش ناله و فریاد می‌کند

بعده بتاریخ سپرییم شهر رجب المرجب در ماهک پیش عید محمد خان چهار رسیدیم، مصطفی خان نائبش که گاهت چاکا نام جودی موجود بود، بقدمت حاضر شده در باغ و مکان نیکو ورود آورد، تا دو روز ضیافت پیشکش نموده، بعده بتاریخ پنجم شهر صدر خان مسطور خود همراه رباب شده بر گاهت آمده همه دواب و بار برداری ما بهیم و عافیت عبور نناده درین فیاض ریگستان وحشته غریب به نظر آمده که بر بازو زور و شور دریا شور و جر دیگر امواج چاکا جوی کلاب که این هم از قلزم جر آمده است، و آبش

تا آنکه هر گل خرق بودم و دمیدم فرو می شدیم ' آنگاه همان
ملازمان به حواس گشتند که چنان توان پس آورد زیرا که نزدیک
رونده فرو می رفت ' گفتیم یکم دست دیگر را بگیرد و همچنین
به تسلسل تاکناره سلامت قایم شوند ، و دست دیگر را بطرف
جناح گاه کشند ' بعد از من بردوش دو کس نشستیم و بر آیدم
و بدین حکمت حق تعالی از آن آفت هم جناح داده خود را
پس ساحل سلامت داده ' اندک زمانی کل حال آن روز در منصور
کوت شروع آمدیم و صدقات به اهل استحقاق دادیم ' علی الصبح
به سبب کثرت گل و لای راه کناره دریا شور گذاشته در بر
پوره رسیدیم قصه دیدیم بسیار پس رونق و آناه ' بعد از ظهر
هشتم از پوره مسطوره راه فراموش کرده از کتل های کوه در دیده
پاشن نامی افتادیم ' هر چند دو راهی را گم کرده بودیم اما
اصلا زبان تلنگی را ما و لفظ هندی را آنها نمی فهمیدیم ' حواص
گفتار اشارات ادا می شد ' راهنمائی دیده سخت مفسدیده از ملازمان
سوار بغیال تجار طفت و هشت نهاده که سوخت بخور نریزی رسد '
آخر چهار زمان حضور رسیدیم که امشب از شاخو اهر فهمیدیم '
خبردار با شدند و آن روز مطلقا زبان یکدیگر را نمی فهمیدند ' مدام
دادوستد سودا بر اشارات گذشته ، و یاد دارم که درین واردات
در انگشت دست راست من داده باشند و چو منی شدید بهم رسید
برد چنانچه حواص به دست چپ او را می نمودم به استقلال تمام
همه شب به یقظ و خبرداری بصر رسانیدیم و مع الکلی پیشتر
رواده گردیدیم ' دوین واردات این سانه انقاشت '

سانه :- در عالم ناموس احسان سخت غافل است ازین که
در دم دیگرش شدنی چیست و پس پشت و بر نیست ' اگر در شکی

آب جدیدی که بر زمین ها افتاده بود ، شهرست خود به رودی عبور به قصبه و فضا به از مردم سیاه نام درین جا زیاده دیگر دارند که اصلاً در شهر نمی آید ، و ازین جاده ملک تلنگانه شروع گشته ، ظاهر این جاکه از طرف حاکم وقت بود خط راه داری موافق معمول کرده اند ، درین جا اتفاق دو مقام افتاد ، بتاریخ درازدهم شهر صدر بطرف سیکا گل کوچ خردی در روز هفت خستین در آمدت ناگهانی بر جان هاضی رسید ، بود ، اما حافظ حقیقی رد نمود ، یکم آنکه آن روز در انعام راه بسته در به شدت مانند پیش در شکر محسوس شد ، هر چند متمایل شد نتوانست ، و در همان تاریکی تاری شد ، از به طاقی سر برافش زین گذاشت ، چون خوبت به فشی رسید بر خدام صدا زد که مرا از اسب فرا آرید ، چون فرود آورده چند لحظه در آن حالت ماند ، زین سپس یک دست پاهای آمیز اجابت شد ، و جمع اند که تحلیف یافتند سوار شده راهی گشت ، دو می آن که چون چند نفر پرتاپ پیشتر رفت در ریگستان کناره دریا شور آب بسته مانده چند گره پیش آمده ، ناچار در آن می رفت ، حتی که آب مسطور به افتتار رسید ، اند که گل ولای دیبر خشک بر کناره اش به نظر آمده تصور خردیم که شاید خشک باشد خطاً بهی جاحب خردیم و اسب خود را در آن گل انداختیم ، پیش سوار چند خدام که پیاده می رفتند تا سینه در آن گل فرو شدند ، من آن را حسرت به میانه سلف و خلا بهام بر شغال ما قبل بغایر نیارده به با اند اسب را در آن افکند ، انداختن اسب همان و تا که غرق شدن اسب در آن یک ترهائی اما من بخل ای همچنان بر پشت اسب قایم ماندم و

قبول نمودم ، حاکم آنجا نیز موافق معمول خط را هداری و همراهی ذاک همراه نموده این جایک منزل چپکڑه مع گاران ناقص شده بود به فقیرم خیرات نمودم ، بتاریخ پست و ششم شهر صدر کوچ فرمودیم ، پست و هشتم شهر مذکور در بیجاگیر داخل گردیدیم .

شکار ایچانگور

عجب تر آید در ایچانگور چو رسیدیم چرکناره تالاب کونیه‌ری نام خیمه فرمودیم ، دیدیم که آبش همه سرخ ماندن خون است ، هر چند از صوبه اوژیسه خاک زمین همه سرخ مثال خون و گل ارمنی یعنی گیسو می دهاید که خانه ها را برام خوشنمائی بدای که گل میکنند اما آبهایش سفید است ، درین آب معلوم نیست که وجه سرخی چیست لیکن مزه آب شیرین است ، و همه مردم و دواب می نوشند مضرتی ندارد ، و غنایم رجال این جا شنودیم نیکو می رانند در طور سرود کلا صوت عام متقدمین و طلبورّه اچروتی چیز نیکو خواهند ، اگر رام راج والی این بلاد زنده بود آبیت ما را بیشتر رفتن دادند ، زیرا که از اکبرو شقه جات ما معرفت محترم جنگ پسو اوسط ظفر الدوله مبارز الملک ابراهیم خان و دهونده مرحوم آمده و او عرضی در طب ما مع خرچ راه پیشکش کردن خواستیم که گشته شد ، دریغ است که قدردان مردم هندوستان را بود ، و برادرش که سیه‌تارام راج نام دارد ، باطلعل در مندراج چو اتفاقاً درین ولا گذاره ما شد پسرش ده یازده ساله که راج بابو خاوپن راج بهادر نام دارد و بجایش دشتی سبیت بهوشی

اضطراب را حدیثه اش گیرد و جنبش قصوره پذیرد ، مع هذا قدر
 بیشتر بخارد و مقصد خویش را نصیب العین دارد ، چنانچه
 شاعر گفته

قدر مشق بیشتر بهتر

اما چون دلام پیش آید و در پاه خود را بلا پس رجاید علامت
 جهانیت دانند و مرد این هیزش خوانند - قطعه
 انظری سفت شافل اداسی است
 مضطرب شد چو دید شدت را
 عیب نبود چندی ز غفلت لبک
 ورنه جزا در حواس و همت را

بعد ازین در دو کوچ بتاریخ بست و سیوم شهر مکرر روز
 جمعه در سیگا گول داخل گردیدیم ، قصبه دیدیم بسیار کلان بارونق
 و آماده هر چیز ، اتفاقا درای روز میوه نمود بوده که گازها را بگل و
 جل آراسته و یوغ هارا بر جیاد آنها گذاشته مانند جفت قلبه رانی
 شخصه را بران سوار کنا شد و گاز هارا می رمانند ، چون ایستند
 پیشت می نهند و فکور و اناک حلیه ها و البسه دیگر پوشیده برای
 سهر دیدن میند حاضر می شوند و بوقت شام گاز می خوبصورت از
 گل حقایق ساخته بگل و جل آراسته مانند رتبه از ده ها چیز
 بسته گا و مظهر را بران سوار می کنا شد و گردش مروجه
 طارعه میرا شد ، و کهاران بردوش گرفته مع مشعلها بسیار به
 تعظیم تمام آن را از جای بجای آهسته آهسته می گردانند ، و انبوه
 در رکاب آن پیاده می رود بوقت دخول سرسواری این تماشا دیدیم
 بران قصبه اتفاق سه مقام افتاده ، یکی از روسا انگریز بهادر
 خود بخود یک اصپ سبز بطریق شکرانده پیش کشی فرستاد

درخت تاز مانند گاه می سازند ، اگر چه درخت تاز و خرما
 هندی لا عظیم آباد کثرت است و ازین اشجار ایستاد شهرها
 یعنی عرقش بکوتاه حاصل کرده می فروشند و می نوشند ،
 چون شراب سکر می آرد ، بعد سه مقام بتاریخ دست و دیر
 شهر صدر روز جمعه پیشتر کوچ نمودیم .

ذکر کهن پنڈی بهیمار

بعد پنج کوچ در کهن پنڈی بهیمار داخل گردیدیم ،
 دودیه گلابی بهر متصل دیدیم بهیمار آید در انجا در آشور
 خانه فرود آمدیم ، اتفاقاً آن روز میلاد همد بود که درینجا
 جاتره می گویند ، روزی فرود گاه ما اتفاق یافتیم بود ،
 رقص و سرود نسوان قلنگستان که ملاطفت نمودیم مطابق " لکل
 جدید لک " بسیار پست فرمودیم ، زیرا که حرکات تازک ادا
 می نمودند مگر یکی پرده آهنگ را می سرودند ، و بدان آن
 پرده از گلبرگ شن دیکو ادا می یافت ، غرض آنکه راگنی سوره
 در جودهپور از دیکور و اثاث را شهر و پرده آهنگ در ملک
 قلنگاه از نسوان اینجا بغایت دلربا شنودیم ،

ذکر دخول مچلی پشن

بتاریخ سی بر سلط شهبان المعظم سنه الهیه هجری در مچلی
 فتح پشن بروقت شب در یاف قطب الہنگ مبارک الدوله حسن
 علی خان بهادر مبارک جنگ نواب چندر مخکور بخت فرود
 آمدیم ، به دیر شب ضیافت ماحضر بحضور فرستاد ، بعد
 چند روز خود نیز حاضر شد ، بسیار صاحب اخلاق با مزاج

و چرخست جده مادری خود بنگار ایما و دیگر اهلبکاران خود گرفتار است، باوجود این جم مقدوری و مجبوری خدمت از ضیافت و پیشکشی زر نقد بجا آورده درین جلسه اطاقی دوازده مقام اقامت داده، داخل آنجا موجود نموده، ناگهانی خط را هداری موافق معینان قیام کرده فرستاده، بتاریخ یازدهم شهر شعبان المعظم سنه الهیة از آنجا طرف میهای بندر کوچ بعین آمده، از آنجا مرض حکم و صریح بر ما و دیگر ملازمان سرکار سحت عارض شد، آجادی این سراد بخرابی مایل است و راجش خراب،

تکرو پدا پور

بعده در ده کوچ از طرف جبال بتاریخ نوزدهم شهر صدر سنه الهیة در پدا پور داخل شدیم، راجه بهراج بهادر والی اش باوجود جم مقدوری و مجبوری هم چند پیشکشی راجه ایچانگر زر نقد بروقت بهر شب مصعوب ملازمان و مصاحبان خود معین قاسم و ذکر علی بیگ بحضور فرستاده و هر جم مقدوری معروض داشت و برای انکصال مصاحبه ضروری خود بهون شب کوچ کرده بجای رفته از ایچانگر تا پدا پور باوجود جبال راه بهمار هوار و جم خطر و فراسخ بخایت درم یافته شد، لیکن تا گنجام اند که تکلم مفهوم می شد، بعده مکالمات فیهی با این قوم موقوف گشته معامله بر اشارات آمده، دچار از دو بهمشه ایچانگر چند کلمات مرکیبه و مفرد ضروری زبان تاشکی نوشته پاد گرفته و حیوانی ضروری از سالکان اطراف بدان ادا می نمودم و می فهمیدم، مکان راجه اویت کپاک که در انشاء راه واقع شده ضیافت فرستاده از ایچانگر چوبیس دیدم که خانه از آتراق

جهانگردان دگر نمود ، باره چهاران اژیس جا بهر رسیدند ، گیل
 اژیس دوخته شد که از عظیم آباد و مرشد آباد بسبب گریختن
 چهاران جز سواری اسب همراه تاجده بود جا بجا دالکی و پالکی
 را امانت گذاشته آمدیم ، الحال باز بهر رسیدن چهاران سوار
 پالکی شدیم ،

ذکر کوچ از بندر مسطور بصوب چیناپشن مندرج

بتاریخ پست و دیر شوال سنه ۱۲۱۵ روز سه شنبه پنج گهزی
 روز باقی مانده بموجب ذال کلام الله واستخاره وجساعت سعید
 مختار بنجومی خواب عوصوف ار بتدر متکور جاذب چیناپشن کوچ
 فرمودیم ، خواب مسطور تاخیر گروه بطریق تشیع در رقاب حاضر
 مانده بصدقه رغصت انصراف یافته ، در کوچ اول دیدیم که
 موسم گرما صحرای سرسبز را مثل جهان بهر گیاه خشک و گرم
 نبوده ، اگرچه سطر موسم بارش اسباب بهیار را در معرض تلف
 آورده و آبها زمین بسواری اسب رنجهام بلا نهایت رسانیده ،
 لیکن صحرای و جهان صدها گروه از گلها صحرای گوناگون خود را
 مشحون و مبدود ، تا نظر کار میگرد گزاف آفریده کار بهر چهار می
 نمود ، بیک نظر رنگ صدمات سطر و همرا حاضر از دل ناظر می
 زدود ، و آنگاه این اشعار را که سمعت بحضرت امیر المومنین
 علیه السلام القالب علی ابن ابی طالب می گفتند می خواندیم و مترجم
 امال باقی می ماند - قوله

شعر تضرع من الاوطان فی طلب العلا

وما فرط فی الا سفار فبمن فوائده

فخرج ضم واکتساب همیشه

و علم و آداب و صحبت ماجد

ساده یافتیم، بعد از مکررات و مرات حاضر شده به الماح تمام ماه رمضان المبارک در جام خود داشته افطار های شایسته فرستاده در دلداری و رضا جوئی دعایت حاضر مازده هجی ماه صیام به آرام تمام همان قدر با رسوم و صلوات گذرانیدم، به سبب کسل طبیعت شش روزه افطار شد، بعد از روز عیدالطر الاثافاً به همراهی دو روز واقع شده خواب مذکور بواسطه آداب تسلیهات و تهنیت مع برادران و خویشان خویش حاضر شده دستار سر بسته مع غم شواره عنایت نمودم، و دوپخت که جردوش داشتیم بران اضافه آداب بجا آورده و ما را بوقت شام بخانه خود برده به تیاری تمام رسم ضیافت مع سرود و رقص و اطعمه بران بعمل ورده تا سه پاس شب رقص و سرود چند طوایف نسوان تلنگستان و غیره آن بندر بود، لولیان اینجا همه هنوز بوقت رقص پشواز بغیر کرتی که می پوشند چهار بد لباس است، و زیور طلا و مروارید بکثرت اما کدده و سطح، نزاکت ندارد و صورت چیز بدستور، بعد به سبب بعض امور ضروری چند روز دیگر توقف نبودیم، ناظم این بندر خط را هداری موافق معمول تیار کرده فرستاده، خواب مذکور مرة الاخری در جام عسکری خود برده ضیافت ثانی بطور اول بعمل آورده و چند گروه مجازا خود بر سواری جکی اسب برام سیر و تماشا دریا شور برده طبیعت منقبضه را بسیار انظار ام رو داده، بعد از نزدیک کوچ زر نقد پیشکش و سواری پالکی انگلیزی دختر کرد و مالک سله پان راجه ناگیشور سر دیسکبه سرکار مصطفی نگر و غیره که حالا معزول است نیز بدصور حاضر شده چیزی نقد و یک مغای پالکی هندوستانی

مزاج و هاج ساعی بعد چند تشریف فرمائی جام دیگر باشد اختیار
باقی است و لهذا این ضعیف را مشتاق اقام سامی پنداشتند از تشریف
آوری کلبه غریبانه مارا رونق بخشند ، بطبعه که حصار جملا حظه
اشعار آبدار طبع ضاعت بر داشتند و هرز جان کردم الله معنا و حکم
چوست زاده من و دوست من قطب الملک سلام هدایا جاد انتمی مکتوب به -
پس در هر منزل و دیبه از زمینداران آنجا از خرابی سر انجار
دانه و کاه و غیره می شد ، چون در و نکول رسیدم حافظ ناصر ممد
خان القطار الدوله بهادر خواهر زاده حقیقی ثواب والاجه مرحوم بهمان
شایسته پیش آمده و خط را هداری تاکید سر انجار دانه و کاه و غیره بهر
غرض نوشته فرستاد ، موافق معمول در هر منزل رسم ضیافت بعمل
آمده ، چون در دیوار رسیدیم عامل آنجا نیز موافق معمول رسم
ضیافت بجا آورده در آنجا یک مقام بعمل آمده چون از آنجا کوچ فرمودیم
در منزل بهتر یزگنا چار بسبب فقدان کاه و دانه در همراه آن
دورتر از دیبه فرود آمدیم ، یک سبزه کلان آفته و میته دران
جا غایب شد ، هر چند جستیم نیافیم ، آن مقدمه را گذاشته
پیشتر کوچه دیدیم تا رسیدن مندرج چند ثواب بار برداری دیگر
در معرض تلف آمده ، درین طریق نیز آفت گل و لاله بهاری هام
دریام شور صحت بنظر آمده ، چهار هزار هزار در خایر پیشت رسیده
بومر چون مکتوب مودت املوب در جانب اطلاع عزم خود با این
سبت معه اشعار طبع زاد خویشی هشتال بر هر بی و فارسی و
تبرکی و ریخته زبان جناب آمده الامرا بهادر از چندر مسطور
فرستاده بودیم ، درین منزل کمره ثانی جواب چاهولپ بخط
لنوب مکتور مع قید تحسین مبالغ در ماه ماهواری پاورچی خانه

فان قيل في الاسفار ثل ومهنة
و قطع الفيافي رار تكاب شدائد
لموت الفتن خيرا من مقام
بدار هوان بهمن و اش و هاسد

و در هر راه و فرودگاه که دو آب سر به چرخ فرو برده باشد که فرصت سپردنم بخورده ، المال که دو آب سر نیز زمین می زند و خاک بدش نمی رسد ، غرض چوین از مچهای بندر دوسه کوچ نمودیم ، در راه این مکتوب محبت مهر از طرف دو آب و آلاجه همداد انامرا بهادر امیر افندد ثانی بنام ماسید ، مکتوبه -

والکريم بسم الله الرحمن الرحيم

"نبیغه اخیه بهجت وثیقه متضمن تشریف فرمائی با کوائف دیگر مع کوائف اشعار آبدار طابع زاد سامی ورود نموده مشغول ساخت ، خوشا وقت ما که دیده بجمال سامی روشن کند میرزا هادیون بخت مع فرزند و محل بزبان والد ماجد رونق بخش این دیار شدند واقعی اینست که آدمی بدین غربی و بزرگی و صفات نموده و اوصاف پسندیده دیده شد لیکن تنگی اوقات ما را بهر تهمه دامن گیر شده که قصور ازین طرف بآی حد بعمل آمده که خاطر ایشان برداشته شده راه آرام دیار دیگر شدند و جلا از شرط گرم که "اعطیتم کرام الناس مامول" رونق تازه باین ملک بخشیدند ، و تحقیق اینست که بسبب اوقات و قصور خرد سرگزریان بحالتی خطر باین وجود از تشریف آوری سامی درین ملک از حقایق تحقیق مطلع ساخت ، بهضمیر اینکه بعد و رود و مشاهده حالات این جا اگر بخت مامساند و حال پسند افتد و ممکن قرار یابد همین آرزو ما است و اگر

ذکر دخول چینا پٹن و ملاقات دواب والاجاه

امیرالهند ثانی اکتی خلف الصدق اکبر و

ارشاد دواب محمد علی خان والاجاه مرحوم

بعد مطالعه رقیبه دواب موصوف بعد دوازده صبح بتاریخ هست
و سیوم ماه مسطور سنه الهیه بعزم دخول چینا پٹن سوار شدم ، در
پانچ ماس کلیس فرود آمده چه داشتند مشغول بودند که برای استقبال
ما خورشید میرزا نور علی عرف سکندر شکوه چاردر زاده ما و
سراج الملک بهادر خواهر زاده و امیر الملک پسر دواب موصوف اکتی
بهادر ثانی پسر بر خوردار والاجاه ثانی و بهادر اول نور چشم بر خوردار
مساعدت اطوار دواب سلطان النساء بیگم مع اراکین و بانی و نشان و
ماهی مراتب و زوجت و ذکاره و فرج رسیده و همدان باغ ملاقات
نمودند چه هر دو بهادر موصوف کشتیهای خلعت دادند و رسم پانچان
و عطردان و غیره به عمل آوردند ، بعد از چنانی تجمیل مع نور چشمی
مذکور چون نزدیک مکان دواب والاجاه رسیدیم دواب مرکب
حتی الباب استقبال ما نموده سلام کرده دست مرا گرفتند از پاکی
فرود آوردند ، جوان سلام باز دادند بگلو چسپانیدیم بزرگ دیدیم
هیکی صورت ملک سیوت ، چو از چنده گریخته چشیم صور بودیم
چه نقد صورت ایشان سیر گردیدیم و چون گوش بکلمات شیرین
شان میل نمود زندگ مکرهات و غمور سفر از حال همزبون بزرگ
حق آنست که درین حال از هر آمدن قیامه مبارک چنان امیر
وزیر را مشاهده نمودیم بحین اخلاق محمودی اندک را موصوف دیدیم که
گوش سامع بنقد کلامش نغمه دل ندرست بر میدارد و دل انبار
انبار نقدینک استعانه گردد می آرد اللهم زد ولا تنقص ، خداپس

ما به بسیار اژدات و اشتیاق تمام از دست خویش ارقام نمودیم و پیشتر کوچک فرمودیم ، بتاريخ شانزدهم ذیقعده سنه الهی یک هزار و درازده هجری در چتر در بحثیه که از چغافشن سه چهار گروه دور است فرود آمدیم ، بوقت شب نور البصر مرزا شمس الدین الملقب به میرزا سکندر شکوه برادر زاده اعظمی پسر مرزا همایون بخت بحضور رسیده رسم نظر بها آورده از دیدار خویش مسرور ساخت ، درین جا نیز چند خطوط درآب موصوف مشتمل بر اشتیاق ملاقات و استملات دیگر بها واصل شد ، جهت تقرر مکان بود و باش بموجب نوشته درآب موصوف هفت مقام درین جا بعمل آمده ، دست و نویسم ذیقعده سنه ۱۱۱۲ هجری دیگر مقتوب از طرف مذكور بهار رسیده تقدش اینست :

”رقیبه تم ده شهین مستمشر تشریف فرمائی بقرب
چینا پشن وصول مسرت شمول نمود تقصیر در تعبیل
مراعات دین ها و بود ، فرمان روائی بنگاله
و سوال و جواب او و تجویز مکان بود حالا
رجاء آن دارد که حکرم عمیم بعد چهار پنج گهزی
روز اول یوم الفیض برودق خانه دل مدیت منزل
متوجه بایست شد نور چشم سراج الملک بهادر
و نور چشم امیر الملک بهادر با حافظ احمد خان بهادر
حاضر سامی خدمت می شرفت انشاء الله تعالی
و حکم“

تبی از کافری ها نیز نبود چنین پیشانی
گرمه دارد در صد دل این بت چه نام بهر چه نام
نیز در جواب ریخته اوراقه -

آنکه میی زلف کی تصویر دوری رختی هم
ظن مردم هم که سره سه بهری رختی هم
گاه و هم دوری اور گاه کهر گا هم خیال
عاشقون که بهی عجب درد سری رختی هم
چشم به دور که ثمره عرا رونا کوئی
شاخ دل اوئی تو آندو سه هری رختی هم
نهین معلوم که هر که دگه لطف بڑی
اس طرف آهکی کچھ کر نظری رختی هم
افقرو دلبین شمارم هم خیال مهتاز
لوگ کہتم میں کہ اس گھر میں پری رختی هم

(۱)

و در نظر هندوستانی سیاق کلام بطور میرزایان شاه جهان آباد
داشت ، بر طریق کردا نکبای مگر در بعض کلمه بطریق شک و در
خادر حکم فتوی کرد ، الغرض بعد چند گپڑی رسم ضیافت باآئین
شایسته بعمل آورده ، وقت برخاستن من نیز دستار سر بسته
مهم گوشواره و شال و مال از دست خود بتواب موسرف پوشاندم
و شمشیرم نیز بران اضافه کردم ، چون خواهر حقیقی کلان ما
جواب عظمت آرام بیگر المعروف بطیض النصابیگر که با میرزا
همایون بخت سنبله از دراج داده ، راتر را زیاده تر دوست می
دارند گویا مادر مهربان اند ، از ده سال دولت دیدار شان میسر
که شده بود ، بران دیدار من بسیار بیقرار بودند بتمام علیه

از همه جنایات ارضی و سماوی محفوظ دارد ، چون بدین شیرین
 کلامی با هم دست یگدیگر را گرفته اندرون دروازه رسیدیم
 برادر صاحب مهرزا همایون بخت بهادر را دیدیم که آمده ،
 با هم رسم سلام علیک بجا آوردیم و با ما پیچید و رفت ، چون
 بعد هفت هشت سال ملاقات دست داده بود دیدیم و شاد گردیدیم
 اند که شکر رنجی که از چندی در میان بود خواب موصوف زبان
 هم با هم گشادن دادند ، سرگشت ملاحظه تصحیه بهینا بعمل
 آوردند الحمد لله علی کائنات بعد در مذاکره علم سخن افتاد ، دیدیم
 که موصوف را در همه علم مذاکره هست خصوصاً در شعر فارسی
 و ریخته بسیار فصیح اند و مهارت منشیانه در مکتوبات قل و
 دل می نویسند بسیار پسند خاطر افتاد هو قوله - بیت .

بیا زاهد که پیدا کرده ام از بهر تو دینم
 پرستش کن دل خود را مشور چند آگینم

قوله ، مطلق ریخته .

مهر و محبت که نشین پرشاک گیا درکار هم
 چون صباب اوسکو تو جوسر هم روی دستار هم

نیشاً -

یاد اس شوخ کی مجھ دل میں بھری رہتی ہم
 لوگ کہتے ہیں کہ اس گھر میں پری رہتی ہم

انتہی قلام -

هكذا قولي - قطعه

ہم دیکھ خدایا با دل ہم مہر سنگینم
 کہ بہر عاشقان آورہ حادثہ دین و آئینم

انفراز خویش ایفهمه صاحبان را در قلعه مبارک موقوف گذاشته بود و ایام مهاجرات امتداد کشیده بهذا چون تذکره ماضی درمیان آمد از میرزا هایون بخت اموال عقب قدرت شاه عالم پادشاه و صریحه دهلی و غیره اهلکاران آنجنابشما همه صاحبان چه بلوک دمودند ، هرچند از روم انبار دهلی و درشتیجات شما صاحبان بکرات و مرات احوالات آنجا دریافت شده است لیکن می خواهم که از زبان صاحب بشنوم که بر سر شماها بعد گریختن من چه صدمات رفت و آفات گذشت ، گفتند چه گوید مختصر آنکه بعد رسانیدن مکر و هانت و اصرار بیستایات حضرت قدر قدرت در عرس حضرت عرش منزل مرحوم والد ماجد خویش ما را در دیوان خاص محصور خود طلب فرموده از زبان گوهر نشان خود بجا چنان ارشاد فرمودند که بایا جان من یاشنایدی نکرده ام برادر شایعنی میرزا علی بخت میرزاه کلای بامن دعا کرده که بطرف راجه هاگریخت حالا برادر شما را راجه ها پادشاه کرده اند نزد برادر خود بروید و تمناهای خود بطلبید ، حالامی شما را نزد خود نمی دارم بعد ما را ببراً از قلعه مبارک مع مردم زنان بیرون فرستادند ، این ماجرا از زبان میرزا هایون شنبهم و گفتار که الله تعالی بر همه چیز قادر است و من از جناب پادشاه این چشم که مکر من مقبول نشود پس با ملاقات همدیگر چشمان خود را از دیدارها سیر کردیم تا یک پاس هشتم ، بعد رخصت شده سوارگشتم ، حافظ احمد خان مسطور که در دیانت و امانت و فراست و صلاح و سداد و علم و اخلاق از برادر مذکور خود بمراتب بهتر است با اهلکاران ثواب موصوف همراه شده بهوجوب حکم در چینهافش باغ حسینی ثواب سلطان انسا بیگم که ما را اوشادرا خواهر خوانده

خواب بجه شده اول راقم را نزد جناب همشیره صاحبیه و قیام
 حلهما الله تعالی فرستادند ، خواب بسیار سرور کنایه-دن ما
 باهر آمدند ، میرزا همتا-ون بخت یکطرف خود را
 گرفتند و پدر جانب دیگر خویش خواب موصوف را
 کشیدند ، خواب از بازو شان گردیده درمیان ما هر دو برادران
 خریدند و از هر دو طرف دست ما هر دو را گرفتند و گفتند که بنده
 در سایه و پناه هر دو صاحبان در آمد ، گذریم نه بلکه شما دستگیر
 ما در دوکسان گشتید ، بعد دانیسای تمام مرا گفتند که گستاخی معاف
 پنجه صاحب در قیام مبارک محسوس بودند ، لایقند قیام کرده خواهد
 داشت بیشتر رفتن نخواهر گذاشت ، گذریم بجان مدت بقول شاعر
 که دام زندی تو که مایه نگرستیم

(۱)

شرمشان شده گفتند چه مجال بلکه صاحب بنصرا مطیع اطلاق
 خویش ساختند ، پس به همین در فغانی هانگی تشیع نموده ما را
 گرفته در پالکی نشانند و سلام کرده رخصت شدند ، و حافظ احمد خان
 بهادر کلان بهرام جنگ بهادر بخشی و دیگر اهلکاران خود را مع تحمل
 فوج و تربت و غیره همراه من نموده برای ملاقات جناب همشیره
 صاحبیه در میلپور فرستادند و تاکید نمودند که بعد ملاقات جنابیه
 معطوره در باغ حسنی که در چنانچین برای جناب ایشان تیار کرده است
 فرود آرد آنگاه بازگردند ، پس من در پالکی خود سرور جوهر ، بهائی
 صاحب در پالکی خویش ، هر دو پالکی باهر متصل بود باید دیگر
 کلام طرحت الهی نموده در میلپور رسیدیم ، فرود آمده در محل
 رفتیم جناب همشیره صاحبیه ملاقات نمودم ، چون این عاصی بوقت

و گفتنی هاست پوشاک تواضع کردند و از اسباب و نقد بسیار دیگر سالوک
 نمودند در آن روز خیل مره الانگری ملاقات خواب موصوف دست
 داده ، از روز اول زیاده تر در ملاقات و شیرینی زبانی گرم یافتند باز
 سیور در مشوه محرم الحرام ملاقات دست داده از آن بهر آنج در
 تواضع و انکسار فایز دیدم غرض شخص عدیم المثال است ، ایرد متعال
 قات با کمال اورا بهیر امانی و آمال دارد و همچون روز خواب
 موصوف خواب بهار الملک بهادر بهادر خورد را با این ملاقات
 گناهی دند ، باهر بهنگیر شدیم بهادر موصوف که دیدیم در
 اختلاق زیاده تر از خواب موصوف یافتند ، از آن باز هرگاه که
 با ایشان ملاقات افقاق می افتند بتواضع و انکسار چنانی پیش
 می آید که گوئی سلوک انوک می نمایند سلبه الله آری اکثر
 اولاد و الاجاه مرحوم بدین صفات فایز تر از امراء دیگر هستند
 بعده راقم بتاریخ بیست و دویم محرم الحرام سنه ۱۲۱۲ بهروز
 و دو صد و سیصد هجری جناب بهشیره صاحب و بهادر صاحب
 و در چهشم بهروز مکدر شکوه را بخانه خود مهلبی طلبیدم
 و رسم شهادت و اهدام ارمغان و سرود و رقص رجال و خورن
 و غیره همه شب بعمل آمده بوقت صبح خواب و الاجاه موصوف
 باوجود غسل طبیعت رقیبه شیده تر باب تهنیت از دست
 خویش جدا داشتند ، چون هیارت بسیار متین و الفاظ قل و
 دل مطهر می نویسند لهذا درین جا ضبط شد ، اصل نام
 طفولیت خواب موصوف غلام حسینی خانی و از عادات اهلی
 است که آخر رقص نام خود را می گذارند ، شو مکتوبه -

”یا جامع المتخرفین حضور مجلس آنس است و دوستان

جمع درین حدین اتفاق بهم اهتمام شوق دامن دل می کشد لیک

ایم فرود آوردند ، پیغمبر موصوفه از طرف دیگر فرش و آلات همیشه و چینی و اسباب بارچی خانه و غیره مایحتاج فرستادند و بوقت شام از طرف خواب مهمانی پخته با تکلف آمده قریب پاس از شب گذشته برد که بهائی صاحب مهرزا همانچون بخت مع پسر خود طعنه مهمانی و سرور گویان در مکان راقم تشریف آوردند تا یکپاس شغل سرود مانده بخت مرا مکلف شدند که فردا مهمانی ایشان در خانه قرار یافته است البته تشریف باید آورد انگشت قبول بردیده جان گذاشتم و رسم مطر و پاندان بجا آوردم ، بعد سوار شده در خانه خود تشریف بردند ، چون صبح شد بوقت سه پیری من سوار شدم قریب شام در مکان بهائی صاحب رسیده مهمانی با نیازی تمام مع سره طریف نسوان و رجال میبایود ، جناب همشیره صاحبیه از فرط محبت از معان این مکان را بمائواضع فرمودند اگر چه گواران نبود اما نظر بزرگی و جد شان گرفته ، همه شب در تماشای رقص و سرود گذشت چون برغم از شب مانده از آنجا رخصت شدم ، بهائی صاحب بالبحان تمام وجه مالکلام خیز چیز از قسم سوغات قواضع نمودند ، بعد درپالکی خود سوار شدم بوقت نیاز صبح بخانه خود رسیده از فرودگاه من قاضیلاهور مسافت دو گره باشد چند هفته مهمانی پخته از سرکار همشیره صاحب و خواب موصوف و خواب سلطان النسا پیغمبر مدار آمده ، بعد سه چهار روز دور پیغمبر سراج التلک بهادر و امیر التلک بهادر مع حافظ احمد خان مکور و شهابت علی خان و غیره نزد ما آمدند ، رسم ضیافت بعمل آمده چون در میان ما و خواب سلطان النسا پیغمبر صیغه برادر و خواهری منعقد شد ، بروز عهد الضمی در خانه اوشان رفتم رسم ضیافت بجا آوردند

رقص آنها حرار باد ، دثار جشن انشاء الله تعالی حاضر میکنند ان شاء
 مهنا و محکم ، غلام حصین - رجعتنا الی البقصد

اما بعد پنج ماه از ورود من مبلغ پنج هزار روپیة نقد برایم
 زاد و زادله جهت طلبیدن قیایل ما خواب سلطان انصا بیگم همیشه
 صامیه نزد ما فرستادند ، چنانچه اهلکاران ما دیوان را که بهگواشدان
 وغیره برای آوردن قیایل از لکنو بضره ربیع الثانی سنه الیه
 از راه جهاز روانه شده اند حق تعالی بمرسین حمایت خویش محفوظ
 داشته زود بفرستند بیست و کمال کرمه و آنچه سلوک شایسته و
 مراعات دایسته از نقد و پوشاک و زر و جواهر وغیره نسبت بطرف
 انصا بیگم بخواهر ما بعمل آمده است فقط از توضیح خواب سلطان
 انصا بیگم است و پس ، حقیقت اینست که ذات سلطان انصا بیگم
 اگر بظاهر در عالم دنیای مخلوق شده لیکن در همه صفات چه
 در همت و مروت ، چه در ایفای عهد و کلام کهن و ثبوت عقل
 و صفای فطرت بهترین رجال است حق تعالی در همه امور بکام
 دل رسانیده عاقبت ایشان بغیر گرداناد بالنبی و آله الامجاد ،
 چنانچه بنام بیگم موصوفه معجم از تالیف راقم است :

بهجت - چه همت خدا از قدرت خویش

مع ان تعریف گزین سادش آراست

سزاور شهبی عالم زن ... ..

بود این خواهر من چه کم و کاست

و همچنین معجم نام سراج الملک بهادر مسطور ، لرافیه .

بهجت - با تاج انور شرور زین چه کرده جا

گرویا چراغ شهره ام دور دیده ها

شدت زکام و اوجاع جوارح مانع حضوریت شده مبارکباد می
رساند ، الله محتا و محکم ، غلام حسین - انجمنی مکتوبه ، در جواب
آن واقف نیز رقص از دست خوبی دوشست ، خدا مکتوبی

” یا مصیب الاسباب برادر جان حقیقه این اتفاق هسته از حسن سلوک
ایشان دست داده و در اجتهام بواسطت وجود سامی پر روزه متفوقین
کشوده مبارکباد که ارقام فرمودند گویا از زبان عاست و ضحیر
تهنیت مر بذات جامع راجع ، اما عارضه کسلندی مزاج و حاج بدل ها
تردد و افکار رو نموده ، می خواهم که عیاده جدیدار طریقت آثار
رسیده طبا نیت حاصل گردانید نیز موقوف بر اجازت داشته
شافی حقیقی شفا عاجل و صحت کامل عطا کناد بالتمی و آله الامجاد “
در همین سال بتاریخ بیست و دویم صفر المظفر سنه الهی
با یکم از صرائین اینجا که دختر پنهانم بود نکاح نمودم و خطایش
نموده عمل فرمودم ، بفضل الهی بار گرفت و بتاریخ بیست و
نهم سنه ثیقصد سنه الهیه فرزند نرینه بوجود رسید ، میرزا
زادبخت المعروف به میرزا جانی مسمی ساختم ، دیوب موصوف
روز تولد این پسر بیک دختر همراه مبارکباد ها قصد روچه
براه افراج مایحتاج در روز چهارم کلاں چند صد خون سلوک نمودند
بیست و نهم ثی قاصد سنه الهیه .

مکتوبه در تهنیت تولد میرزا والا بخت

المعروف به میرزا جانی دستور از جاتوب

دیوب موصوف

المبداء و المرسوله و آله مبارک ها فرماید چه می فرماید
تأثیر هوائه الهی دیار را که چه قدر تفریح آور است ضیافت و

برادر علانی و بیگم صاحبه یعنی محل ما که هر در قلعه
 مبارک شاهجهان آباد باید که از بذات عقیقه سادات صمیم النسب
 از اقربای ذواب خان درانی خان شهید مرحوم بموجب اطلاق
 مستط خاص حضرت قهر قدرت شاه عالم پادشاه اتفاق شادی
 کتخدائی دست داده بود و تا آن زمان با هیچ یک از ادنی و اعلی
 مرتکب شادی کدخدائی و یا نکاح نشده بودم بدکه هیچ سریده
 نداشته مع دو نور چشمی ها طال انکه عموماً الهیانه پیچیده
 النساپیگر و وجهه النساپیگر که هر از بطن محل مسافره موصوفه معتصر
 که اولین در قبه شاهجهان آباد و دومی در بلده لکنو تولد یافته
 بودند چهرینت و سلامت نزد ما رسیدند ، اگرچه اسباب بسیار
 در عرض راه تلف شد بچلدهم حسن خدمت خیران مسطور را
 مفلح ساختم و بخطاب راه ممتاز نمودم و آفرین ها فرمودم ،
 بعد جناب همشیره صاحبه ذواب سلطان النساپیگر ملاقات نموده
 چا نقد و جنس از دیور مرصع و پوشاک و آلات طلا به دری و نعمت
 و بازیچه ها معین جهت خوشنودی ساختن هر دو نور چشمی ها
 که پیش می آیند در امضاء آن نیز امداد می نمایند و نسبت
 بنور چشمی ها شفقت حی مبکول می دارند و از طرف ذواب موصوف
 در ماه ماهواری والده صاحبه و محل ما و برادر مسطور ماسوای
 ماهران سابق ما معین شده همراه ماهوار ما می رسد و در همین سال
 ختصر دیگر از خورد محل ، مسطور تولد گردید ، شدایش بعصیت
 و عزت بعمر طبیعی رساند و ذواب موصوف یکبار در همین باغ
 آمده با ما ملاقات نموده رسم شرافت پادشان و غیره بعمل آمده
 بود و دوسه بار در باغ برج داس هر بار دروازه آمده ملاقات
 نموده رفتند

بعد فوت نظیر الدوله عبدالوهاب خان بهادر باغ برج داس را از پسران بهادر مرحومم التزام نمود بتاريخ شهر جمادی الثانی سنه الهیة ما را در آن پیغ فرود آوردند ؛ مهابانی هاجم آن روز مجدداً از نقد و جنس مرسل نمودند غرضی اخراج باورچی خانه ماهران می رسانند و اگر دیر طایی می گردد وعده ها منع شروط مواهیر و دستخط خود نوشته در ادامه آن اقرار می نمایند و سوا این آنچه کار ضروری پیش می آید در سرانجام آن نیز خود را مقصر نمی دانند بآرام گمار در خانه ایشان کوئی بخانه خویش نوشته ام ؛ بالجمله هیچ تردید بخاطر نمادند پیشتر بایددید که گارساز عقبنی از پرده خلفا چه مهادین ملا چه رسانند .

ذیل عرضی مبارک الدوله قطب الملک حسن علی خان بهادر مبارک جنگ که در رسیدن قبایل ما از لکنهو و به چهلی پنجر بها آمده

بتاریخ پنجم شهر ربیع الثانی سنه ۱۲۱۴ هجری حضرات مقدسه محل اشرف بکیر ولی روانه حضور شده انشاء الله و تقدس به بد فیض آثار بهر و بر می کردند ؛ بنده بطرف عقیدت و کمال حسن ارادت بعضی مراتب خصوصیت باخلاص آثار لاله بهگوانداس حواله نموده مشارالیه بجز عرض نخواهند رسانید ؛ امید از جنابیل درازان آنست که بشرف اجابت مقرون گردد زیاده حذایب .

ذکر رسیدن قبایل در چیماپشن مندراس

بتاریخ یازدهم شهر جمادی الاول سنه ۱۲۱۴ یکهزار و دو صد و چهارده هجری از راه خشکی جناب عالی حضرت والده صاحبیه مدالله ظلها علی را ستی مع میرزا محمد امین الدین عرف میرزا امینی

رودت عز و رود نموده معزز و ممتاز فرموده و بر مراتب مترشده
 شرف آگهی بخشید ، الحمد لله و البته که حسب خواهش ما ترقی
 خواهان یک نوع وجه سکونت آنجا صورت یکپس گرفته و او
 سبحانه تعالی جناب مستطاب را یوماً فیوماً بهدارج روز بهی مقرون گناده
 جمیعاً و آله الامجاد بهوجب ایام حضور راه مذکور مع قبایل حضور بهکان
 ضعیف دو روز تشریف از رانی داشتند به بدرقه عنایت اینجی
 رهگزار آن صوب شدند اوسجاده تعالی بهودی و خوبی هم نشان
 نیرومندیها داخل مقام مقصود سازد ، امید که اکثر جهت طلب
 را از مؤده مزاج و حاج ملازمان مختصر و شادمان خوانند فرمود ،
 'زیاده بجز آرزو ملازمت چه التماس نماید الهی آفتاب اقبال در
 ترقی باد .

عرضی خواجه محمد حسین خان بهادر پسر
 نواب اشرف خان مذکور که به بر دوان در
 مقبره خواجه انور شهید برادر نواب خاندوران
 خان مرحوم می باشند نیز همراه قبایل رسید

قبایل عالم و عالمی در آوان سعادت نشان به نزول اجلال
 قبایل کنایر آن خداوند مرجع الامل باعث ادوام افتخار و موجب
 اقسام عز و قار این حدودی جای نثار گردید ، شکر و سپاس ایندستان
 که آن خداوند کو الهی والا حسان را از فضل و کرم همیم خویش
 به عز و وقار صورت استقرار آندیار کرامت نموده البته که که مکنون
 بطون ارادت مشحون از مکن قوت بهمنه ظهور جلوه گر آمد
 او تعالی عز و زنده از خواهش ما ترقی خواهان بهدارج و
 مراتب فایز گردا داد ، برپای تعبد امید که حدودی را ملتزمان

نقل شقه اول که پادشاهزاده سلیمان شکوه بهادر بنام راقم همراه معتمدی رای بهگوان داس دیوان مسطور آمده بود

فرزند عزیز من همواره مورد عنایات و افضال ایزد کواجلال
باشند ، بعد از مدتی که در اولی و اشتیاق بیکدیگر مشهور خاطر اتحاد
مادر باد ، درین ولا که دل الطاف منزلت جهت ادراک اخبار دگرانیها
داشت ، معتمد ایشان بحضور حاضر گشته از خویشتن و عالمیت
و رسید محال غیر آن فرزند بدان طرف معروض داشته مسرت و
بهجت و طمانینت و دلجویت خاطر عفوخت مظاهر لایق گشت ، مراقب
خلوص محبت و صدق ارادت آن فرزند مقتضی هزار گونه یاد
دهی و یاد آوریها است و مدارج یک جهتی بحضور ساطع النور
مابدولت متحقق دارد - محتاج بشرح و تصریح نیست ، پس
با این نسبت همه صمیمی آن فرزند عزیز خاطر تالطف ثنائیه را
میرساند و هر آن متوجه و متعلق جمال ارادت اشتغال خود تصور
نموده اکثر از مزاج عقیقت و هودت امتزاج مطمین و مسرور می
ماند ، باشکوه زیاده بجز شوق ملاقات و ادعیات چه مرقوم شود ،
همراه این که شقه بنام خواب موصوف آمده بود نقل آن موجود
ندارم -

نقل عرضی که از نواب اشرف خان ذبیره نواب خاندوران خان مرحوم از بلده برهوان همراه قبایل رسید

قبیله هالمر و عالیان سلامت ، سرگراز نامه داس چوی و می
آسمانی مصحوب راقم بهگوان داس چیر که همراه قبایل حضور می

نقل شقه پادشاهزاده مسطور از خط منشی معه مهر خاص خورد که سجع آن اینست

اِنَّهُ مِنْ سَيِّدِنَا وَ اِنَّهُ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

نقل فرزند عزیز من همواره در حفظ و حمایت حافظ حقیقی
بوده تا میاب مطالب دارین باشند - عرض مرسله بعین
ذکرانی و انتظار خاطر رسیده بر صحت و عافیت ایشان اطلاع حاصل
شد و حقیقت معروضه واضح و لایح گردید ، مرقوم بود که شقه
ایس جانب بوجه امین جنواب عمده الامرا بهادر رسانیدند و لیکن
در القاب نظم برادر موافق تصویر ولی عهد مرزا اکبر شاه بهادر
ضرور است و هیچ یک از دو شتجات ایس جانب و جواب آن
فرزند موصل نگشته ، فرزند عزیز من ازین طرف دو قطعه بای
فرزند ارسال شد لیکن عرایض ایشان هم سواره ایس عریضه از
دظر نگذشته موجب کمال ذکرانی بود ، الحمد لله الحال رفیع
تشویش گردید ، شقه بنا بر رسیدن بر کاغذ گردید برامه جواب
عمده الامرا بهادر با القاب برادر در اشتیاق و ثناء مرسل است رسانیده ،
عرض ارشای در جواب باید فرستاد و بواقی مراقب که عوالم سعادت
مریتت میر بهادر هلی خای است از تصویر ایشان دریافته درستی
و پختگی آن بدل مصروف باید شد ، هر چند یقینی خاطر من است
که آن فرزند عزیز احتیاج گفتن و نوشتن نیست بهقتضای
محبت قلبی که بامن دارد هرگز غافل و غافل نخواهد شد ،
لیکن تاکیداً نوشته شد هر آینه از ظهور ساعی چهبله و کوشش
چلیغی آن فرزند کمال مشغور و مینور خواهر شد و حسن
پندگی و محبت آن فرزند منقوش خاطر مبارک است و ایشان

حضور پس دور تصور فرموده بهوارا بشرف ترقیم شقه هام
 عنایات سرشار و ممتاز خواهند فرمود ، از آن جا که تفضلات حضور
 نسبت به حال ندوی مبکول است ، لهذا همیشه و هر آن دل مقومت
 منزل بجان خواهان و دیگران و آمهوار استحضال دولت ملازمت
 عالی می باشد ، هرگاه ایما و ارشاد بسعادت ملازمت ملازمان خواهد
 شد ، خود را همی وقت بحضور حاضر خواهد مصلحت آفتاب دولت
 و اقبال تاهان و درخشان باد .

ذقل شقه پادشاهزاده مرزا سلیمان شکوه بهادر موصوف بنام راقم بهیر کوچک و خط خاص اوشان ۲۹ جهادی الاول سنه ۱۲۱۵ هجری

قره باصره سلطنت فرزند عزیز از جان بر خوردار کا مگار
 رامت جان محمد ظهیر الدین میرزا علی بغت بهادر مورد طواف
 پادشاهی بوده جدا شد ، عرض ایشان به نظر گذشت کیفیت مذدوره
 معلوم گردید ، بفضل الهی و عنایت رسالت پناهی احوال این
 جانب مستوجب حمد است و غیریت مزاج آن فرزند درکار
 حالا اثناء الله تعالی موافق معروضه ایشان اگر شقه بنواب خواهد
 درشت بهیر القاب خواهد خوشست و باقی احوال از خط سعادت
 و حاجت مرتبت ندوی خاص لایق العنایت والا حسام بهیر بهادر
 علی خان دریافت خواهد شد زیاده والسلام تمت - با بهیر بهادر
 علی خان منکور خاله حقیقی پادشا هزاده موصوف قد خدا هستند ،
 بهیر منکور از سادات عالی مقدار اند .

با وصف که سلسله رسل و رساقل دامرعی است لیکن ذهابت اشتیاق
خاطر خاطر و اشواق باطنی که دارم هم ازین طرف استفسار غیریت
و ایمان تحرک سلسله رساقل شوق جعل آمده و قلبی گشته لازم
ارادت و محبت و مقتضای خوبیهام آئی برادر عزیز آنست که
مارا مشتاق و جویای صیحت هام خود دانسته همواره ازین سوید
شادمان می نبوده باشند ' فرزند عزیز میرزا علی بخت بهادر
ذهابت ذهابت از حسن سارک و مروت و جرأت مردی ایشان مشهور
و رطب اللسان اند و بودن عزیز مسطور خود آئی اعتضاد الخلافت
ذهابت انصب واصل و کمال غرضی خاطر ماست ' بفضل الهی در
قابلیت و فهم و فراست مهذب و آراسته و در غیر غرایه دوستی
به دظهر وقت اند و در هر امری که ایشان اظهار ذهابت
شعیدن و مستعدیدن موجب صلاح ترقی امر عظمی است زیاده مارا
متوجه شناسند معه مهر بر لافقه آیی نوشته بود ' بهست
و دهر جهادی الثانی سنه ۱۲۱۵ هجری در سر نامه آیی نوشته امارت
و ایالت پناه ' حشمت و شوکت دستگاه ' اعتضاد الخلافت و فرمان
روائی برادر عزیز از جان عهد الامرا امیر الهند عهد الکلیک
اسد الدوله انور الدین حسین علی خان بهادر درالظفار جنگ .

دیگر ذقل شقه پادشاهزاده موصوف در ماه و سال

صدر معه مهر کوچک دستی که بناه من رسید

فرزند عزیز من محمد ظهیر الدین میرزا علی بخت بهادر
همواره در حفظ و حمایت حافظ حقیقی کامیاب مطالب داریین
باشند ، عرضی مرسله معرفت سعادت و ذهابت مرتبت مهر
بهادر علی خان بهادر وصول مسرت و ابتهاج نبود و بر مضبوط

را عزیز ترین عزیزان خود می دانم و یقین است که در
 جمیع امور دولت خواهی من بجان حاضر اند، من هم از آن
 فرزده نهایت خوش و رضامند هستم و جمیع وجوه خاطر خود
 جمع دارم و بامر که مود است مصروف باشند زیاده چه
 بقلم آید، لازم که زود از زره بصحت و عافیت مزاج خود
 خورند می شود باشند، فرزند عزیز از جان محمد ظهیرالدین
 میرزا علی بخت بهادر در حفظ حافظ حقیقی باشند بست و دهم
 جمادی الثانی سنه ۱۲۱۵ هجری -

نقل شده که بنام نواب عهد الامرا بهادر از
 لکهنو آمده بود از طرف پادشاهزاده موصوف و
 نواب مسطور کشاده و خوانده برای ملاحظه من
 فرستادند و من نقلش گرفته داشتم بست و نهم
 جمادی الثانی سنه ۱۲۱۵ هجری

امارت و ایالت پناه مشیت و شوکت دستگاه اعتقاد خلافت
 و فرمان روائی اعتماد سلطنت و کشور کشائی اسوه مخلصان درگاه
 حق و خواندنی بلند مکان زبده امراء رفیع الشان مطرح انتظار
 عنایت متوالی، مورد الطاف متعالی، مخیر غلری خاص، انیس
 بزم با اختصاص، لایق العنایت والاحسان، قابل الترحمت والامتنان
 چادر عزیز از جان بعثیات گردنگون مفر و مهابی بوده بدانند
 برین ولا از ادامه تمریر فرزند عزیز از جان محمد ظهیرالدین
 میرزا علی بخت بهادر به ریافت شریک صحت و عافیت آن امارت
 و ایالت پناه کمال مسرت و شادمانی حاصل گشته و مراتب اخلاق
 جمیده و صفات پسندیده ایشان از بسکه سامع افروز شده است،

بر اطلاق مرقوم قلمر عظمت و اقام گردیده و گاه گاه عرایض متضمن
 غیریت خود ارمال می نموده باشند که طمانیت خاطر ازان مقصور
 است و ما به دولت را مستدام بجهاد خود مشغول بدارد ؛ دیگر حقایق
 از تصریر فدوی خاص سید شمس الدوله منکشف خواهد شد .

ذیل شقه شاهزاده مهروزا سکندر شکوه در وصف که از لکهنو معرفت من بنام ذواب مسطور بتاریخ شانزدهم شعبان سنه الهیه آمده

امارات و ایالت پناه حشمت و شوکت دستگاه اعتقاد خلافت و
 طرماضروائی ، اعتماد سلطنت و کشور کشائی ؛ اوراق مخلصان هرگاه عهده
 مقصوران بارگاه ثروته و واقین پانده مکان زنده امرام کی شان لایق
 انصافیت و ادعای برادر عزیز از جان امیرالعلم و الاجاه عهده الباق
 اسدالحواله اندرالدین خان حسین علی خان بهادر و الفکار جنگ مرده
 تطلعات برده مباحی باشند اکثر از عرایض فرزند عزیز محمد ظهیرالدین
 مهروزا علی بخت بهادر حقایق عقیدت مندی و کوه بهایه آن مقصوران
 بارگاه منکشف حضور اقدس می شود ؛ باعث افزایش تطلعات و موجب
 مزید عاطفت و عنایات پادشاهی گردیده ؛ لهذا بقلم طبع توانم که
 زیادت بخش صلحه هستی است تصریر می گردد که لوازم عقیدت
 مندی آیدست که اکثر عرایض متضمن غیرت و عافیت خود بحضور ارسال
 می نموده باشند که مسرت افزای خاطر اقدس خواهد و هرگاه امرام
 که بتمتدور حضرت ظل سبحانی خلدالله ملک و سلطنته عا یانین ضلع
 تعلق داشته باشد بهر کامل ایما درجده باشند که دران بهایه
 بهمنوان شایسته سعی بلیغ مینماید خواهد شد انشاء الله تعالی

آن اطلاع حاصل گشت و از دریافت صیحت ذیابیت جمعیّت
 حاضر گردید، فی الحقیقت محبت و ارادت و دولت خوامی
 و غیر سگالی آن فرزندان عزیز مظهر و مناقش دار و زیاده
 از قیاس متوقع هستیم آنهایی که محتاج به تشییم و بیان ذیست و
 بودن فرزندان بدان طرف کمال اطمینان و دل جمعی خود است بلکه
 بعینه بودن خود تصور می نمایم و یقین که امری که موجب دولت
 خوامی من خواهد بود اصلاً قصور نمیخواهند نمود، لازم که همین
 هنرال از خیریت خود می نویسان باشند و ما را پیاد خود دادند.

ذقل شده که از دستخط خاص میرزا سکندر شکوه
 حرف میرزا چپنگا ابن شاه عالم پادشاه برادر
 عینی میرزا سلیمان شکوه موصوف که بنام واقف
 در ماه و سال صدر رسیده

فرزندان عزیز از جان محمد ظهیرالدین میرزا می بخت بهادر
 مورد تفضلات بوده بعافیت باشند، مرضی مرسله به نظر فیض
 مظهر گشت کیفیت مندرجه مظهر گردید، آنچه احوال سعی بودن
 خود از خواب همه الامرا بهادر در باب حاصل نمودن عرایض نوشته
 بودند بدریافت آمد فی الواقع از عقیدت مندی ایشان بعید نیست
 یقین است که در امورات ما هیچ گونه قاصر نخواهند شد، پس
 آنچه جهت حاصل ساختن شقه جات بنام خود از حضور قهر قدرت
 تحریر نموده اند در حضور هرگاه داشت متضمن همین مضمون ارسال
 می نمایند، هرگاه حاصل خواهد شد بایشان خواهد فرستاد، دیگر
 آنکه بدریافت آمده که علبوس خاص از حضور پرنور حضرت ظل
 سمدانی شاد الله مکه پر از خواب همه الامرا بهادر روانه شده بنا

شده سامی باشقہ مکرم پرورد معزز نموده ، اگرچہ کو الیف
 اینجا بگذارش نمی آرم تاہم از تعویق ارسال ماموار باورچی خاندہ
 خاص ہا بہ قایق بہمان معلوم خواہد بود کہ فقط افضل
 ہم ہمال قدیر لایزال کار این ضعیف راہ سرانجام می دہد بنابر
 تسوید جراب شقہ مکرم خدمت ایشان مانع اینست کہ در اول
 بار بگذارش جواب باہدا یا بعمل آرم انشاء اللہ المستعان بعجلت
 عجیل ازین دولت سعادت می یابم آنجناب خاطر خود را
 برہنہگر تعویق ماموار ہا مکرر سازد ، آئندہ چنان تکالیف ذخراہ
 شد اللہ مستافا و معکم

غلام حسین

ذکر آمدن میرزا تاج الدین ابن عمر عاصی

در ماہ ذی الحجہ سنہ ۱۱۷۱ میرزا محمد تاج الدین نامی بکر
 از پسران اہل ہما کہ در عمر از ما بسیار کلاں تراہد محبت متعلقان
 خود درین جا رسیدند و کثیرالاولاد مستند و درین اوقات عمدہ
 الامرا بہادر در عرض الموت افتادہ بودند اما بسواست امیر الدولہ
 بہادر امیر جنگ کہ خواہر زادہ حقیقی والایہ مرحوم مستند
 چہیزم مدد معاش شان ماموار وہ مقرر گشتہ یک ماہ بہمیرزاہ
 مخکور و اصل گردید ، چنانچہ بہ ہمیں سنہ بعد از فوت نواب
 موصوف از سرکار کمپنی انگریز بہادر چہارصد روپیہ ماموار
 بتمام اوشان نیز مقرر شد کہ ہرماہ خاندان والایہ می یابند
 و اوقات خود را بسر می برند ، اما از مدتہ ہارضا و بیس دماغ
 بہر رسیدہ ہر دران مبتلا می باشند ، حق تعالی شفای عاجل و
 صحت کامل عطا فرماید .

ذقل مکتوب موجب اسلوب ذواب مسطور که در
جواب رسید و شقه هر دو پادشاهزاده های موصوف
بخترة رمضان سنه الیه بهین آمده

بوصول نشا شاه سعادت توام سعادتها اندوخت انشاء الله تعالی
بمعجلات عجل معرفت سامی به تسوید اجوبه و ترسیل هدایا
بهره ورعی شور مکنون سامی استعجاب به تعویق تسوید اجوبه
نشان ما سبق و هدایا بوده باشد.

کجا دانند حال ما سبکسازان ساحل ها

عجز اوامر اتفاقی ناکید تحریق داشت الله معنا و محکم
' غلام حسین -

ورود دیگر شقه جات مسطورات هر دو پادشاهزاده های
موصوف که ذواب معز الیه در سنه صدر بهین نوشتند
و هر دران مرقومه وعده طلبیدن محبت تقی میر
دهلوی نمودند که اوستاد راقم و شاعر به نظیر اند
سلبه الله تعالی

مرقومات را سواد چشم نمودم ' نشان پادشاهزاده موصوف
خود داشتند باقی را در لطافه ارسال نمودم انشاء الله تعالی میر محمد
تقی را می طلب معرفت سامی الله معنا و محکم
غلام حسین

دیگر ذقل رقبه ذواب موصوف در جواب رقبه
راقم و شقه جات پادشاهزاده های موصوفین در سنه
الیه بقلم سره فرنگی بخط خاص خود نوشته بودند

دواب سلطان النساء بیگم که عرض داشته بودند، دریافتند مطابق
 آن شقه به مسافه موصوفه مملوک مرسل است برسانند و جواب
 گرفته بفرستند و لیل و نهار مارا متوجه و مستظهر صحت و
 عافیت دانسته بفرستد صحت ها منجمد می بماند باشند، زیاده
 بجز دعوات اشتقاق آیات چه درشته آید به فدوی خاص مقیدت
 اختصاص رام بهگوانداس دیوان خود دعوات تفضلات.

نقل شقه که بنام دواب سلطان النساء بیگم

موصوفه آمده

زیب حریص صحت و عفت زینت دودمان عزت و حرمت
 عزیزه پرم فراست و شعور، دولت خواجه خاص الخاص حضور
 همشیره معظمه محترمه مکرمه سلطان النساء بیگم سلمه الله تعالی
 بعد جهان جهان و گلدست بندگی گلزار مدعا مشکوف باد، چون
 به مقتضای روابط اتحاد سابقه خاطر بجهت ادراک صحت و
 عافیت برادر عزیز از جان عبده الامر! والا جاء بهادر همواره
 متوجه و متعلق می باشند، بنا بران چند قطعه شقه جات
 معرفت فرزند عزیز از جان محمد ظهیر الدین میرزا علی
 بخت بهادر سبقت تحریر ترسیل یافته، و درین ولا از نوشته
 فرزند عزیز مسطور بحریافت صلاحت حمیده و خصایل پسندیده
 و ذیگوئی و خوبی هام آن همشیره معظمه نهایت مبتهج و معرور
 شدم و عطف و رافت دلی اقتضای آن کرد که هر چند از آن
 طرف سلسله کتابت نامرعی باشد، اما مارا پرسش احوال صحت
 و عافیت ایشان مطابق آگهی خاندان والا شان خود معتمسی
 و مضبوط است، درین صورت مرقوم خامه الطاف شماست میگرد

خبر رسیدن وفات عبادالملک وزیر معزول المتخلص بنظام مذکور مخفور

و در همین سال مسموم افتاد که در باب عباد الملک غزالدین
خان بهادر وزیر معزول المتخلص به نظام مذکور برای مصلحت
از بهادر بنواح کاهی رسیده در جائیز معاش خود وفات یافت
رحمة الله علیه -

نقل شقه که بنام من محه شقه نامی نواب
سلطان النساء بیگم دختر کلان نواب محمد علی خان
والاجاه مخفوره هم معرفت من از قبل پادشاهزاده
میرزا سلیمان شکوه موصوف بعد وفات نواب
معرفت مانب از لکهنو رسید محروم بیست و نهم
ماه صفر سنه ۱۲۱۶ هجری

فرزند عزیز من محمد ظهیرالدین میرزا علی بخت بهادر
در حمایت ازیدی پرده کامیاب مطالب دارین باشند ' عرضیه مسرت
طرا بعین انتظار وصول مسرت شمول نموده یعافیت آن فرزند
کمال مسرور و مطمئن گردانید و حقیقت مندرجه واضح شد ' مراتب
معیت و ارادت آن فرزند نقش پخیر ضمیر منست و از بخل
حسن نردد رضامند و خوشنود و زیاده از اظهار آن فرزند مدارج
دولت شاهی و جان فشانی در دل من جا دارد ' احوال رسانیدین
شقه با اعتماد سلطنت برادر عزیز از جان محده الامرا بهادر و وعده
اوشان برای ارسال عرضیه و سرغلت بهمدنظر تحویق حصول جواب
برادر عزیز موصوف ایچاه شقه بخواهر برادر عزیز نواب موصوف

آن از حضور شقه برای جواب موصوف در شقه موسومہ آجناب منظوف مرسل شدہ بہطالعہ ساطعہ فرامد آمد جناب صاحب عالم دار اقبالہ از آن جناب نہایت رضامند اند آجناب نیز بنورشتن عرایض و حقیقت جواب شقه جات از جواب عہدہ الامرا بہادر و جناب صاحب موصوفہ اطبیان افزام بہترین شوند و از مرعوزات کہ منظور جناب است غافل نہاشند زیادہ حمد ادب -

ذکر و عہدہ نمودن جواب بہ ارسال سوغات و تحفہ جات و ذکورانت بخدمت بادشاہ زادہ ہائے موصوف در ماہ ذیحجہ سنہ ۱۲۱۵ ہجری و برخی مہملہ کیفیت وفات جواب مذکور

بروز ہفت الضحہ بوقت ۳۰ پیری جواب موصوف و جواب موصوفہ مرا طلبیدہ رسم ضیافت بجا آوردند ، چون تکرار جوبہ شقه جات پادشاہ زادہ ہائے منگوریں درمیان آوردم ، تیسر کنای بہ شیریں زبانی کمال بہن گفتند کہ آچہد ہریں عکرا این بہترین بجناب سامی چند مرقدومہ نیاز ارسال داشتہ دران تخلف نہراہد شد انشاء اللہ تعالی ، فردا مقرر جناب سامی را تصدیعہ می دهم و مفصل بعرض می دارم و کشتی ہائے سوغات و ہدایا و ذکرائہ کہ قہار عہدہ داشتہ ام بہ پادشاہ زادہ ہائے موصوفین مصرف جناب سامی می فرستم ، بصدہ رخصت شدم و بخانہ آمدم ، باز بروز دویسہ بوقت ۳۰ پیر بہ الحاج تہام مرا طلبیدند محم میرزا محمد امین الدین برادر من و راہ بہگوانداس دیوان خود رفتہ ، جواب موصوف حتی آجناب

که ما را جویای صاحب مزاج خود دانسته بنویسد عاطفیت ها مسرور می ساخته باشند و چه اعتقاد سلطنت برادر خود عهد الامرا بهادر خود بگویند که معرفت فرزند عزیز محمد ظهیر الدین میرزا علی بخت بهادر ازین طرف دوسه قطعه شقه جات بنام شمارفته اند ، از اخلاق و ارادت و محبت برادری بعید است که تا حال بهر آب خوش و غمر نگرند ، باید که آن همشیره معتدله جو کالت ما بحولت حصول جواب از برادر عزیز موصوف دهمده مع جواب خود زود فرستند سازد که هر آینه موجب کمال استرضای خاطر ما بدولت خواهد شد ، و پاس خاطر و دلجوئی فرزند مکتور همین خوشنودی ما بدولت است زیاده اشتیاق خوبه را آن همشیره چه بقلم آید .

عرضی میر بهادر علی خان خالویه مرشد زاده معز

الیه بنام واقف محروم تاریخ و سنه الهیه

جناب عالمهای ماب قبله و کعبه در جهان سلامت کبیرین میر بهادر علی خان بعد آداب تسلیمات و کور خشات و شادی و اتمام حصول سعادت ملازمت کثیر الاوقات که خلاصه مطالب عظمی است معروف میدارد که عنایت نامه عظامی در همین انتظار مع سرریزه برام صاحب عالم و عالیهان عزا جلال فرموده سرفراز و ممتاز سلطنت ، بر صحت و سلامتی ذات با برکات طبیبان خاطر دهمده و سجد شکر انوردی بها می آورد و حقیقت مندرجه واضح شد ، آنچه مفصل و مشروحا در مقدمه درشتی شله حضور برام نواب سلطان انصاریگر صاحب و دیگر مقدمات درشتی بودند ، کبیرین بحضور پر نور عرض ساخت مطابق

مع حرکت می شوند باید دید چه مواد است ، گفتار در علاج ایسی
 بدکیم احمد انشا خان دهلوی که شاگرد رشید مکیم میر حسن
 دهلوی است و جسم نهانند و از علاج میر و زید اجتناب
 ورزید ، خبردار امتیاز درسی امر ضرور دانند بهر رخصت
 شده بجان آمد ، القصه اواخر همین ماه مارچ دما میل بر
 پشت و پهلو خواب موصوف شدت نمود ، روز بروز مرض در
 گزاید بود ، ماه محرم الحرام سنه ۱۲۱۶ یک هزار و دو صد و
 شانزده هجری و صفی المظفر بالتمام به بیقراری و اضطراب گذشت
 و اطباء فرنگ یعنی ڈاکتران با هوش و فرهنگ بهالاجه مامور
 بودند لیکن بهقتضای ، بیت

چون قضا آید طبیب ابله شود
 و آن دوا در راه خود گیره شود

بتاریخ سی ویم ماه ربیع الاول چهارشنبه پنجم گهڑی روز
 بر آمده سنه الهی و دیعت حیات را بخا زنان بهشت بسپرد ،
 و رخت هستی از دار دنیا بدر برد غفرالله بهر پسر آمد
 و چند ادبیات در تاریخ و هاتش گفتار میرور ،

ادبیات :-
 طغان و دام جهان کرد صحت الامرا
 دگر عروس دکن هجو او نهاده جفت
 به خلق ها به خلق ممدی می داشت
 که بود کزدل او گردد غمزد جسم حرکت
 غریب پرور و مهمان خواز بود کریم
 مبدع شاه و بگدا بود آشکار و نهفت
 چهار شنبه و سیریم ربیع الاول بود
 که از سر بر ریاست به تخت مروت رفت

استقبال کرده دست مرا گرفته اندرون بردند و خلوت کردند،
چنانچه همان جاناچ لامرا پسر شان و سید شجاعت علی خان و
برادر و دیوانی مامور بود و سراف این چهار کس دیگر چه سبب
تسویق ترسیل اجوبه پادشاه زاده ها معه سوغات و نکرانده چنان
پروچه شتی و عذر بهین بهمان نمودند که عقل باور نبود،
گفتند که اگر چه لایق مرتبه مرشد زاده ها بلند اقبال معلوم اما
بافضل چند گشتی هم سوغات و تحفه جات و نکرانده نقد به
مرور مرشد زاده ها چهار کرده داشته ام، در چنین ماه بجانب
سامی فرستیم که جناب معرفت خود روانه فرمایند، گذر که
مرا منظور نیست که معرفت من باشد زیرا که همیشه مردمان
سرکار معه مرقومات من می روند و می آیند، اگر خوشی مرشد
زادگان می خواهند معرفت مستعدان خویش این نکرانده و مکاتوب
را ارسال دارد، درین امر نیز سفرها آورده و به القاص معلومه
س انجام این کار نیز در نامه من کردند و گفتند که دیوان سرکار
را پس اجابت سپرد می کند و یک عرضی خویشی بجانب
مرشد زادگان خواهند فرستاد و رسید ها خواهند طلبید، و برای
بهگوانداس دیوان من جهاز و خرچی مقرر کردند که در آن جهاز
نشتعه سوغات و نقد را همراه خود برده و رسانیده و جواب ها
گرفته زودتر هم بر جهاز معارفت نمایند و بعد تقیر این
مقدمت فرمودم که شنیده ام که دشمنان ایشانرا از چند روز
پایه و بشور خورد و کتان بریدن جزو می کنند آنها پس دادها
از قبیل عرض غارشت بوده باشد یا مواد دیگر، فی الحال چند
بشور را بمن بفرستند و گفتند، از ماه گذشته حال بشور گزیده

اما بعد انقضای عهد الامرا مرحوم علی حسین مخاطب به تاج الامرا المتخلص بهاجد مذکور عازم امارت پدر خویش گردید لیکن بوجوه شته میسر نگشت و این نقش بر مراد و صورت ده چست امام دولت پادشاه انگلستان بتحدیست خود نهوده بتاریخ دوزدهم ربیع الاول «سنة الهیة» عظیم الدولة بهادر پسر امیر الامرا بهادر مرحوم را بر آورده به مسند ریاست نشانده بنام نامی شان درایت شوالی نواختند و خطاب امیر الهی و الاجام عظیم الدولة بهادر مخاطب ساختند ، و معاشه طرا خور احوال ایشان ماهوار و پنجم حصص سالیه مقرر نموده به کار مالی و ملکی خود پرداختند و معاشی ما دیر همراه همه خاندان و الاجامیه و غیره آنچه کارگران عالم سری مقدر نهوده بودند معین نهوده ، چنانچه ماه بهاء پلاجمت به آرام تمام مطابق انصیب یصحب می رسد و بزاییه قبول شستند مانند نفوس مسطل به کاروبه اعتبار محض گردیده انکاس حیانت مستعار را می شماریم و نگاه داریم که نامی اجل برسد که لبیک گفته از پی دار ناپایدار فنا بگذریم و بزاییه بقای عدم بخریم ، اما جناب دروب موصوف بعد شوالی در محو ماه بکمان واقف کشریف آوردند ، دستار سر بسته همه گوشواره گبرکا بر سر اوشان گذاشتیم ، بطور بزرگان خویش آداب بها آورده نشستند و از اخلاق اوشان که ارثی است بسیار مشکور شدیم ، رسم طر و پادان ادا نمودیم ، همچنین بمانده میرزا هادیون بهمت نیز کشریف بردند اوشان نیز تبرک دادند و از اخلاق ایشان شاد گشتند ، بعد ما را بخانه خویش طلبیدند حتی الباب استقبال کرده دست مرا گرفته آوردند بر

چو جست افزونی تاریخ این غم همه

۱۲۱۶

شده ز روز قصر چنانچه بود بگفت

بسیار مرد متحول و متین عاقبت اندیش و کنه بیس و
ملاق با خلاق المومنین بود شعر فارسی مخصوصاً ریخته در زبان
آرد و نسبت بدکنیان نهیو گفته و تغلض خود را، مهتال آورده،
از بخله گوی و لطیفه منجی و تفسیر طبع نیز نهیو داشت،
و اکثر جواب بدیده بر مول آورده، چند ابیات از تالیف
آوشان دیگر بقلم آمده، بیت:

میں بجاتم خود اس دل کو لقمہ پھر تاروں

آہ کیا عقدہ مشکل کو لقمہ پھر تاروں

بیت

ہمکو منظور یہاں قصر امل کی تعبیر

عمر چوں ساقیہ دیوار ٹھلی جاتی ہے

بیت

دامن کو ترے کہینچ کہ چھوڑے ہو آن دل

باعث لشی کہ چلے گا تیرے ہی جان دل

یا تکمہ قیام تو یا چھاتی کا ہدی

ہرگز چھوڑیو تو یہ دوسر مکان دل

ذکر ذوابی عظیم الخولہ بہادر امیر الہند والا جاہ
سلمہ اللہ ابن ذواب امیر الامرا ولد اوسط ذواب
محمد علی خاں بہادر امیر الہند والا جاہ غفر اللہ
لہما و انچہ دریں سال و در ضمن انست تحریر

یاغنت

گذاشتند، حق تعالی به صیحت و عافیت و عصمت و عزت بهادر
طبیعی رساناد و جمعیت خاطر غواء دهاد بجنبه و کمال کرمه -

ذکر وفات سرفراز الدوله ناظم الهاک میرزا حسن

رضا خان بهادر ظفر جنگ

و هم درین سال از دوشنبه برادر جانم میرزا جلال الحین بهادر
از کهنه خبر رسید که در ماه رجب سنه الحیه سرفراز الدوله
ناظم الهاک میرزا حسن رضا خان بهادر ظفر جنگ نایب وزیر
مسلور به اجل طبیعی در گذشت، حق تعالی بها مرزاد و
در جنت نعیم جایش دهاد، از مطالعه این خبر موعش تر به
اختیار گریستم زیرا که مجسم امیرزا دکان دهنی و مرجع شرطه
لکهنو خانه اویخته بسا سالو کهام شایسته و آداب از ماحموده.

چند گفتار از اخلاق سرفراز الدوله

مرحوم موصوف

هفت سال با سرفراز الدوله صحبت ها داشتم اما در هیچ
حال آداب مارا از دست ندادند، و گاهه حضور ما بر مسند یا سوزنی
نگه داشتند حتی که یک بار در سرماه شدید به خیرانه
برای عیادت طبیعت ایشان که در حالت مهمل بودند رسیدیم،
مسند خود را گذاشته قالب فرش رسیدند و سلام نهوده دست
مارا گرفته بر مسند خود نشاندند و خود دورتر رو برو ما دوزانو
شده نشستند، هر چند گفتیم که سرامست و علاوه مهمل شمارا
درین حالت فرش نرم و گرم مناسب ترمی باشد که مسند دیگر
برای خود طلبید و برای جامه گیرید و درین باب مبالغه ها نمودیم،
گفتند که از سلام تا قیامت این به ادوی نخواهید دید، اگر صد سال

مسند نشانده و تراضی عطر و پادان و غیره خاطر خواه بجا آوردند ،
 و در وقت رخصت نیز رسم تشییع تا دروازه باغ دیوده و مارا
 سوار گمانیده و سلام کرده رخصت گردیده ، غرض بسیار به اخلاق
 پسندیده و اوصاف حمیده یافتیم و فرستاده شدیم ، حق تعالی ایشان
 را همیشه بهین صفات پسندیده که الحال است سلامت به سلامت
 مسندشین ریخت نگاهداشته از بدنامی گفتار و کردار نا علایم
 معشون و مامون دارند ، و غرض ما ما بسیار سلوک شایسته و عمل
 بایسته می نمایند ، هرچه کار ضروری شادی مهمانی و غیره روی
 نماید در امداد آن به توقف پیش می آید ، در شادی و مهمانی
 جشن و فاتحه و درود و عرس بزرگان و سیر و تماشا مارا دعوت دیوده
 یا عزت و حرمت نشانده رسم ضیافت معه پادان و مژدان و غیره
 بجای می آید ، و محل عالیه ایشان یعنی خواب بیگر صانع در
 خاندان خویش چنانعالیه همت و دیگو سیرت هستند ، از خردیش
 و بیگانده مخصوصاً از ما و محلات مادر شادی و مهمانی دعوت
 دیوده سلوکهانگ شایسته و اخلاق بایسته بحمل می آید و مارا
 راضی می دارد ، و فخر الامر! بهادر پسر دیگ اختر کلان ایشان
 بسیار دوجوان صالح و مودب و مهذب تر به اخلاق والد خویش
 است ، و پسر خورد المسیر به محمد علی خان بهادر که هم در
 دوابی ایشان در اوایل سال خویر تولد گردیده و هنوز طفل است
 نیز سلامت شایستگی بر بشره دارد سلمه الله تعالی .

ذکر تولد دختر راقم

که هجری سال وهر جمادی الاول سنه الهی از خرد محل
 دختره تولد شد مصفا به سارا بیگر ساخته و عرف بیگر جانی

بعد زمانه از انصرون محل محله کاغذ تصویر در دست گرفته
 بر آمدند و در دست من دادند و گفتند که ملاحظه این تصویر واید
 فرمود دیدم و گفتم که محله است سوار بازه در دست می دارد
 و بر کوه می رود ' گفتند بر پشت این کاغذ دگانه فرمایند دیدم
 که نام محله نوشته است بغير خطابه گفتم نام محله است و نمی
 دانم که او کیست این جد حقیقی این غلام است که در عهد جد
 اعلاّم آنحضرت یعنی حضرت بهادر شاه پادشا این حضرت اورنگ
 زیب عالم گیر غازی خدمت باز داری داشت ' چون چنین شنیدم
 بعد از آن تصویر برداشتم گفتند عرض غلام از ذات و صفات جد
 خرد چیست مطلب سعدی دیگر است ' گفتم آری چیست گفتند اگر خدا از
 فضل خویش مقدوره عطا فرماید این خدمت موروثی غلام یا نه ماند
 متعجب شده گفتم الله تعالی بر همه چیز قادر و این خدمت دوی
 مرتبه ایشان است ' آنگاه چو زمه دیگر از مراتب علیا که شایان
 ذات ایشان باشد بر نامه ماباید گذاشت ' گفتند آری همه بر تطلعات
 حضرات موقوف ' اما عادت این خاندان عالی شان آنست که دیگر
 خدمت ضمیمه خدمت موروثی می باشد بعد از چار جامه نوشتن ناف
 که دو تیار شده برد بعضور من آوردند ' گفتند که این چار جامه
 احترام نیست گفتم مرا معلوم نیست بیان نمایند گفتند عمر
 حقیقی غلام خدمت زین خادّه سرکار دولت مدار حضرت محمد
 شاه پادشاه فردوس آرامگاه موقوف داشت ' و چون حضرت موقوف
 را عارضه ذائق و غیره عارض گشت برداشتن زین تصدیق می شد
 لهذا پیش زین در ساخت ' مکانی فراخ تصویر نموده به کا ریگران
 حکم فرمودند و این چار جامه در احترام معرفت عمر غلام تیار

خادمه اقرار را از مقدم خویش رونق خواهند بخشید انشاء الله همیشه
مردوب خواهند بود بلکه در آن خواهم افزود ، آنگاه انگار اوشان
بجاییت الاقصی دیده گفتم که شمارا قسم جان ماست خود را حضور
غلام گفته متکلم نه شده باشند زیرا که ایشان درین حالت بیکی
دستگیری ما کردند ما ایشان را مربی خود می دانیم ، بمجرد استماع
این کلمه درخواستند و دست بسته گفتند که اگر جان غلام را می
خواهید بجان و خون غلام که بار دیگر غلام را مربی نخواهید
فرمود که مرا لرزه می آید ، من گفتم و چیستم که دستگیر و مربی
حضرات شوم غلام از غلامان حضور بیش نیستم ، طالب غلام مساعدت
کرد که سعادت خدمت حضرات حاصل نمود ،

نظیر این - هر چنهن روز در حالت شدت مرضه که طاقت
برداشتن داشتند میاده رسیدیم عفر تواضع نمود ما هر دو برادر
را برگریس ها نشانند و باقی همه امرام خورد کتان خویش و بیگاه
معه پسر اوشان زیر پیشی پانگ بر فرش قالیچه جا داشتند .

نظیر این - هر چنهن روز بر امپ ها سوار بودیم و با یکدیگر
به شغل جریب بازی و نیزه پرداختیم من سبقت نموده جریبه
آهسته در بر پشت سرفراز الدوله انداختم تبسم نموده گفتند ماشاء الله
خوگو انداختند ، گفتم شما نیز جریب را بر من اندازند به بینم
که خالی می دهم یا نه گفتند که سابق عرض کرده ام در حالت
ملاصحت نیز از غلام به ادبی خواهند دید .

ملایم این حال ، روز به پیش من در کلمات عمر وزید مشغول
بودند که یکایک برخواستند و گفتند اگر حکم شود برای کاره درون
خادمه رفته فی الفور غلام حاضر خدمت می شود ، گفتم مبارک پس

بود ، آن سرود کشیده گشتند که خاطر مبارک را معلول شد فرمایند
این دودهم خواهد ماند آخر جوهری جواهر شناس قدر، حضرت
را خواهد شناخت و دور کعب رفتار براد راست هم خود را خواهد
انداخت ، غیرت حضرت از ذات حضرت جزو لایفک است .

ظفرآین ، روزی در موسم عید پیر کرمی در زیر باره دری
اوشان بگزاره جود مخکوره من و میرزا جلال الدین موصوف و محمد
ظفر الدین عرف میرزا حسین بخش مخکور که راقم و پیرا بجام
فرزندان خود چه ترتیب کرده و اکثر در تیر اندازی و سیر و
تماشای مجالس ذواب وزیر و نایبش وغیره همراه من داشتیم در
کرسی ها چاهر نشسته بودیم که درین اثناء محمد رضا خان بهادر
پسر اوشان رسیده مودبان مبارکباد گفته و سر خود فرود آورد که
بگلو چسبدم از تماشا محبت خواستم که چر خاسته به سینا چسبدم ،
زودتر سرفراز الدوله دست من بگیرانند و گفتند که جهان غلام
باز آید چنین حرکت نا مناسب به خاطر نخواهند آورد که
موجب آزدگی غلام خواهد بود و آنکه در حضوریت توقف
خواهر خود ، این غلام زاده چه لیاقت این امر دارد پس
دست که حضرت دست شفقت بر سرش گذارد و به اہلاس
حکم فرمایند ، این کلمات شنیده با و شان دعا دادم و
دشتمه ماندم .

در تاریخ وفاتش از گفتار علا محمد ولایت ز

اوستاد ذواب اصف الحولہ مرحوم

لا جورد کبر با طبع ملک مردم ربا ست
می زده ز دگار پیر آئینه دل این بر باد

شده به‌طور گذشت و عمر غلام مورد تمسین ها گشت ' غرض از نمودن این زمین هم به‌احست که این خدمت نیز در خاطر خاطر یاد ماند

نظر این ' و قتی که در کاکه رفتند و از آنجا بازگشتند و بامی ملاقات کردند ' در تعریف پلکه کاکه و صفاتی مهارت و اجناس آنجا از آلات شیشه و ظروف چینی و کاره و هندوق و غیره که هر یک دو تعداد و احترام زمانه دیدند شروع کردند و گفتند که در آن وقت چون حاضرین را می دیدم و جام حضرت را خالی می یافتم به اختیار یاد می نمودم گویا حضرت بر دل غلام جادداشتند و گفتند که آنگاه هم مکان غنچه‌ها از حاضرین آنجا اعلی بود چون حواشی تفسیر این را پرسیدند گفتند در آن وقت مکان غنچه‌ها در دل بود و جام حاضرین در آن منزل منبسط شده گفتند پلکه بر سر چشم ما بزرگان ما اگر منزل سازند سعادت ابد داریم ' بعد گفتند اگر چه تصدق حضرت همه چیز مهیا و اراده غلام نیز همان بود که در پس سفر همراه کتاب حضرت به‌راون سفر بعمل آریم اما بعضی حواشی غلام را ترسانیدند که خدا داند که خواب صاحب چها تصور کنند و مردمان گویند که دسل تیموری را توره ساخته همراه خود می‌دارم ' ازین جهت ترسیدم و حضرات را هم‌درین جا گذاشتم و مافی الحقیقت بر دل غلام جادداشتند ، گفتند برادر چادر این قضایات اکنون ما را ردینت شده است و هر کس که ما را از دسل تیموری می شنود از اشاره می کشد ' چنانچه طایس و روباه را در که همی قضایات دارند و همی ویال آنداشده به‌درای متادی می باشند ' نمی دانم که زمانه بامهه رنگ آورده و چه جازی نموده و آئند چه خواهد

ذکر وفات علی حسین البخاطب به تاج الامرا

ولد ذواب عبدة الامرا مرحوم

و در همین سال دویم ذیحجه سنه‌الیه روز سه شنبه تاج الامرا

علی حسین البخاطب به مآد و حسین جریض اسهال کبدی بهمره‌زده

سالگی شوجران بصد حسرت و ارمان باطل طبیعی در گنشت غفر الله

بدین خورده‌سالی شهر فارسی بکمال فصاحت نازی مضبوط گذت و اشعار

رائیکو فهمیدم ، اگر عمرش و فائزده در دکن صایب وقت بودم ،

چند اشعار طبع زادهی - بیعت

دخواهد بست مانی نقش خط آن چری رور

اگر از جوهر آئینه سازد خامه مورا

نگردید است حسن گرخت ساقی سرت مومر

که میخا این قدر چر داشته فریاد قاتل را

خواب از گل مگر بر داشت است آن آفتاب امشب

که از محبت عرق ریزد چو شبنم آفتاب امشب

وله

ماه در آب شود غرق ز محبت مآد

گلرخ من اگر آید به لب چو امشب

شباب رفت و همی قدملقه ساقی هست

اگر چه گشوده شهر وای کمانه هست

نقل عرایضی که بحضورت پادشاه و ولی عهد

بهاذر و رقع به میروا مجل و طخل در تاریخ

ماه رمضان سنه‌الیه فرستاده بودم و نقل عرضی

حضورت قدر قدرت

چرخ چرخ گردد زمین ویران شود اکثر سیاه
 امپراتور دهر را یارا موالیدی میاد
 می کنند در تنگناهای طاقت آخر توتیا
 گر شریکونی و گر کیمسروی و کیلیاد
 میاس ملحد اشتباه سرفراز الدوله را
 در بهر دست و تیرخ فلها در حسرت کشاد
 آنکه از پهلوه جایش پشت گرمی داشت مهر
 دور چرخش برد و چرخ خاکه آمد پهلوه شاد
 گردش چرخش برآمده چرخ زخم حرص و آز
 داشت بر بازو دل خاصیت عز جواد
 طرز دان حلیت بیضا رواج آموز شرم
 حامی دین شمشیر بازار آهن سداد
 چون رجب شد از محرم در وفاتش مشتبّه
 اشک و آه هیرمادش داد طوفان را بهاد
 مرده اعمالش چون شد فردوس رضای بهشت
 دهر اجر العالمین گفت و برویش در کشاد
 روح گفت از عالم ناسوت که ناسوتیان
 بهر تاریخ وفاتش در دعا هر باعداد
 قدسیان وادی بوندی این منادی می کنند
 وادی جنت مکان سرفراز الدوله داد

ذکر وفات والده حاجده واقم

و در همین سال بتاریخ بیست و دوم شوال سنه ۱۱۱۱ هجری
 سرسام والده این مستقام از جهان فانی چادر باقی رحلت فرموده - و
 بهشت آسودند رحمتها الله رضی الله بها لقضا گفته در باغ میان قاسم علی
 پیرزاده که در قتل (کرمل) کبیری متصل جهنم قادر ولی و باغ
 بروداس الملکب بعنایت باغ است مدافون نمودم قتل ازین در ابتداء
 این کتاب شبه از صفات این، جناب نوشته ام اذالله و اذالیله راجعون

درین خاندان عالی شان عادت می بود که از فرزندان خود کار عهد می گرفتند و چون این رسم از عهد سلطنت جد اعلی ما یعنی محمد مهزادین پادشاه جهاندار شاه الکفاحی به حضرت عرش آرم گاه موصوف بر افتاد و مامور آل و اولاد دینی اعمار خود را مخصوص قلعه مبارک فرمودند ، رعیب سلطنت گورگانه بهر باد گردید ، چون فرزندان در معاضدت سلطنت و معاونت آن بازوان قوی دست می باشند فهم من فهم ورقه ها کشاده نامه میرزا مغل صاحب و میرزا طغل صاحب ملفوف عرضی جناب است ، امید وارم که رسانیده و جواب از و شان گرفته در شقه خاص ملفوف فرموده نهایت فراهم فرمود زیاده بجز تسلیات و بشدگی فرزندان چه بر طرازه .

نقل ورقه میرزا مغل و میرزا طغل صاحب موصوف

صاحبان مهربان قهرمان میرزا مغل صاحب و میرزا طغل صاحب سلمها الله تعالی از میرزا مغل کلان نظری که سابق غمخوار تخلص داشت بعد پندگی فرزندان آن که مدتی معید گذشته که غیر تحریریت آن صاحبان معلوم نگردیده نهایت دل را اضطرابی لاحق گشته و بجان قراره دمانده ، مسبب می تواند که سبب ملاقات بهم رساند

بیت - هر دم دعا ها می کنم بر خاک می مالر جبین

تو جمع کن با دوستان یا جامع المتفرقین

ورقه که ملفوف عرض ولیعهد بهادر است بر مضبوط آن مطلع شده ، یقین که شقه ذوالش نامه ولیعهد بهادر معید غیریت خود ها نوشته شاد فرمایند بشرطیکه از خط خاص خود ها چند مطور بر عادت قدیم نوشته باشند و در آن چند کنه

این خاندان زاد بوم پرورده هر فرزندی و هر فجری را سبب الاعتقاد
 حسیره زانکه عهد حقینی جناب اقدس است امید واثق از خالق
 العباد آن دارد که تازیت ازین غلام جزوسو همت امر طعنان و
 هسیان سر نخواهد زد و تا حال آنچه شیوه خاندان زادی و فرزندی
 بحال آورد چنانچه به تحصیل معلوم حضور پرور گردیده و آنچه
 بابت جیهور و جوده سور یسوع مبارک رسیده بود هر از مختریان
 لایق باشد مبردا امیت از حمایت خسروانده آن که آنچه عهداً و
 خطام تقصیر و واقف شده باشد عذر فرموده حکم اشرف ذکا یاد
 که و ایچیت بهادر از دو کلمه شقه خاص کرامت اختصاص غلام را
 سروراز فرمایند و المال از چند سان غلام تخلص خود را سابق
 ضرخوار داشت تبدیل بهرده نظری گردانید ، اطلاعاً به عرض عرض
 رسانید زیاده حد ادب ،

ذقل عرضی ولی عهد بهادر

حضرت صاحب عالم و عالیای و لیعهد بهادر سلامت بعد
 اداه آداب تسلیات ملتس آن که بحضور حضرت قدر لغرت
 عرضی مرسل است امید که بعضو تقصیرات غیر واقف سعی بلیم
 میکل فرموده مرحمت نامه حمایت فرمایند تا آنچه خدمت که
 لایق فرزندان و دیار عدان است از دور بجا آورم و در امری که
 مامور فرمایند سعی باشم ، بهر دو صاحبان مهربان میرزا مهمل
 صاحب و میرزا طعل صاحب از پنجه بندی رسانند و احوال
 رسوخیت بنده نسبت بآن جناب چنانکه هست از او شان استفسار
 فرمایند لیکن اول توقم دوازش از آن جناب است آیا نمی دانند
 که قبل ازین تاسلطنت حضرت بهادر شاه خلد منزل جد امجد ما

هاله طالع من شهر جان تک دیده
هاله من اک جوان جاتا من

وله

سپهستان بهشت کار کردند
بهشتک عالم بهمان کردند

وله

شود خورشید چون طالع من از روم تو اندیشم
هاله گر نظر آید ز ابرو تو اندیشم

دهند از بهمن از دوزخ بهتر سر ز آتش هجرت
ز جنت گر رود نگر من از گور تو اندیشم

وله

بره آن ماه دگر بهر و قرار امشب
از فلک می گذرد ناله زار امشب

نقل رقعه ترکی که به میرزا مغل صاحب نوشته

بود

ایکبر اوراقیه هم میرزا مغل صاحب قولی سوره
(۱)
چهارمیش پسرسون اول گریندین که میرزا لدان آبرو بولوب
ممن تون کون جو غلو قدا قلا رممن او می بود ورکیم یکی عرف
اوی اینمکنه گزنی تبسکه - دین تبسب اوی ایشنگزنی سپونچ
بر جو رسون لار ارتوق تبسکه -

ترجمه ترکی

صاحب من میرزا من میرزا مغل صاحب بعد چندی
معلوم باد از روزه که از ایشان جدا شده ام شب و روز دریاه

در لحظ ترمی از خط میزرا محل صاحب چیز باشد و چنان
راز سرچشمه که سرام ما و ایشان و میانچی هام مخصوص دیگر
آن را حداخته باشد، ده آن می گویم که رازها و پوشیده هم
بلکه آنها که از قریل سراسری و مضایقه قیادته نداشته باشد
زیرا که در میان ما و ایشان رازها و رفته که شاید پوشیده هم
مطلع نباشد بقول شاعر -

میان عاشق و معشوق رمز است
گراما قاتبسی را هم خبر نیست

و بیتر از تصنیف قدیم خود که از نظر من گذشته و دیده
باشم تا آن خط را بر دیده خود گذاشته دور و بر سین
نهاده سرور حاصل گردانم، چند ابیات از دیوان قدیم خود
برای نشان نوشته شد - لریقه

گرچه دل گریسوگیس میس پیر که اکره هم
لوگ دیوانی کهن کهنه باولی یک چاه هم

و

تجهه میس جسد دهیان جاتا هم
هرش آیا اس آن جاتا هم
دل مرا گر مرا صبر و اند
تجهه یکه میرا گمان جاتا هم
تیری مزگان کی کیا کرون تعریف
تیر یک به کمان جاتا هم
سج مره شرم کی ترا دیکه
چپه پانکا پنهان . جاتا هم

رام مومی ایلیه دریافت گواهند شد تحریر ربیع الثانی سنه یکهزار و دویصد و هفده هجری نقش مهر ولیعهد بهادر این چود پسرانگاه میرزا اکبر شاه بهادر ولیعهد محمد شاه عالم پادشاه غازی پس درانامه شکرانده این شقه باز عرایض بطور صدر و بدیروزا مغل و طغیل صاحب مکرر در شکوه خرسیدن جواب رقعدها نوشتن و ملفوف عرض ولیعهد بهادر خبرده روانه سلطنت -

نقل شقه دوم که از طرف ولیعهد بهادر که بنام راقم شرف اصداد یافت

فرزند داماد عزیز از جان سلجه الله تعالی عرضداشت مرسله آن فرزند نام دار رسید مضامین محبر و ضمه مشر و حاً واضع ولایت گردید ، ظاهر آن فرزند عزیز از جان شبه مهر خاص گردید ظهیرالدین محنتی از دانائی آن فرزند دور وانمود ، از مهر قدیم شقه ها جاری مهر دیگر نیست ، جواب رقعده مرزا مغل و مرزا طغیل ملفوف می رسد دریافت گواهند کرد ، رام لکھپت رام وکیل امارت و ایالت مرتبت امیرانند والایه عظیم الدوله بهادر همواره بحضور حاضر می باشد ، آنچه فرستادن منظور باشد معرفت مشاوریه مع عرایض حالات از سال می داشته باشند که خانمیزاد حضور است سرنامه این چود فرزند داماد عزیز از جان میرزا علی بخت بهادر نقش مهر میرزا اکبر شاه بهادر ولیعهد محمد شاه عالم پادشاه غازی مصرعه بست و هجتم ربیع الاول سنه ۱۲۱۸ یکهزار و دویصد و هفده هجری -

می‌باشم رجاء اینکه دو حرف از خط دست خویش نوشته
 بار خود را شاد فرمایند زیاده چه

نقل شقه ولی عهد بهادر که از خطای بنام واقعه رسید

فرزند نامدار عزیز از جان میرزا علی بغت بهادر
 سلبه الله تعالی عرضداشتب مرسله آن فرزند عزیز از جان
 رسید و مراتب مندرجه مشروعا دریافت گردید ، چون
 درید خبریحت ها بود مسرت بر مسرت افزوده نوشته اند که
 عفو تقصیرات آن فرزند فرمایند تا خدمت لایق فرزند بجای آید
 فرزند تا مدارین آن عزیز از جان گاهی مصدر هیچ تقصیر نشده
 اند ، و خطایم از آن فرزند سرچر شده که ضمیر منیر ما گذریم
 یا ملاله از آن فرزند داشته باشد از آن فرزند بسیار راضی و
 خوشنود هستیم ، ازین طرف بوجوه الطبیعیان دارند و این عفاقت
 ظامری که رویدادایس را از مشیت قادر قدیر تصور توانی نمود
 والاجدائی آن فرزند گوارا خاطر مبارک است ، درین و لایحیطه
 هام عوضه اشد امارت و ایالت مرتبت شوکت و شهادت منزلت
 عظیم الدوله عبدالعالی خانی بهادر شوکت جنگ مسرقت خاندان
 موروثی راه نهمیت راه مصداق دُکور از نظرات دور گشت ، از استقام
 واقعه عمده لامرا بهادر در خاطر خاطر متاسف گشت متعاقب
 عطایام حضور لامع النور شرف اصدار شواهد یافت ، به سبب
 عدم دلائل ذکرانده صوبه دار اینجا توقف شد بهیسی که ذکرانده
 صوبه اینجا میرسد خدمت روانه فراموش شد ، می باید که عرضداشت
 بحضور انور از سال می داشته باشند ، مابقی احوال از نوشته

میرزا محمد خوشدل، این بیت از تالیف خود نوشته ام برای
نشان بیت

همی که میسر میسر غراب همی

اسلمی لایق عتاب همی

و السلام

ذقل رقعه ترکی که میرزا مغل صاحب از خط

خاص خویش براقم نوشتند

یو چیخام یالبار پاقچی دان او لجام سونمیره قر یار غابو

لسون بیخیکیژ کوپ تالاجین یتشته ارشی کون کور کاریشدان

کی نکلو من شونوچی و عرهمینی سرتی بواری تمکیری تعالیه بیلا

دور کیم سیزده کوپ یو غلامین فی قیلای کیم یسیری قاتلیقی

و کورک یراق بار روزی تعالیه ایسه بیرونی و سیزدی کیمیک

لیکیمیکاییر قالا کور روشی قلسون اوردان یراق یوق مین

چغای سایم قسه سوزدی دعا خیر بیهله یو غلامین

ترجمه ترکی

ایس بندک عاجز بعد سلام واضح باد خط ایشان بعد مدت

رسید از دیدن آن دل را خوشی و جگر را مسرت شد ،

حق تعالی می داد که شمارا بسیار یاد می کنم حکیم که زمین

سخت و آسمان دور است ، ندانم تعالی اگر شمارا و ما را در

زندگی یکبار ملاقات کند از دور دوست ، من بنده هر بار

شمارا بدهم خیر یاد می کنم و السلام .

ذقل رقعه فقیره بیگم صاحبه خواهر کلان حقیقی

موزا مغل و موزا مغل صاحب از خط خاص ایشان

در زبان ارمو که پنهار رسید

ذقل رقعہ مرزا مغل و طغل صاحب کہ مذکورہ شقہ ولی عہد بہادر بنام راقم رسید مصرورہ تاریخ و سنہ صدر

چراغ بجان برادر خوشتر از جان علی دشت عرب مهرزاد کلان
البتخلص بہ غفور اظہری حفظہ اللہ از مغل طغل بعد سلام یاد
بود و اضمع ہاد بعد مدت مدید کہ از چہپور بہ لکھنؤ رفتند یک
دفعہ سابق و یک دفعہ حال کہ خط در عرض حضرت و لہجہ بہادر
دام اقبالہ فرستادہ بودند رسید ، کہاں خورسندی هست داد آنچه از
غرائب غفلت چہدار شدہ دوستان را یاد کردند اگر دریں ولا در
شہر می بودند تبار روز صحبت ہم جنسی می گشت آنچہ در
مقدمہ و کالت قلبی نہردہ اند اگر معرفت بندہ منظور می دارند
بہتر والا معرفت دیگرہ منظور باشد بہتر بشر طبعہ چندہ کار
برآید ، و اگر مثل چہپور باشد چہ موصول از احوال مهرزاد خورد و
میان میرن هیچ اطلاع نہ کردند کہ کجا آرد و چہ می کنند بہر حال
حق تعالی دوستان را زندہ خوش دارد ہمیشہ تا دست داد
ملاقات از خبر خیریت ہا مسرت بخش باشند ، بزدانی حضرت
ولیعہد بہادر دریافت شد کہ ارادہ حاضر باشی زیر سایہ دارند
حالات اینہا از اخبارات دریافت بودہ باشد کہ خوشتر آید
دقت عظیمہ باید ، اگر یکبار ملاقات کنند چشم ما روشن ، این
جانب مشق چند خط کرد و ہمدی برام نشان نوشتہ ام نیز
نشان کباب کیولہای و وفاداری دسترخوان و رنگابی کہ در خر محلہ
در وقت ہمک ہرام در عین شدت آتش جدال و قتال می
فرستادہ نوشتہ ام ، از یں راز کمہ واقف نہست کہ ہشا

و بعد هنگامی غلام قادر مردود را قهر و تحویل دار کتابخانه
و غیره سرکار خویش نمودند و بمغفور پادشاه و ولیعهد چهار در
وکالت های خاصی داده در هوا عید آئنده اکثر عرایض مطالب
را قهر را بخدمت حضرت قدر قدرت و ولیعهد چهار در مژون کنانیده می
فرستادند^۱ چنانچه بعضی عرایض و دستخط حضرت قدر قدرت
و ولیعهد چهار در تا حال نزد خود موجود داریم^۲ امید گوشت که
هر چه وقت از وساطت صاحبان عالی شان موصوف و عده های
مطبوعه بهر چه دستخط به قارسد و نسیب نامه ایشان محبت شفقت و
عنایت که در باره راهر دارد مکرر تیرا اندراج یافت^۳ از قبیل
ضعف تالیف^۴ خرافه انگاشت^۵ -

تنبیه - باید دانست که میرزا بابا موصوف مغفور در اوایل
سلطنت یعنی عقب شاه عالم پادشاه در ولیعهدی میرزا جوان بخت
چهاردار شاه مردود و نظارت بختور خان^(۱) حوجه الجا طرب به بهر
ورغان متوفی در زمان صوبه داری نجیب الدوله پنهان جد حقیقی غلام
قادر اطمینان مردود و مذکور بهر چه استیخان و استرضای پادشاه چرخه
تادوازه سال به نیابت سلطنت پرداخته اند^۲ بوجه شتم صوبه دار
دلی و غیره و دیگر امرا جناب ایشان را افواه طغیان و عصیان کرده
و فتنه انگیزی را در آموختند اصلاً بهر رضا اصحابه ساخته هر چند
بیانقت این امر دسیا و حسپا داشتند و در آن اعیان راهر هر شدار
بود^۳ این ماجرا را چشم خورد می دید و بگوش هر می شنید^۴
و همچنین حضرت هرش منزل یعنی عزیز الدین عالم گیر ثانی
که عمر حقیقی جناب ایشان بودند و نیز در عهد سلطنت خویش

ازین جانب به سلام و اشتیاق تمام که معلوم فرمایید که آپ هبشیره صاحبه سه ملاقات فرماکر جو اس سبت کوچه فرما هوم هیئ اس دن سه اپنی خیریت کی خبر سه یاد و شاد نهیئ فرمایا که دل همارا تمهاری خیریت کا دگران سه ' امید که دوستی قدیمی کو یاد فرماکر اپنی خیریت کی خبر سه اطلاع بخشو جو خاطر اپنی جمع هی ' از طرف جرجوردار من که اسم معلوم است سلام نیاز قبول باد از هبشیره صاحبه نیز زیاده چه ' مبرره پانزدهم رجب سنه الهیة ' ۱

تذکره - اصل نام نامی میرزا مغل محمد اکرام الدین است و اسم شریف میرزا مغل محمد عبدالقادر هردو صاحبان عالی شان پسران پادشاهزاده محمد علاء الدوله بهادر المعروف به میرزا بابا داد پادشاه زاده محمد اعزالدین برادر خورد محمد عزیزالدین المشتهر بهنام گیر ثانی پادشاه الملقب به حضرت عرش منزل ابن محمد معزالدین پادشاه المشتهر بهبهادر شاه المظاہب بهحضرت عرش آوار گاد ولد محمد محترم بهادر شاه المظاہب بهحضرت نهاد منزل ولد حضرت اورنگ زیب عالمگیر پادشاه غازی المظاہب به حضرت نهاد مکان ادارت جرجاندر جناب هردو صاحبان موصوف اگر چه در رشته داری هم راقم می شود اما از و نور شفقت و فرزند خواری و عنایت بزرگی صاحب کلان عاصی را باز خوانده اند و در مکتوبات نیز بهمین لفظ یاد می فرمایند و صاحب خود برادر خوانده بهمن عنوان الی الآن در رقایم عزت بخشند ' علاوه آن رازها که بما در و پدر فرزده خوانی گفت عاصی موکب دانسته بران اسرار مطمح ساخته اند و همیشه در پرورش راقم بوده اند ' ۱

دارای دیار گردانیده بنام دامی حضرت شاه عالم پادشاه نوبت خلافت شوالفتند و سکه سلطنت زدند و در همه رتق و فتق این سلطنت کادازده سال جناب ایشان مختار کل بوده.

گنجینه - دواب زینت محل موصوفه محل عالییه حضرت عرش منزل شهید بودند و هیچ پسر سوائه یک دختر که بنام خیر النما بیگم الباطیبه به دواب عهد الزمانی انداز شکم خود گذاشتند لهذا شاه عالم پادشاه را از عهد طفولیت که خلفه اکبر و ارشد حضرت عرش منزل اند به فرزندی خویش گرفته پرورده اند اما دواب عهد الزمانی موصوفه با محمد عزت افزا عرف میرزا مدو که پسر محمد هاجون بخت برادر تحقیقی پادشاه فرخ سیر شهید مرحوم بودند که خدا شدند و در پسر و یک دختر بهر رسانیدند بنام میرزا هجو صاحب و میرزا مکر صاحب و دگنابیگم صاحب نام اصلی شان فراموش کردیم الله تعالی اما چون شاه عالم پادشاه سال دو از دهر از اله آباد مراجعت فرموده در قلعه مبارک تشریف فرما گشتند و بر تخت سلطنت دار الخلافت شاه جهان آباد دهلی با دولت و اقبال جلوس فرمودند میرزا نجران بخت و لهجه مردوم را که از بطن دواب تاج محل بودند بافتاق سلطان بیگم عرف جیونا بیگم موصوفه و با بیگم جان نامی دختر خویش میرزا مغل صاحب موصوفه را که خدا فرمودند چون محل مذکوره میرزا مغل صاحب بعد تولد پسر و ذات یافت دختر دوسر را با او شان نامزد فرموده اند اما تا حضور من شادی و عهدداری شان بعمل نیامده بعد شش ماه آن طفل فوتولد نیز داده و بعد حضرت قدر قدرت وزیر النما بیگم دختر حضور را

جناب ایشان را صاحب موصلة دریافتند و بر آن قفس محبوستر از
فرزدان خود می داشتند و لاگلی دیگر دختر خویش را با ایشان
دادند فرمودند و جناب میرزا محفل و میرزا طفل و فقیر دیگر و
قتل سلطان دیگر البشیر به حیوانا دیگر از بطن مبارک لایلی دیگر
موصوفه مکرره تولد یافتند و الله تعالی و چون حضرت عرش
منزل را ترک حرامان شهید نمودند در آن وقت درین هنگامه بلا
گرفتار بودند و بعد شهادت حضرت مغفور جناب ایشان را قید
نموده در قلعه مبارک بنومحله سلاطین محبوس داشتند و
حاکمان وقت محمد محی البند و محمد محی البند ابن محمد کام
بخش خلف خود قرین حضرت خالد مکان را از قید بنومحله مبارک
برآوردند پادشاه کردند و مخاطب به شاه جهان ثانی شدند و
تقاعدت ده یازده ماه شرب سکه سلطنت ایشان جاری بود چون هجوم
چترپ یعنی بهاؤ و وسواس راژ رسیدند از ذوشت و خوانند و
شهبانیدن جناب ایشان جنوبیان مسطور شاه جهان ثانی را دستگیری
نموده باز قلعه مبارک در بنومحله بدستور قید نمودند و میرزا
جوان بخت جهاندار شاه موصوف مغفور پسر کلان پادشاه چتر جاد
را که هفت هشت ساله عمر داشتند بعد جناب ایشان باز از بنومحله
مسطور برآوردند از طرف شاه عالم پادشاه که در آن زمان در جلعه
الیه آماد مغایر سواوقات دولت علیا بود و ایمنه نمودند و دیوب
زینت محل مادر علاق پادشاه را در محل محله سردار و بختاور
خان مخمور را ناظرکل گردانیدند چندی بعد شاه پادشاهی و سلاطین
و جنگلات دی اقتدار و جناب ایشان ولیعهد چهار را سپرد نمودند
و بهشاورت همایک مختار کار و تهیه بدولت افغان مسطور را صوبه

بوده، چون از من شروع دژله می شنید مرا نیز به افیون
 خوردن مصر می کردند، اما احوال پزشکی و خشک دماغ و سوء
 مزاج اهل افیون را ملاحظه نموده گرد آن نگردیدم، روزی در
 مذهب تککرة رفلت، جواب داد که هرچه پیشوایان خود تعلیم
 کنند بهتر آنست که دریم آن روند گفتار مخالفیست معققی
 کجا داده و غرض از شقی ثانی می درآید که از اول، متامل گردیده
 سکوت اختیار کرده دانستم که این قضیه دراز بود لهذا قضیه
 بر خورش تن کوتاه نمود و من نیز قطع سخن نمودم، اکثر
 شکره دا کجوردانی و کمر خردی ایرانیان اینجا می نمود و گفتار و
 خوراک و پوشاک آنها را مکرر می داشت و می گفت اکثر از
 مردمان این جا مثل سناس اند که از سایه مردم می روند

تنبیه - راقم اولا علم طبابت از حکیم عنایت الله خان
 خوانده ام که پسر حکیم عودانگ که حکیم حرم متصرفه
 حضرت خالد منزل بوده و خطاب خانی اش والد راقم عنایت
 فرمودند، از جان زیاده تر مرا دوست می داشت، و در تعلیم
 علم طب دقیقا درو نمی گذاشت، و نام کتاب در طب تالیف
 داده مجلد و مریوب که درو مرکبات تجربات نمود و دیگر ثقات
 جمع کرده آورده، چون در جوده پور رقم عقب من رسید و
 چون در لکهنو رسیدم معه کتب متعاقب من هازم آن سمت
 گردید، در اثناء راه نزدیک بنادرار دریا ساسانی پاکی قظام
 الطریق و مرا شهید کردند و اسباب ویرا بغارت کردند، اصل
 کتاب همراهش تیار شد مسوده اش تا حال موجود دارم غفرانگ که
 از حکیم میر حسن ابن حکیم میر امام الدین دهلوی مسطور

با میرزا فضل موصوف کدخدای فرمودند و صاحب اولادشده باشند
سلیم الله تعالی -

ذکر وفات حکیم احمد الله خان دهلوی

حکیم احمد الله خان دهلوی در هجری سال بتاریخ دوازدهم رجب
سنة الهیة ۱۲۸۷ در بلده گردنای باجل طبیعی در گذشت رحمه الله
عنه ، شخصی در تاریخ وفاتش گفته -

فلان - احمد الله که درین عصر مسیحائی کرد

رفت هر دست ازین دار فنا یا ایمان

سال رحلت معده جوف سرنامش هائف

گفت امروز بر رفت آه فلا طوبی زمان

حکیم مسطور از تلامذه حکیم میر حسن دهلوی است ، با راقم می

گفت که تادوا زده سال زین دست حکیم مسطور بآکتساب تسکة نویسی

رسیده ام و مطب شان دیده ، الحق درین طبابت و حکمت و علوم دیگر اعدم

از حکما و دکن به قباله اش ترسیده ، چند رساله درین فن تالیف کرده

که فهمیدن آن درد کهنیان دشوار است ، ازای جمله تحقیق البهران

و سائر البرجات و شفاء المجهور و اهتمام کیهیا و دیگر تالیفات

دارد که نام آن نسخ بهادندارم ، و طریقه مسالمة اوشان بر طور

استاد نویسی اکثر بر فصد و مهمل منحصر بوده ، و قبل از

آمدن این حکیم و راقم در گردنای فصد را بسیار معرود و

مضر می چشداشتند الحال که فواید آن را بیین مشاهده نموده

اند که رواج یافته ، و حکیم مرحوم قبل از دو سال از زبان

خوبیش خبر فوت خود کتابچه بر راقم داده بود ، حکیم پیشه

از ذکات اطفا نموده ، اما در لواحق عمر معلوب افیون کشته

کلامی احمد بدو خبری رسد ، علاوه آن هلاکش بر طریق یزدانیان
است اما ششائی های در ماهه حرار روپیچه و خطایم از آصف
الدوله دارد اکثر به سفر می پردازد لیکن مضامین سنگ و مبتذل
می آرد ، اما اتفاق معالجه اش دست نداده ، گاه گاه نزد مدار الدوله
و سرفراز الدوله می رسد اتفاق گفت و شنید میگردید ، طور
معالجه و نیز به طور یزدانیان است ، و علم خوب دارد لیکن
از ثقات آجیا مسبوته شد که بیمار خویش را بدان قدر پرهیز
می فرماید که قریب هلاکت می رسد و شنیدم که جوانی او را
اختلال دریافته ، اکثر در اوزان هوا از سبب اطراط و تفریط میکند
اما میر محمود سید صاحب عزت که حس خواب شجاع الدوله می شود
فن طبابت خوب و رزیده اما مزاج دازک و تند دارد که شبه از
ذکرش در کلمات آصف الدوله در تیسر اندازی اندراج یافته ، اکثر
به معالجه سرفراز الدوله می پردازد غیر از تند مزاج صفت بد ندارد
و اوشان نیز فواید چرداشتم ، اما میرزا رضی نام طبیب اکثر
در علاج یزدانی خلط می دهمد و خود رائی هادت دارد . نقلم چون
لطف علی خان بهادر که یزدی است و بهادر خاله زاد سرفراز الدوله
بود عارضه تب مرگ بهر رسانیده و تا یک سال بیماری و امتداد
یافت همه اطباء مکتوره بهعالمه اش پرداختند کاره حتمیستند کرد ،
چون سرفراز الدوله را بهادران ایام سفر گذشت پیش آمد بیمار
مکتور را درصه راقم گذاشته رفته که مشورت معالجت بردارم
جناب حضرت شریک باشند ، اما عقب اوشان چون از مشورت محل
مریض علاج این بیمار بدست میرزا رضی مکتور آمده با وجود امتناع
جمله اطبا بر راه خویش اصرار و استبداد نحوه بیمار گنه را تا

فرایند اندک کرده قریب ده سال از و شای طور طبابت و کارورده
 شناسی و بیاضی در یافتند و نسخه جات اوشای را جمع نموده و طور
 معالجه حکیم احمد الله خانی برادر شریف خانی و حکیم میرزا خلیل
 خان سامان سرکار خواب عمده الزمانی موصوفه و حکیم نورالدین
 چهل حکیم سرکار میسرزا بابا صاحب موصوفه مرحوم و حکیم
 خلیل که در اصل عطار و ملازم سرکار ما بوده و غیره را دریافت
 نموده تجربه ها حاصل کردند و تکنیک در قلعه مبارک پدرم معالجه
 محلات به نیابت حکما می نمودم و رساله در فن طب الهی
 به فرایند الاطفال تألیف نمودم که هنوز تا تبار است، اما
 چون در نکتو رسیده و با سرطراز الدوله ملاقات نمودم حکیم
 احمد برادر فروردترین معالجه خان مرحوم را متعین کردند،
 معالجه من و اطفال و محلات را رقم مشغول بود، رویه معالجه
 نام برده بسیار نازک و چس استخاره موقوف است موافق استخاره
 دوا می نویسد اکثر مرض ها شفا می یابند و حکیم ناصر علی رفیق
 قدیم خواب مدار الدوله چهار بسیار طبیب دانا و دیرینه است
 و میرزا اصغر علی دختر زاده حکیم قریب الله مرحوم دهنوی را
 جیدر بسیار پندیده و صحبت آن طبیب قنیهت پنداشتم، بسیار
 طبیب حافی اکثر بهکان ما می رسد و جگب فرایند می گردید سله الله
 کماله، امیر صادق طبیب که بسیار گران گرش و کردار نگره
 فرود همراه می دارد که وقت مکالمات سر جاریکش در گوش خود و
 سر دوم آن کردا که طراخ تراست نزدیک دهنی قائل می گذارد و
 بصورت آواز را می دریابد، بسیار صاحب علم است و انعام فنون
 در کلام بیضایت قصی بلاغت و فصاحت دارد که شاید در شهر

سید غلام علی خان دختر زاده حکیم میرا فضل خان مسطور به تقریب در
 درسی جا رسید بدو رجوع کردم ، بسیار طبیب جوان سالم
 صاحب علم و شعور یافتیم و تشخص و علاج و به را بسیار پسند
 نمودیم در علاج چند کس درین جای دیدیم و نمود ، و باز بطرف
 لکهنو مهارت نمود ، از شاگردان حکیم میرا اعتبار علی مخدوم
 است سید الله تعالی ، و بعد آن چند به حکیم جمال عظیم
 خان لکهنوی که از تلامذ حکیم شافعی خان موصوف بود رجوع
 کردم مردم آزاد وضع می نمود ، شعر فارسی و ریخته بسیار
 درد خاک می گفته ، تخلص خود را جمال نمودم عالمه دیو داشت
 اما اجالش فرصت نداد ، در سرچشمایی رفته و ذات یافت
 بطرائد ، اکنون اگر در امراض کم و زیاده نصیب بعدا ما را
 احتیاج بهم می رسد ، راقم خود مشوجه معالجه می شود و گاه
 به اطباء آدجا که مستثنا خاطر من اند و به راه بهگوانداس
 دیوان سرکار بهشورت می پردازم اما راه بهگوانداس دیوان
 سرکار راقم که مخدوم شد اگرچه علم فارسی و عربی چندان
 ندارند اما میراث پدر خویش در فن طبابت طور معالجه پدر
 و برادر خویش را دیده تجربه ها حاصل نموده و ذالیفات و
 تجربیات پدر خود یاد و همراه دارد و از محتم این فن و عشق
 کرده که عالمه درین کربلائی هم بدو رجوع می آورد و شفا
 می یابند ، اما بالفعل درین جا نام سید میرا عظم که در
 فن طبابت مهارت دارد و از شاگردان حکیم احمد الله خان مرحوم
 و شیخ شاگرد میر فضل علی خان که شاگرد رشید حکیم احمد الله
 خان مرحوم است چون بدین رسید و طور معالجه و به حال من بر طور

چند روز پیش از آنکه در روز پخته خورانش و کار بیمار باخر رسانید
رحمة الله علیه و از کار دیگر اطباء لکهنوی چنانچه تطویل کتاب به
محل مناسب این نسخه موجود بود لهذا بر همین قدر اکتفا نمود ،
اما حکیم حسین رضا خان والد حکیم محمد یار خان که دخترزاده
حکیم کاظم علی خان قلعه دار مستقر الخلافت اکبر آباد آگره و حکیم
عبدالله خان این مولوی محمد اشرف بنی عمر حکیم مسطور که برادر
زادگان حکیم عنایت الله خان مرحوم مذکور اند درجه دور چهارم
ورود می ملازم راقم گشته و تا برخواستن از لکهنو رفاقت داده در
لکهنو به خطاب خانی ایشان را سرقرار نمودم معالجات ما و معلات
ما بدست ایشان بوده شعب و روز هر خدمت راقم حاضر مانده اند
و در معالجات مبادیان لکهنوی دخل می نمودند و اکثر به پسن شفا
بدست معالجه شای بود حالا شنیدم که بعزت تمام در بنارس می گذرانند
اکثر مواردی حالات خادگی و غیره ارسال می دارند بسیار خدمات راقم
نموده و در صله آن متوقع هرگونه بوده اند اما زمانه فرصت داده
که آن ملازمان به کینه و دیرینه را طالب فرمایم و در ظل عاطفت
خویش پرورش نمایم ، اما چون راقم در گردناگ رسیده طور علاج این
جا را بر عکس دید - کل مشربان این جا علاج خورد و کلان را پروغن
خروم یعنی بهد انجیر منحصر نموده اند و مسلمانان که طب یونانی
خوانند نیز با ادویه یونانی و خردگی روغن مککور اکثر همراه می کنند
و از قصد بیمار را می ترسانند ، غایب بودم و از این علاج ابراه تمام
نمودم ، باره حکیم عبدالله خان دهلوی را یافتیم که از شاگردان میر
حسن دهلوی است غنیمت دانستم بنام برده رجوع آوردم تا که حکیم مذکور
زنده بود معالجه ما و اطفال و هیال ما می نمود و بعد به چنده حکیم

کد همدائی با مجالس متعدده با توره بندی لایقه و رقص و سرود
 مجال و نسوان و انواع اهل طرب تا مدت های قصده سنه الهیه
 امتداد یافته و با فضال تذکری تعالیه بهمهال با جهاز لایقه و اسباب
 مناسبه شادی کد همدائی به انصراف رسید و در هیچ رسمه دقیقه
 فرو گذاشت نشده بتاریخ هفدهم ثی قصده سنه الهیه یا جلوس
 و تماری تمام بهادر مسطور موصوف و سمر شب گشت معمول
 بعمل آورده نور چشمی را یغیر و عافیت با شان و شوکت همه
 جهیز و مکنیت و اسباب ظاهری آنچه مقتدر بود بخانده بهادر
 موصوف رسانیدیم ، و جناب بهشیره صاحبه نواب سلطان انصاریگر
 موصوفه درین شادی ترویج در حالات صدمات خویش سخت
 گرفتار و معذور بودند ، اما نواب پیگر محل هالیه نواب
 عظیم الدوله بهادر امیر الهند والا جاء شری شادی هم
 امداد بهر آوردد خدام تعالیه شان را غیر دهاد المحدثه علی ذلک

ذکر تولد فرزند سعادت مند نورچشمی مسطور

سالمها الله تعالی

بتاریخ بیست و یکم شهر شوال سنه ا هزار و دو صد و هشتم
 هجری بفضل الهی نورچشمی مسطوره پسر تنیک اختر آورده بهادر
 قاضی الدین محمد اکبر خواندیم ، آنچه رسم ضروری هندوستان بود در
 تولد این دختر زاده نیز بعمل آوردیم زادهها ، الله عمرها ، الحمد لله علی
 ذلک آنکه معلوم نیست که در ترویج نبات و چنین باقی زمانه
 چه رنگ نماید و به که اتفاق افتد و از دست واقع چه آید " انهم
 (۱)

پیردانیان یافتند پسندیدم و شمیمت شمردم ، از چند سال رفیقش
 شده محب مرد صالح ، متوکل سلیم الطبع حلیم وضع تیز فهم
 همیشه بهمن دیدم ، حق تعالی در همه امور ویرا معرفت راقم
 بکام دلی رساناد .

ذکر تولد نور چشم خورد راقم میروزا علی بخت المعروف به جانی میروزا

بتاریخ میوم ماه شوال سنه الهیة از خورد محل سوم ذیق
 اختر تولد شده المسمی به میروزا علی بخت و معروف به جانی
 میروزا ساختن نهایت بر اقم اشبه و پر بشرة آثار سعادت است
 حق تعالی بصمت و عافیت و جمیعیت و اقیال و عزت تحصیل
 علم نصیب گرداناد و بهیچ طبعی رساناد .

ذکر یک خدائی دختر گلان راقم الهسبا به سعیده النساء بیگم مذکوره

در ماه رمضان المبارک سنه ۱۲۱۹ یکهزار و دو صد و نوزده
 هجری رسم عقد نکاح دختر گلان راقم الهسبا به سعیده النساء بیگم
 زاد الله عمرها و معیتها ، با امیرالدوله بهادر امیر جنگ المعروف
 به عبدالقادر خان موصوف که خواهر زاده حقیقی خراب محمد
 علی خان بهادر امیر الهند والا جاء و سردار با لیاقت و شای و
 شوکت و از مشاهیر نام آوران این دیار است منعقد گشت ،
 در آن مجلس که مکان راقم واقع بود سر آمد فضلا ملک العلما
 مولانا عبدالعلی محمد قاضی القضاات محمد قاسم مستعد خان جنگالی
 و مفتیان قضا و دیگر علما و اکثر اولاد رؤساء این جا معده خاندان
 والا جاهیه حاضر بودند و بعد اتمام رسم نکاح رسومات شادی

باز حالت اول مشاهده کردم، کمره سیوم نیز بدستور یافتنم و درین بار اکثر از امرزادگان هندوستانی را که این حرکت را از من دیدند حمل بر خفت عقل من نمودند، من عجلت زده باز گردیدم حالیکه جناب حضرت قشرب آوردند، چون ما را دیگران حتی جناب ابوی سلام نمودند همین حالت ولی عهد بهادر مرحوم را فرستاد نیز ملاحظه نمودم، اکنون معلوم شد که حالات همه شهزادگان قلعه مبارک همین باشد، گفته ام که قسرب العزله است که از راه نفوذ و تکبر تکلفا این حالت را بعمل نمی آید بلکه رسم تمام خاندان تیموریه همین است که بغیر از هر چشمان خویش بدیگری عادت سلام تعظیم ندارند، و شاهد حال این سطرها آنست که چون از قلعه مبارک بر آمدیم چون کسی در راه صورت مرادید سلام می کرد، روزی را می دیدم و خاموش می ماددم، کما نیکه رسم شهزادگان قلعه مبارک را می دانستند تعجباً می گفتند که آیا این کس از اصل تیموریه باشد که قدر خلوت دارد بعضی از خواص ما اینی انواله را چون می رسانیدند که جناب حضرت کا حال در راه اند و حدود امضا پیرون نرفته و در حالت سلام مردم به اعتنائی می فرمایند مردم ها چنین مظنه می نمایند، گفته ام چهارم قحاله کسب اینی کار نکرده ام خاموش می کنم حالخواهر آموخت بعد سالها بیاد خواهد ماند اکنون اگر از من می خواهید و این سبق را می آموزید در آن وقت دست مرا گرفته بر سر گذارید، باشید، القصه چون خواب مدارالدوله بهادر بسیار نصایح فرمودند که حال شما ها بسیار صاحب غرضی شده

افضل ماجا ثنا و اهدف مهبا ثنا فی الدنیا و الدین برعتک یا ارحم
الرحمین»

تتمیم - چون در لکنئو رسیدیم و با سرفراز الدوله دایم وزیر
در عشره محرم الصرام در امام باره اوشان ملاقات شده اکثر اوقات
مارا دعوت می کردند و به مهمانی تکلفات پیش می آمدند تا یکسال
رسم ملاقات ما هم بدین و تیره گذشت که سرفراز الدوله و غیره
رسم سلام ادا کرده پس پشت من می نشستند و من همچنان شسته
می ماحم و به اشاره چشم سلام شان می گرفتیم، خواب مدارالدوله
بجادر صمصام جنگ موصوف که از یک طرف خواجه زادگی جد ما می شود
و از طرف دیگر که ماضل تیموریم و اوشان دوستند، چون بر عاصی
سلام می کردند من رعایت جدیت مرعی داشتم السلام علیکم فقط
از زبان می گفتیم.

ناید - چون مرزا محمد علی پسر کلان مدارالدوله
حالت به اعتناقی مرا در تعظیم و سلام معانیه نبودند
روزم در حالت انبساط ماجراکه که بر اوشان گذشته از زبان خود
بیان نمودند که چون پادشاه زاده میرزا جوان بخت ولی عهد بهادر
پسر کلان شاه عالم پادشاه مرحوم موصوف در لکنئو آمدند، روزی
در انامه سواری اوشان من بر اسب سوار پردم که دو چارم شد اسب
را قاتله و نزدیک رسیده مهرام ادبانه به تقدیم رسانیدیم، اوشان
دیدند و خاموش ماندند، پنداشتم که ندیدند زیرا که اگر می دیدند
دست پر سر می گذاشتند، بار دیگر اسب را خوانیجه بطرف دویم
رفته از آن قریب رسیده مره الاخری سلام مودب تراز سابق بها آوردم

مشیدند و در وقت پرخاستن من رسم تواضع را ترک کرد و در
اثنای کلمات دیگر در موقع این لفظ را پرخاستن آوردند که جواب
ترکی تری گفتند این را مفصل باید کرد گفتند درجه امور همین
لفظ را باید فهمید ، گفتند این مجهول را زیاده تر تفصیل باید داد
که جسمه در جواب گفتند - بیت

پادشاهان و گدایان دو گروه هم عجب اند
که چه کردند و نمایشند پیرمان کس

آنگاه پنداشتم که چون ایشان تواضع من بوقت آمدن بعمل
آوردند و من از تواضع ایشان قاصرماندم این گفتار و کردار عیارانه
از آن است ، بدیهه جواب پر دلمت که واه بر حال کس که
جامع هر دو صفات باشد فهم من فهم -

نظیر این - روزه آن بود که اگر بخشیان عظام مهاراجه ها
و عمیره راهزگان از دست خویش در شقه جات لفظ بهادر یا جیوشوشن
می خواستند به الامام ثمار مارا مانع می آمدند که جناب حضرت
رابعی زبید که نسبت بامثال ماغلامان این الفاظ برگزیده و حالا اگر
امادناس را بدین کلمات خوانیم و یا نه خوبیم از چهره عبادت
شان رنگ ملال می تراود ، این همان ثمره همان است که والیان و
ناظران دهلوی برآم ابتدال و هتک حرمت راقم دیکر اسباط حضرت
سرس آرا مکانه یعنی بنی اعمار مارا از قلعه مبارک بیرون
گردانیدند و حرمت آل ثیمور را بدین غایت رسانیدند - اما
تنها این ضررها رسد بلکه ناظر کدان شاه عالم پادشاه متعجب گردید
فهم من فهم ؛ مطابق این حالت از تصنیفات پادشاه قرائوسلف
رباعی که در حالت ادبار و اضطراب خویشتن گفته .

بردر دیگر این رسیدود می باید که اگر کسی سلام کند دست بر سر
 شوید و به امرا یا بنده عظیم پیش آید که بنده عظیم نسخه تالیف
 قلوب است، آنگاه کسی این عادت نمود، امسوا به خواب
 مدارالدوله و خواب وزیر و خلیفش دیگر با هیچ کس بتواضع پیش
 نهاده عظیم، الا امیر عالی مرتبه که سلام می کرد بر سر خود دست
 می گذاشت و به «و چون بدیده اول بنده عظیم و خواب سلام
 سرفراز الدوله پرنسپس دریده و دست مرا گرفته قسمها مضطرب
 دادند که این حرکت ناپسندیده امروز کدام کس بدضررت آموخته
 و قسم حضرت امام حسین یاد کردند که همی به اعتنائی و به
 پیروای حضرت و زیما است، آنگاه من زیاده تر ازو شان سرگندها
 دهانیدم که ملامتور دارید، من از بنده عظیم شما تا قیامت مفهوم
 نخواهم شد.

نظیرایی - روزه چرا دیدن میرزا فاخر مکیں وقت که در
 شعر و عروض اوستاده کامل است و از زبان او شان شنیدم که
 و تکیه شاه عالم پادشاه المصلح به آفتاب دراله آباد وارد بودند
 آنگاه اصلاح دیوان فارسی حضرت قهر قدرت را من دیوانه و تهمید
 شان بدرجه است که با پادشاهزاده میرزا جوان بغت ولی عهد
 مرحوم مذکور و دیگر رومانی آنها بابت تواضع و بخش های فامش
 پیمان آمده است و چون با مردم که از اولاد و اطفال خاندان
 گورگانه ایمر خبر به هر دشمن خویش عادت تواضع بدیگران که
 داریم بلکه مطلق دداریم، اگر تواضع نسخه تالیف قلوب و بهترین
 اخلاق و نزدیک همه کس محبوب و مرغوب است بدستور
 در تواضع نسبت به خود چون از من به اعتنائی دیدند روی دردم

می پنداشتیم که جز نام ایشان را انسان بهشمر خود نمی بیند
 لیکن چون تپاهی سطنحت از دست غلام قادر اذعان رو داده
 و مستر پالمر صاحب وکیل این صاحبان و گردیل پست یا
 نام دیگر داشته باشد که متعین فرخ آباد بود بطریق
 سیر در قلعه مبارک بطرف سلیم گده الحلقب به نور
 گده آمده و اکثر شاهزادگان را بیرون محل طلبیده دیدند
 هر چنانچه دروازه ما نیز آمده ما را بیرون طلبیده و خود
 مودب ایستاده پالمر صاحب در زبان فارسی با راقم استقامت
 احوال این تپاهی نمود و گردیل صاحب خاموش ایستاده بود
 شاید زبان هندی یا فارسی نمی دانست ، بوقت رخصت چند
 صت روپیه بطور خزانده بها گذرانیدند و رخصت شدند ، ما نیز
 بیژ و هار و پان و عطر و غیره تیار کرده خواستیم که رسم
 مهابادی اوشای جا آریم ، چون درین باب بحضور تقدس سرخ
 اطلام نوشتم ، حضرت قدر قدرت ممانعت فرمودند که رسم
 سلاطین چیست موقوف دارد ، العرف از مخالفت و وضع صاحبان
 مالیشان دریافتیم که صاحبان فرنگ بغایت الاقصی آدمیت و
 لیاقت مراکب شناسی دارند ، من مشتاق این طایفه بودم ، چون
 از قلعه مبارک دهلی بطور مخفی فرآمدم و دیار را بها را
 نیز گذاشتم و به بلده لکنو رسیدیم ، در مشرق معمر المرام
 به تقریب تماشا که صاحبان فرنگ به وقت شب دو امام چاره
 دراب وزیر و خایبش می آمدند ، اتفاق دید و او دید می شد ،
 از بشره ایشان عقول این گروه منبر بود اما از هرام و خواص
 احوال واقعات و اخلاق این صاحبان مختلف مبرم می شد

رباعی

دی روز چنان وصال جان افروزی
و امروز چنپس شراق عالم سوزی
افسوس که هر قسمت مهرم ایام
روزم آن را خویمد و این را روزی

امادین ولا بهما زما که بهم صورت مهره که از محلات
است که آن و اولاد ما بر و تیرک خاندان خویش راست باشند
بقول شاعر

آنکه شیرانی را کند رویه مزاج
احتیاج است احتیاج است احتیاج
هر چند هر ضد آن دیگر گفته .

مرد غیرت که شود رویه مزاج
می زند برپوش خود صد احتیاج

و برین طبایع درین روز کار از صد هزار یکم هم از گردش
چرخ دوار نباید و مادر دو ران نیز آید صدمه که از ملک آید
چاز و ناچار شاید کشید و آنچه تقدیر نماید مجبوراً باید دید
بقول صایب - بیت

زندگی در گردن افتاد است صایب چون کمر
شاد باید زیستن ناشاد باید زیستن
بالمیت. مت قبل آن ولحت .

چند فقرات و صفات صاحبان

عالی شان انگریز بهادر

تا که مادر قلعه مبارک ممبوس جردیم چون نام صاحبان
شرک می شنودیم بطور عتقا ایشان را امر موهوم یا عالم الغیب

بودی چه خوش بودی داشتیم که موجب ترقی ثروت و اقبال و افزونی ملک و مال ایشان را همی قرائین شده ، اگر مدعی گوید که از عادات این گروه چنین افتاد که در مواعید جزویات تغلف نبی ورزند اما مهود کلیات را برعصر می زنند و برین تقاریر و پراهمی آورده حالت بنگاله و فحیره را شاهد می آورند ، ما همگوئیم که اگر چنانچه سفهات و معز چنینی گویند اعتماد را شاید زیرا که بدیهی است که چون عاقله گردد خویش در امر بید چکوده توقف گزیند . مطابق " اقل موئی قبل الایدا " در همه مذهب روا و هکس آن پر بیجا ، مع هذا اگر هندوستانیان زمانها اهل بودند مغلوب این قوم نگشتند ، پس اگر ایشان مهود ما هرگاه ضرر خویش در ایضا و مدد سریع ببینند و در تغلف ایماه گزینند بروز ما دشمنند زیرا که ما این تجربه را برای السین دیدیم که چون شلم قاهر افغان و اسمعیل بیگ برادر زاده محمد بیگ همدانی شیطان هزار مت و سمایت بعضی از رؤسا و علما را در میان آورده وکیل نموده پادشاه عالم پادشاه عهد و پیمان را بضمانت کلام الله و اثبات مواهیر طریقین موجد ساخته اندرون قلعه مبارک در آمدند ، چند عقلا و اهل تجربه که در آن وقت بجایه سریر خلافت مصیر حاضر بودند از گذار و اطوار آن هر دو بیک حرامان خائنانه دریافته اند که این هر دو بیچگان امروز خود دغامی باز شد و پادشاه را از تحت سلطنت می اندازند بحضور عرض نموده که امروز از حرکات و سکنات این هر دو سفیهان بددات چنان می نباید که شاید انقلاب عظیم از دست شان بچهل آید . و تا حال اینها مغلوب اند و ملازمان حضور غائب ، زیرا که ما معذوم چند مقابل توپ خانه تیار پادشاهی ایستاده

اکثره از هنشایان و غیره که از ملازمین ایشان اشراف و عاقل
چیز مدح و ثنائیان در حق ایشان نمی‌نمودند و هرگز بوجوب
بشتی مدح و مذمت ایشان در مجلس بیان می‌نمودند.
دانستیم که مطابق بیعت

ما دعا الله و الرسول معا

من لسان الررا فکيف اذا

بر قول عوام اعتماد جایید کرد ، اما چوئی از انهنو بر خوراستم
بعزم سیر حکم در بلاد قنبر و ایشان روان شدم و آبادی اراضی
و محموری دیهات و مامودی رعایا و از زادی قلعه جات و وفور
کشت و کار و پاکی طابق از قطام الطریق و دزد و مکار و هوار
و راه ها نا هوار و برام سایه و آرام مسافرین بهر دو اطراف
سؤف و دشاددن اشوار سایه دار و تعمین عدالت و قضاء در
هر دیهه از انصار و حق رسائی حقدار و حمایت مظلوم و
و تمهید ستمگار و قدردانی علما و اشراف و چه حدود لایقه دشاددن
جهلا و اجلاف و ایضا موا عید و اقرار و هپروان ناکید و انصار
چه نظر آمده ، اگر در اسباب رزم می بینم و روز در ترتیب
و افزونی جیوش اند ، و چون سامان بزم را ملاحظه می‌کنم در
تعمین انکه و صفائی فروش را گر ذکر علم را دیم هپروست
در تحصیل علوم می باشند و همه لغات را معلوم نموده
اند ، و در شجاعت هر فردم اشجع روزگار و هر محل اسام انصار
خرش علم مجسم اند ، و در حرکات و سکنات با شیلسمرفان
یونان توام ، خرش آنکه بدین درستی کار و راستی گفتار که
درین فرقه حاصل است اگر تواند هپمیرم دیو شمید آن

جانت هندوستان غیر از سنگترة یحیی ذارنج و لاجون شیریں پیدا
 چیست ' و اگر بعضی یافته می شود بسم مزه ' و اهل کرناٹک مزه دان
 گندم را نمی دانند و اگر احمیاناً می خورند شکر سیرابی شوند بلکه
 از قبیل میوه پندارند ' و عشرة محرم المرام درین جا جمعیت بطور
 هوائی می گردد و موسم هوائی و حوائی و دسهره و نوروز را مطلق
 نمی دانند ' مگر کسانی که از هندوستان نووارد اند و از اکثر امرایان این
 جوادب قاعده مجلس ششینی محصور بلکه از سایه مرفه می روند
 و ذائقه لطیفه گوئی و بخله سنجی و قشون طبع و سخن فهمی و
 شعر خوانی و راگ فهمی و سرود شنوی که ترطیب دهان است و
 آراستگی پوشاک و خودروای و زیور و خود آرائی مذکور ' و بعد دو
 دو سه ماه تراشی سر می کنند ' اما اطباء این جا خطاهای فاش
 نمایند و مریض را در معرض هلاک اندازند اگرچه علم دارد
 اما در عمل شیارد ' از این خطای آنچه متصور می شود این است که
 رعایت بحران را با لکل مریعی جدا کند و بغیر منضم مسهل نغوراندند
 و در یک مسهل اعتدای می گزینند حال آنکه مریض سوداری یا بلغمی
 می یابند و یا بدن را از اغلاط مبتلی بینند و بقصد نه شتابند
 هر چند بیمار را از غلبه خون مشرف بر هلاکت یابند و بلا
 تأمل ضمیر واقع در حضور بیمار نام مریض مهلک بر زبان رانند
 و او را از مرگ بترسانند و رازگان ویرا مضطرب سازند و بصلاح
 خالص یونانی مهمل نه نمایند بلکه بطور عطر مجرعه در دستها
 ادویات یونانی و لاکڑی و تلنگی بنویسند ' و عقیده بعضی آنست
 که درین دیار بحران نمی شود و قصد بحال مریض متناسب نبود '
 گویند که درین بلاد خون در اجزای حیوانات کم متولد گردد حال

اند و گویا اندازین سرکار با کور هام سیر و مسام منتظر امر شدن قدرت اند صلاح دولت درین است که حکم والا صادر شود تا قوت خانه حضور را آتش دهند و فی الفور دروازه‌ها قلعه مبارک را بند سازند تا کار این هر دو لرندهای بوجه اسهل چه فیصل انجامد که هنوز آتش اندک است بجزیره آب توان فرو نشاند ، این مصروف در محرض قبول هفتاد ارشاد شد که الی الان از خاندان مادغایم بعمل نیامده اگر امیاداً ازین نیک حرامان چنیس خواهد گردید کلامی که ضامن است خواهد فهمید و بسزا خواهد رسانید ، عاقبت امر حضرت قدر قدرت نصایح فدویان را شنیدند و دیدند آنچه دیدند .

جواب دیگر آنکه . عادت زمانه همین است که قوم غالب فرقه

مهاوب را مدکور خویش می سازد چنانکه پیردهلی چندم رایان منود رایج می کردند و چندم قوم افغان حکومت می رانند و چندم مغل ترک بعده چندم دولت جنریمانی رسید اگر حالا طایفه عالی شان انگریز بهادر قابض و متصرف گردید چه عجب بلکه این گروه اعلیٰ جهامیر سابق است و در آبادی انواع در دیگران طایق .

ذکر رجال و حسوان و آب و هوا و رویت و موسمر

این دیار و آنچه مناسب و در ضمن آن برخیز

خواید است نوشتن شد

درین ملک موسمر بارش در وسط سرما بسیار کم و گرما چه مزه و بهار خا معلوم می شود ، اما هوا در اشتها و غیره از لکهنو بهتر است ، و آب آنجا انسان را رویت پیری می رساند ، و اکثر زن و مرد این جا به لطف کلام ندارند خصوصاً زبان دکنی بغایت مکرره ط . د . ت شده ، و در لباس و زیور دکانته به نظر نیامده ، و اکثر از میوه

و حال که طریقه غنائی آن جزوئی نیز بر رویه سرور قدمانبرد ،
الحق زمان گذشته بدست هیچکس نیامده چنانکه در گلستان گویند .

فقدت زمان الوصل و الامر جاهل
بقدر لکجه العیش قبل البصایب

فایده : در زمانیکه پادشاه احمد شاه موصوف را از سلطنت معزول گردانیده و در چشم شای میل خیل کشیده در نومحله سلاطین مقید داشته بودند ، اما در چشمی بصارت درشت و خواند اند که باقی بود ، آنگاه راقم از پسرده عدم قدر خود را بمیدان وجود هم نه کشیده بود لیکن جناب پادشاه معزول مسطور درین اندوز که ماهم بهبران جا مقید بودیم نیز قریب دوزده سال انقاس زندگانی را ضمیمت شعر دند که آنگاه راقم جوان بودم و از صمیمت و کلمات ایشان حظ می ربودم و پس از آن بهرمن خنای روح خود را بهاز دان قضا سپردند ، اکثر استقام نمودم که این دو بیعت را بآه سرد می خواندند سر جیب فرو می ماندند ، قول سعدی .

سخت است پس از جاه حکم بردن
خوگرده بنار جور مردم بردن

قول صایب -

زندگی در گردن افتاد است صایب چون کفر
شاد باید زیستن ناشاد باید زیستن

و بعد این واقعه شاهزاده محمد جبار بخش موصوف نیز ردیعت
حیات را بهوکلای قضا سپردند ، اما شاهجهان ثانی موصوف که بعد
سلطنت نه ماه بطور مسطور از سلطنت معزول گشته با سلامتی چشم
جان مقید دو مملعه مخکور گشتند بهم هاپل دیواره هفت سال دریک جا

آنکه در هیچ کتاب متقدمین و متأخرین شاید این هفوات
 ایشان نیست، و هیچ کس نمی رسد که این مضرعات به اسناد
 ثانیات اوستادان سابق و حال از کجایی گویند مگر بعضی اطبا
 که پیش و پیرا میاں اند می خواهند که هر برای قانون بهلاج
 پرداختند اما بهیلا نمی گذارند که قلیه کثرت راست مقام ناچاری
 دیده خاموشی گزیده اند و مریض که بهلاج کرده جاهل ماحوس
 شده اند و سخنان به اصل این طایفه از مدت العمر استماع نهاده
 راست و عادی گردیده هرگز بر کلمات ماکوش ندارند بلکه مارا دان
 پندارند، هر چند کتب را ناگهیم و دلیل آریم و تجربیات قاض
 نهائیم آری این همه نتیجه آنست که صاحبان اینجاعتی از
 مریضه اعزه و اذله مطلق علم این راه ندارند که هر وقت متنبه
 شوند و در جرعه راست آرند و راست را از دروغ تمیز دهند و از
 جلیه خطایه معالجه اطباء بهلا بدهند، اما در رقص و سرود این
 جا بود که کهنگی می آید بطور دهلی و لکهنو که حالا آنهار رقص و
 سرود چیز طرم دور گری جدید پیدا گردیده در پی جاقطعا
 از ده جوگه در میسد

طایفه - باد می گنم ایا می را که از اوستادان کامل دهلی
 چهار سرود های انعام مسبرم می شد خصوصاً در خلوت که از گلو
 احمد شاه پادشاه این محمد شاه فردوس آرامگاه شا جهان ثانی
 امی می المله این محمد می المله ولد محمد کار بخش پسر
 ضرور حضرت اورنگ زیب عالمگیر پادشاه غازی و شاهزاده محمد
 جان بخش این پادشا هزاره محمد کار بخش موصوف سرود شنودیم
 بی الان مثل آن اصوات لکیده و حزینی گوش زد واقم شده،

و برون اصلی خویش بشتافت، و معین الهی تعالی را تا دریای اذک نمود، گذاشت، بعد فتح در چند روز خواب ملک زمانی بخت پادشاه سرخ میر شهید مرحوم که محل کلان جناب پادشاه بودند به پادشاه زاده موصوف خطیب فرستاد که فلان روز و فلان ساعت پادشاه داراسپاه از دار الفنا کرج فرمودند و بدین البقا خیمه زدند و ما خبر این قضیه نامرضیه را تا آمدن شهادتی البتدور پوشیده میدارم که میاداد درین جا همراه حاضر الوقت دیگر پادشاه زاده را از حومه بر آورده پادشاه سارند، می باید که اگر طعام آنجا خورده بشیید زود رسید دست درین جایشیند، بهجرد اطلاع این واقعه هایلک پادشاه زاده موصوف معه وزیر و سپاه جرار تا دریای اذک بندوبست خود نموده پلغار فرمودند و در پنج روز در شاهجهان آبک دهلی رسید از راه کلی دروازه در قلعه مبارک داخل گردید معین ساعت تحت سلطنت را از جلوس خویش مزین ساختند و دیوت سلطنت بنام خویش خواستند و لقب ذات مبارک را احمد شاه گذاشتند و جنازه جناب پادشاه مرحوم را از راه خضری دروازه برآمد نمود در درگاه حضرت سلطان اعزیزین محبوب رب العالمین زر زری زربخش سلطان نظام الدین مدفون کردند، و جناب پادشاه احمد شاه در عیش و عشرت بر روم خویش کشودند و جناب والده خود را به صاحب جیو و خواب صاحبه زمانی و خواب قدسیه و طعانی خویش را که مان خان بود به معتقد الدوله چهار خطاب فرمودند و در لهر ولحب از شیرنگی زمانه غافل بودند، بعد پنج سال وزیر الهانک خواب، معین الهی رستم هند موصوف

ماندیم و جایگزینگر لهو و لاجب را دخیل زیراکه دران اولن من
ده ساله جودم و اوشان شاید بخت ساله باشند، در لکهنو جودم که
فوت شان شلودم که در قید سلاطین (نقضا) فرمودند رحمه الله علیه
اجمیعین -

خاندان - در اواخر سلطنت محمد شاه فردوس آرامگاه پادشاه کابل
و هرات یعنی احمد شاه درانی ابدالی افغان بجزم تسفیر شاه جهان
آباد دهلی و دیگر بلاد هندوستان لشکر کشیده چون متصل بلاد لاهور
رسید دران هنگام پادشاه دهلی یعنی محمدشاه در امراض متعدده
گرفتار جوده مشرف بر مرگ بودند پسر خود را که نیز مرزا احمدنام
و هفده ساله عمر داشتند ولی عهد کرده همراه وزیر خود اعتماد الدوله
قمرالدین خان بهادر جانیجه جنگ روانده فرمودند و در لاهور تلاقی
فریقین روداد، وزیر موصوف با ضرب گولہ توپ وقت ظهر در
تخت خانمہ مصلم در حالت نماز شهید شده، وقت مردن محبین
الملک رستم هند الملکب پسر میر منو پسر گلان خود را
که همراه داشت از حضور مرشد زاده خلعت وزارت دهانیده و بر
جنگ ابدالی تعریض و ترغیب نموده، و پسر خود را در حفاظت
جنگ و دمارس و خام بسیار نصایح نموده و در رسم تعزیت
داری خود امتناع بلایم فرموده جان جان آفرین سپرده بجوده در
چند روز از تانگہ غیبی و جرأت و شجاعت پادشاه زاده میرزا احمد
و قہور و همت محبین الملک رستم هند از مہب افضال قادر به
همال بعد نصرت اقبال بجادب پادشاه زاده هندوستان و زیید، و
احمد شاه ابدالی پادشاه هرات و کابل زمر تہراز دست میرزا
احمد پادشاه زاده هندوستان بردوش خود برداشته منہزم گردید

مغزول بهرمن خنای در گشت و در همین سال والده پادشاه
موصوف بهرمن قولنج ایلاوس بهرد، و بعد دوازده سال احمد
شاه پادشاه ولایت موصوف هم در کابل خیز بهرمن خنای جان را
بخازدان قضا سپرد، اذاکه و انالیه را جسون.

ناید. چون نواب صاحبه محل مسطوره از تجهیز و تکلیف دختر
خویش فراغت یافتند، حضرت شاه عالم پادشاه در محل خاص
خویش طلب فرمودند و احوال مردن حضرت بهکم و شدائد این
راه که مسافت جمیده دارد و حالات غم و اندوه را استفسار فرمودند
اذتقیه درای مجلس والده راقم حاضر بودند، چون نواب صاحبه
محل حضور پادشاه در رسیدند و چنانچه گریه وزاری و حقیقت گذاری
نبودند معه پادشاه همه حاضرین آنجا را سرود و رقص فراموش
شده و در گریه به صاحب مصیبت متفق شدند و به افتخاری
گریستند، طریقه قرآنکه نواب صاحبه محل گفتند که من همه در
راه شب و روز بهلوه صندوق جنازه دختر خود بهلوه خود را منضم
نموده و در بغل گرفته می دشستم و می خفتم و دمه از گریه
و هاهامه می آسودم، شب به در گریه و زاری بطور عادت مشغول
بودم که یوقت شب از میان صندوق آوازه شنیدم که دختر به
دلاسه تمام می گوید که له والده جان گریستن ناید نداید تلچند
خواهید گریست حالا به صبر باید زیست، بعد آری اندک گریه من
تخفیف پذیرفت و نوحه با صطبار می گشت، اما چون داروگیر
هنگام غلام قادر هارن گردید محلات دواب ملک زمانی و دواب
صاحبه محل مسطوره که بیرون قلعه مبارک بطرف هوری دروازه
واقع بود در غارت غلام قادر افغان رسید، در همین سال نواب

بعارضه هیضه در گذشت و پنجم خان خاندان پرا در محبین الهی
 مذکور وزیر گشت ، بعده در اواخر سلطنت جناب پادشاه موصوف
 قلمدان وزارت بهمد الملک قازی المین خان مسطور بخشیدند ،
 بعد چندم بوجوه ششم که ذکر آن درین جا نا مناسب از دست
 این وزیر پادشاه به تدبیر از تقدیر الهی از چشمان خویش و والده
 خویش محکوم و محزول از سلطنت شده در نومحله مسطور مئوی
 و عقید گردید ، مادر چشمن پادشاه محزول را بصارتیم باقی بود که
 احکام دولت و نواد می فرمود و همگی سلطنت آن پادشاه شش
 سال و هفت ماه بود ، بعده امر سلطنت بدست عرش منزل
 رسید که در اوائل سلطنت احمد شاه پادشاه ابدالی موصوف به
 انتقام شکست خویش لشکر در دهلی کشیده مسفر خویش گردانید
 و بعد صلح دختر حضرت فردوس آرامگاه که بدست بیگم موسوم
 و از بطن خواب صاحب محل بود یعنی خواهر هلاکی احمد شاه
 پادشاه موصوف محزول را در غارت فرموده به آرامشگی تمام وزینت
 هالاکام و جویز و مکنیت به شمار و اطیان واسپان مرصع نگار که
 چشم فلک پیر چنینی اموال خطیر را ندیده باشد ، شادی طوی
 سرانجام گردید ، بعد چند هفته دهم موصوف عروس و عرش
 دامن خود را همراه برداشته بدار الخلافت خویش مراجعت نمود
 بعد هژده سال کم و زیاده حضرت بیگم دختر حضرت فردوس
 آرامگاه هم در قابل بمرض طبیعی در گذشت و صاحب محل والده
 اش جنازه را بهر داشتند در دهلی رسید و نزدیک قبر حضرت
 فردوس آرامگاه دختر را بطون گردانید ، و بعد یک سال احمد شاه

اسباب رانجه پیکال هائیک آب و گرشخت و میوه جات و غیره ضروریات و حوایج لابدیات شادی و مهمانی سه پاس روز گذاشته و بعضی گنجوی ها چهار گنجوی روز باقی مانده " بعضی از محل پاشاهی وقت شام و بعضی قریب پاسه کم و زیاده از شب گذشته معمور نموده و قفل داده کلیدها را بحضور خواب ناظر می سپردند و سه تحریط کلیدها را از زیر بالیسی خوابگاه خویش ضبط می نمود و لیکن چون حضرت قدر قحرت در قلعه مبارک تحریط آوردند بوجه از وجوه ناظر بهتاور خان موصوف در معرض عتاب آمده در قید بمرض دنیا بطیس در گذشت " و خدمت نظارت بر منظور علی خان که هم در آنجا آباد داشت مقرر گشت و در آخر از نادانی خود دفاعه نموده اتهام بربادی این سلطنت میث برداشته گردن خویش نهاد و خود نیز برباد گردیده عقید شد " تا حال انکس حیات مستعار را می شمارد " درین روز حامد علی خامی پسر پرورده خواب زبیده جانو المعروف به قطبی بیگم دختر پادشاه محمد کام بخش موصوف بکرات و مرات راقم دچشم خویش ملاحظه نموده که از سرتا قدم گویا به قحرت از دست خویش را در باخته اسلوب چهره مرغوبش بغایت محبوب و گردن و جلایش در پستی و بلندی نهایت با اعتدال و محیم المثل گویا غیر الامور اوسطها در شان خلقت و آمده و شاید در اینهم روزگار ما مثل و در دوران دیگر را درازاید - در عمر بصمت و دو سالگی دو عدد خدا در شده دو هفته بود که از هارضة مرض جبری در چهارده روز آن ماه چارده را اجلاش در گور پیوده " عالمه نازیبست در یاد جیشش خوب می

ملک زمانه اختفا فرمودند و حیات مستعار را ترک نمودند؛
 اما صاحب محل بعد وفات دختر خویش تاسی ۲ سال اندام
 حیات را می شمرده و تا چار اختظاری بهک اجل می بردند.
 حالا در کنشایک بودم که زبانی حکیم سید غلام علی خان دعاوی
 پسر حکیم اکمل خان شاهسماں چشام نواب مبارک محل صاحب
 که به سبب درسی جا وارد بود بشنودیم که نواب صاحب محل
 شیز درسی ولا صدمه موت دیدند و در زوایا خزیدند " کل
 نفس ذایقه الموت "

فایده: قطم نظرات حسن و جمال نسوان که مناسب این
 مقام نیست در قلعه مبارک بودم که سه کس را از رجال در
 منظوان شهاب در حسن سیرت و صورت چنان مشاهده نمودم
 که دیگره مثل شان الی الآن به نظرد رسیده " یکم ناظر
 بختاور خان مخاطب به بهروز خان که دیده از دیدنش استعجاب
 می نمود که آیا انسانه است یا حور رویش بهشابه قرص آفتاب
 ویلایش میانه چون سرو شوغامته با آب و قاب عالم از زن و
 مردم جداگه روگه از می بودند و نظاره می نمودند "

تنبیه: ناظر مسطور سابق محلی بود از بهه گادان ناظر
 بهروز خان مرحوم اما در غیبت رأیات مالیات حضرت قدر قدرت
 خدمت نظارت کل قلعه مبارک و ملاطیج محل محلی و دیگر محلات
 سلاطین و بیگمات بدست اختیار او مخوض بود و همه مراجع
 سرایان و محلی ها و پیاده و میردیه ها نظارت متحینه گپروزی ها
 تاجم اومی بودند ، و از حکم و ممانع آوردن قفل گپروزی ها
 را علی الصراح می کشادند و بعد جواب و سوال معمولی و رسانیدن

و در علم هرفن مخصوصاً در خوشنویسی و آداب و تبحریت
منتخب خاندان تیموری بود، بهر دست و پنج سالگی بهمرض
سراسر در گذشت ظفر الله - شاعر گفته:

خوش است عمر در پناه که جاودانی نیست
پس اعتماد برین پنج روز فانی نیست
کدام پناه بهاری وزید در آفاق
که سر صحر اچالش در پناه خدای نیست

ترجمه

ای فنک باگل زهر مهبان نوازی ساخته
شد چو وا چشمش بر و خاک خزان انباشتی

ریخته

گرچان عزیز می شد زهر آو عزیزو
بیادس تو نکسته میس پنه لاشه می میامچ

از گذشتار شاهزاده موصوف مرحوم میس دوسه بیست در

خطدر بود بطور یادگار ترکیب نمودم

موزا فرخنده بخت جهان شاه البتخلص

بچه قهر مرحوم

کچه تچه کو لکهن سوسه ضبط هم
پهچیده میس غم میس مثل خط هم

وله

کوهی پله پرده آیا مجرمون که غیره میر
مطت میزای منتر میس هرگته قاتل که قتل
ای قهر جلقهرمت می کپول دیگه آن میس
حضرت مشکل کشا مقدس تری مشکل که کل

گریست ، سیرسی پادشاه زاده میرزا شرفنده بهت الباطن بجای
 شاه المتخلص چه قهر این حضرت قدر قدرت که از بطن شاهزادی
 نواب سعده انما بیگم عرف منچو بیگم خواهر حقیقی عزت
 الذا میرزا محوی موصوف بودند ، روز در سیر گاه دیدم که
 در انچه ملازمین خریدش می رفتند از همه کس گردن و سرشان
 بلند می نمود چه قدسی سرور خوش نما داشت که بدین دراز
 قدی زیباتر قدم ندیدم چنانچه شاعر گفته -

بهت این همه شاعران نادیده
 غلطی را بخود پسندیده
 یار را سر و قد می خراشد
 سر و چوبه است ناگراشده

لراقبه ' رفته .

جای که خبررویان یهای خجل ہیں
 که دھلی کے بت چین و چگل ہیں
 سر و سر و سہی کوجب سے دیکھا
 سہی سروان گلشن پابگل ہیں

و اسلوب چہرہ کتابی شام او را چه بیان نمایم کہ قلم و
 زبان قاصراللسان است .

لراقبه - تیرے رخسار انور کے مقابل
 شہر شہن و ما بھی مشہل ہیں

و همچنین هر دو درگس سیاه مست دلبر که گوئی دو ساغر لاله

احمر بر صفحہ دو برگ ورد تازه و تر گذاشته - لراقبه -

نظر میں شرمس میری تہہ آگے
 یہ ماری درگس شہلا خجل ہیں

گرفتار شده و سه را در پای ذیل انداختند و کشتند خاص خانه
 زاد موروثی را هم بردند، چون از لکنر برخاستم در آن وقت
 نیکارام در ملازمت نواب مدارالدوله بهادر حاضر بود، از و شان
 در خواستم و خدمت بخشی گری سرکار خود بدو عرض فرمودم
 چون در کربلا رسیدم بطور عفا رفاقت مرا گذاشته در کربلا
 رفته دو کمر نواب آنجا شده و محفوظ الحال گشته، الحال شنیدم که
 مسلمان گردیده و مرید پیروزان آنجا گشته بهر من سرور مبتلا
 شده جان بجان آخری سپرده غفرالله له، فکر شعر دیگر کردم
 و در مکتوبات مهارت منشینان نوشته و قصاید و دیوانه مرتب
 دارد، اما در عروض معجز بود، اکثر حریف عین در تقطیع
 شعرش ساقط شده، چند ابیات برای یادگار از و از برادر و
 پدرش درشته شد و پدرش قصص نیز مریخ و فکر شعر بلند و
 خدمت دیوانی سرکار نواب «فت آرا» دیگر صامیه مرصوفه
 حجه عالیها داشت

را نیکارام بهتفاص به ظفر

بهت

مرازدیده و دل پای در گل افتاده است
 ز دست دیده که گاه از دل افتاده است
 بکوه یار مرا طرفه مشکل افتاده است
 بهر که که فخر می نیم دل افتاده است
 بیک نگاه توانی کرد چاره کارم
 که دل زدهم نگاه تو بسمل افتاده است

فصل در خاتمه کتاب

اما باید دانست که در گذشت یک سال کامل کتاب لغت ترکی چغتائی را به وساطت در فرایند جحید بر خلاف مولفین تالیف کرده‌ام و در هادی نسخه محبوب القلوب را که در زبان ترکی از تصنیفات میر نظام الدین های شیر المتخلص به خوانی است بزبان فارسی در نشر عقلی ترجمه نمودم و پیروزه برای افزودن و در هفته نصاب ترکی در صنعت مقالوات که در صد و بیست و هفت دارد مرتب ساختم و در سه روز در جواب خالق بازی امیر خسرو دهلوی در هیوی وزن موجزی را که به تکنیری تازی مرصع ساخته‌ام و ششصد و پنجاه ابیات دارد در زبان ترکی و هندی چهارمستم و رساله قبری را که از بقراط در علامات ردیه مرضا در عربی بود به موجب استدعا حکیم حسین رضا خان مسطور ملازم سرکار در چند هفته ترجمه فارسی کرده در سالک نظم کشیدم و بعد به نسخه سادحات پر ساختم که برای اکثر از قسم مواظ و تنبیهات است و کذا حال یک صد و ده ساخته دارد و چون در نظیر آباد رسیدم در هفت ایام به مرجع خواهی راه نیکارام برادر ملائی راجه دیارام کشمیری که خانک زاد موروثی و بخشی سرکار راقم بود دیگر لغات ترکی چغتائی که چهار صد و پنجاه و دو بیت دارد تصنیف نمودم و چون در مقصود آباد وارد گردیدم از خواهی عقیدت نهاده راسخ الاعتقاد مرزا جان طپش موصوف مذکور که درین امر نهایت اصرار داشت در تالیف واقعات خویش شروع نمودم

ناید - راه نیکارام بهادر المتخلص به ظفر مسطور و راجه چهارام در وقت و حالت شاه نظام الدین عرف شاه مغزی به تهتم

ولع

اثر اهل کمال مردم کشمیر اند
 ایسی قصور عجیب موبدا به پیرانند
 جز عقل به اهل عقل پیرم نبود
 در خطه عقل ایس جراتی پیرانند

رجعتنا الی البقصد - و پس از آن بعضی از آن خورده و کلان این
 دیار که زبان اردو را محبوب دارند و درین محاوره خطها می کشند
 درین باب مراجعت شدند که در اصطلاحات و کفایات و استعارات
 زبان اردو و الفاظ بیگانه دیوانی جدید مرتب نمایم لهذا
 در آن شروع نموده ام، چنانچه ادبوندجا چند غزلیات از دیوان
 جدید خویش نیز درین موجز بکار آمده که این ضمیمه
 برخلاف دیوان قدیم است و سواه این تصنیف و تالیف و تکیه
 در قلعه مبارک محبوس بودم یک دیوان غزلیات فارسی و ترکی
 ریخته و یک رساله مسی بحروف زاده در احوال این شعر و
 یک فوائد الاطفال در طب و یک شراوند الهندی بطور آمده که در
 زبان اردو و چند رسایل دیگر که تا تمام است تالیف کرده ام

تجربت

گوله

میران تماشاه ظهور خورشید
چون مهر حجاب خود ز دور خورشید
هرگز بهر و این نباشد سر و کار
من و آنه جلوه سرور خورشید

وله

گر خشک لبی چشم تر داشته باشد
پس نخل محبت ثمره داشته باشد
زاهد زهره بار بخر بخت سبک شد
پیدا ست که دربار چه خرد داشته باشد

رأجه دیارام مسطور

عاصمی چه شود و قلب اسرار دهان
سازد اشک ندانست از دیحه روان
زاهد بخور زهد نازد بیجا است
بهتر زین طاعت انفعال عصیان

مویده مکیور

در هر چه کعبه و بتخانه تابان است شمع
قارغ از وهر دو رنگ کفر و ایمان است شمع
بزم دل مویده زانوار تجلی روشن است
من نمی دانم که هندو یا مسلمان است شمع

وله

صاحب تدبیر تا قاجور وقت
باش پیش دشمن جانی بخوش
آتش از تدبیر حکمت مریده
آب را در دیگ می آرد بخوش

ضمیمہ

فہم میں نظری اور ان کے بعض امزہ کے متعلق
میں نے چند اور واقعات درج کئے ہیں۔ جو ایک
قلبی نسخہ سے ماخوذ ہیں (قلبی نسخہ)

در احوال تباہی پادشاہ عالم شاہ و احوال
ہمایون بخت ک۔ از دہلی آوارہ شدن و آمدن
خود بسہت چہنایخن بخدمت نواب و الاجاء
نوشتن

جلال ستایش حضرت قدسیہ دار دادار بیہمال لایق امت
کے انتظام مہار عالم را بہ دیروز ہمت والام فرمان روایان
بلند مقدار و شہریان ہمایون فر صہر اقتدار تعلق دادہ
تاج خلافت بر سر این گروہ قدسی شکرہ گداشت ، چنانچہ این
مہارت فلک خدمت هندوستان کے غبار کفر و ضلال بکروہ کمال
ارتقام یافتہ ، بآہواری شہسہر ظفر قرین حضرت امیر تیمور
صاحبقران ممالک ستان و ارلاد کامگار ایشان کے ہموارہ بر سر
سرکشان و غار بطالت کیشان مظفر و منصور آمدہ خروندشادہ
مقر ارباب دین و دول ساخت ، المنہ لک از میادہ انکشاف صہم
سعادت خلافت و ظہور دیہر مملکت این سلسلہ عالیہ با عزو کرامت
ہریک از پادشاہان فلک قدر راحت اوجہند شاملہ در آرایشی و
جرتہب احوال طبقات اصرام عظام لازم الاحترام داشت ، ورفاء کاملہ
صوام مہکول داشتہ مطام و فرمان فرماہ خلافتی بودند ، تا
آنکہ با متداد زمان و تصاریف دوران در اوشام و اطوار هندوستان
و هندوستانہاں اغتلال فاحش بہر رسیدہ ، بحسب اندراس

منتهاه اقتدار و اختیار درین دولت اید محث می باشد تعلق باو
گرفت و معتقد علیه بادشاه گردید - آری - بهت -

زنا اهل چشم بهی داشتی

بود خاک در دیده انباشتی

آن حق شناس باطل اندیش بدکم "کل اثار یقر شمع بهافیه"
در مقام اظهار اثاثه بشقا وقت جهلی در آمده به تشریف مادی
چشم از مراعات جاذب نمک و حق نمک که در زمان طفولیت مدته
در ظل راحت شاهی پرورش یافته از زبان حقیقت ترجمان آنحضرت
خواندن کلام مجید را تعلیم گرفته بود ' درین وقت بمنصب «ایا
و مراتب والا که از پایه حوصله او بر تر و بلند تر بود صعود
نمود - یک بیگ پرشیده دیده جهان بین آنحضرت را که لیل و نهار
در تماشای تصنیفات قدرت کردگار جلالت «ایا بهان آفتاب روشن
و چوین قمر مبرهن می بود بزرگ دشمنه خونی ریز چرکند و اثاث
سلطنت که ابرو جان دهر و کان بود به دویب و غارت رهبرد و چند
آن اشراف دو کم مایه فرصت سزاه سورم کردار خود را باقیم ترین
وجه چشم خود معاینه نمود بهر که چهیم شتافت ' اما هرا
چند روز بهمدار شاه ولد احمد شاه را بر سر پر فرماندهی شاخته
از قزاقان آوردن سلاطین حامدار را که دو قلعه مبارک منازل سکته
داشتند قرار خاطر کرده بود ' این معنی باعث تزلزل و اضطراب
این طبقه گشته هرکس بهر دمو که راه یافلت خود را از این مهلکه برون
انداخت - مهموم هفت کس از مرکز خلافت که موطن اصحاب دواز
دوم است برآمده بجهات مختلفه شتافتند - این چهار مند هرگاه
ایرد مستعان طاریه که چنوب آبشورد بود چاده پهبامه آنطرف شده -

و هن و فتور و در اساس سلطنت را با پادشاه و اطعام و ادعای اطراف
و گذار اکثر بهروزه تصرف کرده از او باش ملک مثل راجپوت ،
رائپور و جاٹ و بندیلیه و سکها و افاغنه و غیره باغبان خود را
خیره سر و پیوسته رقیه جنگی و رعیتی در مرتبه اطاعت
پادشاهی مدغم داشتند منتقل شد ، و قلیله از حدود احوال پام
نفت باقی مانده اهراجات کارخانه پادشاهی و تضرع مشاهیر
شاهزادگان و سلاطین زندگان از آنها سر انجام می یافت ، چون ملک
یک رفتار و روزگار مشعبد مداری پیوسته در مدد گرد آوری اسباب
فساد و عتاد معتاد می باشد ، اکثراً باین اغتلال که زوال نکات سلطنت
بر وجه کمال بود که دیرینه هیبت فتنه تازه باز و هنگام شمع
بازی بوضع دیگر آغاز کرد . بیعت .

هرگز پایه برادران ملک باز احداث

عدل این ظالم جا بر مستم جیش خیره

نصه شام قادر پسر ضابطه خان روحیه از منظر و شر خود
به آدک فرمان طلب از پوشگاه خلافت با صادر گردد با تشوین
خلافت مشغول بارادق فاسد که معمول این طایفه است بهشتاً
وارد دارالخلافه گردیده به تعجیل عتبه شاهی مستمع گشت ،
پادشاه او را نظردر سوابق حقوق تربیت که بکمه او داشتند
محل اعتماد فرا گرفته مقتضای نوازش خسروانه بظطاب روشن الدوله
سفر او از آنچه خواست کرده به پختیرای آن ممتاز گردید . بنام
شرف و استقلال آن جامد بهسکان ترقی و اعتلا پختیرفت .
و عاقبت کشیک و اروپ قلعه و جمیع کارخادجات حضور که

ظهور " ارم ذات الحماد " مملکت آن عزیز مصر دلها بخیر و عالمیت رسانیده طایر جرار فتوت فرموده خنجره خاطر که نورس حدیقه دل است بهرام مخالف دمازی ایام افسرده و پژمرده بود بتئیس دلیغیر بر آب و هوا ایس سراد اعظم طراوت و نورمی از سر گرفت . و بهلاقات گرامی که بحول و قوت ایزد کار بخش قریب الوقوم است شگفتگی و اعتزاز دیگر خواهد پذیرفت زیاده چه بر طرازد .

از رفتن چیشاپیشتن بسببت هیدرآباد باز معاودت به بندر نهوده بخدایت عهده الامرا

نوشتن

چس از شکر و سپاس کبریا که خداوندی که فخر انسان را در نهان خانه اسرار حکمت پالوده اش مجال مدخل نیست - و قصد دور کرد تدبیر را در صحت جلال تقدیر او یارام پیش آهنگی نه واضح و ام مهر انجلا دره انتاج تاری عظمت و اقبال شاه بهت قصیده انبیت و اجلال وزیر و الا تدبیر بادشاه دشان امیر خورشید ضمیر آسمان پاینده شان افزای سلسله جایداد صاحبقرانی ، آبر و بخش دودگی گورگانی مهارگی کشورکشائی را صیحه سالار ملو بهت و فتوت را محوط دغان پناه خرد دستگاه دانش پکتا گور کان آفرینش برادر صاحب عظیم البرکت مشفق عالی پایگاه جناب همه الامرا بهادر امیرالهند و الاجایه گردانیده می آید اگر قلم حقیقت رقم اجازت به تدبیر طور ما اشتیاق یابد هادنا بسور اظهار مطالب می نداید لاجرم - بهت

چون سپید دور آتش در شیب جبران تو
خالد در دل گره دارم خاموشی ها

چون ذخیر بهر کل زمین که می گذشت گلیادگی بهار اخلاق آن
ستوده آفاق بهصالح حقیقت مجامع می رسید - بهجت .

شور و زخمی شایسته دارد
بلبل گل را بهاده دارد

به اختیاری شوق گرامی علاقات وافی برکات خواب = بهر جناب
هالک مدار انجم کواکبه و جهان سالار اعظم الرزرا محظرم الامرا
وزیر آصف تحبیر بادشاهی شای قوه الطیر تخت و بخت خوالین
هندوستان امیر کبیر مظهر و منصور مقاصد و معانی و سلسله
امیر تیمور برادر صاحب وزارت مناقب مشفق شفیق مهربان
معتمد جواهر زواهر لطف احسان صلبه لرحمن دامن دل را پای
سرکشیده بتائید اقبال کا بندر مهابلی پشن رسیده بهجت قنات
سامان سفر توفیق گونه صورت بهجت ، بحول و قوه الهی حقیر
روانده پیشتر و سرور قریب حضور که آرزو از حد بهشت
داریم می گردیم - بهجت

ای شوقد زره دور و دراز آمده ایم
از کجایا بکجا مرحله ساز آمده ایم

شایون بهجت در خدمت والاچا نوشتن

شکر و سپاس عظیم قدس حضرت کبریاء الوهیت جل جلاله
و هم دوائ بهلولیزای لطف پالعه خویشی من سرگردان برادی
اضطراب و پریشانی را که صد کرده متعجب و مصاحب رذیق طریق
روزگار و کمال به سرسامانی ملازم این سفر اختیار گردیده ،
شوافع و شوامق حوادث دهر را بکار تجربه در گنجینه
بهجتصاب صدق . (البازه " ای مع العسر یسراً " بر سرعت آباد بلاد

شهرت ما سبب، محضی مردم باشد
 خوشدل آن مرد که نامش به سبب گر باشد
 ظالمی کرد پریشان بدبختی که دیگر
 نقش را به سبب نامی مردم باشد

اگر ظهور این معنی در بادی الراه داخل شود، اما ظاهر پنهان
 عالم صورت که از معنی حقیقت آگهی ندارد قبیح شهرتند اما
 در نظر دوی حکم "فعل الکفر لا یفلوا عن الحکمة" از مصلحت
 شامل و حکمت کامله که در هر امر جزئی و کلی مستدیع است (?) نمود
 غالباً شاهد خیر و صلاح درین نقاب مستجب بود بدستگیری کارکنان
 حیوان تدبیر بر قاعه از رخ بر گرفته شده به طفل ظهور خرامش نمود - مصرع
 از آنچه ساقی ماریخت همین انصاف است

بعد ازین قضایا بصواب دید بیگر صاحب و فرزند سعادت پژوه
 مرزا سکندر شکو خاطر بآن تعلق گرفت که دیگر بار ملاقات آن کن
 گلشن همیشه بهار و زارت را که قصد جان مرغوب و مطلوب است -
 از معظم اذناق باید شمرد و بیگر صاحب و در بهال حدیقه اقبال مرزا
 شکو را جوفق خواهش فرمودند باید سپرد وجود رخصت شده جریده
 و تنها از راه دریا روانه بدیار هندوستان باید شد و باین هزینه
 به بندر مهابی پشن رسیده جهت اطلاع احوال رویداد رقبه زندگانه
 حقیقت موات خواهد گردید .

برای سپردن بهر خوردار خود را بخدشت بختی

بیگر صاحب دوشتن

والده صاحب قدسیه... معظمه مکرمه مد اشفاقها خداوند که زمار
 اخبار و مهم انسان را دولت اقتدار مشیت اوست شاهد حال و گواه
 صدق این مقال که اشفاق و وفای چشم آن مکرمه... که... معظمه
 هودمان صاحبقران نصبت باین نیازمند الطاف سبحانی میدول و

بر ضمایر هوشمندان باریک بین و رمز بهمان دقیقه گزین
 روزگار لایح و آشکار است که هرگاه مشیت ایزد تو را بظهور
 یکم از امور تعالی گهرد بهجستیاری پرده کشایان سرایر غیبی
 صورت در عالم آرایش اسباب و قیوم پذیرد در آینه فکر
 دوراندیش بقوت تدبیر مانع تقدیر نمی تواند شد اینها قال صادرات
 احوال ایسی نیازمند درگاه ایزد به جمال می باشد که از تصور
 توجهات آنجناب و قطع تعدی دانه و آب یسوق ملاقات عزیزان و
 خدیشان که از محنتها زندگیهاست رهگرازم هندوستان شدیم - بهت
 که دامر فکندی که تصبید نگشتیم
 آزادی مارا گداز جانب مانعست

چون اکثره از ملازمان رکاب بهلقاطه حین و عدم همت
 خود را مرد میدان شهادت ایسی سفر دور دراز نیافته دل دیگر
 گری کرده بودند در عرض راه اراده ترک خدمت بخود قرار داده
 طریق جویائی پیبوده چون احتیاط تقاضای آن می کرد که مردم
 قازا لازم رکاب ساخته دل از وسوسه ایسی شوره پشیمان باید
 پرداخت - رفتن حیدرآباد ضرور - و قرار خاطر آن بود که در آنها
 تحقیق را همانگونه از جانب اورنگ آباد که بزرگ سعادت توفیق
 طواف مرقد مطهر محنیر عالمگیر پادشاه اندازد برهاند در هیولان (?)
 میسر است بصوب مقصد جاید شتافت ، در حین که خارج شهر
 حیدرآباد محل نزول اجلال گشت دو آب دهام الدوله چهار آمدن
 مارا بانجا در آتین ملک داری مصلحت دجیده و هم در رفتن
 پیشتر صلاح نه اندیشیده تکلیف معادرت نبوده در خصوص
 این امر میالغ بهرتبه افراط افزودند - رباعی -

(۲۴۴)

مشمول بود شعر آن را به‌گذار زبان جوان شعر و به‌گذار توجه عطفه این
 به‌گذار این نیز دوم تالافات در عالم انفس دیواره برپا گرد که رموزی
 از آن لحاظ امکان وقوع نداشت - و قدم فرائز از آن نمی توانم گذاشت -
 اما به‌قتضای جرم نمودن دهر ذایچه دار و انقلاب زمانه غدار فری در
 دو جهات نخستین که از اسباب وحشت و کمین بود پدیدار گشته -
 باعث جر دلی و حرکت بآ صوب هندوستان گردیده - بیت -

مگر ز غفلت صیاد فرصت یابم
 و گر نه چشم مرا قدرت پریدن نیست

بالجمله چون خبر از رضای آن محظبه روبراه خلاف بهانه بودیم
 اسبابی که موجب وصول بسر منزل مقصود تواند شد دست نداد و به
 دوپ خطام الدوله بهادر به - قشایم که در خاطر داشتند ماضی قصد
 بیشتر گردید - طبع عبور ازین معنی خیمه بهر برآمده اصرار در
 عبور و مرور از راه اورنگ آباد یا خانپور نمودیم اما چون نیک اندیشیدیم
 درین معاندت به‌غیر صدق الخزا "الخبر فیما وقع" غالباً خیریت حال
 متضمن آن تواند بود و نه از جرخصت و رضای آن قدسه خصمال
 میادرت باین عزیمت دور و درزا کردن لایق نه نمود باهر وعده
 که در پیش اولوالباب یکم از اوصاف مظهره است و آن سپردن
 بیگم صامیه و برغوردار مرزا سکندر شکوه را به‌خدمت عالی
 بروفق خواهش معاودت باین طرف لازم گردید و باین جهت
 درست وصول مرکب اقبال به بندر مهابی پشن اتفاق افتاد - هرگاه
 دوشتجات جاذب آن مکرره او خواب عمده الامرا بهادر امیرانند -
 والاحاله هر صدور یابد ازین جا روانه بآن صوب می گردیم -

حرامه (?) دارم که باین به‌قرار بهام شوق
 چون مرا بال و هزار اعضا می آید بروی

زیاده به شوق

66232

D.G.A. 80.
CENTRAL ARCHAEOLOGICAL LIBRARY,
NEW DELHI

Call No.— 66232

Acc. No.— 954/0237/Azf/Cha

Author— Chandrasekharan, T.

Title— Waqi'at-e-Azfari.

Borrower's Name

Date of Issue

Date of Return

"A book that is shut is but a block"

CENTRAL ARCHAEOLOGICAL LIBRARY
GOVT. OF INDIA
Department of Archaeology
NEW DELHI

Please help us to keep the book
clean and moving.

CATALOGUED.

History — Later Mughals
Later Mughals — History